AltunOq

قەشقەر ئەدەبىياتى

1986

4

يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنىڭ ئەسلىدىكى كۆرۈنۈشلىرى

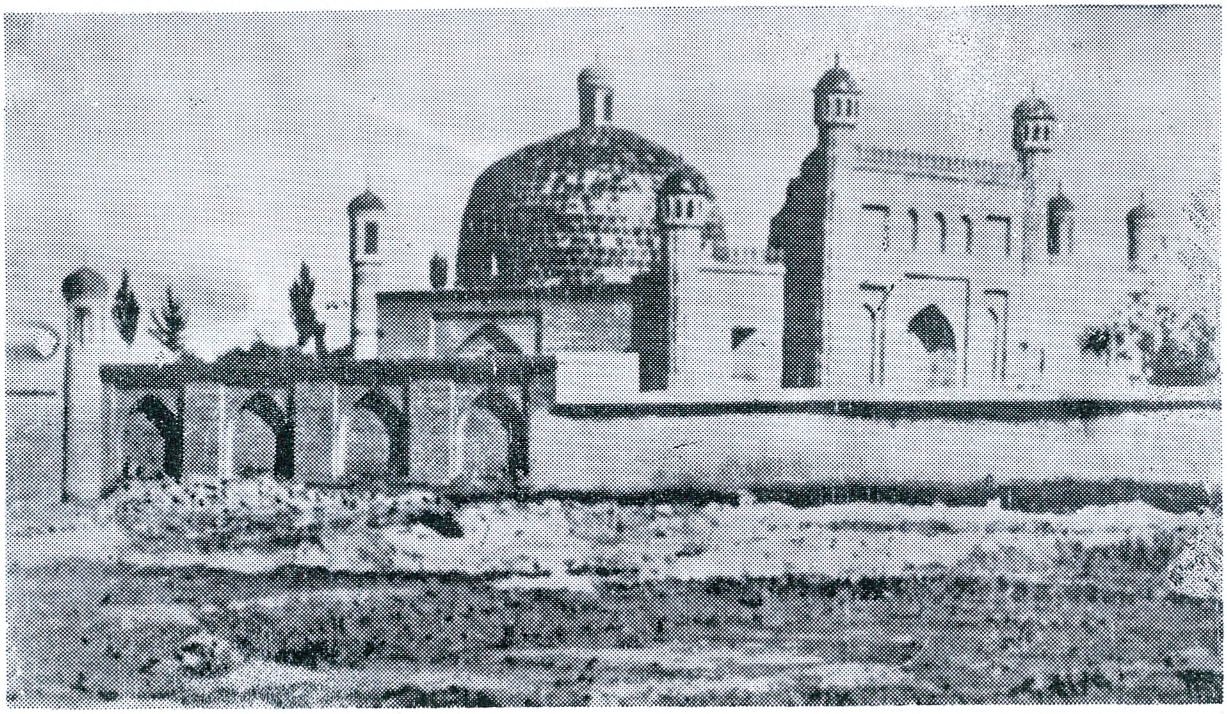

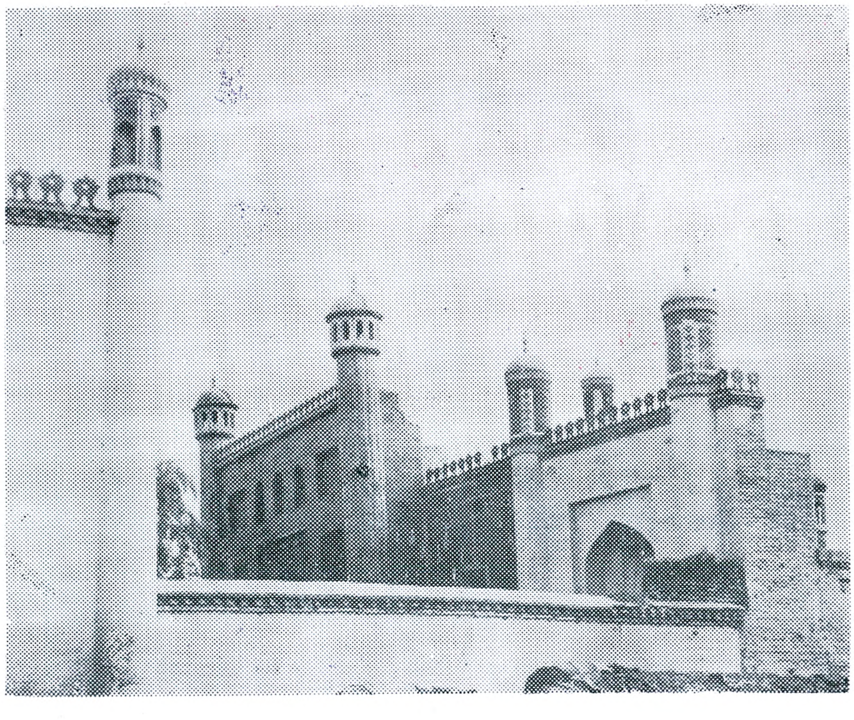

قەشقەر ئەدەبىياتى

(قوش ئايلىق ئەدەبىي ژورنال)

4

1986

15 - يىل نەشرى

(ئومۇمى 71 - سان)

«قەشقەر ئەدەبىياتى» تەھرىر بۆلۈمى

AltunOq

بوستاندا

نەسرى ئەسەرلەر

ناغىلىقلار (پوۋېست) ...... ئەخمەت مۇساق 39
ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن ...... ئېيسا شاكىر 17
كۆلچى بوۋا ...... ھاجى ئەخمەت 31
كۈتۈلمىگەن ۋەقە ...... مەممەت ئېلى 102
ئىسىل ئۇرۇق، شېرىن مېۋە ...... مەھمۇت زەيدى 7
كۆڭۈل ھەققىدە ناخشا ...... ئابلىمىت توختى 107
كەم ئۇچرايدىغان ئادەم ...... ئەنۋەر توختى 108
ئەمەلدىن قالدى ...... تۇراپ ئوبۇل 108
قاسساپ ...... ئامانگۈل مامۇت 109

شېئىرىيەت گۈلزارى

ئالتۇن ئوردۇنلۇق يىگىت ...... (داستان) ...... ئۇچقۇن 84
بىر جۈپ يۇلتۇز چاقناپ تۇرار ئاسماندا ...... ياسىن خۇداۋەردى 10
سۈزۈك تاراملار ...... مىرزاھىد كېرىمى 10
بىلىملىك ئۇزار، بىلىمسىز توزار ...... ئابدۇللا تالىپ 13
مەرسىيە ...... غولام ئەبەيدۇللا 16
شېئىرلار ...... مۇقەددىر ساھىت 57
ئايدىڭدىكى نەزمىلەر ...... ھوشۇر ئىبراھىم 59
ئىككى شېئىر ...... ئابدۇرېھىم توختى 61
ئىككى شېئىر ...... يۇسۇپجان ھېيت 64
شېئىرلار ...... ئابدۇللا ياقۇپ 64
لىرىكىلار ...... ئابدۇشۈكۈر قاۋۇل 65
ئانا ۋە بوۋاق ...... ئۆمەرجان نىيازى 66
شېئىرلار ...... ئابدىرېھىم قاۋۇل 67
ئىككى شېئىر ...... ئەمەتجان قەييۇم 68

گەچقۇرۇن .... تۇراپ ھەسەن 95
ئىككى شېئىر .... ئەيسا سايىم 96
ئىككى شېئىر .... ناسىرجان مۇھەممەت 97
ئانىدەك مېھرىبان يوقتۇر .... تۇرغۇن مۆمىن 98
يىغىمىزمۇ ناخشىدۇر بىزنىڭ .... تۇرسۇن ئابدىقادىر 98
دىلمۇراتنىڭ ئارزۇسى .... ئېزىز سايىت 98
ياشلىقىڭ .... رەيھانگۈل مۆمىن 100
كۈزەتتە تۇرسام .... ئوبۇل ئېزىز 100
ھۆپۈپ بىلەن قالغاچ .... (مەسەل) .... ئوسمانجان مەھەممەت 101

مەدەنىي يادىكارلىقلار ۋە تارىخ

يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ مازىرى ھەققىدە .... مۇھەممەت زۇنۇن سىدىق 1

سەھنە ۋە ئېكران

يالغانچىنىڭ قۇيرۇقى بىر تۇتام...(تېلېۋىزىيە تىياتىرى) ....سايىت سادىق 69

شەبنەم

ئىپتىخارلىق قەلبىنىڭ لېرىك ساداسى .... مۇھەممەت پۇلات 111

چەت ئەل ئەدەبىياتى

دىلكەشلەر .... (ھېكايە ــ باللادا) .... خىزمەت ئابدۇللىن 116

ئەدەبىي كالىندار

ھېمىڭۋېي، مۇپاسسان، ماياكوۋىسكى، شېللى، چىخوپ، دوما [چوڭ]، دوما
[كىچىك]، برناردشاۋ 121

بۇ ساندىكى قىستۇرما رەسىم ۋە ھۆسنى خەتلەرنى مەخمۇتجان تۇردى، جۇمە ئابدۇللا ئىشلىگەن.

يۇسۇپ خاس ھاجىپنىڭ مازىرى ھەققىدە

مۇھەممەت سىدىق زۇنۇن

I

ئۇلۇغ جۇڭخۇا مىللەتلىرى ئۇزاق تارىختىن بىرى مۆجىزە خاراكتېرلىك سان - ساناقسىز ماددىي ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت بايلىقلىرىنى يارىتىپ، ۋەتىنىمىزنىڭ شانلىق مەدەنىيەت تارىخىنى بەرپا قىلغانلىقى ئۈچۈن جۇڭگو «جاھان مەدەنىيىتىنىڭ شەرقتىكى بۆشۈكى» دېگەن پەخىرلىك نامغا ئىگە. جۇڭخۇا مىللەتلىرى چوڭ ئائىلىسىنىڭ تەڭ ھوقۇقلۇق ئەزالىرىدىن بىرى بولغان ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ ئېسىل مەدەنىيەت تارىخىمۇ ۋەتىنىمىزنىڭ شانلىق مەدەنىيەت تارىخىغا قوشقان پارلاق نەتىجىلىرى بىلەن شەرەپلىك ئورۇنغا ئىگە.

9 - ئەسىرنىڭ ئاخىرىدىن 13 - ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن پۈتۈن ئوتتۇرا ئاسىيا جۇملىدىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت تارىخىدا مۇھىم رول ئوينىغان قاراخانىلار سۇلالىسى 11 - ئەسىرگە كەلگەندە مۇقىم زور گۈللىنىش دەۋرىگە كىردى. قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ شۇ چاغلاردىكى پايتەختى بولغان قەشقەردە «مەدرىسە ساچىيە» دەك داڭلىق بىلىم يۇرتلىرى، كۇتۇپخانىلار ۋە باشقا مەدەنىيەت ئوچاقلىرى بارلىققا كەلدى. بۇ مەدەنىيەت ئوچاقلىرىدا نۇرغۇن ئالىملار، پەيلاسوپلار، ئاسترونوملار، يازغۇچىلار، شائىرلار، تىلشۇناسلار يېتىشىپ چىقىپ، ئۇلارنىڭ ئالەمشۇمۇل ئىلمىي ئەمگەكلىرى ۋەتىنىمىزنىڭ مول مەدەنىيەت غەزىنىسىنى بېيىتىشقا چوڭ تۆھپە بولۇپ قوشۇلدى. ئەنە شۇ چوڭ تۆھپىلەرنىڭ بىرى، قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ گۈللىنىش دەۋرى بولغان 11 - ئەسىردە ياشىغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بۈيۈك مۇتەپەككۇر شائىرى ۋە دۆلەت ئەربابى يۇسۇپ خاس ھاجىپنىڭ ئۆلمەس ئەسىرى «قۇتادغۇبىلىك» داستانىدۇر. يۇسۇپ خاس ھاجىپ ئۆزىنىڭ ئۆلمەس ئەسىرى «قۇتادغۇبىلىك» داستانى بىلەن قەدىمكى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئەڭ يىرىك نامايەندىسى ۋە ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ ئاساسچىسى، ئىسلامىيەتتىن كېيىنكى ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ بوۋىسى، بۈيۈك پەيلاسوپ سۈپىتى بىلەن ئالەمگە مەشھۇردۇر.

مەرىپەت سۆيەر ئۇيغۇر خەلقى ئۆزىنىڭ يۇسۇپ خاس ھاجىپتەك پەخىرلىك پەرزەنتلىرىنى ئەزەلدىن ئۇنۇتمىدى، تۈرلۈك ۋاستىلار بىلەن ئەسلىدى، قەبرىلىرىنى بىنا قىلىپ، ئەڭ نەپىس ھۈنەر - سەنئەتلىرى بىلەن بېزىدى. يەر - زىمىنلىرىنى بېغىشلاپ ۋەخپە قىلدى، ئەتراپىغا دەرەخ تىكىپ، گۈل - گىيا ئۆستۈرۈپ، باغ - بوستان ئەھيا قىلدى. ھېيت - ئايەم كۈنلىرى توپلۇشۇپ زىيارەت قىلىپ، نەزرە - چىراغ ئۆتكۈزۈپ روھىغا خاتىرجەملىك تىلىدى، مازارلىرىنى ئۇلۇغلاپ «ئالتۇنلۇغۇم» دەپ ئاتىدى.

II

يۈسۈپ خاس ھاجىپ تارىخىي ھىجرىيىنىڭ 478- يىلى (مىلادى 1086- يىلى) ① ۋاپات بولۇپ، ئەينى زاماندا تۈمەن دەرياسى بىلەن قىزىل دەرياسىنىڭ قوشۇلۇش جايىغا، ئاپتونوم رايونى بويىچە نۇقتىلىق قوغدىلىدىغان مەدەنىي يادىكارلىق ئورۇن « ئەسكى ھىسار » قەدىمىي شەھىرىنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى « بارىنگا » دىگەن يەرگە دەپنە قىلىنغان ۋە ئەجداتلىرىمىز ئالىمىنىڭ قەۋرىسىنى چىرايلىق ياساپ، تۈز تورۇسلۇق قەبرى ئۆيى، قېشىغا تىلاۋەتخانا ۋە مۇنار، گۈمبەزلىرى بىلەن قوشۇپ ھەيۋەتلىك دەرۋازا بىنا قىلغان ② بۇ ئەتراپتا يالغۇز يۈسۈپخاس ھاجىپنىڭ مازىرى بولۇپلا قالماي قاراخانىلار دەۋرىگە ئائىت باشقا مازارلارمۇ بار.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنىڭ شىمالىغا تەخمىنەن بىر كىلومېتىر كېلىدىغان جايىدا بۈيۈك تىلشۇناس ئالىم مەھمۇد قەشقەرى ئۆزىنىڭ «تۈركى دىللار دىۋانى» دىگەن ئەسىرىدە «ئۇستازىم» دەپ ئاتىغان شەيىخ ئىمام زاھىت ھۈسەيىن ئىبنى خەلەف قەشقەرىنىڭ مازىرى، بۇنىڭدىن يەنە تەخمىنەن بىر كىلومېتىرچە يىراقلىقتا تۈمەن دەرياسىنىڭ شەرق تەرىپىدە كىشىلەر تەزىمپىدىن سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننىڭ قىزى دەپ رىۋايەت قىلىنىپ جامائەتكە تونۇشلۇق بولغان نۇر ئەلانۇر خېنىم ۋە ئۇنىڭ ئوغلى ئېلى ئارسلان خاننىڭ مازىرى بار.

... يۈسۈپخاس ھاجىپ مازىرىنىڭ دەسلەپكى ئورنى دىيىلگەن جاينىڭ ئەتراپىدا يۇقىرىقىدەك مازارلارنىڭ ھېلىمۇ قەد كۆتىرىپ تۇرۇشى مۇشۇ مازارلار جايلاشقان بىر پارچە زېمىننىڭ ئوتتۇرىسىدا ئەسكى ھىسار قەدىمىي شەھىرى خارابىسىنىڭ بولۇشى كىشىلەرنىڭ يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنىڭ دەسلەپكى ئورنى ھەققىدىكى رىۋايەتنىڭ ئىلمىيلىقىغا بولغان ئىشەنچىسىنى كۈچەيتمەدۇ.

مەلۇمكى 12 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا قاراخانىلار خاندانلىرى ئىچىدىكى ئىتتىپاقسىزلىق كۈچىيىپ، ئۆز ئارا ھوقۇق، مەنپەئەت تالىشىش كۈرەشلىرى، جىدەل ـ ماجرالار توختىماي داۋاملىشىپ خەلققە ئاراملىق بەرمىدى. بۇنىڭ بىلەن ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەتنىڭ مۇقىم گۈللىنىش دەۋرى ئاخىرلىشىپ، تەدرىجى زاۋاللىققا يۈز تۇتتى، بولۇپمۇ 13 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ گۇمران بولۇشى، 13 ـ ئەسىرنىڭ 20 ـ يىللىرى پۈتۈن ئوتتۇرا ئاسىيانى، جۈملىدىن شىنجاڭنى چىڭگىزخان قوشۇنلىرىنىڭ ئىستىلا قىلىشى بىلەن ئالەمنى جاھالەت بۇلۇتلىرى قاپلاپ كەتتى. كۆچمەنچىلىك بىلەن ياشاپ، دالا تۇرمۇشىغا ئادەتلەنگەن چىڭگىز قوشۇنلىرى ئىلغار شەھەر مەدەنىيىتىنى ۋەيران قىلدى. ئەمما تارىخ چاقى ئۆز قانۇنىيىتى بويىچە ئەگرى-توقايلىق ئىچىدە گاھى پەسلەپ گاھى ئۆرلەپ ئالغا سىلجىۋەردى خېلى بىر مەزگىل بۇرۇختۇملۇق ئىچىدە قايمۇقۇپ قالغان ئۇيغۇر مەدەنىيىتى 16 ـ ئەسىردىن 17 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىغا كەلگەندە يەنە ئۆرلەشكە باشلىدى. 1514-يىلىدىن كېيىن يەكەننى پايتەخت قىلغان سەئىدىيە سۇلتانلىقىنىڭ مەيدانغا كېلىشى بىلەن جاھالەت بۇلۇتلىرى تارقاپ ھاۋا سۈزۈلدى. ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت، ھۈنەر-سەنئەتنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن كەڭ يول ئېچىلدى. بولۇپمۇ سەئىدىيە خانلىقىنىڭ تۆنجى

پادىشاھىسى سۇلتان سەئىدخان ۋە ئۇنىڭ ئوغلى سۇلتان ئابدۇرشىدخان ھۆكۈمرانلىق قىلغان يېرىم ئەسىردەك ۋاقىت ئىچىدە، ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت زور دەرىجىدە ئىلگىرىلەش يولىغا كىردى. دىخانلار زىممىسىدىكى ئالۋاڭ - ياساقلار ئازايتىلدى. ئېرىق - ئۆستەڭلەر چېپىلىپ، بوز يەرلەر ئۆزلەشتۈرۈلۈپ، يېزىلار ئاۋاتلاشتۇرۇلدى. ھۈنەر-سەنئەتكە كۈچلۈك مەدەت بېرىلىپ، زەرگەرلىك، ھەلگەرلىك، مىسكەرلىك، تۆمۈرچىلىك نەققاشلىق، گىلەمچىلىك، كەشتىچىلىك، قۇيمىچىلىق، قورال-ياراغ ياساشقا ئوخشاش نۇرغۇن ئۇستىخانىلار، مانىپاكتۇرا كارخانىلىرى قۇرۇلدى. ھۈنەر-سەنئەتتە يۇقىرى ماھارەتلىك ئۇستىلار پادىشاھلىق تەرىپىدىن ئالاھىدە ئەتىۋارلىنىپ ئىشلىتىلدى، داۋاملىق يېڭىلىق يارىتىشقا ئىمكانىيەتلەر يارىتىلىپ ئۇلغار كەشپىياتلار مۇكاپاتلاندى. نۇرغۇن مەكتەپ-مەدرىسلەر تەمىر قىلىنىپ ئىلىم-پەنگە كەڭ يول ئېچىلدى. پەقەت يەكەندىلا سەئىدىيە مەدرىسى، رەشىدىيە مەدرىسى، خانلىق مەدرىسكە ئوخشاش، 47 ئورۇندا مەدرىس بىنا قىلىندى قەشقەر شەھىرىدەخانلىق مەدرىس بىنا قىلىنىپ، چاپان بازىرى جامەسى رىمونت قىلىنىپ يېڭىلاندى. ئالىملار، شائىرلار، يازغۇچىلار، پەيلاسوپلار، ئاستىرونوملار تىبىبلار كىمياگەرلەر يېتىشىپ چىقتى. نۇرغۇن پۈتۈكچىلەر، خەتتات-كاتىپلار ئۇيۇشتۇرۇلۇپ پادىشاھلىق راسخوتى بىلەن بىباھا يازما يادىكارلىرىمىز، كىلاسسىك ئەسەرلىرىمىز كۆچۈرۈلۈپ كۆپەيتىلدى. بۇنىڭ بىلەن يازما يادىكارلىقلىرىمىزنى زاۋاللىقتىن قۇتقۇزۇپلا قالماستىن كېيىنكى ئەۋلادلىرىمىزنىڭ ۋارىسلىق قىلىشى ئۈچۈن ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشتى. قىدىرخان ۋە ئامانىساخېنىمغا ئوخشاش مۇقام پىششىۋالىرىنىڭ ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ يۈكسەك مۇنارى، نەفىس سەنئىتىنىڭ گۈل تاجىسى بولغان ئون ئىككى مۇقامنى رەتلەش، تەتقىق قىلىش، ئىجات قىلىش ئىشلىرىغا زور ئىمكانىيەتلەر يارىتىپ بېرىلدى.

سۇلتان سەئىدخان، سۇلتان، ئابدۇرشىد خانلارنىڭ ئۆزى ئەتراپلىق تەربىيە كۆرگەن ئالىم، شائىر، سەركەردىلەر بولغىنى ئۈچۈن ئۆزىدىن بۇرۇن ئۆتكەن ئالىملارنىڭ، شائىرلارنىڭ، سەركەردىلەرنىڭ، تارىختا مۇھىم رول ئوينىغان ئاتاقلىق شەخسىيلەرنىڭ مازارلىرىنى قايتا ياساپ، ئىزى ئۆچۈپ كېتىشتىن ساقلاپ قالدى. جۈملىدىن ئاتۇشتىكى سۇتۇق بۇغراخاننىڭ مازىرىنى ياسىدى. ھازىرقى قەشقەر شەھىرىنىڭ شەرقىي جەنۇبىي، ئەسكى ھىسار قەدىمىي شەھىرىنىڭ شەرقىدىكى شەيخ ئىمام زاھىت ھۈسەيىن ئىبنى خەلەف قەشقەرىنىڭ مازىرىنى (؟) ياساپ يېڭىلىدى.

يۈسۈپخاس ھاجىپنىڭ مازىرى تۈمەن دەرياسى بىلەن قىزىل دەرياسىنىڭ قوشۇلۇش جايىدا بولۇپ، كەلكۈن ئاپىتىنىڭ ۋەيران قىلىشىغا تەھدىت دۇچ كەلگەنلىكى ئۈچۈن يۆتكەپ ئەسكى ھىسار قەدىمىي شەھىرىنىڭ شىمالىدىكى پاي ئاب (پارسچە سۆز بولۇپ سۇنىڭ ئايىغى دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. جانلىق تىلدا پاياناپ دەپ ئاتىلىدۇ) دېگەن جايغا دەپنە قىلىپ، ھەشەمەتلىك دەرۋازا، سەلتەنەتلىك گۈمبەز، نەخشىلىك مەسچىت ۋە تىلاۋەتخانىلاردىن ئىبارەت يۈرۈشلەشكەن مازار بىنا قىلدى. شۇنىڭ بىلەن قەشقەردە ئۆتكەن بىر مۇنچە مەشھۇر شەخسىيلەر ۋاپات بولغاندىن كېيىن يۈسۈپخاس ھاجىپ مازىرى ئەتراپىغا دەپنە قىلىندى. ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ جايدا كۆلىمى تەخمىنەن يۈز مو ئەتراپىدا كېلىدىغان جامائەت قەبرىستانلىقى پەيدا بولدى.

مازارنىڭ ئۇدۇلىدىن ئۆتكەن كىشىلەر ئات ـ ئۇلاقلىرىدىن چۈشۈپ دۇئا تەكبىر قىلىپ، ئالىمغا بولغان ھۆرمەت ۋە مۇھەببىتىنى ئىپادىلەپ كەلدى.

Ⅲ

يۈسۈپ خاس ھاجىپ ۋە ئۇنىڭ مازىرى يۇرۇندىلاكەك جاما ئەتچىلىككە، بولۇپمۇ ئىلىم ئەھلىگە تونۇشلۇق بولۇپ كەلدى. 18ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرى 19ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ياشىغان مەشھۇر شائىر مىرھۇسەيىن سەبۇرى بىر پارچە شەجەرە (نەسەپلەر سىخېمىسى) يېزىپ چىقىپ ئۇنىڭغا «بەھرىلئەنساپ» (نەسەپلەر دېڭىزى) دەپ نام بەرگەن. بۇ شەجەرەنىڭ ئاخىرىدا يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئىسمىنى، ۋاپات بولغان يىلىنى ۋە مازىرىنىڭ جايلاشقان ئورنىنى يېزىپ قالدۇرماقچى بولغان بولسىمۇ ئۆمرى يار بەرمىگەن. ۋاپات بولۇش ئالدىدا شاگىرتى ــ قازى مۇھەممەت سايىم سوپى ئاللا يارى دېگەن كىشىگە ئۆزى يازغان بەھرىلئەنساپ ناملىق شەجەرەنىڭ ئاخىرىسىغا يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئىسمىنى، ۋاپات بولغان ۋاقتىنى ۋە مازارنىڭ ئورنىنى يېزىپ قويۇشنى ۋەسىيەت قىلغان. قازى مۇھەممەت سايىم سوپى ئاللا يارى ئۇستازى مىر ھۇسەيىن سەبۇرىنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە شەجەرەنىڭ ئاخىرىسىغا يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئىسمىنى، ۋاپات بولغان ۋاقتى ھىجرىيىنىڭ 478ـ يىلى ئىكەنلىكىنى ۋە مازىرىنىڭ ئورنى كوناھىسارنىڭ شىمالىدىكى پايناپ دېگەن جايدا ئىكەنلىكىنى يېزىپ قالدۇرغان ۋە بۇ جەھەتتە ئىمزا ھاتىمۇ يېزىپ قويغان. ئىمزا ھاتىنىڭ يېزىلغان ۋاقتى ئىزھار قىلىنمىغان بولسىمۇ، ئىمزا ھاتىنىڭ ئاخىرىغا بېسىلغان موھۇردا «1232» دېگەن يىل بار، دېمەك قازى مۇھەممەت سايىم سوپى ئاللا يارىنىڭ موھۇرى ھىجرىيە 1232ـ يىلى (مىلادى 1816ـ يىلى) ئويۇلغان بولسا شەجەرەنىڭ 1230ـ يىللىرى (مىلادى 1814 ياكى 1815 ـ يىللىرى) ئىچىدە يېزىلغانلىقىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە بولىدۇ.

× × ×

مەنچىڭ خانلىقى تەرىپىدىن قەشقەرنىڭ ۋاكىلىقىغا تەيىنلىنىپ 1830 ـ يىلدىن 1850 ـ يىللىرىغىچە 20 يىلدەك ھۆكۈم سۈرگەن تۇرپانلىق زوھورىدىن ھېكىم بەگ قەشقەر شەھىرىنى كېڭەيتىش غەرىزى بىلەن ھازىر «تاشقارقى شەھەر» دەپ ئاتىلىۋاتقان قەشقەر شەھىرىنىڭ غەربىي قىسمىغا سېپىل سوقتۇرماقچى بولىدۇ. بۇنى ئاڭلىغان خەلق ئاممىسى ئارىسىدا نارازىلىق پەيدا بولۇپ غۇلغۇلا كۆپىيىدۇ. ئوردا ئەمەلدارلىرى ئىچىدىكى ئايرىم ئىلغار پىكىرلىك خەلقپەرۋەر كىشىلەرمۇ پۇخرالار ئۈستىدىكى زۇلۇمنىڭ كۆپىيىپ كېتىشىدىن ئەندىشە قىلىپ زوھورىدىن ھېكىم بەگنى بۇ نىيىتىدىن يېنىشىغا دالالەت قىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن زوھورىدىن ھېكىم بەگ ئىككىلىنىپ ئارىسالدا بولۇپ، بۇ ئىشنى تەڭرىنىڭ ھۆكۈمى بىلەن بىر تەرەپ قىلىش قارارىغا كېلىدۇ. شۇ چاغدا قەشقەردە ئەڭ مۆتىۋەر كىشى ھېسابلانغان كاتتا ئۆلىما تەرىقەت پېشىۋاسى، دۇئاگوي نىئمەتۇللا خوجامنىڭ شەھەرنى كېڭەيتىپ سېپىل سوقتۇرسا ئاقىۋىتىنىڭ ياخشى ياكى يامان بولىدىغانلىقىغا ئىستىخارە ④ قىلىپ بېرىشىنى تەكلىپ قىلىدۇ. نىئمەتۇللا خوجام زوھورىدىن ھېكىم بەگنىڭ بۇ تەكلىۋىنى قوبۇل قىلىپ، يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ مازىرىغا چىقىپ ئۈچ كۈن ئېتىكاپتا ئولتۇرۇپ يوشۇرۇن ئىبادەت قىلىپ

ئىستىخارە قىلىدۇ ۋە زوھورىدىن ھېكىم بەككە شەھەرنى كېچە يېتىپ سىپىل سوقتۇرسا، ئاقىۋىتىنىڭ ياخشى بولىدىغانلىقى چۈشىگە ئايان بولغانلىقىنى ئېيتىدۇ. زوھورىدىن ھېكىم بەگ خۇشال بولۇپ نىئمەتۇللا خوجامغا بىردانە قول يازما قۇرئان ھەدىيە قىلىدۇ. نىئمەتۇللا خوجام بۇ قۇرئاننىڭ ئاخىرقى ۋارىقى بىرىنچى بېتىنىڭ ھاشىيەسىگە (خەت يېزىلمىغان ئاق يېرىگە) بۇ ۋەقەنى ئۆز قەلىمى بىلەن يېزىپ «ساھىبى، دۇئا نىئمەتۇللا قەشقەرى 1253 ـ ھىجرىيە» دەپ موھىرىنى باسىدۇ. بۇ ۋاقىت مىلادى 1837 ـ، 1838 ـ يىللىرىغا توغرا كېلىدۇ. يۇقىرىدىكى پاكىتلار يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنىڭ ئەزەلدىن پۈتۈن جامائەتچىلىككە مەلۇم ۋە مەشھۇر ئىكەنلىكىنىڭ يېتەرلىك دەلىلى بولالايدۇ.

IV

يۈز يىللاردىن بېرى قاتمۇقات زۇلۇم ۋە جاھالەت ئاستىدا ياشىغان شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى 1949 ـ يىلى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ دانا رەھبەرلىكىدە پۈتۈن مەملىكەت خەلقىمىزگە ئوخشاش ئازادلىققا ئېرىشىپ، ئەركىن، بەختىيار يېڭى تۇرمۇش قۇرۇش يولىغا قەدەم باستى، سوتسىيالىستىك، باي، قۇدرەتلىك يېڭى جۇڭگو قۇرۇش داغدام يولىنى بويلاپ ئالغا ئىلگىرىلىدى. پارتىيە ۋە ھۆكۈمىتىمىز خەلقىمىزنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ھاياتىنىڭ يۈكسىلىشىگە توغرا رەھبەرلىك قىلىپلا قالماي مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ راۋاجلىنىشى ئۈچۈن كۆپلىگەن چارە ـ تەدبىرلەرنى يولغا قويدى. جۈملىدىن 1955 ـ يىلى مەخسۇس ئارخېئولوگىيە ئەترىتىنى ئۇيۇشتۇرۇپ، شىنجاڭ دائىرىسىدىكى ئاسارە ـ ئەتىقە مەدەنىي يادىكارلىقلارنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش، ئېنىقلاش خىزمىتىنى باشلىۋەتتى. بۇ ئارخېئولوگىيە ئەترىتى 1956 ـ يىلى قەشقەرگە يېتىپ كېلىپ، قەشقەر ۋىلايىتى دائىرىسىدىكى قەدىمىي يادىكارلىقلارنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈش ـ ئېنىقلاش خىزمىتىنى ئىشلىدى ۋە ھەممىدىن بۇرۇن يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنى تەكشۈرۈپ ـ ئېنىقلاپ مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللارنى توپلىدى.

ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئارخېئولوگىيە ئەترىتىنىڭ دوكلادىغا ئاساسەن 1957 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى (56) 1721 ـ نومۇرلۇق ئومۇمىي ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، 1 ـ تۈركۈمدە ئاپتونوم رايونى بويىچە نۇقتىلىق قوغدىلىدىغان 77 مەدەنىي يادىكارلىق ئورۇننىڭ ئىسىملىكىنى ئېلان قىلدى. رەت تەرتىۋىنىڭ 1 ـ سىگە يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنىڭ نامى يېزىلدى. ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ بۇ ئۇقتۇرۇشى ۋە ئاپتونوم رايونى بويىچە نۇقتىلىق قوغدىلىدىغان 77 مەدەنىي يادىكارلىق ئورۇننىڭ ئىسىملىكى بىرلا ۋاقىتتا «شىنجاڭ گېزىتى» دىمۇ ئېلان قىلىندى. شۇندىن باشلاپ يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ مازىرى قەشقەر شەھىرىنىڭ جەنۇبىدىكى پايناپ دېگەن جايدا ئىكەنلىكى شىنجاڭدا ياشاۋاتقان ھەر مىللەت خەلقىگە بەلكى پۈتۈن مەملىكەت خەلقىمىزگە تونۇشلۇق بولغان ئەتىۋارلىق جايغا ئايلاندى. مەدەنىيەت ئىنقىلابىغىچە بېيجىڭ، شاڭخەي قاتارلىق جايلاردىن قەشقەرگە كەلگەن ئالىملار، يازغۇچىلار، شائىرلار، تىياتىر ـ كىنو ساھەسىدىكىلەر ھۆرمەت ۋە ئىپتىخار بىلەن زىيارەت قىلىپ كەلدى.

1961 ـ يىلى بېيجىڭ قۇرۇلۇش تەتقىقات ئاكادېمىيىسىنىڭ قەدىمىي قۇرۇلۇشلارنى تەتقىق قىلغۇچى ئالىملىرى قەشقەرگە كېلىپ ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رۇخسىتى بىلەن ئۇيغۇر بىناكارلىق سەنئىتىنىڭ نەمۇنىسى بولغان يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنىڭ قۇرۇلۇشلىرىدىن نەچچە ئون پارچە فوتو سۈرەت تارتىپ ئېلىپ كەتتى. بۇ سۈرەتلەرنىڭ ئەسلى نۇسخىسى ھېلىمۇ بېيجىڭ قۇرۇلۇش تەتقىقات ئاكادېمىيىسىدە ساقلانماقتا.

ئەپسۇسكى زامان ـ زامانلاردىن بېرى خەلقىمىز ئىپتىخار بىلەن ياد ئېتىپ، ھۆرمەت بىلەن زىيارەت قىلىپ، بىزنىڭ زامانىمىزغىچە يېتىپ كەلگەن ئۇيغۇر بىناكارلىق سەنئىتىنىڭ يۈكسەك نەمۇنىسى بولغان بۇ مازار[1] ئاتالمىش مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ ئاپەتلىك يىللىرىدا چېقىپ ـ بۇزۇۋېتىلدى.

تۆت «كىشىلىك گۇرۇھ» يوقىتىلىپ قالايمىقانچىلىقلار ئوڭشالغاندىن كېيىن، بولۇپمۇ پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن پارتىيىنىڭ ھەر ساھەدىكى سىياسەتلىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈشىنىڭ ئىلھامى بىلەن ھەر مىللەت خەلقى جۇڭخوا مىللەتلىرىنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىك مەدەنىيەت تارىخىنىڭ خەزىنىسىدىكى يارقىن دۇردانىلىرىنىڭ بىرى، جۈملىدىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەدەنىيەت تارىخىدىكى پارلاق نامايەندە بولغان بۈيۈك ئالىم، شائىر، مۇتەپەككۇر پەيلاسوپ يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ مازىرىنى قايتا ياساپ ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بېرىشنى چىندىن ئارزۇ قىلماقتا. ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى ۋە خەلق ھۆكۈمىتىمۇ بۇ ئىشقا ئەستايىدىل كۆڭۈل بۆلمەكتە. 1980 ـ يىلى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇش ئىنژېنېرلىرىدىن تەركىب تاپقان 7 كىشىلىك خىزمەت گۇرۇپپىسىنى ئەۋەتتى. بۇ گۇرۇپپا قەشقەرگە كېلىپ يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنىڭ ئورنىنى ۋە ئەسلىدىكى تام ھۇلىنى كولاپ تۇپراق قەۋەتلىرىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈپ كۆردى. پېشقەدەم تارىخچىلار، يازغۇچى ـ شائىرلار، دىنىي ساھەدىكى مۆتىۋەرلەر، پېشقەدەم تامچى ـ ياغاچچىلار بىلەن ئايرىم ـ ئايرىم سۆھبەت يىغىنلىرىنى ئېچىپ، مازارنى ياساپ ئەسلىگە كەلتۈرۈش مەسىلىسىنى مۇزاكىرە قىلىپ پىكىر ئالدى. خىزمەت گۇرۇپپىسى قايتىپ كېتىپ يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ھەققىدىكى پىكىر لايىھەسىنى ۋە دەسلەپكى تەخمىنى خامچوتىنى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىگە سۇندى. ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى 1981 ـ يىلى قەشقەر ۋالىي مەھكىمىسىگە مازارنى ياساپ ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە تەييارلىق قىلىش ھەيئىتى قۇرۇپ ئالدىن ئىشلەشكە تېگىشلىك زۆرۈر تەييارلىق خىزمەتلىرىگە كىرىشىشنى تەلەپ قىلىپ ئۇقتۇرۇش چۈشۈردى ۋە تەييارلىق راسخوتى ئۈچۈن 20 مىڭ يۈەن خاراجەت ئاجرىتىپ بەرگەن ئىدى.

شۇندىن بېرى يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنى ياساپ ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتى قۇرۇلۇپ شۇ ھەيئەتنىڭ رەھبەرلىكىدە تەييارلىق خىزمەتلىرى ئىزچىل ئىشلىنىپ كەلمەكتە. يېقىن ئارىدا يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ مازىرى قايتا ياساپ ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ كەڭ ئاممىنى خۇشاللىققا چۆمۈلدۈرگۈسى.

---

① ئەمىر ھۈسەيىن سەبۇرى تۈزگەن «بەھرۇلئەنساب» تىن ئېلىندى.

② پېشقەدەم تارىخچى ئەمىر ھۈسەيىن قازى ھاجىم مەرھۇم ھايات ۋاقتىدا سۆزلەپ بەرگەن خاتىرىدىن ئېلىندى.

③ ھۈسەيىن ئېيتى خەلق قەشقەرى مازىرىنىڭ ئاساسىي قىسمىنى چېقىپ قۇرۇلۇش قىلمىغان، مەسچىت بىلەن جامائەت قەبرىستانلىقىنىڭ بىر قىسمى ھېلىمۇ بار.

④ ئىپتىخارە — مۇندىن كېيىن بولىدىغان بىرەر ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنى چۈشىدە كۆرۈش دېگەن مەنىدە.

ئىسىل ئۇرۇق، شىرىن مېۋە

مەھمۇت زەيدى

ئوتتۇرا ئاسىيا تارىخىي خەرىتىسىگە نەزەر تاشلىسىڭىز بۇنىڭدىن مىڭ يىللار ئىلگىرى ئۆتكەن «قارا خانىلار پادىشاھلىقى»نىڭ ئالتۇن دەۋرىنى كۆرۈسىز. «بۇ سۇلالە مىلادىيە 9- ئەسىردىن 13- ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە دەۋر سۈرگەن ۋە پۈتۈن ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىنىڭ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىدا مۇھىم رول ئوينىغانىدى»

ئۇ زامانلاردا مەدەنىيەت گۈللەنگەن، ئۇلۇغ ئالىم، مۇتەپەككۇر، يازغۇچى - شائىر، سەنئەتكارلار كۆپلەپ مەيدانغا كەلگەن بولۇپ، فارابى، مەھمۇد قەشقەرى ۋە يۈسۈپ خاس ھاجىپ قاتارلىقلار يۇقىرىدا ئېيتىلغان مەشھۇر كىشىلەرنىڭ ۋەكىللىرى ئىدى. ئۇلار پەن ۋە سەنئەت ئاسمىنىدا يورۇق چولپاندەك چاقناپ، كىشىلەر قەلبىنى يورۇتقانىدى.

ئۇلار تارىم دەرياسىنىڭ ئەسىرلەردىن - ئەسىرلەرگە ئۈزۈلمەي شىددەتلىك دولقۇنلىرى ياڭراتقان كۈي - قوشاقلىرىغا سىرداش ئىدى. تارىم ۋادىسىدىكى ھەر بىر توغراقنىڭ شىۋىرلاشلىرىدا ئۇلارنىڭ نەپەسلىرى بار، مەڭگۈ شاقىراپ ئاققان سۇلارنىڭ دولقۇنلىرىدا ئۇلارنىڭ يۈرەك ئۇرۇشلىرى بار، قىش - ياز سولماستىن كۆكىرىپ تۇرىدىغان قارىغايلاردا ئۇلارنىڭ ئوبرازى بار. ئۇلارنىڭ بۇ ئانا زېمىنغا سىڭىپ كەتكەن مېھرى-مۇھەببىتى بار...

بۇ كەڭ زېمىندا تاغلار قەد كۆتىرىپ، دەريالار ئۆركەشلەپ ئېقىپ تۇرغاندەك، پېشقەدەم يازغۇچى - شائىرلار ئەۋلادمۇ - ئەۋلاد ۋۇجۇدقا كېلىپ، ئۆچمەس ئىزلارنى قالدۇردى. باغ - بوستانلار جۇدۇن - چاپقۇنغا ئۇچراپ تۇرسىمۇ، ھەر باھاردا يەنىلا كۆكلەپ - ئۆسۈپ، چېچەكلەپ مېۋە بەرگەندەك، بۇ كەڭ زېمىندا ئەدەبىيات - سەنئەت گۈلزارلىقى پۇراق چېچىپ، خەلقىمىزنىڭ روھىنى ئىپادىلەپ، كىشىلەرگە زوق بېرىپ كەلدى.

تېغىمىزدا مەدەن كۆپ،
تۈگىمەيدۇ قېزىلىپ.
تۈگىمەيدۇ مەڭگۈگە،
قىزىل گۈللەر ئېچىلىپ

دېگەندەك، بىزنىڭ پۈتمەس - تۈگىمەس مەدەنىي بايلىق خەزىنىمىز بار. دۇنيادىكى قەدىمكى مەدەنىيەتلىك خەلقلەرگە ئوخشاش، ئۇيغۇر خەلقىمۇ ئۇزۇن مەدەنىيەت تارىخىغا ئىگە.

ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىدىكى خەلقلەر ئىچىدە ئۇيغۇرلارنىڭ تىل - يېزىقى بىر زامانلاردا ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ھەممە تۈركىي تىل سىستېمىسىدا سۆزلەشكۈچى خەلقلەر ئۈچۈن ئەدەبىي تىل بولۇپ خىزمەت قىلغانىدى. تارىخ گۇۋاھلىق بېرىدۇكى، 10-، 11- ئەسىرلەردە ئۇيغۇر تىلى بىلەن ئەرەب تىلى خۇددى مۇسابىقىگە چۈشكەن ئاتتەك دەۋرقايىنامىلىرىدا بەيگىدە بولغان. «قۇتادغۇ بىلىك» داستانى ئاشۇ دەۋردە يېزىلغانىدى. بۈگۈن بىز مىڭ يىلغا يېقىن ۋاقىت ئىلگىرىكى «قۇتادغۇ بىلىك» داستانىنى ئوقۇشقا مۇۋەپپەق بولدۇق. بۇ نېمە دېگەن خوشاللىنارلىق،

ئىپتىخارلىنارلىق ئىش — ھە؟!

بىزدە نەشىر قىلىنغان بۇ كىتاب — «قۇتادغۇ بىلىك» نىڭ ئەسلى مەتنى (تېكىست) بېرىلگەن تىرانسكرىپسىيە بىلەن ئۇنىڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا ئىشلەنگەن نەزمىي مەنىسىدىن ئىبارەت. بۇنىڭ بىلەن دۇنياغا قەدىمكى ئۇلۇغ مەدەنىيەتنىڭ ئۈنچە — مەرۋايىتلىرى نامايەن قىلىپ كۆرسىتىلدى. ئىلىم دۇنياسىدا بۇ كۈندىن ئېتىبارەن «قۇتادغۇ بىلىك» تەتقىقاتىدا يېڭى سەھىپە ئېچىلدى.

ئېلىمىزنىڭ ئېسىل مەدەنىيەت ئىستىداتىنى شائىرنىڭ بۈگۈنكى ئەۋلادلىرى داستانىنىڭ ھەر بىر مىسرا، ھەر بىر بەت، سەھىپىلىرىدە ئالتۇن نەقىشلەر بىلەن ئەكس ئەتتۈردى. بۇ كىتابنىڭ ھەر بىر قۇرى خۇددى قىزلىق ياقۇت قوياش نۇرىدا چاقناپ پاقىرغاندەك كۆزلەرنى قاماشتۇرىدۇ. بۇ، ئۇزاقتىن بۇيان تىللاردا داستان بولۇپ، ئەۋلادتىن — ئەۋلادقا ئۆتۈپ، زامانىمىزغا يېتىپ كەلگەن ئەسەردۇر. بۇ داستاندا كۈن بىلەن ئاي ئوبرازى («كۈن تۇغدى»، «ئاي تولدى» دېگەن پېرسوناژلار ئارقىلىق) ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. شۇڭا شائىر كىشىلەر ئارىسىدا خۇددى كۈن بىلەن ئايغا ئوخشاش نۇر بولۇپ يۈرىدۇ. شائىر ھېچقاچان ئۇنتۇلمايدۇ. ئۇ، ئۆز داستانى بىلەن مەڭگۈلۈك ھەيكەل قويدى. «قۇتادغۇ بىلىك» ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىدىكى ئەڭ بۈيۈك ۋە نۇرلۇق چوققا.

ئۇزۇن تارىخ، گۈزەل تۇرمۇش، قەدىمكى مەدەنىيەت ئېلىمىزنى مەدەنىي يادىكارلىقلارنىڭ پۈتمەس- تۈگىمەس خەزىنىسىگە ئايلاندۇردى. «قۇتادغۇ بىلىك» بولسا، ئۇزۇن تارىخ دەرياسىنىڭ مۇھىم تارمىقى بولۇپ، ئۈنچە — مەرۋايىتلارغا تولغان ئېلىمىزنىڭ دېڭىز-ئوكيانىغا قوشۇلغان بىر ئېقىنى. ئۇنىڭدا گۈزەل تۇرمۇش، باي مەدەنىيەت، باتۇر مىللەتنىڭ ئەنئەنىسى.ئەكس ئەتكەن ۋە نۇرغۇن ماددىي ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت بايلىقلىرى سىڭىپ كەتكەن. تەپەككۇر ئەينىكىدە باقىدىغان بولساق، ئۇنىڭدىن ئۆزىمىزنىڭ تارىخىنى كۆرىمىز.

بۈگۈن بىز «قۇتادغۇ بىلىك» نىڭ ئەسلى نۇسقا — تىرانسكرىپسىيەسى بىلەن ھازىرقى زامان نەزمىسىنى ئوقۇماقتىمىز:

قىممەتلىك سوۋغا ئۇتتى مىڭ — مىڭچە قول،
«قۇتادغۇ بىلىك» دۇر مېنىڭ سوۋغام ئول.
نەچچە دۇنيا يىغسا، تۈگەيدۇ يوقاپ،
پۈتۈلسە قالۇر سۆز جاھانغا تاراپ.

شۇنداق، «قۇتادغۇ بىلىك» جاھانغا تارالغان ،مەشھۇر داستان. ئۇنى دۇنيا ئالىملىرى نېمىسچە، فرانسۇزچە، روسچە، ئۆزبېكچە ۋە تۈركچە... تىل — يېزىقلاردا تەرجىمە قىلىپ، جاھان كۇتۇپخانىلىرىغا سوۋغا قىلىشتى. بۈگۈن بىز ئۇنىڭ ھەغدالىرى، جۇڭگوچە ئۇسلۇب بىلەن ئۇنىڭغا يېڭىدىن ھايات بەردۇق.

ئېغىزدىن — ئېغىزغا كۆچكەن قوشاقلار،
دىللاردىن — دىللارغا ئۆتتى گۈل چېچىپ.
«مىڭ ئۆي» نى ياراتقان سەنئەتكار خەلق،
كەلمەكتە ھەر ياندا ئۈنچىلەر چېچىپ.

«يولنىڭ قىممىتى ئالتۇن بىلەن، سەنئەتنىڭ قىممىتى رىئاللىقنى ئۆلچەش بىلەن ئۆلچىنىدۇ» دېگەندەك، «قۇتادغۇ بىلىك» داستانىدا ئەينى زاماندىكى رىئاللىق ياخشى ئىپادە قىلىنغان، خەلق ئەدەبىيات- سەنئەت خەزىنىسىدىن ئوبدان ئوزۇقلانغان. داستاندا شائىر ياشاپ كەلگەن دەۋرگىچە يارىتىلغان مەدەنىيەت- سەنئەت نامايەندىلىرىدىن نەچچە يۈزلىگەن نەمۇنىلەر يالتىراپ

نۇر چېچىپ تۇرۇپتۇ. ھازىرمۇ قولىمىزنى كې-
لىۋاتقان نۇرغۇن خەلق ھېكمەتلىرى، ما-
قال - تەمسىللەر بۇ كىتابقا تىزىلغان مار-
جانلاردەك كىشىنىڭ زوقىنى قوزغايدۇ. دې-
مەك، «قۇتادغۇ بىلىك» ئۇ بىر ئەينەك.
ئۇنىڭدا ئۇيغۇر ئوبرازىنى كۆرىمىز. بېلىنىس-
كىي روس ئەدەبىياتى روسلارنىڭ ئۆزىنى
تونۇۋېلىشى ئۈچۈن ناھايىتى چوڭ رول ئوي-
نىغانلىقىنى ئېيتقانىدى.

خەلقىنىڭ تۇرمۇشى مەڭگۈ كۆكىرىپ تۇرىد-
غان دەرەختەك خازان بولماي چېچەكلەپ تۇ-
رىدۇ. شائىر ۋە مۇتەپەككۇر، ئالىم يۈسۈپ
خاس ھاجىپ ئەينى زاماندىكى ئۇيغۇر خەلقى-
نىڭ ئۇلۇغ مۇۋەپپەقىيەتلىرىگە ۋارىسلىق
قىلىپ، ئۇنى يېزىپ بىزگە يادىكار قىلىپ
قالدۇردى. بىز ئۇنىڭدا ئۆزىمىزنىڭ كىم ئى-
كەنلىكىنى كۆردۇق. دەرھەقىقەت، يۈسۈپ
خاس ھاجىپ مىللىتىمىزنىڭ مەدەنىيىتىنى
قوغداپ قالدى. شائىر جىسمانى جەھەتتىن
بىزدىن ئايرىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ، ئانا
تۇپراق قەلبىدە، خەلقلەر دىلىدا ياشىماقتا،
ئۇ، بىر ئۇرۇق بولۇپ يەرگە كۆمۈلگەن. مىڭ
يىللاردىن بۇيان بۇ ئەزىز ئانا تۇپراقتا كۆ-
مۈلۈپ ياتقان بۇ ئېسىل ئۇرۇق ئاخىرى قاي-
تا بىخ چىقاردى. ئۇنىڭ رەڭدار گۈللىرى-
دىن خۇشپۇراقلار چېچىلماقتا. «قۇتادغۇ بى-
لىك» بىزنىڭ مىللىي ئەدەبىياتىمىزنىڭ نە-
مۇنىسى. ئۇنىڭدا ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ نە-
پىسلىكى، خىل ۋە تۈرلىرى ساقلاپ قېلىنغان.
يىلتىزى بولمىغان دەرەخ كۆكلىيەلمەيدۇ، شۇ-
نىڭدەك مىللىيلىكى بولمىغان ھەرقانداق ئە-
دەبىيات - سەنئەتمۇ تەرەققىي قىلالمايدۇ.
بىزنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلاشقان ئېلىمىزدە
ئۇيغۇر مىللىي ئەدەبىياتى گۈزەل پارلاق ئىس-
تىقباللىغا ئىگە. بۇنداق گۈزەل ئىستىقباللىغا ئى-
گە ئىكەنلىكى بۈگۈن يەنە بىر قېتىم ئىسپات
قىلىندى. مىڭ يىل كۆمۈلۈپ قالغان ئېسىل
ئۇرۇق ئانا تۇپراقتا قايتا ئۈنۈپ چىقتى، بىخ
تارتىپ چېچەكلىدى. ئەدەبىيات گۈلزارلىقى-
مىزغا ھۆسۈن قوشتى. «قۇتادغۇ بىلىك» بىز-
نىڭ ئىپتىخارىمىز، مەنىۋى مەدەنىيەت قۇ-
رۇلۇشىدا ئۇ ئەسەر ئۆزىگە مۇناسىپ تەس-
رىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنى ئوقۇيلى، كۆرمىڭ دىل-
لارغا ئۇرۇق بولۇپ چېچىلسۇن!

(بېشى 38 - بەتتە)

ئەسقەرنىڭ «بوۋاي تونۇۋالمىغىدى!»...
دېگەن تەشۋىشى ئورۇنسىز بولۇپ چىقتى. بو-
ۋاينىڭ بارغانسېرى خىرەلىشىپ كېتىۋاتقان
كۆزلىرى شۇنچە نۇرغۇن بالىلارنى بىر-بىرى-
دىن پەرقلەندۈرۈشكە ئاجىزلىق قىلاتتى. ئۇ-
قولىدىكى بىردەستە گۈل ئىچىدىن رەيھاننىڭ
بىر تال شېخىنى سۇغۇرۇۋېلىپ ئەسقەرگە ئۇ-
زاتتى:

— مە، ئوغلۇم، بۇگۈلنى پۇرىغىن، ئۇنىڭ خۇش-
پۇرىقى مېڭەڭنى تازىلاپ، يۈرەكنى ياشارتىدۇ...

— رەھمەت، بوۋا!

ئەسقەرنىڭ يۈرىكى ھاياجان ۋە خۇشاللى-
قتىن كۆكرەك قەپىزىگە سىغماي قالدى. «يە-
گىت» دېگەن بۇ سۆزنى ئاتىسى تۈنۈگۈن ئۇنىڭ-
غا قارىتىپ بىر قېتىم ئېيتقان ئىدى. ئىك-
كىنچى قېتىم بۇ سۆزنى گۈلچى بوۋاينىڭ ئاغ-
زىدىن ئاڭلاپ باشقىچە سۆيۈنۈپ كەتتى. ھا-
زىر ئۇ ئۆزىنى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 11 ياش-
لىق ئوقۇغۇچىسى ئەمەس، بەلكى چوپ-چوڭ
بىر ئادەمگە ئايلىنىپ قالغاندەك ھېس
قىلاتتى!...

ئەسقەر قولىدىكى گۈلنى قانغىدەك بىر پۇ-
رىدى-دە، بارغانسېرى يىراقلىشىپ كېتى-
ۋاتقان بوۋاينىڭ قارىسى كۆزدىن يوقىغىچە
قاراپ تۇردى.

بىر جۈپ يۇلتۇز چاقناپ تۇرار ئاسماندا

ياسىن خۇداۋەردى

ئاسماندا يېنىپ تۇرغان يۇلتۇز سانسىز،
ئۆزىدە ساقلاپ كەلگەن سىرلىرى كۆپ.
ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئۆزگىچە نۇر—
چاچىدۇ يۇلتۇزىمىز بىزنىڭ بىرجۈپ.

پارلايدۇ ئەسىرلەرنىڭ باغرىن تىلىپ،
ئۆچمىگەن زۇلمەت باسقان تۈنلەردىمۇ.
كۆز تىكىپ زوقلىنىمىز غۇرۇر بىلەن،
ئۇلارغا بۇ بەختىيار كۈنلەردىمۇ.

بىرىنىڭ نامى مەھمۇد قەشقەرىدۇر،
دانىشمەن ئەللامىلار ئەللامىسى.
ئۇ يازغان «دىۋان» بىزگە ئەسىرلەرنىڭ
قالدۇرغان ئەڭ قىممەتلىك يالدامىسى.

دەۋرلەر قېرىپ كېتەر، قېرىماس ئۇ،
ھەمرادۇر قانچە-قانچە ئەۋلادلارغا.

زامانلار ئۆتكەنسېرى رەخمەت ياغار،
مەھمۇدنى ئۆستۈرگەن شۇ ئەجدادلارغا.

بىرسىنى «يۈسۈپخاس» دەپ ئەزىزلەيمىز،
ئىرفانىدىن شەرۋەت تۆكۈپ، يول ئاچقان زات.
ئۇ يازغان «بەخت ئىلمى» نۇرلار چېچىپ،
جاھالەت، نادانلىققا ئاچتى غازات.

ھەر قۇرىدىن ياغار نۇرغۇن ئىلمۇ-ھېكمەت،
ئادالەت، دەنالىقنىڭ بايرىقى ئۇ.
ئۇيغۇرنىڭ قەلبىدىكى پەزىلەتلەر
مۇجەسسەم بولغان ئەقىل بۇلىقى ئۇ.

چاقنايدۇ بىر جۈپ يۇلتۇز كۆكتە مەڭگۈ،
ئىپتىخار ھېسلىرىنى سېلىپ دىلغا.
«دىۋان» ھەم «قۇتادغۇبىلىك» ۋاراقلانسا،
دانىشمەن ئەجدادىمىز كىرەر تىلغا.

1986 - يىل ، ئۈرۈمچى .

سۆزۈك تاراملار

مىرزاھىد كېرىمى

ئالتۇن جامغا تولغان مەي

«بىلىملىككە سۆزلىدىمەن بۇ سۆزۈم،
بىلىمسىز تىلىنى بىلمەيمەن ئۆزۈم.»
— يۈسۈپ خاس ھاجىپ

پىچاق ئەمەس شۇدەم قولغا ئالغىنىم،
پىچاقلىشىپ داغدا قالغان ئەجدادىم.
ھوشۇق ئەمەس، يولنى ئاچقان مارىسقا،
ھوشۇق ئويناپ ۋەيران بولماس ئەۋلادىم.

تەسۋى ئەمەس پىچىر - پىچىر ئەمەلسىز،
تەسۋى سىرىپ، مۇراد تاپماس ھېچكىشى.
تەخسە ئەمەس، خۇشامەتچى يالجىماس،
ئەلگە ئىبرەت ھامان ئۇنىڭ قىلمىشى.

گۇرجەك ئەمەس، ئورا قازار بىراۋغا،
ئورا قازسام چۇشۇشۇمنى بىلمەن.
يەر ئايلىنار، ئۆمۈر ئۆتەر ھەر كويدا،
ۋەتەن ئۇچۇن ئىزدىنىپ جان بىرىمەن.

ۋە يا ئەمەس قولۇمدىكى ئەنگۇشتەر،
مەن كۆتمەيمەن تىلسىماتتىن بەختىمنى.
سۇلايمانىنىڭ قالپىقى ھەم ئەمەس بۇ،
مەن ياشايمەن ئىشقا سېلىپ ئەقلىمنى.

قولۇمدىكى گۈزەل تۇيغۇ، پىكىرلەر
گۈلشىنىمدە پۇراق چاچقان ئالەمگە.
شېرىن مەي بۇ ئالتۇن جامغا قۇيۇلغان،
ئىپتىخار، زوق بەخش ئەتكۇچى ئادەمگە.

قولۇمدا بۇ ئالتۇن جامغا توشقان مەي،
نەمەيكى ئۇ ئابىھايات شەرۋىتى.
باقسام جاھان بازارىغا بۇ نەپەس،
يۈز گۆھەرگە تېپىلماس بىر قەترىسى.

قولۇمدا بۇ ئالتۇن جامغا توشقان مەي،
مىڭ يىل تەشنا بولۇپ ئۆتكەن ئەجدادىم.
نىچۇن ئىچمەي ھەييام كەبى مەن كۈيلەپ،
ئىچكەن چاغدا تولار كۆچكە ئەۋلادىم.

قولۇمدا بۇ ئالتۇن جامغا توشقان مەي،
يۇسۇپ بوۋام قۇيۇپ قويغان مېھرىدىن.
ئىچەي ياۋنىڭ يۈزى ①چۈشسۈن قارىيىپ،
پارلىسۇن كۆن دوستلىرىمنىڭ چېھرىدىن.

× ×

قالغانىدىم كۆپ ئىچىدە يۈزۈمنى -
تۆكىدىغان ئاچچىق شاراپ ئىچىشتىن.
يۇغانىدىم نادانلىقتىن قولۇمنى،
شەيدا بولۇپ گۈزەللىككە پىلىشتىن.

نەزەر سالسام مەيخور شاھلار خەزىنىسى،
ۋەيران بولۇپ قاپتۇ ئۇندىن خارابە.
يەتمەپتۇ ھەم سېخىلارنىڭ بەرگىنى،
دىلغا بەرگەن ھوزۇرىغا بىر ئىبارە.

قىممىتى چوڭ تاجۇ - تەختتىن بىلىمنىڭ،
تىزىلغان ئاق بەتكە بولۇپ سۆز - شېئىر.
ئاشىغىدۇر، ھەمراسىدۇر دىلىمنىڭ،
خەلقنى مەپتۇن قىلغان نادىر ئوي - پىكىر.

ئالتۇن جامنى سۇنغان نادىر ساقىغا،
ئاچتىنىڭ تىنغان بۇلاق كۆزىنى، دەپ ئىچەي.
قارا دىلغا ياقتىڭ ئۆچمەس نۇر چىراق،
قىلىپ بۇگۈن ئەلنىڭ يۈزىنى دەپ ئىچەي.

مەن ئوقۇيمەي شاھقا ئەمەس، نازغا ھەم،
تەشنا دىلنى سۇغارغانغا ئاپىرىن!
ئاپىرىنشۇ ئالىم، شائىر ساقىغا،
زەر جام بىلەن مەي تۇتقانغا ئاپىرىن!

① جاھالەتپەرەسلەر، ئىلىم - پەن دۈشمەنلىرى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

جامدىن سادا

كىشى ئەسلىگە ئىش ھەرىكىتى كۆزۈۋا
ئىش ـ ھەرىكەت نەبولسا ـــ ئەسلى شۇ بولا.
(يۈسۈپخاس ھاجىپ)

جام قولۇمدا مەيگە بېقىپ تۇرىمەن ،
باققا نىسىرى كۆڭلۈم شۇنچە سۆيىنەر.
بۇركوتكە ـ گۆش، يىگىتكە قىز ئۈزـلەۋەن
كۆرۈنگەندەك مەيمۇ گۈزەل كۆرۈنەر.

لېكىن بۇ مەي شاراپ ئەمەس مەس قىلار،
مۇسەللەسمۇ ئەمەس باشنى قايدۇرار.
ئىچمەس ئىدىم هاراق بولسا، بۇس ئاچچىق،
مەن ئىچىمەن، ئىچسەم پىكرىم جانلىنار.

مەي داۋالغۇپ قالدى دوستلار مۇشۇدەم،
قۇلاق سېلىڭ جامدىن سادا كەلمەكتە.
باش كۆتىرىپ بوۋام يۈسۈپخاس ھاجىپ
ئۆگەنـبىل! ـ دەپ ئەلگە دۇئا بەرمەكتە:

«ئادەم قىميا تاش ئەمەستۇر ۋە لېكىن
سۆزلەتكەن تاش ئابىدىنى بوۋىمىز.
ئادەمزىنهار تۆرەلمەيدۇ بوراندىن،
تۇققان باتۇر ئەجداتلارنى مومىمىز.

ئادەم بۇركۇت ئەمەس، ئىقىل ئېگىسى،
قوشنى سېلىپ تۇلكە، بۆرە ئوۋلايدۇ.
كىيىپ يۇرەر ئويچان باشقا بۆكىنى
گۈلدۈرماما نە چاقماققا ئوخشايدۇ؟

ئەمەس ئادەم قاپلان ۋە يا ئارسلان،
ئادەمدە ئۈز چىراي، ئىدرەك كۆكۈل بار.
ناخشا ئاڭلار، ناخشا ئېيتار خالىسا،
قان ئاققۇزار ۋە قان رەڭلىك گۈل پۇرار...

ئادەم كۆنگە تەشنا بولماس چاڭقىسا،
ئادەم تەشنا ئەركىنلىككە سۇغا ھەم.

ئادەم مۇھتاج بىر ـ بىرىگە دائىما،
روناق تاپماس باراۋەرلىك بولسا كەم.

مەنمۇ شۇنداق ئادەم پىكىر يۈرگىزەر،
نە پەرىشتە بولاي، نە پىسى ـ غېمى يوق.
ئۆگەندىم مەن ئەل ئۈچۈنلا بىلىمنى،
ئېزىز خەلقىم زوقلانغاندىن ئالدىم زوق.

بەندە ئەمەس، ئاللاغىمۇ خۇشامەت
قىلمىدىم، شاھ، ۋەزىر، بەككە، دەناغا.
كۆرمىدى، دەپ سالام قىلماي ئۆتمىدىم،
تىمۇدىشىمنى تىڭشاپ تۇرغان ئەماغا...

ئۆتتى شاھلار، قالدى ئاخىر ئۇلاردىن،
نە تاجۇـ تەخت، نەچاھارباغ، نە ئوردا؟
قالدى كۆرۈك بۇ دەستانىم ساقلىنىپ،
پەرغانىدا، قاھىرەدە. ۋىنادا.

قالغان ئىدى مازارىمۇ قەشقەردە،
چاقتى ئۇنى بىلىمسىزلار ـ نادانلار...
يەتتى مانا بۇ ھۆر دەۋران قەدرىمگە،
ئۇل قويماقتا مەقبەرەمگە ئامانلار.

دەستانىمنى كۆردى ئېزىز مىللىتىم،
ئۆز يېزىغى ئۆز تىلىدا ئوقۇدى.
تىرىلگەندەك بولدۇم گويا مۇشۇ دەم،
ئازاپلانغان روھىم يەنە ئۇرغۇدى!

بىلىپ تۇرۇپ قىلسا ئالىم نادانلىق،
ئەلنى قۇللۇق زەنجىرىگە بەنت قىلار.
پايدا كۆزلەپ بۇزغان كىشى ئارىنى،
ئۆز تېنىنى ـ ئۆز باغرىنى پارچىلار.

ئونتۇماڭلار ئۆز نەپسىگە چوغ تارتقان —
ئاقىل تۈھپە قالدۇرالماس ھېچقاچان.
بىلىم — بەخت، بىلىم-دۆلەت، بىلىم-تاج،
ئۆگىنىڭلار، ئىزدىنىڭلار ھەر زامان...»

جام قولۇمدا، ئاڭلاپ بوۋام نىداسىن،
مەيگە باققان كۆزلىرىمدىن تامدى ياش.
ئۆگەنمىگەن قالسا شۇنداق خارلىقتا،
ئەرمان قالماس بىلىم ئىزلەپ كەتسە باش.

جامغا قاراپ

بىلىم مەنىسىن بىل، بىلىم نېمەدۇر،
بىلىم ساقايتۇر كېسەل بولسا ئەر.
(يۈسۈپ خاس ھاجىپ)

ئايدا داغ بار، كۈنمۇ بەزەن تۇتۇلار،
ئەمەس ئاسمان قۇچقىنىمۇ بۇلۇتسىز.
شۇنچە يېشىل بۈك-باراقسان كۆرۈنگەن،
ئەمەس چىنار دەرىخىمۇ قۇرۇتسىز.

مەن ئەزەلدىن گۈلنى ياخشى كۆرىمەن،
تىكەنلىرى كۆز ئالدىمغا كەلمەيدۇ.
گۈلنى ئابۇت قىلساق بار، دەپ-تىكەننى،
بۇلبۇل كۈيلەپ، ھايات گۈللەپ كۈلمەيدۇ...

جامغا قاراپ ئويچان پىكىر قىلىمەن،
نۇقسانى يوق نەرسە بارمۇ ئالەمدە؟
بەزىدە قىز يۈزىدىكى سەپكۈن داغ،
مەرۋايىتتەك ئۆز كۆرۈنگەي ئادەمگە.

ئاھ دەسلەپكى بىر يۇتۇم مەي گېلىمدىن،
ئۆتتى شۇنداق قوزغاپ پىكىر - تۇيغۇمنى.
خامۇش-گاراڭ باش-مېڭەمنى سەگىتىپ،
باياۋانغا قاچۇردى كاژ ئۇيقۇمنى.

گۈلگە باقساق كۆرۈنمەستىن تىكىنى،
كۆرۈنىدۇ خۇشبۇي غۇنچە پورىكى.
تىكىننى كۆرۈپ گۈلدىن چەتنىگەن،
ئادەملەرنىڭ تاشتۇر قارا يۈرىكى.

بىلىمگەننى بىلىش بەختىم، ئۆگىنەي!
مەقبەرەڭدە تېنچ ياتقىن جان بوۋا.
غەيرىتىمدىن روھىڭنى بىر كۈلدۈرەي،
كۆتۈرۈپ دەس ئېغىر يۈكنى مەن بۇدا.

بىلىملىك ئۇزار، بىلىمسىز تۇزار

(ئۇلۇغ ئالىمى مىراسىمىز «قۇتادغۇ بىلىك» توغرىسىدا) تەسىرات
ئابدۇللا تالىپ

(1)

قولۇم كۆكسۈمدە ئى قەشقەر، قوبۇل قىلغىن سالامىمنى،
بىجا كەلتۈرمىكىم بەختىم ساڭا چىن ئېتىقادىمنى.
مۇقەددەس نامۇ - شانىڭغا ئاتاپ يازسامكى كۆپ تەسۋىر،
زىيادە كۆرمىگەي كۆڭلى مېنىڭدەك بولسا ئول تەھرىر.

مىراسىڭ بولغىنى ئۈچۈن يېتىلدى ئىپتىخار بىزگە،
ئۇلۇغ «دىۋان» ① ۋە داستان ②دىن يېتىلدى ئېتىبار بىزگە.
بۇۋام ئەقلىي پاراسەتتە جاھان قاتارىدىن قالماس،
چاۋاھىر ئۈنچىدۇر ياپسام جاھان بازارىدىن قالماس.
ھومىر③، دۇفۇ④، شېكىسپىر⑤لەر ئەدىپ شاھى ئاتالغاندەك،
يەنە ۋىرگىل⑥ ۋە دانتى⑦نى دېسە تۈن نۇرى چولپاندەك.
بۇۋام مەھمۇد بىلەن يۈسۈپ مۇئەييەن ھەممىگە تەڭداش،
شەرەپ مۇنبەردە تەسۋىرىي كامالەت ھۆسنىگە رەڭداش.
ياراتقاچ پېشىۋا ئالىم، شۇڭا سەن پەخرىمىز قەشقەر،
بولۇپ خەلقىم بېشى ئۈستۈن ـ غورۇرى بەختىمىز قەشقەر.

(2)

« قۇتادغۇ بىلىك» گويا ئېسىل ئالتۇن، ھىدى ئىپار،
قىشى-ياز تۇزىماس بىر گۈل، نە بىر گۈل بىپايان گۈلزار.
كىتابخان كىرسە گۈلزارغا قالۇر ھەيرانە مەسلىكتە،
پىشىپ مېۋە يەنە سانسىز كۆتەرگەن شېخى تەسلىكتە.
ئۇدۇركى مەرىپەت باغى پۈتۈن ئەلگە ئىشىك ئاچقان،
ئۇدۇركى مەرىپەت شامى تەرەپ ـ تەرەپكە نۇر چاچقان.
ئىلىم ـ پەن جەننەتى شۇل باغ بىلىم پەرزەنتى شاھ بولغاچ،
بۇ شاھنىڭ نامى «كۈن تۇغدى» ـ ئىچى ئىرپان بىلەن تولغاچ.
ئادالەت قانۇنى دەستۇر بولۇپ قولدىن چۈشۈرمەيدۇ،
ئەگەر ئۇچراتسا ناھەقنى ئۇنى زىنھار كەچۈرمەيدۇ.
شاھانە تاجىدا چاقنار مۇقەددەس بىر ئۇلۇغ شۇئار:
ــ « بىلىم كۈچتۇر، بىلىم ئۇزار، بىلىمسىز شۈبھىسىز تۇزار».
يېتەكلەر مەرىپەت ئەلنى بەخت بىرلە ساۋادەتكە،
نادانلىق قىسمىتى شورى سالار ئەلنى ھالاكەتكە.
مۇئەللىپ ئىككى تەمسىلدە بۇ ھېكمەتنى قىلىپ ئىسپات،
دېدى ئۇ تارىخىي قانۇن: « بىلىمسىزلەر قىلار پەرياد!»

(3)

پەردۇن⑧ دەۋرى گۈللەنگەن بىلىم ئەھلىگە يار بولغاچ،
زامان قۇتلۇق ئاڭا ھەم يار ئادىل قانۇنى بار بولغاچ.
بىراق، زاھھاك ⑨ زالالەتتە زۇلۇم ـ كۈلپەتكە يول سالغان،
خەلقنىڭ مالى ـ جانىغا بولۇپ ئاچ بۆرە قول سالغان.

ساراي پەنجىرى شەلپەردىن، قوۋۇق پەردە قىزىل قاندىن،
ئېسىل مەرمەر بىلەن پۈتكەن پەلەمپەيلەر تۇمەن جاندىن.
دالايلار قاڭقىرىپ قاخشاپ يۈرەر زارلاپ پۈچۈق نانغا.
مالاي شائىر يازار داستان ئوقۇپ كۆپ مەدھىيە خانغا.
چېقىمچى، تەخسىچى بۇزار قىلىپ ئالەمنى ئوڭ ـ تەتۈر،
نادانلىق ئەۋجىگە چىقسا مەرىپەت شاملىرى ئۆچۈر.
پەلەكنىڭ تامغىسى ئەمما باسار بەدخۇيغا نەپرەت ئىز،
شۇ زاھھاك دېگەن بەدخۇي غۇلاپ چۈشكەن ئەمەسمۇ تېز.
نادان ئاتقان توپا بىلەن پەلەك چولپانى ئۆچكەيمۇ؟
زۇلۇمنىڭ قامچىسى بىلەن زۇھەل يۇلتۇزى كۆچكەيمۇ؟

(4)

بوۋام مىڭ يىل بۇرۇن بىلگەچ يىراقنى ۋە ھاياتلىقنى،
دېدى ئەۋلادىغا تاپقىن بىلىم بىلەن نىجاتلىقنى.
بىلىمنىڭ كۈچىدىن ئىنسان چىقار ئايغا، ئاتارۇتقا⑩،
بىلىمسىز قالغۇسى پەستە ۋە بەلكى ئايلىنار قۇرۇتقا.
نادانغا باقىدۇر، خارلىق ۋە زارلىقتا ئۆتەر مەھكۇم،
نىجاتلىق تاپمىغاي ھەرگىز بولۇپ دېتىسىز، ئاتالغاي شۇم.
نە بولسۇن پەرقى ئەماغا ھاياتتا تۈن بىلەن كۈننىڭ،
نە بولسۇن خوۋلىقى كورغا يېقىلغان شام يـورۇق تۈننىڭ.
«قۇتادغۇ بىلىك» قامۇس نادانغا يورۇتۇپ يولنى،
بىشارەت بەردى ئەماغا، تېپىپ ماڭ دېدى ئوڭ ـ سولنى.
دېدىكىم بولمىغاي ھېچ چاغ بىلىمدىن ئۆزگىگە ھۆرمەت،
بىلىم بىلەن كۆكەرگەي ئەل ۋە روناق تاپقۇسى مىللەت.
بىلىم چىراق، بىلىم نۇرلۇق. بىلىملىك خۇددى تۇلۇناي،
بىلىمسىزلەر چېكەر ھەسرەت، بىلىمسىز توڭلىغان بىرلاي.
شۇڭا قامۇستا چاقنايدۇ مۇقەددەس بىر ئۇلۇغ شۇئار:
— بىلىم كۈچتۇر، بىلىم ئۇزار، بىلىمسىز شۈبھىسىز تۇزار.

1986 ـ يىل، ئۈرۈمچى.

ئىزاھلار:

① «دىۋان» ـ «تۈركىي تىللار دىۋانى».
② «داستان» ـ «قۇتادغۇ بىلىك» داستانى.
③ ھومېر ـ قەدىمكى مەشھۇر گىرېك شائىرى.
④ دۇفۇ ـ (712 ـ 770) جۇڭگونىڭ تاڭ دەۋرىدىكى ئاتاقلىق شائىرى.
⑤ شېكسپىر ـ (1564 ـ 1616) مەشھۇر ئېنگلىز دراما تورگى.
⑥ ۋېرگىل ـ قەدىمكى رىم شائىرى.
⑦ دانتې ـ ئىتالىيىنىڭ ئويغىنىش دەۋرىدىكى ئاتاقلىق شائىرى.
⑧ پەرىدۇن ـ قەدىمكى ئىران شاھى. «قۇتادغۇ بىلىك» 91 ـ بەت.
⑨ زاھھاك ـ قەدىمكى ئىران شاھى. «قۇتادغۇ بىلىك» 99 ـ بەت.
⑩ ئاتارۇت ـ ئاروز (مېركۇرى) يۇلتۇزى.

مەرسىيە

(يۈسۈپ خاس ھاجىپ مەقبەرىسى ئالدىدا)

غولام ئەبەيدۇللا

1

ئەي يۈسۈپ خاس ھاجىپ نەسلى بۇغراسەن،
ئۆز ئانا تۇپراقتا ياتقان پۇقراسەن،
سەن ئەلنىڭ ئاغزىدا ناخشا - ناۋاسەن،
تەببى ھازىقسەن، دەرتكە داۋاسەن،
پاراسەت بابىدا ئىلمىي دەرياسەن.

2

سەن مىللەت ئاتىسى، ھىكمەت ئاتىسى،
سەلتەنەت ئاتىسى، ھۆرمەت ئاتىسى،
مەرىپەت ئاتىسى، سەنئەت ئاتىسى،
سەن ئىنسان بالىسى - گۈلى رەناسەن،
سەن ئالتۇن دەۋرىمىنى قورغان زەرگاسەن.

3

«قۇتادغۇ بىلىك» نە نامىڭ ئاچايىپ،
سەن كۈنتۇغدى، سەن ئايتولدى، سەنھاجىپ،
سەنئۆگدۈلمىش، سەنئودغۇرمىش، سەنغايىپ،
سەن نازۇك تەبىئەت، تىرەن مەناسەن،
«بىلىم - بەخت-سائادەت» دېگەن داناسەن،

4

مەڭگۈلۈك ئابىدەڭ «قۇتادغۇ بىلىك»،
ئوقۇركىم، قۇتاتقاي، تۇتقاي ھە ئىلىك،
ئۆلگەنلەر ئىچىدە چۈنكى سەن تىرىك،
ياراتتىڭ غايىلىك روھىي دۇنياسەن،
ھەم شۇنداق ياشايسەن ئىككى دۇنياسەن.

5

قەشقەردە يۈسۈپنىڭ قەبرە - گۈمبىزى،
«قۇتادغۇ بىلىك» نە جاھاننىڭ كۆزى،
يورىدى ئەۋلادى مىللەتنىڭ يۈزى،
غولامى ئەجدادقا خالىس دۇئاسەن،
خەلقىمنە كۆرسەت چىن مېھرى - ۋاپاسەن.

ئۆسمۈرلەر تىياتىرىغا ئائىت ئەسەرلەرنى قوبۇل قىلىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش

ھەر مىللەت ئۆسمۈر باللارنىڭ مەدەنىيەت - سەنئەت تۇرمۇشىنى جانلاندۇرۇش ئۈچۈن ئاپتونوم رايونلۇق باللار مەدەنىيەت - سەنئەت كومىتېتى، ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى، رادىئو - تېلېۋىزىيە نازارىتى، جۇڭگو تىياتىرچىلار جەمئىيىتىنىڭ شىنجاڭ شۆبىسى قاتارلىق ئالتە ئورۇن بۇ يىل 4 - پەسىلدە باللارغا دائىر كىنو، تېلېۋىزىيە، باللار تىياتىرى قاتارلىق سەھنە ئەسەرلىرىنى باھالاش ۋە مۇكاپاتلاش ئېلىپ بېرىشنى قارار قىلدى.

قوبۇل قىلىنىدىغان ئەسەرلەر مەزمۇن جەھەتتە ساغلام، ئۆسمۈرلەرنى نىدىغان، بەدىئىلىكى بىر قەدەر يۇقىرى بولغان بولۇشى كېرەك. يېزىلغان ئەسەرلەر بىۋاستە «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمىگە ئەۋەتىلسە (كونۋېرت ئۈستىگە «قوبۇل قىلىنىدىغان ئەسەر» دەپ يېزىلسا) بولىدۇ.

ئەسەر قوبۇل قىلىش ۋاقتى: 9 - ئاينىڭ 30 - كۈنىگىچە بولۇپ، ناھىيىلەرگە يەرلىك پوچتا ماركىسىدىكى ۋاقىت ھېساب قىلىنىدۇ.

قەشقەر مەمۇرىي مەھكىمە مەدەنىيەت باشقارمىسى.

(ھېكايە)

ئېيسا شاكىر

ئىمتىھان ۋاقتى يېقىنلاشقانسېرى مەندە خۇشاللىق بىلەن ئەنسىزلىك ئارىلىشىپ كەتكەن بىر تۇيغۇ پەيدا بولۇشقا باشلىدى. جىددي ھەم كۆڭۈللۈك ئۆتكەن مەكتەپ تۇرمۇشى ئاخىرلاشماقتا. بىزنى يېڭى سىناق، يېڭى تۇرمۇش، يېڭى مەنزىل كۈتمەكتە. پات ئارىدا ساۋاقداشلار بىر - بىرىمىزدىن ئايرىلىمىز.

نەچچە يىل بىللە ئۆتكەن دوستلاردىن ئايرىلىش ھەققەتەن ماڭا ئېغىر تۇيۇلۇشقا باشلىدى. بەزىمىز بۇ مەكتەپنىڭ دەرۋازىسىدىن چىقىپ، تېخىمۇ يۇقىرى ئوقۇش يۇرتلىرىغا بېرىپ پەن - مەدەنىيەتنىڭ يۇقىرى پەللىسىگە قاراپ ئىلگىرىلىشىمىز مۇمكىن. بەزىلىرىمىز ئائىلىمىزگە قايتىپ ئاتا كەسپىگە يانداشىپ تۇرمۇش يولىنى تاپارمىز. ئىشقىلىپ بىزنىڭ كېيىنكى تەقدىرىمىزنىڭ بەلگىلىنىدىغان ۋاقتىغا ئانچە ئۇزۇن قالمىدى. ئۆزۈمنى ئالسام مەكتەپتە يامان ئەمەس ئوقۇدۇم: تىل ئەدەبىيات، ماتېماتىكا ۋە خەنزۇ تىلىدا مەكتەپ بويىچە خېلى نامىم بار. ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئانچە قورقۇپ قالمايمەن. لېكىن قايسى مەكتەپتە ئوقۇش مەسىلىسىدە تېخى بىر يەرگە كەلمىدىم. بەزىدە ساۋاقداشلار بىر يەرگە يىغىلىشىپ، ئۆز ئارزۇ - ئىستەكلىرىمىز ھەققىدە سۆزلىشەتتۇق. مەن مېدىتسىنا ئىنستىتۇتىدا ئوقۇشقا ئىشتىياقمەن ئىدىم. دوختۇرلۇق كىشىلەرنىڭ دەردىگە دەرمان بولىدىغان ئىش بولۇپ، ھاياتلىققا مۇناسىۋەتلىك. ئاق خالات كەيگەنلەر مېنىڭ نەزىرىمدە تولىمۇ ھۆرمەتلىك كىشى ئىدى. بىر

ۋاقىتتا سىڭلىم قىزىل كېسەلى بىلەن ئاغ-
رىپ قېلىپ ئۆيدىكىلەر تولىمۇ بىئارام بول-
غان چاغدا، ئۇنى يېزىمىزدىكى بىر دوخ-
تۇر داۋالاپ ساقايتقان ئىدى، ئانام بۇ دوخ-
تۇرنى خىزىردەك كۆرەتتى. لېكىن، بەزى سا-
ۋاقداشلار دوختۇر بولۇش ئارزۇيۇمنى ئاڭ-
لاپ قۇسۇر چىقىرىشتى.

— دوختۇر پەقەت كېسەللەر ئۈچۈنلا ھۆر-
مەتلىك، ھەممە ئادەم كېسەل بولامتى؟ مەن
ھازىر 17 ياشقا كىردىم، دوختۇر دېگەننىڭ
قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنىمۇ بىلمەيمەن.

— ئۆگەنگەن بىلىمىڭ كىشىلەرگە مەنپەئەت
يەتكۈزۈش دائىرىسى قانچە كەڭ بولسا كىشى-
لەر ئارىسىدىكى ھۆرمىتىڭمۇ شۇنچە چوڭ بو-
لىدۇ، خەلققە شۇنچە ئېھتىياجلىق ئادەم بول-
غىلى بولىدۇ. مەن سانائەت ئىنىستىتۇتىدا ئې-
لېكتىر ئېنېرگىيىسى ئىلمىنى ئۆگىنىمەن، ئې-
لېكتىر— زامانىۋى ئىشلەپچىقىرىش ۋە تۇر-
مۇشتا كەم بولسا بولمايدىغان نەرسە، تە-
رەققىياتنىڭ سىمۋولى— دېدى يەنە بىر سا-
ۋاقداش.

سىنىپ مۇدىرىمىز ئەبەيدۇللا ئېلى— پېش-
قەدەم پىداگوك ئىدى، ھەممىمىز ئۇنىڭغا ھۆر-
مەت قىلاتتۇق، بىر كۈنى ئۇ:

— قايسى پەندە ئوقۇشنى ئويلاۋاتىسىز؟ —
دەپ سورىدى.

— قايسى پەندە ئوقۇسام بولاركىن مۇئەللىم،
تېخى بىر قارارغا كېلەلمىدىم. مىدىتسىنا ئى-
نىستىتۇتىدا ئوقۇسا مۇمكىن دەيمەن... لېكىن...

مەن گەپنىڭ ئايىغىنى ئېنىق دېيەلمىدىم، چۈن-
كى مەن سانائەت ئىنىستىتۇتىدا ئوقۇشقا مايىل
بولغان ئىدىم. مېنىڭ بۇ خىيالىمنىڭ ھۆر-
مەتلىك ئوقۇتقۇچىمىزنىڭ دېگەن يېرىدىن
چىقماي قېلىشىدىن ئەندىشە قىلدىم.

— مېنىڭچە، — دېدى مۇئەللىم مېنىڭ جا-
ۋابىمنىڭ ئايىغىنى كۈتمەيلا— سىز ئەدەبى-
ياتقا خېلىلا قىزىقىسىز، پىكرىڭىزدە ھېسسى-
يات ئېنىق، يازغان شېئىرلىرىڭىزدا ئىجادىي
پىكىرلەر بار، تالانتىڭىز مۇشۇ تەرەپتە ياخ-
شىراق جارى بولامدىكىن دەيمەن. مۇۋەپ-
پەقىيەت قازىنىشنىڭ سىرى كىشىنىڭ تىرىش-
چانلىقىدا، ئەلۋەتتە. لېكىن تىرىشچانلىق
يەنىلا قىزىقىشتىن كېلىدۇ.

— بۇ گەپلىرىڭىزچە...

— ئاللىقاچان بىر قارارغا كېلىپ بولغان-
سىز، سىزدەك تەپەككۇرى مول بىر ئوقۇغۇچى-
نىڭ تېخىچە ئېنىق بىر پىكىرگە كېلەلمىگەن-
لىكىڭىزگە مەن ئىشەنمەيمەن.

— ئىمتىھان يېقىنلاشقانسېرى ساۋاقداشلار ئى-
چىدە پىكىر مۇلاھىزىلەر كۆپىيىپ كەتتى. سوب-
يېكتىپ قىزىقىشتىن باشقا يەنە ئىستىقبال،
ئورۇن قاتارلىقلارنىمۇ ئويلاشمىسا بولماي-
دىكەن. بەزىلەر جەمئىيەتكە ئەڭ كېرەكلىك
پەننى تاللاش كېرەك، دېيىشىدۇ.

— جەمئىيەتكە ئەڭ كېرەكلىك دېگەن گەپ
توغرا. سىزچە قايسى بىر پەن جەمئىيەتكە كې-
رەكلىك ئەمەس؟ بىلىم ئىگەللىمەكچى بول-
غان كىشى قەتئىي نىيەتكە كېلىپ بىرەر پەن-
نى ئىگەللەشكە ئىرادە باغلىشى لازىم. ھېلى
ئۇنىڭغا، ھېلى بۇنىڭغا قىزىقىپ، شاختىن-
شاخقا قونۇپ، ياقسام ئۇتارمىكى، كۆمسەم پې-
شارمىكى دەپ يۈرۈش ئىمتىھان تەييارلىقى-
غىمۇ پايدىسىز.

— ئۇنداق بولسا، سىلىچە قايسى پەن-
دە ئوقۇسام بولار؟

— بالا ئاتىسىنى دورىمىسا ئەر ئەمەس
دېگەن گەپ بار. مەن مۇشۇ سىنىپتىكى بىر
نەچچىڭلاردىن زور ئۈمىد كۈتەتتىم. بىزنىڭ
يېشىمىز بىر يەرگە بېرىپ قالدى، ئەۋلاد تەر-
بىيىلىگۈچىلەرنىڭمۇ ئىزىنى باسىدىغان ئا-

دەم بولۇشى لازىمغۇ؟ كەلگۈسى تەرەققىيات ئۈچۈن ئېيتقاندا، جەمئىيەتكە ئەڭ ئېھتىياجلىقى يەنىلا تۈركۈملەپ تالانتلىقلارنى يېتىشتۈرۈشقۇ؟ تالانتلىقلارنى يېتىشتۈرۈش ئۈچۈن ئالدى بىلەن تەربىيىلىگۈچى ئۆزىمۇ تالانتلىق بولۇشى لازىم. مېنىڭچە مائارىپ ئىقتىدارلىق ئىز باسقۇچىلارغا موھتاج. مىللەتنىڭ روناق تېپىشى — كېيىنكىلەرنى قانداق تەربىيىلەشكە باغلىق. مەندىن مەسلىھەت سورىسىڭىز، كەلگۈسىدە بىز ماڭغان يولدا مېڭىشىڭىزنى تەكلىپ قىلىمەن. سىزنىڭ خاراكتېرىڭىزدا ياخشى ئوقۇتقۇچى بولالايدىغان خۇسۇسىيەت بار.

دەرەخنىڭ ياخشىسى مېۋە بېرىپلا قالماي، يېڭى نوتىلارنىمۇ يېتىشتۈرۈپ، قۇرۇغان شاخلارنى تولۇقلايدۇ. ئۆمرىنى خەلقنىڭ مائارىپ ئىشلىرىغا بېغىشلىغان كىشىنىڭ ئۆزى تەربىيىلىگەن كىشىنىڭ ئۆز ئىزىنى بېسىشنى تەلەپ قىلىشى چۈشىنىشلىك. لېكىن، بىز پىكىر قىلىش، تەھلىل يۈرگۈزۈش ئىقتىدارىغا ئىگە قىران ياشلار، بىزنىڭ سوبېيكتىپ دۇنيايىمىز ئالىمقاچان مەكتەپ دەرۋازىسىدىن چىقىپ جەمئىيەت بىلەن ئالاقە باغلىغان. كەلگۈسىدە نېمە ئىشلارنى قىلىشىمىزنى كۆڭلىمىزگە پۈكۈپ قويغانىدۇق.

ئىمتىھانغا قاتنىششتىن بۇرۇن ئۈچ كۈن ئارام ئېلىشقا قويۇپ بېرىلدۇق.

— ياخشى دەم ئېلىپ، ئوبدان ئۇخلاپ ئەقلىي قۇۋۋىتىڭلارنى ئەسلىگە كەلتۈرۈڭلار، بۇمۇ ئىمتىھان تەييارلىقىنىڭ بىر قىسمى — دەپ تاپىلىدى ئوقۇتقۇچىمىز.

ئۆيگە قايتتىم، ئانام توخۇم پىشۇرۇپتۇ، سامسا يېقىپتۇ، كىيىم-كېچەكلىرىمنى يۇيۇپ تەييار قىلىپ قويۇپتۇ، ھەتتا مەن بىلەن بىللە شەھەرگە كىرىپ ياتاق-تاماق ئىشلىرىمغا قارىشىپ بېرىشكە ئاكامنىمۇ كۆندۈرۈپ قويۇپتۇ.

— ئۈچ-تۆت كۈندىلا قايتىپ چىقىمىز ئانا، ئۇنچىلا تەييارلىق قىلىپ نېمە قىلاتتىڭ؟

— ئۈچ-تۆت كۈنلۈك سەپەرمۇ سەپەر بالام، كۈن ئىسسىق، ئۇنىڭ ئۈستىگە سەن ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىشكە بارىسەن، بۇ ئۆمرۈڭدە بىرلا قېتىملىق ئىش ئەمەسمۇ؟!

كېچە قىسقا، كۈندۈز ئۇزۇن بولىدىغان تومۇز كۈنلىرىدە 20 نەچچە كۈن جىددىي دەرس تەكرارلاشتىن كېيىنكى ھاردۇق ئېلىش بەدەنلىرىمنى بوشاشتۇرۇۋەتكەنىدى.

ئىمتىھان بېرىشكە ماڭىدىغان كۈننىڭ ئالدىنقى كېچىسى قاتتىق قىزىپ، ھوشۇمدىن كېتىپ يېتىپ قاپتىمەن، دوختۇر كۆرۈپ ئۆتكۈر خاراكتېرلىك مېنىڭگىت بولۇشى ئېھتىمال دەپ، دەرھال ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا يۆتكەشنى بۇيرۇپتۇ. ئاتا-ئانام، ئاكام يىغا-زارە بىلەن مېنى ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا ئېلىپ بېرىپتۇ.

كۆزۈمنى ئاچسام كارۋاتتا ياتىمەن، ئانام بېشىمدا كۆزى ياش، تەلمۈرۈپ قاراپ تۇرىدۇ.

— بۇ قەيەر؟ — سورىدۇم ئەتراپىمغا قاراپ.

— ئانام مېنىڭ كۆزۈمنى ئېچىپ گەپ قىلغانلىقىمنى كۆرۈپ ھاياجانلىنىپ كۆزىدىن ياش تۆكۈپ تۇرۇپ:

— بالام، بۇ دوختۇرخانا، خېلى ئوڭلىنىپ قالدىڭمۇ؟ — دەپ پېشانەمنى تۇتتى.

مەن خېلىلا ياخشى بولۇپ قالغانىدىم، قوسىقىممۇ پەرژىدە ئاچقاندەك قىلدى.

— ئازراق تاماق يېسەم بولاتتى، قوسىقىم ئېچىۋاتىدۇ—دېدىم.

مېنىڭ تاماق يەيمەن دېگىنىمنى ئاڭلاپ ئانام خۇشاللىقىدىن ئۆزىنى قويغىلى يەر تاپالماي قالدى — دە، شۇۋىدىگۇرۇچ قايناتىپ بېرەي بالام دەپ سىرتقا يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى. بىر دەمدىن كېيىن دوختۇر بىلەن بىللە دادام ۋە ئاكام كىردى. دوختۇر قان بېسىمىمنى، يۈرەك ھەرىكىتىمنى ۋە بەدەن تېمپېراتۇرامنى تەكشۈرۈپ، ھەممىسى نورمال، قاتتىق چارچاپ كەتكەنلىكتىن سېزىمىنى يوقاتقان، بىر نەچچە كۈن ياخشى دەم ئالسا ئوڭشىلىپ قالىدۇ، دېدى. دادام بۇ گەپنى ئاڭلاپ ناھايىتى خوشال بولدى، ئاكام ھارۋىنى قوشۇپ كېلىش ئۈچۈن چىقىپ كەتتى.

ئانام بىرچىنە شۇۋىدىگۇرۇچنى ئېلىپ كىرىپ ئىچۈرۈپ قوياي دەپ قېشىمغا كەلدى، مەن ئۆرە بولۇپ بىرچىنە ئىچىۋەتتىم، ئانام بۇنى كۆرۈپ خوشال بولۇپ كەتتى.

— بۈگۈن كۈنگە نېمە؟

— پەيشەنبە، — دېدى ئانام پىشانەمدىكى تەرنى ئېرتىۋېتىپ.

— تۈگەپتۇ، ھەممىسى تۈگەپتۇ، — دېدىم ئانامنىڭ قولىنى تۇتۇپ……

— بالام نېمە دېگىنىڭىز بۇ، — دېگىنىچە ئانام گېپىمنى ئۇقالماي تۇرۇپلا قالدى.

مەن بالىنىڭ كىچىكى، ئانام ماڭا ناھايىتى ئامراق ئىدى. بىرھەپتىگىچە قايماق ۋە تۇخۇم يېغىپ ھەپتىنىڭ ئالتىنچى كۈنى مەن مەكتەپتىن چىققىچە تەقەززالىقتا كۈتەتتى. ئۆيگە كەلگىنىمدە بولسا: «بالام نېمە تاماق يەيسەن؟ كىيىمىڭنى يەڭگۈشلەۋال، بىر دەم ئۇخلىۋال»دەپ زادىلا يېنىمدىن نېرى بارمايتتى. مەن كېسەل بولغان ئىككى كۈن ئىچىدە ھەممە كۈلپەت يەنە شۇ ئانامغا كەپتۇ، كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ، چىرايلىرى سارغىيىپ باشقىچە بولۇپ قاپتۇ.

كۆزۈمنى يۇمدۇم — دە، ئانامنى ئويلاپ خىيالغا كەتتىم: ئاھ ئانا! سېنىڭ ئەجرىڭنى قاندىقمۇ ياندۇرارمەن. مەن سېنىڭ قوسىقىڭدا ئاپىرىدە بولغاندىن تارتىپ، ھازىرغىچە مېنىڭ غېمىمدىلا يۈرۈيسەن. دۇنيادا ئانىنىڭ مېھرىدىن ئارتۇقمۇ مېھرى — مۇھەببەت بارمىدۇ؟ مەن ئالىي مەكتەپتە ئوقۇپ جەمئىيەتكە كېرەكلىك ئادەم بولۇپ، سەن ئەڭ خوشال بولىدىغان ئىشلارنى قىلىپ، ئەجرىڭنى ياندۇرارمەن دېگەنىدىم، تۈگىدى، ھەممىسى تۈگىدى. مەن نېمە دېگەن شورپىشانە؟! ئادەملەرگە كېلىشمەسلىك كەلگەندە ئۆستەڭلەردىكى سۇمۇ تەتۈر ئاقىدۇ، دېگەن گەپ راست ئىكەن. نېمە ئۈچۈن دەل ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىدىغان ۋاقتىمدا بۇنداق كېلىشمەسلىك كېلىدۇ؟ ھەممە ئارزۇ — ئىستەكلىرىم سۇنىڭ كۆپىكىدەكلا تۈگەپ كەتتى. ئاتا — ئانام، ئۇستازلىرىم 18 يىل تەربىيىلىدى. كۆچەتمۇ باغۋەنىنىڭ مەڭگۈ پەرۋىش قىلىشىغا مۇھتاج بولىۋەرمەيدۇ. مېۋە بېرىپ قىلغان ئەجرىنى ياندۇرىدۇ. مەن مۇشۇ كېسەل بولغانچە مەڭگۈ سەزمەس بولۇپ كەتسەم بولمامدۇ؟

كۆزۈمنى يۇمىۋالغاندىن كېيىن، يەنە شۇ بىچارە ئانام قايغۇرۇشقا باشلىدى. دوختۇرنى يەنە چاقىرىشقا كىرىشتى، ئۇ تەكشۈرۈپ:

— ھەممىسى نورمال، ھېچقانداق كېسەللىك ئالامىتى يوق، ئېلىپچىقىپ كەتسەڭلار بولىدۇ، دەپ چىقىپ كەتتى.

دوختۇردىن قايتىپ چىققاندىن كېيىن بىر ھەپتىگىچە تالاغا چىقماي ياتتىم. كېسەللىمنىڭ ئېغىرلىقىنى ئاڭلاپ كۆرگىلى كېرىدى-

دىغانلارمۇ كۆپ ئەيدى. كىشىلەرگىمۇ قارىماي كۆزۈمنى يۇمۇپلا ياتاتتىم، سىنىپ مۇدىرىمىز بىر نەچچە ئوقۇتقۇچى بىلەن بىللە مېنى كۆرگىلى كەپتۇ، ئۇلارغا باشقىلارغا ئوخشاش مۇئامىلە قىلىشقا بولمىدى. ئىلاجىسىز كۆزۈمنى ئاچتىم، لېكىن چاندۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن گەپ قىلماي تۇرۇۋالدىم. ئۇلار مېنى گەپ قىلىشقا قىستىماي، ئۆزلىرىلا گەپ باشلىدى:

— سىزنىڭ كېسەل بولۇپ قېلىپ، ئىمتىھانغا قاتناشمىغانلىقىڭىزدىن، — دېدى سىنىپ مۇدىرىمىز، — ناھايىتى مائارىپ ئىدارىسىمۇ خەۋەر تاپتى. كېلەر يىل قاتناشسىمۇ بولىدۇ. بىز كاپالەتلىك قىلىمىز دېدى. ياشلار ئۈچۈن ئوقۇش پۇرسىتى كۆپ، تەييارلىق ياخشى بولسىلا ھەرقاچان ئوقۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولغىلى بولىدۇ. ياخشى دەم ئېلىپ، سالامەتلىكىڭىز ئەسلىگە كەلگەندىن كېيىن تەكرارلاشنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىڭ. بۇ يىل بولمىسا كېلەر يىل بارسىز.

— بۇ يىلقى ئىمتىھان نەتىجىسىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى تېخى بىر نىمە دېگىلى بولمايدۇ، — دېدى تىل ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىمىز سىنىپ مۇدىرىنىڭ سۆزىنى قوۋەتلەپ، — سىزگە كېسەل سەۋەبىدىن ئىمتىھانغا قاتنىشالمىدىڭىز، قاتنىشىپ ئۆتەلمىگەندىمۇ ھېچ گەپ ئەمەس، ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەردىن يۇقىرى مەكتەپكە كىرەلمىگەنلەر ھامان ئاز سانلىق. كۆپچىلىك يەنىلا جەمئىيەتكە قايتىدۇ. بۇنىڭدىن قورقۇشنىڭ، ئۈمىدسىزلىنىشنىڭ نېمە ھاجىتى، ھازىرقى يېزا تۇرمۇشىمۇ مەكتەپ تۇرمۇشىغا ئوخشاشلا كۆڭۈللۈك،

— مەكتەپكە بالىسىنى يوقلاپ كەلگەن كەنت پارتىيە ياچېيكا سېكرېتارىنىڭ «بىلىملىك ياشلار خۇددى يېزىلارنىڭ چېكىسىگە قىستۇرۇپ قويغان گۈلگە ئوخشاش يارىشىدۇ، بۇلارنىڭ مەكتەپ پۈتتۈرۈپ يېزىلارغا قايتىشىنى بەكمۇ ئارزۇ قىلىمىز» دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم — دېدى تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىمىز ھېكىم قۇربان.

— دېھقانلار ئۆز پەرزەنتلىرىنىڭ بىلىم ئېلىپ يېزىغا قايتىپ كېلىشىنى بەكمۇ ئارزۇ قىلىدۇ، لېكىن بەزى ياشلار بولسا ...

— ئەدەبىياتقا دائىر كىتابلارنى كۆپرەك كۆرۈڭ، مەكتەپ بىلەنمۇ ئالاقىلىشىپ تۇرۇڭ، يازغان بەزى شېئىرلىرىڭىزنى ئەۋەتىپ بەرسىڭىز مەكتەپ ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىمىز. ياخشىلىرىنى مەتبۇئات ئورۇنلىرىغا ئەۋەتىپ بېرىمىز، — تىل — ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىمىز گەپ قىلىۋېتىپ سىنىپ مۇدىرىمىزغا قاراپ قويدى.

— سىزنىڭ ماۋۇ شېئىرىڭىز ناھايىتى ياخشى يېزىلغان. مەن بۇ شېئىرنى ئوقۇپ، سىزنىڭ تۇرمۇش قارىشىڭىز ۋە تەپەككۇر قىلىش ئىقتىدارىڭىزنى مۆلچەرلىگەنىدىم — دېدى سىنىپ مۇدىرىمىز يوپكىسىدىن يېقىندا نەشر قىلىنغان مەكتەپ ژۇرنىلىدىن بىرنى ئېلىپ، ئۇ شېئىرنى ئوقۇپ بېرىش ئۈچۈن تىل-ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىمىزغا بەردى.

بۇ شېئىرنى مەن باھار مەنزىرىسىدىن ئىلھاملىنىپ يازغانىدىم، ئۇنىڭ مەكتەپ ژۇرنىلىغا بېسىلغانلىقىنى ئەندى كۆردۈم:

باھار پەسلى

تەبىئەت ئويغۇنۇپ گۈزەل ناز بىلەن،
باھاردىن ھۆسنىگە كۆز مۇنچاق تاقتى.
باش ئەگمىز سۇلىرى تولدى جىراغا،
ئېرىقتا، ئۆستەڭدە لەبىمۇ لەپ ئاقتى.

نەۋ باھار شاملى سىپىلاپ لەرزان،
دەل – دەرەخ بېشىغا سالدى لىچەكنى.
گوياكى نازىنىن قىزنىڭ لىۋىدەك،
ئاچقۇزدى ھەريادا غۇنچە – چېچەكنى.

نەغمىچى قۇشلارمۇ چالدى سازىنى،
قاراغۇ باغلاردا كاككۇكنىڭ ئۈنى.
ئالتۇنباش كېپىنەك شوراپ يىدۇ نىكتار،
مەھلىيا شەپەرەڭ كېچىسى – تۈنى.

باھارنىڭ خىسلىتى، نېمىتى تولا،
ياز پەسلى مولچىلىق، ئەلۋەكتۇر، سېخى.
شىرنىسى ئاستىغا تېمىپ تۇرىدۇ،
ئىگىلىگەن تۈۋەنگە ھەر مېۋە شېخى.

شۇڭا مەن باھارنى ياخشى كۆرىمەن،
مەن – باھار ئاشىقى، باھار بالىسى.
كۆيلىسەم باھاردىن ئۆزگە كۆيۈم يوق،
شۇ سەۋەب تىترەيدۇ قەلبىم تارىسى.

شۇ باھار مېنىڭكى تەشنا دىلىمغا
گۈزەللىك تۇيغۇسى ئەيلىدى بەخش.
تەبىئەت باھارى گۈزەل بولسىمۇ،
ۋە لېكىن مەن ئاڭا ئويىمەن نەقىش.

ئوقۇتقۇچىلىرىم مېنىڭ كېسىلىمنى كۆرگە-
نى ئەمەس، داۋالىغىلى كەلگەن ئىكەن. ئۆزەم
يازغان رېتسېپ بىلەن ئۆزەمنى داۋالىدىم.

– ھەر قايسىلىرىنىڭ مېنى كۆرگىلى كې-
لىشكەنلىرىگە رەھمەت. مەن ھازىر خېلىلا
ياخشى بولۇپ قالدىم. قېرىشقاندەك دەل ئىم-
تىھان بېرىدىغان ۋاقىتتا كېسەل بولغىنىمغا
ئېچىنىمەن.

– تۇرمۇش بىر تىلسىمات. بۇنداق بولۇ-
شىنى كىم بىلسۇن؟ يازنىڭ ئىسسىقىدا سى-
لەرنى مۇۋاپىق دەم ئالدۇرۇشقا دىققەت قىلى-
مىغانلىقىم مېنىڭمۇ بىر كەمچىلىكىم. بۇنداق
بولۇشىنى زادىلا ئويلىمىغان ئىكەنمەن. سىز-
نىڭ ئۇشتۇمتۇت كېسەل بولۇپ قېلىپ، ئىم-
تىھانغا قاتنىشالمىغانلىقىڭىزدىن مەنمۇ
خىجىل.

ئانام بىز قىلىشقان گەپلىرىمىزنى ئىشىك
تۈۋىدە ئاڭلاپ تۇرغان ئىكەن.

– يوقسۇ مۇئەللىم، سىلەر خىجىل بولى-
دىغان نېمە ئىش بار، بالىمىزغا بىز –
دىنمۇ بەكرەك كۆيۈنۈپ، ئەجىر سىڭدۈرۈپ
تەربىيىلىلە، بۈگۈن يەنە كۆرگىلى كەپلا، با-
لام ھەر قايسىلىرىنى كۆرۈپ خوشاللىقىدىن ئاسا-
قىيىپلا كەتتى، كېسەل بولۇپ قېلىشىنى كىم
بىلسۇن، بۇمۇ خۇدانىڭ تەقدىرى، بىز ھەر
قايسىلىرىدىن مىڭ مەرتىۋە رازى.

– تەييارلىقنى چىڭراق تۇتۇپ، بالىلارنى
جىقراق تەكرارلاشقا ئۈيۈشتۇرسام، ئىمتىھا-
دىن كۆپرەك بالا ئۆتسە دەپ ئويلىغانىدىم،
ھەر قانداق ئىش ئۆز لايىقىدا بولغىنى ياخ-
شىكەن.

ئوقۇتقۇچىلىرىم بىلەن گەپ سۆز قىلىشقانى-
لىقىمنى ئاڭلاپ ئانام تولىمۇ خوشال بولۇپ
كېتىپتۇ. شۇنداق پاراڭلار بىلەن خېلى ئۇ-
زۇن مۇڭداشتۇق، ئاڭغىچە ئانام تاماقمۇ تەي-
يار قىپتۇ، ئاكام قول چايقاشقا سۇ ئېلىپ
كىرگەندىن كېيىن، داستىخان سالدى. توخۇ
بېسىپ پولۇ قىلغان ئىكەن، مەنمۇ ئوقۇتقۇ-
چىلىرىم بىلەن بىللە تاماق يېدىم. ئۇلار
كېتەر ۋاقىتىدا شۇنچە تۇتسىمۇ ئۇنىماي تا-

لاغا ئۇزاتقىلى چىقتىم.

سىنىپ مۇدىرىمىز قولۇمنى تۇتۇپ تۇرۇپ:

— ئۇكام، يېڭى تۇرمۇشنىڭ يولىنى يەنە ئۆزەڭلار ئاچىسىلەر، تۇرمۇش يولى ئەگرى — توقاي. «قىيىن ئىش يوق ئالەمدە، ئىرادىلىك ئادەمگە» دېگەن گەپ بار، ئۇشتۇمتۇت كېلىدىغان ئوڭۇشسىزلىقلارغىمۇ بەرداشلىق بېرەلەيدىغان بولۇشىمىز كېرەك. سىزگە بەخت تىلەيمەن، — دېدى.

ئۇستازلىرىمنى ئۇزۇتۇپ قويۇپ، ئۆزەمنىڭ تۇرمۇش يولۇمنى يېڭىۋاشتىن ئويلىنىشقا باشلىدىم.

× × ×

تۇرمۇش شۇنداق نەرسىكى، بەزىدە ئەنە شۇنداق دولقۇنلارنى پەيدا قىلىپ، ئادەمنى يۇتۇپ كەتكىدەك ساراسىمىگە سالىدۇ، پاراكەندە قىلىدۇ؛ دولقۇن ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن بولسا، ئۇ ئىشلارنىڭ ئىزىمۇ قالمايدۇ. ئۆتكەن ئىشلار كۆڭۈل خاتىرەمدە بارا — بارا غۇۋالىشىشقا باشلىدى.

بۇ يىل ھاۋا شۇنداق قىزىپ كەتتىكى، ھەممە جاي تىمتاسلا دىمىق، مەكتەپتە بولسا بۇنداق كۈنلەردە ئۇخلىغىلى بولامدىغان، يېزىدا بولسا ئىسسىق ھېچقانچە بىلىنمەيدى. باغدىكى ئۆرۈكلەر پىشىپ مەي بولۇپ كېتىپتۇ، ئىككى كالا تۇغۇپتۇ، سۈت — قايماق كەڭرى ئىكەن. ئانام ھەر كۈنى ساغقان سۈتنى بىر نەچچە قاچىغا بۆلۈپ، قايماق تۇتتۇرۇپ، ماڭا ساقلاپ بېرىدۇ. مەن بالىنىڭ كىچىككى بولغانلىقىم ئۈچۈنمۇ ئانام ماڭا بەك ئامراق ئىدى. قوناق نېنىغا قوسىقىمىز تويماۋاتقان قىيىنچىلىق يىللاردىمۇ، تۇخۇم، گۆلە، بۇغداي نېنى قاتارلىق نەرسىلەرنى يىغىپ ماڭا ساقلاپ بېرەتتى. ئانامنىڭ ئامراقلىقى ئاكامنىڭ غەشلىكىنى، ئىچىتارلىقىنى كەلتۈرۈپ غۇدۇڭشىپ قوياتتى، بەزىدە مېنىڭ يۇمشاق نان يېگىنىمنى كۆرگەندە ماڭا كۆزىنى ئالايتىپ قارايتتى. ئوتتۇرا مەكتەپنى تۈگىتىپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن مېنىڭ ھەر كۈنى قايماق يەپ، سۈت ئىچىپ، باشقا ئىش قىلماي كىتاب ئوقۇپ يۈرگەنلىكىمنى كۆرۈپ ماڭا يەنە ئاچچىقى كەلدى.

بىر كۈنى ئانام:

— ھازىر چۈش ۋاقتى بولاي دەپ قالدى، كالىلار ئاچ تۇرىدۇ، ئازراق ئوت ئېلىپ سېلىپ بەرسەڭ بولمامدۇ؟ — دەپ ئاكامغا ئاچچىغلاندى.

— بۇ ئۆينىڭ ئىشى ماڭا قىيامەتكىچە ھۆددىمۇ، سۈت — قايماققا ئامراق ئادىمىمىز ئىش قىلىپ باقسۇن! — دېدى ئاكام.

— ئۇكاڭ قايتىپ كەلگىلى ھەپتە بولماي تۇرۇپ، دوق قىلغىلى تۇردۇڭمۇ؟ تۆت — بەش يىل ئۆيدە بولمايمۇ ئىش ئاقسىغانغۇ؟ بولدى قىلمىساڭ قىلما! كالىغا ئوتنى مەن ئالاي — دېدى — دە، ئۆزى تاغار ۋە ئوغاقنى كۆتۈرۈپ ئوت ئالغىلى چىقىپ كەتتى.

مەن ئۆيدە كىتاب كۆرۈپ ئولتۇراتتىم. بۇ گەپنى ئاڭلاپ كىتابنى تاشلاپ قويدۇم.

ئاكام كىچىكىدىن تارتىپ، مۇشۇ ئۆينىڭ ئېغىر ئەمگىكىنى ئۈستىگە ئېلىپ كەلگەن. ئاكامدەك ياراملىق بىر ئەمگەك كۈچى

بولمىغان بولسا، مېنىڭ مەكتەپتە ئوقۇشۇمۇ مۇمكىن بولمىغان بولاتتى، دادامنىڭ يېشى 50 دىن ئېشىپ كەتتى، يېزىنىڭ تىنازا ئالدىراش خامان پەسلى، ئاكام بەزىدە سەھەردە ئېتىزلىققا كېتىپ ئاش ۋاقتى ياكى چۈش ۋاقتىدا كېلىپ ئاندىن تاماق يەيتتى. ئۇنىڭ ئاپتاپتا كۆيۈپ قارىيىپ كەتكەن چىرايى، ساددا ۋە چىداملىق مىجەزى خۇددى مۇشۇ ئائىلىنىڭ ھەممە يۈكىنى سۆرەپ باش كۆتەرمەي كېلىۋاتقان كالىغا ئوخشايتتى. مەن ھەممىنى كۆرۈپ تۇرۇپ قانداقمۇ ئاكامنى يامان دېيەلەيمەن. بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئانامنىڭ كەينىدىن ماڭدىم، ئانام ھويلىمىزنىڭ ئارقىسىدىكى قوناقلىقتىن ئوت ئېلىشقا باشلىدى.

—سىز تاغارنى ئېچىپ بېرىڭ ئانا، ئوتنى مەن ئوراي.

—ۋاي بالام، كىتابىڭنى ئوقۇۋەرسەڭ بولمامتى؟ ئوتنى ئۆزەم بىردەمدىلا ئېلىپ بولىمەن.

ئوغاقنى ئانامنىڭ قولىدىن ئالدىم-دە، ئوت ئوراشقا باشلىدىم. قوناقلىقنىڭ قىرىدىكى ئوت بەكمۇ ئۆسكەن ئىكەن، بىردەمدىلا بىر تاغار ئوت ئوراپ ئانامنىڭ توسقۇنىغا ئۇنىماي يۈدۈپ كېلىپ كالا ئېغىلىغا ئېلىپ كىردىم.

— يېرىمىنى ھازىر سېلىپ بېرەيلى بالام، ھەممىنى سېلىپ بەرسەڭ دەسسەپ بۇزۇۋېتىدۇ — دېدى ئانام.

ئوتنى بېرىۋاتقىنىمدا ئىككى مۇزاي قېشىمغا كېلىپ قولۇمنى پۇرۇغىلى تۇردى. «ھايۋان بالىسىمۇ ئەجرى قىلغاننى بىلىدىكەن، ئوت ئورىغان قولۇمنى بۇ جانىۋارلار پۇراۋاتىدۇ» دەپ ئويلىدىم-دە، ئۇزۇنغىچە كالىلارنىڭ ئوت يېيىشىگە قاراپ ئولتۇردۇم. تاغلىق - چارۋىچىلار ئادەم يوق تاغ-چەدىرلاردا يىگانە چارۋا باقىدىكەن. ئۇلار قانداقمۇ چىدىيالايدىغاندۇ، دەپ ئويلايتتىم. قارىغاندا چارۋىلاردىمۇ ئادەمنى قىزىقتۇرىدىغان بەزى خۇسۇسىيەتلەر بار ئىكەن. مەن ھەر كۈنى سۈت - قايماق ئىچكەنلىكىم ئۈچۈن، كالىنى بولسىمۇ بېقىپ بېرەي دېگەن يەرگە كەلدىم-دە، ھەر كۈنى ئوت ئېلىپ سېلىپ بېرىمەن، سۇ بېرىمەن، ئانام كالا ساققاندا مۇزاينى تۇتۇپ تۇرىمەن. مېنىڭ بۇ قىلىۋاتقان ئىشىمغا ئائىلىدىكىلەرمۇ رازى ئىدى، ئاكاممۇ ماڭا قاپاق تۈرتمەيدىغان بولدى. كالا بېقىشنى ئۆگىنىۋالسام بۇمۇ بىر تېخنىكا دەپ ئويلايتتىم.

يېزىغا كەلگىنىمگە بىردەمدىلا ئىككى ئاي بولدى. ئاكامغا بۇتناپ كىتابىنى تاشلاپ قويغانچە بىرەر قېتىممۇ قاراپ قويماپتىمەن. خەنزۇچە ئۆگىنىشكە بەكمۇ ھەۋەس قىلاتتىم، ئۇمۇ قەپقاپتۇ. راستىنى ئېيتقاندا ئاكامغا قارىتا ئەزەلدىنلا مەندە ئاداۋەت يوق ئىدى. مۇھىمى كالا بېقىشقا قىزىقىپ كېتىپ كىتاب ئوقۇشنى تاشلاپ قويغانىدىم.

مەكتەپتە ئۆگىنىشكە شۇنچە قىزغىن ئىدىم، ئەمدى نېمە بولدى؟ كالا بېقىشنى ئۆگىنىۋالىمەن، بۇمۇ ئۆگىنىشمۇ، بۇ ئەمەلىيەتتە ئۆگىنىش، دەپ ئۆزۈمگە تەسەللى بېرىشىمۇ باقتىم، لېكىن يەنىلا ئۆزۈمنى كۆڭلۈم يېرىم ھېس قىلاتتىم. مەكتەپ تۇرمۇشى، ئوقۇتقۇچى ئۇستازلىرىم، ساۋاقداش دوستلىرىمنى ئويلاپ قالاتتىم، شۇڭا بىر كۈنى شاپتۇل ھەم قوغۇن ئېلىپ دادۇينىڭ ئىراكتورى بىلەن ناھىيىگە باردىم، ئانام 30 يۈەن، دادام ئون يۈەن پۇل بەردى. مەكتەپكە بېرىپ ئوقۇتقۇچىلىرىم بىلەن كۆرۈشتۈم، يېڭى ئوقۇش مەۋسۇمى ئەمدىلا باشلانغان بولۇپ،

ھەممەيلەن دەرس بىلەن ئالدىراش ئىكەن.
مەكتەپتە بىر كېچە قونۇپ قالدىم. شەھەردە
ئۆيى بار ساۋاقداشلار بىلەن كۆرۈشتۈم،
كىتابخانىغا بېرىپ نۇرغۇن كىتابلارنى سېتىۋالدىم،
بۇنىڭ كۆپىنچىسى يېزا ئىگىلىك
ئىقتىسادىنى باشقۇرۇشقا ۋە ماشىنا - تىراكتورلارنىڭ
تۈزۈلۈشىگە ئائىت كىتابلار ئىدى. تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىم بۇنى كۆرۈپ كۈلۈپ كەتتى.

— يېزىغا بېرىپ بىردەمدىلا سەكسەن گىرادۇس بۇرۇلۇپسىز، ئىگىلىك باشقۇرۇشنى،
تىراكتور ھەيدەشنى ئۆگىنەي، دەۋاتامسىز؟
تىل - ئەدەبىياتقا دائىر بىرەر پارچىمۇ
كىتاب ئالماپسىز؟

— يەكچەشمەنىڭ شەھىرىدە بارساڭ، بىر كۆزۈڭنى قىسىۋال دېگەن گەپ بار. مەن يېزىغا قايتقاندىن كېيىن شۇنىڭغا ئېھتىياجلىقنى ئۆگەنمىسەم بولامدۇ؟ تىل - ئەدەبىيات،
شېئىر دېگەنلەرنى يېزىدا كىم بىلەتتى؟ ئۆزەمگە ئېھتىياجلىقلىرىنى ئالدىم.

— بۇ گەپچە سىز ئالىي مەكتەپتە ئوقۇشتىنمۇ ۋاز كېچىپسىزدە، پۈتۈنلەي دېھقان بولۇپ كەتمەكچىمۇ؟

— ئائىلە مەكتەپكە ئوخشىمايدىكەن، مەكتەپتە ماڭغان تۇرغانلىرىمىزمۇ بىلىم. ئائىلىدە بولسا ياز پەسلىدە ھەممە ئىش ئالدىراش، ئاتا - ئانام، ئاكام بىر قولىنى ئۈن قىلالماي ئالدىراپ ئىشلەۋاتسا، مەن قانداقمۇ قاراپ تۇرالايمەن؟ شۇنىڭ ئۈچۈن يېزىغا لايىق كېلىدىغان كىتابلارنى ئوقۇپ، ئۆگەنگىنىمنى ئىشلىتىپ، يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلىشاي دەيمەن.

ئەتىسى چۈشلۈك تاماقنى تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىمىزنىڭ ئۆيىدە يېدىم، ئۇ ماڭا «تارىم»، «كۆۋرۈك»، «دۇنيا ئەدەبىياتى»، «قەشقەر ئەدەبىياتى» قاتارلىق ژۇرناللاردىن بىر نۇسخىدىن بەردى. ئەدەبىياتقا دائىر كىتابلارنى كۆپرەك كۆرۈشنى يەنە بىر قېتىم تاپىلىدى.

ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، كالا باققاچ كىتاب ئوقۇدۇم. كالا بېقىش ماڭا تەقسىم قىلىنغان بىردىن - بىر ئائىلە ئەمگىكى بولۇپ، باشقىلارنىڭ كالا بىلەن كارى بولمايتتى، مەنمۇ باشقا ئىش قىلمايتتىم. يېرىم يىل ئۆتكەندىن كېيىن مېنى يېزا قوشۇمچە ئىگىلىكىنىڭ كۆۋەيچىلىقىنى قىلىپ بېرىشكە سۆزلەشكىلى كاتىپنى ئەۋەتىپتۇ. مەن ئۇنىمىغان ئىدىم. دادام ماڭا نەسىھەت قىلىپ:

— بالام نى-نى ياشلار يېزىدا كادىر بولۇپ ئىشلەشنى تەلەپ قىلىپمۇ ئۇنىڭغا ئېرىشەلمەيدۇ، بۇ بىر ئوبدان پۇرسەت. ئۇلار ئۆزى ئادەم ئەۋەتىپ سىزنى خىزمەت قىلىشقا تەكلىپ قىلسا، نېمىشقا بارمايتتىڭىز؟ ياق، بېرىڭ تەشكىل نېمە ئىشقا بۇيرىسا شۇنى قىلىۋېرىڭ، - دېدى.

— سەن يېزىلىق ھۆكۈمەتتە كادىر بولساڭ دېدى ئانام - بىزنىمۇ دادۇيدىكىلەر ئالدىراپ بوزەك ئېتەلمەيدۇ. دادۇي دېگەندە سېكرېتار ئەترەت باشلىقى دېگەنلەر ھاكىمدىنمۇ يوغان، ئۇلار نېمە قىلىمەن دېسە، شۇنى قىلالايدۇ، سۇ قۇرۇلۇشىغا ياكى يىراق جايلارنىڭ ئەمگىكىگە ئەۋەتسە قانداق قىلغۇلۇق؟

— ئەمگەكتىن نېمە قورقاتتىم ئانا، ئەمگەككە بارسام بارمامدىمەن؟ بىر تەرەپتىن كالا باققاچ تەييارلىق قىلىپ ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بەرمىسەم بولمايدۇ.

— يېزىلىق ھۆكۈمەتتە ئىشلەپ تۇرۇپمۇ ئوخشاشلا تەييارلىق قىلغىلى بولىدىغۇ؟ - دېدى ئاكام.

ئۇلار مېنىڭ يېزىلىق ھۆكۈمەتكە خىزمەتكە تەكلىپ قىلىنغانلىقىمنى ئاڭلاپ، خۇددى ئائىلە-

مىزگە بەخت قۇشى قونغاندەك خوش بولۇپ كېتىپتۇ. ھەممىسى ماڭا تەلمۈرۈپ «بارغىن» دەۋاتسا، ئاتا-ئانامنىڭ كېپىنى قانداقمۇ رەت قىلالايمەن؟

يېزىلىق ھۆكۈمەتتە چارۋىچىلىق، ئورمانچىلىق (باغۋەنچىلىك) ئون زاۋۇدى، قاتناش تىرانسپورت، ئاساس قۇرۇلۇش قاتارلىق قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرى قۇرۇلغان ئىكەن، يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ ئىلگىرىكى خەلق ئىشلار كادىرىنى بۇنىڭغا ئەترەت باشلىقى قىلىپ بەلگىلەپ، ھېساباتىنى يېزىلىق ھۆكۈمەت ھېساباتچىسى قوشۇمچە باشقۇرۇپ كەلگەن ئىكەن. ھېسابات ئىشلىرى قالايمىقان، كىرىم-چىقىمنىڭ باش ئايىغى يوق ئىكەن. ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن يېزا باشقۇرغان بىر قىسىم قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشلارنى كەنتلەرگە چۈشۈرۈپ بەرمەكچى بولۇپ، قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ھېساباتىنى تەكشۈرۈشكە ناھىيىدىن ئادەم چىققان ئىكەن. ھېساباتنى تەكشۈرۈشكە ئامالسىز قاپتۇ، شۇڭا ناھىيە رەھبەرلىكى بۇ يېزىنى قاتتىق تەنقىد قىپتۇ. مۇشۇنداق ئەھۋالدا مېنى كۆۋەيجىلىققا تەكلىپ قىلغان ئىكەن، ئۆزۈمنىڭ قالىماي ھېساب ئىشلىرىنى تەرتىپكە سالدىم. كېيىنچە ئېلان قىلىنغان تەجرىبىلەردىن پايدىلىنىپ، ھەر قايسى كەسىپلەر بويىچە مەسئۇلىيەت تۈزۈملىرىنى ئورنىتىپ چىقتۇق. قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش كىرىمىدىن 5400 يۈەندىن كۆپرەك پۇلنى يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ باشلىقى قاتارلىق 11 نەپەر كادىر قەرز ئېلىۋالغان ئىكەن، بۇنى ئېنىقلاپ چىقىپ ناھىيىدىن چىققان خىزمەت گورۇپپىسىغا مەلۇم قىلدىم. يېزىنىڭ قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش كىرىمى بىر قىسىم كادىرلارنىڭ خالىغانچە يەپ-ئىچىپ، سوۋغا-سالام قىلىدىغان ئىگىسىز بايلىققا ئايلىنىپ قالغان ئىكەن. كىرىم-چىقىم ئېنىق بولغاندىن كېيىن ئۇلار يېپىشكەك كاۋاكتاپال-ماي مېنى يامان كۆرۈپ قالدى. زىددىيەت بارا-بارا كەسكىنلىشىپ كەتتى. بۇ ئىشنىڭ ماڭا ئەسقاتمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ كۆپرەك ۋاقىتنى ئۆگىنىشكە سەرپ قىلدىم. ئەپسۇسكى مەن ھېسابات ئىشلىرىنى رەتكە سېلىش بىلەن ئالدىراش بولۇپ كېتىپ يەنە بىر يىللىق ئىمتىھان ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈۋەتتىم. ئەمدى كېيىنكى يىلغا تەييارلىق قىلىشقا توغرا كېلەتتى. يېزىلاردىكى مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنىڭ مۇكەممەللىشىشىگە ئەگىشىپ يېزىلىق ھۆكۈمەت باشقۇرغان بىر قىسىم قوشۇمچە ئىگىلىكلەر كەنتلەرگە چۈشۈرۈپ بېرىلدى. كەنتلەرگە ۋە شەخسىيلەرگە ھۆددە قىلىپ بەردى.

مەن بوغالتىرلىق قىلماي بىر تىراكتورنى ھۆددىگە ئالاي، دېگەن ئىدىم. مېنىڭ بۇ كېيىم ئۇلارغا ياغدەك ياقتى. مېنى چىقىرىۋېتەلمەي تۇرغاندا، بۇمۇ مېنى كۆزىدىن يوقىتىشنىڭ ياخشى چارىسى بولدى.

— سىز ھۆددىگە ئالسىڭىز سەل يولىدىراق بىرىمىز، ئۆز ئادىمىمىز ئەمەسمۇ — دېدى ئەترەت باشلىقى.

بىر يىلدا 610 يۈەن تاپشۇرۇش شەرتى بىلەن 28 لىك كونا تىراكتوردىن بىرىنى ھۆددە ئالدىم، يېرىم يىل ئۆتمەيلا بۇ تىراكتورنى مېنىڭ سېتىۋېلىشىمنى ئوتتۇرىغا قويدى، ئۈچ مىڭ 200 يۈەنگە سېتىۋالدىم.

يەر ھەيدەش، قاتناش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىپ بىر يىلدىلا تىراكتورنىڭ پۇلىنى تۆلەپ خېلىلا ئاشۇندۇم. كېيىن تىراكتورنى سېتىپ ئاپتوموبىل ئالدىم، ئاپتوموبىل ھەيدەش بىلەنلا بولۇپ كېتىپ ئۆگىنىشكە، كىتاب كۆرۈشكە ۋاقىت چىقىرالمايدىكەنمەن، ئاكامغا ھەيدەشنى ئۆگىتىپ رولنى ئۆتكۈزدۈم. كېيىن

يەنە چىگىت ئايرىش ، ياغ تارتىش ماشىنىسىنى سېتىۋېلىپ، ياغ زاۋۇدى قۇردۇم. ياغ زاۋۇدىدىن چىققان كۈنجىرە بىلەن كالا، قوي بوداپ ساتتۇق، ئوغۇت كۆپ بولغانلىقى ئۈچۈن دېھقانچىلىقىمىزمۇ ياخشى ئوخشىدى، «ئامەت كەلسە قوش كەپتۇ» دەپ ھەممە ئىشىمىز يۈرۈشۈپ كەتتى. گېزىتلەردە بىزنى «ئون مىڭ يۈەنلىك ئائىلە» دەپ تونۇشتۇرۇپتۇ، مېنى يېزىنغا قايتقان زىيالىي ياشلارنىڭ ئۈلگىسى، دەپ ماختاپتۇ.

بىر كۈنى تاماق ۋاقتىدا دادام خوشاللىنىپ:

— «كىچىكچېغىڭدىن تارتىپلا سەندە ئامەتنىڭ بەلگىسى بار ئىدى، سەن تۇغۇلغان يىلىمىسى ئىككى كالىمىز تەكلا مۇزايلىغانىدى، ھازىر سەن مەكتەپتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن شىپپىدە كۆتۈرۈلۈپ كەتتۇق» دېدى.

— باققىنىمىزنى يانىدۇردى ، — دېدى ئانام.

— پارتىيىنىڭ دېھقانلارنى ئۆز ئەمگىكى بىلەن بېيىتىش سىياسىتى بولغانلىقى ئۈچۈن، بىز باي بولۇشنىڭ يولىنى ئىزدىدۇق، يۇل ماڭغانسېرى كېڭەيدى، بىزنىڭ ئۆيگە ئۈچۈپ كىرگەن بەختقۇشى ئاشۇ سىياسەتنىڭ نۇرى،— دېدىم.

— بەزىلەر كومپارتىيىنىڭ تۈپ سىياسىتى ھەممە ئادەمنىڭ تۇرمۇشىنى بىر خىللاشتۇرۇش، بىر قىسىم دېھقانلارنى ئالدىن بېيىتىش دېگەنلىك، دېھقانلارنىڭ ئاكتىپلىقىنى قوزغاش ئۈچۈن قوللىنىلغان ۋاقىتلىق تەدبىر، ئۇزۇن داۋاملاشمايدۇ، دېيىشىدۇ، كېيىنچە بىرەر ئۆزگىرىش بولۇپمۇ قالارمۇ بالام؟

— پارتىيىنىڭ مەقسىدى ھەممە ئادەمنى باي تۇرمۇشقا ئىگە قىلىش، لېكىن، كىشىلەرنىڭ ئەمگەك ئىقتىدارى، ئەمگەك كۈچى، تېخنىكىسى، شەرت — شارائىتى ئوخشاش بولمىغانلىقى قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، كىشىلەرنىڭ باي بولۇشىمۇ ئىلگىرى — كېيىن بولىدۇ. پارتىيە 30 نەچچە يىللىق سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئەمەلىيىتىگە ئاساسەن، بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ، بىر قىسىم جايلارنىڭ ئۆز ئەمگىكى ئارقىلىق ئالدىن باي بولۇشىنى بەلگىلىگەن. بۇندىن كېيىن ئۆز ئەمگىكى ئارقىلىق باي بولىدىغانلار بارغانسېرى كۆپىيىدۇ، پەيدىن — پەي كەمبەغەللىك تۈگەيدۇ.

دادام بۇ گەپنى ئاڭلاپ جىم بولۇپ قالدى.

— مېنىڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش ئارزۇيۇم بار دادا، بەك ئالدىراش بولۇپ كېتىپ تەييارلىق قىلىشقا ۋاقىت چىقىرالمىدىم، ئەگىلىك ھېسابىمىزنى ئاكام باشقۇرسۇن ئەمىكى دەيمەن، تىراكتور ۋە زاۋۇتنىڭ ئۇسكۇنىلىرىدىن چاتاق چىقسا، مەن ئوڭلاپ بېرەي، ۋاقىت چىقىرىپ كىتاب كۆرۈپ تەييارلىق قىلاي.

— 10 يىل ئوقۇغىنىڭمۇ يېتەر، — دېدى ئانام، — يەنە ئوقۇيمەن دەپ نېمە قىلارسەن — بىلمىدىم دېگەنغۇ قانچە كۆپ بولسا شۇنچە ئەسقاتىدۇ، لېكىن ئاكاڭ چالا ساۋات بىر ئادەم، شۇنچە جىق ئىشلارنى يولغا قويۇۋەتتىڭ، ئاكاڭ باشقۇرۇپ كېتەلمەسمىكىن، ئاناڭ تېخى سېنىڭ بېشىڭنى ئوڭلاپ قويۇشنىڭ كويىدا بولۇۋاتىدۇ.

— ئاكام كىچىكىدىن تارتىپلا كەتمەننىڭ تېگىدە چوڭ بولغان. ئىگىلىك باشقۇرۇشنىڭ پەمىنى تازا ئوبدان بىلىدۇ.

— ئىش ئوقىتىمىز ئوبدان راۋاج تاپتى، ئازراق ئاشلىق ۋە پۇل ئاجرىتىپ قىيىنچىلىقى بار كىشىلەرگە ياردەم بەرسەكمىكى دەيمەن، زاكاد ئورنىدا بولار، ئەتىياز تازا

AltunOq

ئۆزۈكچىلىك ۋاقىت، ــ دېدى دادام.
ــ بۇ ئۆزىڭىزنىڭ ئىشى، ــ قانداق ئويلىسـ
ىڭىز شۇنداق قىلسىڭىز دادا.
دادام ئـەزەلدىن كـەمـبـەغـەل ئـۆتـ
كـەن ئـىـكـەن، بىزنـىـڭ مۇنـچـىلا تـېـز
بېيىپ كەتكەنلىكىمىزگە ئۆزى تازا ئىشەنچ
قىلالمايتتى، يەنە بىر تەرەپتىن دىنىي جە ــ
ھەتتىنمۇ ئويلايتتى. بىر نەچچە كۈن ئۆتكەنـ
دىن كېيىن ئانام ماڭا: دادىڭ 30 چارەك
بۇغداي ۋە 430 يۈەن پۇلنى مەھەللىمىزدىكى
قىيىنچىلىقى بار كىشىلەرگە قەرز بەردى،
دېدى.
ــ ياخشى قىپتۇ ئانا.
ئىككىنچى يىلى يازنىڭ ئوبدان پەسىللىرى
كېلىپ يېزىمىزگۈزەل تۈسكە كىرگەن كۈنلەرنىڭ
بىرىدە سىنىپ مۇدىرىمىز بىلەن تىل-ئەدەبىيات
ئوقۇتقۇچىمىز يەنە مېنى يوقلاپ كەپتۇ.
ــ كېزىتتە كۆردۇق. ئىگىلىك باشقۇرۇشقا
ماھىر بولۇپ كېتىپسىز، ئون مىڭ يۈەنلىك
ئائىلە تېخى، ــ دەپ قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى
ئۇلار.
ئارىدىن ئىككى يىل ئۆتكەن بولسىمۇ ئۇسـ
تازلىرىم مېنى ئۇنتۇپ قالماپتۇ. بۇلارنىڭ
كەلگىنىگە ناھايىتى خوشال بولدۇم، ئۆيگە
باشلاپ داستىخان سالدىم، ئۇنىمىغىنىغا قا ــ
رىماي قوندۇرۇپ قالدىم، ئاخشامدا ئۇزۇنغىـ
چە سۆزلەشتۇق.
ــ بىلىمى بار ئادەم ھەممە ئىشنى قامـ
لاشتۇرالايدۇ، ئىككى يىل ئىچىدىلا خېلى ئىشـ
لارنى قىلىپسىزلەر، تۇرار جايىڭلارنىمۇ يې ــ
ڭىلاپسىزلەر.
ــ ھە بۇ ئىمارەت بۇ يىل پۈتتى، يې ــ
قىندىلا كۆچۈپ چىقتۇق.
ئىگىلىكىڭلار ياخشى تەرەققى قىپتۇ.
ــ يامان ئەمەس، ئالىي مەكتەپكە بارالـ
مىغاندىن كېيىن بىكار ياتقۇم كەلمىدى، ھەـ
رىكەت قىلىپ تۇردۇم. ھەرىكەت بار يەردە بەـ
رىكەتمۇ بولىدىكەن.
ــ دەسلەپتە سىزنى يېزىلىق ھۆكۈمەتكە
ئورۇنلىشىپتۇ، دەپ ئاڭلىغانىدۇق. كېيىن شو ــ
پۇرلۇق قىلىۋاتىدۇ، دېيىشتى، كېيىن يەنە
گېزىتلەردە ئىسمىڭىزنى كۆردۇق. تەتىلدىن
پايدىلىنىپ ئائىلىگە قايتقان ئوقۇغۇچىلارنىڭ
كۆپ قىسمىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ يوقلۇدۇق.
شۇ قاتاردا سىزنىمۇ كۆرگىلى كەلدۇق. ئىقـ
تىسادىي ۋەزىيەت ياخشى بولغانلىقى ئۈچۈن،
سىز بىلـەن بىلـلە ئـوقـۇش پۈتتـۈرگەن
ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى ئۆزىنىڭ تۇرمۇش
يولىنى تېپىپ ئوبدان تۇرمۇش ئۆتكۈزۈۋې ــ
تىپتۇ.
ــ مەنمۇ قايتىپ كېلىپ بەزى كۆڭۈلسىزـ
لىكلەرگىمۇ دۇچ كەلدىم، يېـزىلىق ھۆكۈ ــ
مەتنىـڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش بوغالتىرى
بولـغانـىـدىم، بىر قىسىم كادىرلار بىلـەن
كېلىشەلمىدىم، تۇرمۇش مېنى مۇشۇ كىچىكـ
كىنە ئائىلەمدە يەككە ئوقەت قىلىشقا مەجـ
بۇر قىلدى، ئامال قانچە ؟ !
ــ تۇرمۇش بەزىدە ئادەمنى شۇنچە كەڭ
ئىجتىمائىي مۇھىتقا سىغدۇرماي، بىرەر ــ
بۇلۇڭ پۇچقاقـقا ئاپىرىپ قويىدىغان ئەھ ــ
ۋاللارمۇ بولىدۇ.
ــ بەختىسىزلىك تۇرمۇشۇم قاينام ــ تاشـ
قىن، كوللېكتىپنىڭ ئىچىدە ئۆتكەن ئىدى.
مەن يەنە شۇنداق تۇرمۇشنى داۋاملاشتۇرۇشـ
نى خالايتتىم.
ــ توغرا، ياشلار ئۈچۈن تۇرمۇش قانچە
كەڭ، كوللېكتىپ ئىچىدە ئۆتسە شۇنچە مە ــ
نىلىك بولىدۇ، تۇرمۇش قارىشىمۇ شۇنچە
ئەتراپلىق ۋە ئومۇمىي بولىدۇ. يېزىمۇ ياخـ
شى. ساپ ھاۋا كىشىنى مەھلىيا قىلىدىغان
يېشىل مەنزىرە، ئۆستەڭدە ئېقىپ تۇرغان

سۈزۈك سۇ، بىر دىنىڭ كەينىدىن بىرى پىشىپ تۇرغان مېۋىلەر، ئاتا ـ ئاناڭ يېنىڭدا، تۇرمۇشتا غەم يوق، بۇمۇ ئۇكا يىلىقچە ئېرىشكىلى بولمايدىغان تۇرمۇش ـ دە؟!

ــ «بولسا ھەر كىشىنىڭ پۇچۇق نېنى، ياتقۇدەك ماكانى ـ پاتسا شۇنىڭغا تېنى، بولمىسا ھېچكىمگە خوجا، يا قۇل، دۇنيادا بەختلىك سانىغىن ئۇنى» بۇ كىمنىڭ شېئىرىتى؟ ـ سورىدى سىنىپ مۇدىرىمىز تىل ـ ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىمىزنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ.

ــ ئۆمەر ھەييامنىڭ رۇبائىيلىرىدەك تۇرامدۇ؟

ــ شۇنداق، مېنىڭچە بۇ فېئودالىزم جەمئىيىتىدە شەكىللەنگەن تۇرمۇش قارىشى. ئۇ چاغدا ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى تەرەققىي قىلمىغان، ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىش ئىنتايىن تۆۋەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىشلەپچىقىرىلغان بايلىقلار فېئودال ئاقسۆڭەكلەرنىڭ قولىغا مەركەزلىشىپ قالغانلىقتىن، ئاۋام خەلقنىڭ ئاشۇنچىلىك تۇرمۇشقا ئېرىشەلىشى بەخت ھېسابلىناتتى.

ــ ھازىر بەزىلەر، پۇل، مالنىڭ كۆپرەك بولۇشىنى، ئازادە تۇرار جاي، ماشىنا، تېلېۋىزور ۋە ھاكازالارنىڭ بولۇشىنى بەخت دەپ قارايدۇ، بۇ ئومۇمەن جەمئىيەت تۇرمۇشىنىڭ ئۆلچىمى بويىچە ئېيتىلغان بەخت كۆز قارىشى، مېنىڭچە ھەقىقى بەخت يەنىلا ھەممە كىشىنى بەختلىك قىلىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشتا.

ــ سىزنىڭ ـ دەپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى سىنىپ مۇدىرىمىز ماڭا قاراپ، ـ ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلىۋاتقاندا: «ئۆگەنگەن بىلىمىنىڭ كىشىلەرگە مەنپەئەت يەتكۈزۈش دائىرىسى قانچە كەڭ بولسا ... خەلققە شۇنچە ئېھتىياجلىق ئادەم بولغىلى بولىدۇ» دېگىنىڭىز يادىمدا. شۇنداققۇ دەيمەن؟

ــ شۇنداق.

ــ ھەي، بۇمۇ بىر خىل تۇرمۇش قارىشى، مېنىڭچە يەنىلا مۇشۇنداق قاراشتا چىڭ تۇرغان ياخشى. بەختكە بولغان كۆز قاراشنىڭ قانداق بولۇشىنى قويۇپ تۇرۇپ، بىر ئائىلىنىڭ پاراۋان تۇرمۇش كەچۈرۈشىنى بەخت دەپ ھېسابلايلى، لېكىن بۇنداق بەخت ھامان بىر نەچچە كىشىنىڭلا بەختى بولىدۇ، بۇنداق بەخت ھامان چەكلىك، ئۇ، غايىۋى مەقسەت ئەمەس.

ــ مەن بىلىم ئېلىپ، باشقىلار ئۈچۈن كۆپرەك جاپا چېكىشنى، كۆپرەك ئىش قىلىشنى خالايتتىم. بىراق، كېلىشمەسلىك تۇپەيلىدىن، يەنىلا تار تۇرمۇش رامكىسىغا قايتىپ كېلىشكە مەجبۇر بولدۇم.

ــ مەن شۇنى دېمەكچىمەنكى، ئائىلە ھەممىگە قادىر، ھەممە ئىشنى قىلغىلى بولىدۇ دەپ ئويلاپ قالماڭ. يەنىلا ئائىلىدىكى پايدىلىق شەرتنى جەمئىيەت ئۈچۈن كۆپرەك پايدىلىق ئىش قىلىش بىلەن بىرلەشتۈرۈڭ، باش تىقىپ باي بولۇش بىلەنلا بولۇپ كەتمەي، ئوقۇشقا تەييارلىق قىلىپ، جەمئىيەتكە تېخىمۇ پايدىلىق بولغان ئىشلارنى قىلىشقا بەل باغلاڭ.

ــ ئاز تولا پۇل تېپىپ، باي بولۇش بىلەن ھەممىنى ئۇنتۇپ كەتكىنىممۇ يوق، ھازىرقى تەرەققىيات ۋە جەمئىيەت تۇرمۇشى سەۋىيىسىنىڭ ئۆسۈشىدىن قارىغاندا بىزنىڭ باي بولۇشىمىز بەك قالتىس بىر ئىشمۇ ئەمەس، سېلىشتۇرما قىلىپلا ئېيتىلغان گەپ. تاپقان پۇلنى خەلققە مەنپەئەتلىكرەك ئىشقا سەرپ قىلىشنى ئويلاۋاتىمەن، كەنتىمىزدىكى مەكتەپنى رېمونت قىلىمىز دەپ كەلگەن ئىكەن، 700 يۈەن ياردەم بەردىم. ئىشكىمىزنىڭ ئالدىدىكى ئۆستەڭنىڭ سۈيى قىشىن ـ ياز توختىماي ئاقىدۇ. ھۆكۈمەت رۇخسەت قىلسا ئۆزەم پۇل خەجلەپ كىچىك

تېپىشكى سۇ ئېلىپكېتىر ئىستانسىسى قۇرۇپ كەتكىنىمىزنىڭ چىراق يېقىش مەسىلىسىنى ھەل قىلماقچىمەن.

— تازا جايىدا ئويلاپسىز! پۇل دېگەن نەرسىنىڭ ئىككى يۈزى بار، بىر يۈزىدىن خۇشاللىق - كۈلكە، بەخت چىقىپ تۇرىدۇ، پۇلنى ئۆزىنىڭ ھالال ئەمگىكى بىلەن تېپىپ، ئورۇنلۇق جايغا — ئۆزىنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ بەختى ئۈچۈن ئىشلەتسە، سىز ئېيتقاندەك باشقىلارغا مەنپەئەتلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىنسا، ئۇ جەمئىيەتكە بەخت كەلتۈرىدۇ. يەنە بىر يۈزىدىن قان - يىرىڭ ئېقىپ تۇرىدۇ، بەزىلەر پۇلنى دەپ ھەر قانداق پەسكەشلىكلەرنى قىلىشتىن يانمايدۇ، پۇلغا ئېرىشكەندىن كېيىن بولسا، ئۇنى ھىمات قىلىپ تۇرۇپ باشقىلارنى ئېزىدۇ. ھەققانىيەتنى ئاياغ ئاستى قىلىدۇ، ھەتتا قان تۆكىدۇ.

— پارتىيىنىڭ بىر قىسىم كىشىلەرنى ئالدىن بېيىتىش سىياسىتىنىڭ مەقسىدى، -دېدى تىل-ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىمىز سىنىپ مۇدىرىنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ، — ئاخىرقى ھېسابتا پۈتۈن خەلقنىڭ باي بولۇشىنى ئىشقا ئاشۇرۇپ دۆلىتىمىزنى باي ۋە قۇدرەتلىك قىلىش، شەخسىيلەرنىڭ بايلىقىمۇ پۈتكۈل ئىجتىمائىي بايلىقنىڭ بىر قىسمى.

ئەتىسى ناشتىدىن كېيىن ئۇستازلىرىمنى ئۇزۇتۇپ قويدۇم، ئۇلار ۋېلسىپىتكە مىنىپ كۆزۈمدىن ئۈزاپ كەتكىچە قاراپ قالدىم.

بىلىملىك ئادەملەر ئارىسىدىكى پاراڭ ھامان چوڭ ئىشلار توغرىسىدا بولىدىكەن، ۋەزىيەت، سىياسەت، تۇرمۇشقا قاراش، پەن يېڭىلىقلىرى، دۆلەتنىڭ ئىستىقبالى، دۇنيانىڭ كېلىچىكى، ئالەمگە سەپەر··· ۋە باشقىلار. بىلىم - ئادەملەرنىڭ ئىقتىدارىنى ئاچىدىغان، تەپەككۇرنى ھەرىكەتكە كەلتۈرىدىدىغان ئېنېرگىيە، ئاددى - ساددى ئاق كۆڭۈل يېزىلىقلار ئارىسىدا نەدىمۇ مۇنداق پاراڭلار بولسۇن.

مەن يېزىغا قايتقانلىقىمغا پۇشايمان قىلمايمەن. يۇرۇشكەن ئىگىلىك ئىشلىرى، باياشات تۇرمۇش، ساپ ھاۋا··· ساددا ئاق كۆڭۈل ئادەملەر، لېكىن كەم نەرسە······

1986 - يىل 6 - ئاي.

(بېشى 83 - بەتتە)

جامال: بۇ قېتىمقى رەسۋاچىلىقمۇ يېتىپ ئاشىدۇ.

مۇھەررىر: بۇ كېيىنكىمىز ھەقىقى ئىرادىلىك كىشىلەرنىڭ ئېغىزىدىن چىقىدىغانگەپ ئەمەس؛ ھەر قانداق ئىشنىڭ باشلىنىشى قىيىن بولىدۇ. مەن سىزنى گېزىتىمىزنىڭ ئاكتىپ بىر ئىختىيارىي مۇخبىرى بولۇشقا تەكلىپ قىلىش بىلەن بىر چاغدا سىزگە «ياشارغان يېزا» دېگەن تېمىدا بىر پارچە خەۋەر يېزىشنى تاپشۇرىمەن، خەير!
(كۆپچىلىك قول ئېلىشىپ خوشلىشىدۇ)

-42-

بىناملىق يېزىسى، كۈندۈز.

مۇسابۇۋاي، گاھىت قاتارلىق دېھقانلار ئېتىزلارغا سۇ باشلىماقتا. سۇ ئېچىقتىن مايسىلارغا، سۈگۈچتىن باغلارغا، سېمونت نودىن كۆكتاتلارغا قۇيۇلماقتا، قىز - ئوغۇل باللار ھويلا ۋە سىنىپ دېرىزىلىرىدىكى گۈللەرگە سۇ قۇيماقتا······ كۆرۈنۈش بارغانسېرى يىراقلىشىپ پۈتۈن يېزىنىڭ يېشىللىققا پۈركەنگەن ئومۇمى مەنزىرىسى كۆرسىتىلىدۇ.

يۇقىرىقى كۆرۈنۈشلەر ئۈستىدە، گېزىت بېتى غۇۋا كۆرۈنۈپ ئاستا-ئاستا روشەنلىشىدۇ. ھەم گېزىتنىڭ باش بېتىدىكى «ياشارغان يېزا» دېگەن تېما چوڭايتىپ كۆرسىتىلىدۇ.

1985 - يىل 15 - ماي.

گۈلچى بوۋا

(ھېكايە)

ھاجى ئەخمەت

ئۈچىنچىغا كونىراپ كەتكەن دۇراپ پەلتۇ، بېشىغا بادام دوپپا كەيگەن ۋېجىككىنە بىر بوۋاي كوچىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. ۋاراڭ-چۇرۇڭ ئىچىدە قىزىق ئويۇنغا بېرىلىپ كەتكەن بالىلار توپىدىن ئالدىنئالا مەسلىھەتلىشىۋالغاندەك ئىككى بالا تەڭلا ئايرىلىپ چىقتى-دە، بوۋايغا قاراپ كۆز قىسىشىۋالغانىدىن كېيىن، ئالا-تاغىل ۋاقىراشقا باشلىدى:

— باداڭقوساق،
قاسماق قېرى،
ئاقساق-چولاق،
مايماق قېرى...

بىر پۇتىنى ئاياپ دەسسەپ، قولتۇق تايىقى بىلەن ئاقساپ مېڭىۋاتقان بوۋاي ئۆز ئورنىدا توختاپ، ئارقىسىغا بۇرۇلدى. ئىككى بالىنىڭ ئۆزىگە ئەگىشىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، چىرايىدا بىر پەس ھەيرانلىق ئالامىتى ئەكس ئەتكەندىن كېيىن، نارازىلىق بىلەن نىمىلەرنىدۇر غۇدۇراپ، يەنە يولىنى داۋام قىلدى.

تاسادىپى باشلانغان بۇ ئويۇن قىزىق تۇيۇلدى بولغاي، توپ ئارىسىدىن يەنە بىر نەچچە بالا ئايرىلىپ چىقىپ، بۇ ئىككەيلەنگە قوشۇلدى. ئۇلار بايىقى قوشاقنىڭ سىرتىدا بوۋاينى ھاقارەتلەيدىغان يەنمۇ باشقا سۆزلەرنى ئويلاپ تېپىپ، قالايمىقان ۋاقىراپ-جاقىراش بىلەن كوچىنى بېشىغا كەيدى.

بوۋاي ھەر قانچە ئېغىر-بېسىقلىق قىلسىمۇ، مۆلدۈردەك يېغىۋاتقان بۇ ھاقارەتلەرگە چىدىيالماي، ئۆسۈك قاشلىرى ئاستىدىكى ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن قاپىقىغا چۆكۈپ تۇرغان بىر جۈپ كۆزىدىن غەزەپ ئۇچقۇنلىرى چاقناپ كەتتى. شالاڭلاشقان چىشلىرى ئارىسىدىن چىقىرىپ تىترەك ئاۋاز بىلەن:

— بولدى قىلىش، ھوي نائىنساپلار، ھەر قايسىڭغا بوۋاڭ دېمەتلىك بىر ئادەمنى بو-

زەك قىلىشتىن باشقا ئىش تېپىلمامدۇ ؟ ـ
دەپ ۋاقىرىدى.

بالىلار چۆچۈپ، دۈررىدە ئارقىسىغا قې-
چىشتى. لېكىن بوۋاينىڭ ئاچچىقلاپ ئېيتقان
سۆزى خۇددى ئوت ئۈستىگە ياغ چاچقاندەك
بىر ئىش بولغانىدى . ئۇ قۇلتۇق تايىقىنى
توكۇلدۇتۇپ بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن،
بالىلار تېخىمۇ ئەسەبىلەشتى . قۇلاقنى يار-
غىدەك چۇقان سېلىپ يۈگۈرۈشۈپ ، شېغىل -
تاش، خىش پارچىسى، مېۋە شوپىكى قاتار-
لىق قولىغا ئىلىنىشكەنلا نەرسىلەرنى بوۋايغا
قارىتىپ ئېتىشقا باشلىدى. ئىش بۇ يەر-
گە يەتكەندە، بوۋاينىڭ سەۋرى قاچىسى
تاشتى:

ـــ هوي كىچىك لۈكچەكلەر، هەر بىرىڭنىڭ
دەستىدىن بۇ كوچىدا ئادەم مېڭىشقىمۇ بولمام-
دۇ؟! سەنلەرنى تايىقان ئاتاڭغا لەنەت!...

بوۋاي ئاچچىقىدىن لاغىلداپ تىترەپ،
قولتۇق تايىقىغا يۆلەنگەن هالدا مۈكچىيىپ
تۇراتتى. ئىنىق ئاسماندا ياڭرىغان گۈلدۈر-
مامىدەك «ئەسقەر!» دېگەن بىر ئاۋاز بالى-
لار ئارىسىدا جاراڭلاپ، هەممىسى چۆچۈپ
كېتىشتى. قارا سارجىدىن شىم-كاستيۇم كەي-
گەن، ئېگىز بويلۇق، سالاپەتلىك
بىر كىشى ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا قاراپ تۇ-
راتتى . ئالىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ۋە ئا-
تاقلىق شائىر غولام سادىرىنى كۆرگەن بالىلار
ئوگايىسىزلانغانلىقىدىن ئۆزىنى قويۇشقا يەر
تاپالماي، غىپپىدە ئىكىشىۋېتىشتى. پەقەت بۇ
ئويۇننىڭ تەشكىللاتچىسى بولغان هېلىقى ئىك-
كى بالىنىڭ بىرى ـــ ئەسقەرلا ئۆز ئورنىدا
قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپلا قالدى. غولام سا-
دىرى كەپىسىز ئوغلىنى قولىقىدىن تۇتۇپ،
ئۆيگە ئېلىپ كەتتى.

قورقۇش ۋە نومۇس كۈچىدىن ئەس -
هوشىنى يوقاتقان ئەسقەر پەقەت ئاتىسى يا-
تىدىغان بۆلمىگە كىرگەندىلا كۆزىنى ئاچتى.
ئاتىسى ئىش ئۈستىلىگە كېلىپ ئولتۇرۇپ،
پۈتۈن ۋۇجۇدىنى زىل - زىلىگە سالغان غە-
زەپ ئىترىكىنى بېسىۋېلىش مەقسىتىدە بىر
پەس جىم تۇرۇۋالدى - دە، ئاندىن كېيىن
بوغۇلۇپ - بوغۇلۇپ سۆزگە كىرىشتى:

ـــ هوي، نان قېپىهارامزادە، سەن شۇنچىۋالا
قېنىڭغا سىغماي كەتتىڭمۇ؟! هوي، كىچىك
لۈكچەك، سەن شۇنچىۋالا ئەسكىلىشىپ كەت-
تىڭمۇ؟! هوي ۋىجدانسىز، تۇرمۇشنىڭ ئېغىر
يۈكى مۈكچەيتكەن بىر قېرى ئادەمنى بوزەك
قىلىشتىن ئۇيالمامسەن - هە؟!...

غولام سادىرى هاياجان ۋە قەهرى - غە-
زەپتىن بوغۇلۇپ، سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇشقا
ئامالسىز قالدى. بىر قولى بىلەن كۆكسىنىڭ
سول تەرىپىنى مەهكەم بېسىۋېلىپ، شىرە
ئۈستىدىكى كورۇشكىنى قولىغا ئېلىپ، ئىچى-
دىكى چايدىن بىر نەچچە يۇتۇم ئوتلىدى.

ئاتىسىنىڭ ئالدىدا تۇرغان بىر نەچچە
مىنۇت ئىچىدىلا قارا تەرگە چۈمۈپ كەتكەن
ئەسقەر يەر يېرىلسا كىرىۋالغۇدەك هالغا
يەتكەن ئىدى. « ئاپلا، ئاتامنىڭ يۈرەك
كېسىلى قوزغىلىپ قالمىغىدى! » دېگەن بىر
خىيال ئۇنىڭ كاللىسىدىن « لىپ » قىلىپ
ئۆتتى. دەل شۇ پەيتتە ئۆيگە كىرىپ كەلگەن
ئەسقەرنىڭ ئانىسى ئېرىنىڭ هالىتىنى كۆ-
رۈپ چۆچۈپ كەتتى - دە، چاقماق تېزلىكىدە
بېرىپ ئۇنى يۆلىۋالدى ۋە ئىككى تال دورا
تابلېتكىسىنى ئېرىنىڭ ئاغزىغا سېلىپ، چاي
ئىچكۈزدى. غولام سادىرى بوشىشىپ، كەتكەن
بەدىنىنى باشقۇرۇش ئىقتىدارىنى يوقىتىپ،
لەسسىدە ساپادا ئولتۇرۇپ قالدى.

ئەسقەرنىڭ مۆلدۈرلەپ تۇرغان قارا كۆز-
لىرى گاه بېشىنى ساپانىڭ يۆلەنچۈكىگە قو-

يۇپ، ئۆلۈكتەك ھەرىكەتسىز ياتقان ئاتىسىنىڭ
تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغا، گاھ ئۇنىڭ ئالـ
دىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، كۆكرىكىنى سىلاـ
ۋاتقان ئانىسىنىڭ تىترەك باسقان قوللىرىـ
غا تىكىلىپ، بىر پەس نېمە قىلارىنى بىلەلـ
مەي تۇرۇپ قالدى، ئاندىن ئاتىسىنىڭ ئالـ
دىغا يۈگرەپ بارغان بويى بېشىنى ئۇنىڭ
قۇچىقىدا قويۇپ: «ئاتا! ئاتا!» دېگىنىچە
ھۆكرەپ يىغلىۋەتتى.

ــ ھاي، يىغلىما بالام! ـ دېدى ئانا ئوغـ
لىنى ئۆزىگە تارتىپ، ـ ئاتاڭنى بىر پەس
ئارام ئالغىلى قويغىن…

قالايمىقانچىلىق يىللىرىدا تارتقان ئازاپ-
ئوقۇبەتلەر غولام سادىرنى يۈرەك كېسىلىگە
گىرىپتار قىلىپ، مۇشۇ ھالەتكە چۈشۈرۈپ
قويغان ئىدى. ئۆزىنىڭ پارلاق غايىسىگە
ئىنتىلىپ، تىرىشچانلىقى ۋە بەدىئىي قابىلى-
يىتى بىلەن ئىلىم ساھەسىدىكىلەرنىڭ دىققى-
تىنى تارتقان بۇ قەيسەر ئىرادىلىك ياش
ئوقۇتقۇچى بىر ئۇچۇم ھەسەتخور، قارا نىيەت-
لەرنىڭ زىيانكەشلىكى بىلەن بىر نەچچە يىل
تۈرمىدە يېتىپمۇ، «ئاممىنىڭ نازارىتى» گە
تاپشۇرۇپ بېرىلگەندىن كېيىن ئىنسان بالى-
سى چىداپ تۇرغىسىز قىيناش ۋە خورلاشلار-
نى باشتىن كەچۈرۈپمۇ زادىلا بوشاشماستىن،
قەددىنى تىك تۇتۇپ يۈرگەن ئىدى. لېكىن
ھەممىلا ئىش ئۆتۈپ، ئائىلە تۇرمۇشى خاتى-
رجەملىككە ئېرىشكەندە بۇ كاساپەت كېسەل-
نىڭ يېپىشقىنىنى قارىمامدىغان!… چاچ ـ
ساقاللىرىغا بىر نەچچە يىل ئىچىدىلا ئاق
كىرىپ كەتكىنىغۇ مەيلى، ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ
مۇشۇنچىلىك بىر خاپىلىق-قىمۇ بەرداشلىق
بېرەلمەي، يىقىلىپ ياتقىنىنى كۆرۈش تو-
لىمۇ ئېچىنارلىق ئىدى.

ئەسقەرنىڭ يۈرىكىدە تۇنجى قېتىم ئاتى-
سىنىڭ كېسىلىدىن قايغۇرۇش، ئانىسىنى
ئاياش ھېسسىياتى ئويغۇنۇپ، كىرپىكىدە ئېسى-
لىپ قالغان ياش تامچىلىرىنى قولى بىلەن
سۈرتتى ـ دە، پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ،
ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

ھويلىدىكى تال ـ باراڭلىق ئاستىغا قو-
يۇلغان ئورۇندۇقتا ئىككى قولى بىلەن ئېڭى-
كىنى يۆلەپ، كۆن نۇرىدا جۇلالاپ تۇرغان
گۈللەرگە قاراپ ئولتۇرغان ئەسقەرنىڭ كۆز
ئالدىدىن ئاقساپ ماڭىدىغان ھېلىقى بوۋاي
بىلەن مۇناسىۋەتلىك كىچىككىنە بىر ۋەقە-
نىڭ كۆرۈنىشى تىزىلىپ ئۆتۈشكە باشلىدى…

يازلىق تەتىلنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى ئىدى.
ئەسقەر يېقىن ئاغىنىسى نىجات بىلەن خەلق
باغچىسىغا كىرىپ، «سارغايدى» ئويناشتى.
ئويۇندىن زېرىككەندىن كېيىن بولسا، باغ-
نىڭ نېرىقى چېتىگە ئۆتۈپ، ھايۋاناتلار ۋە
ئۇچار قۇشلارنى تاماشا قىلىشتى. قايتىشىدا
باغچىنىڭ ئالدىدىكى گۈلزارلىقنى ئارىلاپ،
گۈللەرنىڭ تۈرىنى ساناپ مېڭىشتى. پىيادى-
لار يولىنىڭ ئىككى قاسنىقىدىكى بىر مەزگىل
تومۇز كۈنلىرىنىڭ يالقۇندەك قىزىق ھارارى-
تىدىن سولاشقان گۈللەر كۈزنىڭ سالقىن ھا-
ۋاسىنى ئالغاندىن كېيىن، يەنە قايتىدىن
ياشناپ، كۆز چاقناتقىدەك گۈزەل رەڭ تۈز-
گەن ئىدى. ئۆزاقتىن ـ ئۆزاققا سوزۇلغان
بۇ گۈلزاردا رەيھان، گۈلسىمەن، خان سەبدە،
تاجىگۈل، چىمەنگۈل، ئالتۇنگۈل، مودەنگۈل،
ئانارگۈل، پىچانگۈل، خېنىگۈل، ناماز شامگۈ-
لى… قاتارلىق گۈللەرنىڭ ھەممىسى تېپىلات-
تى.

گۈللەرنىڭ خۇشپۇرىقىدىن ھوزۇرلىنىپ،
گۈزەل رەڭگىدىن كۆز ئۈزەلمەي قالغان نى-
جات ئەتراپىغا ئالاق ـ جالاق بىر قاراۋال-
غاندىن كېيىن، مايمۇندەك چەبدەسلىك بىلە-

لەن سىم توساقتىن ئۆتۈپ، گۈللەر ئارىسىغا شۇڭغۇپ كىرىپ كەتتى - دە، ھەش - پەش دېگىچە گۈللەرنىڭ ئەڭ سەرخىللىرىدىن بىر سىقىم ئۈزۈپ چىقتى. ئۇنىڭدىن بىر نەچچە تالنى ئايرىپ، ھودۇقۇپ قالغان ئەسقەرنىڭ قولىغا تۇتقازغاندىن كېيىن:

— كۆزۈڭنى پاقىرىتىپ قاراپ تۇرماي، گۈللەرنى غاچچىدە قويىنۇڭغا سال، بۇ يەردىن تېزراق كېتىۋالايلى، - دېدى.

لېكىن ئۇلار قولىدىكى گۈللەرنى يوشۇرۇشقا ئۈلگۈرەلمىدى. ئارقا تەرەپتىن سوزۇلغان بىر جۈپ قول كاپپىدە قىلىپ، ئىككەيلەننى قۇلىقىدىن مەھكەم تۇتىۋالدى. قورقۇپ كەتكەن باللار ئەس - ھۇشىنى يىغىۋالغاندىن كېيىن، باغچىدا گۈللەرنى پەرۋىش قىلغۇچى ئاچچىقى يامان قېرىنىڭ يەردىن ئۈنۈپ چىققاندەكلا ئۆز يېنىدا پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈشتى.

— ھۇي، قاراقچىلار! - دېدى بوۋاي باللارنىڭ قۇلىقىنى تېخىمۇ قاتتىقراق سوزۇپ، - بۇنداق ئەسكى قىلىقنى نەدىن ئۆگىنىشتىڭ؟ كۈپ - كۈندۈزدە كىشىلەر كۆرۈپ قالارمۇ دېمەي، يۈرۈكىڭنى قاپتەك قىلىپ، گۈللۈكنى چەيلەپ يۈرۈشكىنىڭ نېمىسى؟!

يېقىن ئەتراپتىلا ئانچە - مۇنچە كىشىلەرنىڭ پەيدا بولۇپ قېلىشقىنىنى كۆرگەن باللار خەخنىڭ ئالدىدا شەرمەندە بولۇشتىن ئەنسىرەپ، بوۋايغا يالۋۇرغىلى باشلىدى:

— ئوبدان بوۋا، بۇ قېتىم بىزگە رەھىم قىلىڭ! مۇندىن كېيىن ھەرگىز... .

— رەھىم قىلغۇدەكمەن تېخى! سەن بۇزغۇنچىلارنى بۈگۈن قويۇپ بەرمەيمەن. ئاتا - ئانىلىرىڭ سەنلەرگە كېپىل بولۇپ ئېلىپ كېتىشسۇن!

ھەر ئىككىلىسى قورقىنىدىن لاغىلداپ تىترەپ كېتىشتى. بوۋاينىڭ ئۆزلىرىنى باغچا تەرەپكە سۆرەپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرگەن نىجات بىر ئامال قىلىپ، ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنى ئويلىدى - دە، قولىغى بوشراق تۇتۇلغان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، بىر ژۇلقۇنۇش بىلەن ئۆزىنى بوۋاينىڭ قولىدىن ئاجرىتىۋالغاندىن كېيىن، بەدەر قاچتى.

— خەپ، قاچقۇنچى! - دېدى بوۋاي ئۇنى ئارقىسىدىن خەيلەپ ۋە ھەممە ئاچچىقىنى ئەسقەردىن چىقارماقچى بولغاندەك، ئۇنىڭغا تېخىمۇ مەھكەم يېپىشتى. ئۇلار باغچىنىڭ دەرۋازىسىغا يېقىنلىشىپ قالغان ئىدى. باغچىغا كىرىپ چىقىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئۆزىگە قاراۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ئەسقەر قۇلاقلىرىغىچە قىزىرىپ كەتتى ۋە خورلۇق ھېس قىلىپ، مىشىلداپ يىغلاشقا باشلىدى. بوۋاينىڭ ئۇنىڭغا رەھمى كېلىپ قالدىمۇ، ھەر ھالدا قەدىمىنى ئاستىلىتىپ:

— شېرىكىڭ قېچىپ قۇتۇلدى، بىرلا سېنى تۇتۇپ قالسام ئۇنچىۋالا ئادىللىق بولماس. خەير، بۇ قېتىم سېنى قويۇۋېتەي، ئىككىنچى يەنە مۇشۇنداق قىلىدىغان بولساڭ، قىلچە ئاياپ ئولتۇرمايمەن، چاققاق بىلەن راسا ساۋايمەن! - دېدى.

ئەسقەر بۇ يەردىن ئانچە ئۇزاقلاشماستىنلا نىجات ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگرەپ كەلدى:

— ھوي، سەنمۇ قاچتىڭمۇ؟ - دېدى ئۇ خۇشاللىقىدىن ھودۇققان ھالدا، - سېنى ئۇ قېرى سولاپ قويمىغىدى، دەپ قورقۇپ تۇراتتىم. ياخشى قېچىپسەن، ئۇنداق مايماق قېرىغا كىممۇ بوزەك بولىدۇ؟! خەپ، ئەمدى بىزنىڭ كوچىمىزدىن بىر ئۆتۈپ باقسۇنچۇ قېرى، ئۇنىڭدىن ئۆچىمىزنى ئالمايدىغان بولساق!...

بۈگۈن ئۆزىگە دۇچ كەلگەن بۇ كېلىشـ

مەسلىكتىن كۆڭلى غەشلىككە تولغان ئەسقەر
دوستىغا بىر ئېغىزمۇ جاۋاپ قايتۇرماستىن،
پەقەت بېشىنى لىڭشىتىپ ماقۇللۇق ئىپادى-
سىنى بىلدۈردى...

— ئەسقەر!

خىيال قاينىمىدا ئۈزۈپ يۈرگەن ئەسقەر
ئانىسىنىڭ چاقىرغان ئاۋازىنى ئاڭلىغاندىن
كېيىنلا ئۆزىگە كەلدى. ئانىسى ئۇنى تاشقار-
قى ئۆيدە توختىتىۋېلىپ، يۈزلىرىنى مەڭزىگە
يېقىپ تۇرۇپ، قۇلىقىغا پىچىرلىدى:

— ئوبدان بالام، داداڭ ئارانلا تۇرىدۇ،
ئۇنى رەنجىتىدىغان قىلىقلارنى ھەرگىز قىل-
مىغىن ماقۇلمۇ ؟ ئۇسېنى چاقىرىۋاتىدۇ. ئال-
دىغا كىرىپ، گېپىنى ئاڭلاپ چىق،-دېدى.

ئەسقەر يۈرىكى پوكۇلدىغان ھالدا ئانىسى
تۇرغان ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئاستا ئاچتى. غو-
لام سادىرى ئالدىدا گۇناھكارلارچە بېشىنى
ئېگىپ تۇرغان ئەسقەرگە بىردەم جىمغىنا قا-
راپ تۇرغاندىن كېيىن، ئۇدۇلدىكى ئورۇن-
دۇقنى كۆرسىتىپ:

—ئولتۇر! - دېدى.

ئانىسى ئىنتايىن تۆۋەن ئاۋازدا سۆزلە-
گەن بولسىمۇ، لېكىن ئەسقەرگە ۋاقىرىغان-
دەك تەسىر قىلدى. كاسىسىنى ئورۇندۇقنىڭ
بىر پۇرجىكىگە ئارانلا قويدى - دە، كۆز-
لىرىنى ئانىسىنىڭ نەزىرىدىن قاچۇرۇپ، بې-
شىنى ساڭگىلىتىپ يەرگە قارىۋالدى. ئۇنى ئاستى-
رىتتىن كۈزۈتۈپ ئولتۇرغان غولام سادىرى
يۈرىكىنىڭ بىر يېرى ئازراق ئېچىشىۋاتقان-
لىقىنى سېزىپ، بىلىنەر - بىلىنمەس خورسى-
نىپ قويدى. ھەرنىمە دېگەن بىلەن ئەسقەر
يالغۇز ئوغۇل - دە! ئۇنىڭ مىجە-
زىدە بىرخىل تەبىئىي مۇنايىملىق بو-
لۇپ، ھەدە - سىڭىللىرى بىلەن
بەكمۇ ئىناق ئۆتەتتى. مەكتەپتىمۇ «ئەلاچى»

لار قاتارىدا بولغاچقا، ئاتىلىنىڭ ئارزۇلۇق
بالىسى ئىدى. ئۇنى ھازىر مۇشۇنداق ھالەت-
تە كۆرۈپ، ئاتا بولغان كىشى قانداق چىداپ
تۇرالىسۇن!؟...

— سېنى بايىقىدەك بەتقىلىقلىق قىلار دەپ
زادىلا ئويلىماپتىكەنمەن، ماڭا راس گېپىڭ-
نى ئېيتقىنا، بالام، بۇ قانداق ئىش؟

ئانىسىنىڭ تەلەپپۇزىدىكى مۇلايىملىق ئەس-
قەرنىڭ تامىقىغا قاپلىشىپ تۇرغان قاتتىق
بىر نەرسىنى ئېرىتىۋەتكەندەك بولدى -دە،
بىر ئاز يىنىكلىشىپ، بايىقى ئويلىغانلىرىنى
يوشايمان ئارىلاش سۆزلەپ بەردى.

— مۇنداق دېگىن! — دېدى غولام سادى-
رى ئوغلىنىڭ سۆزى ئاياقلاشقاندىن كېيىن
تەنە بىلەن، - گۈلچى بوۋاي ئاللىقاچان
پىنسىيىگە چىققان بولسىمۇ ، ئۆيىدە بىكار
يېتىشنى خالىماي ، تەر ئاقتۇزۇپ ، ئەجرى
قىلىپ ، ئىستىراھەت مەيدانىغا گۈل تېرىي-
دۇ . سەن بولساڭ ، بىكارچىلىقتىن ئەپەيدا
بولغان زېرىككەنلىكىڭنى بېسىش ئۈچۈن ئۇنىڭ
تېرىغان گۈللىرىنى ئۈزۈپ قاچىسەن ، شۇن-
داقمۇ ؟ تېخى بۇ قىلىقىڭمۇ يەتمىگەندەك
« گۈلنى ئۈزمە ! » دەپ ئازراق ئەدەپلەپ
قويغىنى ئۈچۈن بىچارە بوۋاينى كوچىدا تو-
سىۋېلىپ بوزەك قىلىشىسەن ، قارا ، بۇ مۇ-
تەھەملىكنى ! - غولام سادىرى بىردەم نەپ-
سىنى راسلىۋالغاندىن كېيىن ، خۇددى
ئۆزى بىلەن ئۆزى گەپلىشىۋاتقاندەك بىر
ھالەتتە سۆزىنى داۋام قىلدى ، - بىرى
تېنى ئاجىز بوۋاي ، يەنە بىرى ياشلىق جا-
سارىتى ئۇرغۇپ تۇرغان ساغلام يىگىت. بىرى
ئەڭ ئاخىرقى كۈچ - قۇۋۋىتىنى ئىشقا سېلىپ،
ھالال ئەمگىكى بىلەن گۈل تېرىپ ئۆستۈرد-
دۇ ، شەھەرنىڭ مەنزىرىسىنى گۈزەللەشتۈ -
رۈپ ، كىشىلەرگە ھوزۇر بېغىشلايدۇ ، جەم-

مىيەتكە بايلىق يارىتىدۇ. يەنە بىرى ئا-
نىسى پۇشۇرۇپ قويغان تەييار تاماق بىلەن
قوسۇغىنى تويغۇزۇۋېلىپ، قىلغىلى ئىش
تاپالماي زېرىكىپ، ئۆزىگە ئەمەك تېپىش
ئۈچۈن كىشىنىڭ ئەمگەك مېۋىسىنى ئوغۇر-
لايدۇ. بىرى جامائەت بايلىقىنى ئاسراپ،
ئۇنى ۋەيران قىلغۇچىلارغا تەربىيە بېرىدۇ.
يەنە بىرى جەمئىيەت تەرتىۋىنى بۇزۇپ،
ئۆزىنى يامان ئىشتىن توسقان كىشىنى بو-
زەك قىلىپ، ئۇنىڭدىن ئۆچ ئالماقچى بو-
لىدۇ. قارا، بۇ مۇتىھەم باتۇرنى!...

ئەسقەر يەنە بۇرۇنقى ھالىتىگە قايتىپ، دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ئاتىسىنىڭ ھەر ئېغىز سۆزىنىڭ سالمىقى جىسمىغا بازغاندەك تېگىپ، ھەر ئېغىز سۆزىنىڭ ھارارىتى ۋۇجۇدىنى نومۇس ئوتىدا ئۆرتەپ، كۆڭلىنى بىئارام قىلاتتى.

غولام سادىرى كۆزىنى يىراق بىر نۇقتىغا تىكىپ، خۇددى باللارغا ھېكايە سۆزلەپ، بېرىۋاتقاندەك بىر خىل تەلەپپۇزدا سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— ئەگەر گۈلچى بوۋاينىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئىمىشقا ئاقساق بولۇپ قالغانلىقىنى بىلگىنىڭدە، ئۇنى ھاقارەتلەپ - ئازار بېرىشكە پېتىنالمىغان بولاتتىڭ. ئۇ شەھىرىمىزدە ھەممە كىشىنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر ئادەم. ئۇستا باغۋەن، داڭلىق گۈل ئۆستۈرۈش ماھىرى، تەجرىبىگە باي ئۆسۈملۈكشۇناس. ئۇ ياشلىق چاغلىرىدا ئاتا كەسپىگە ۋارىسلىق قىلىپ، باغۋەنچىلىك، گۈلچىلىك ھۈنىرىگە تايىنىپ تۇرمۇش كۆچۈرگەن. ئازادلىقتىن كېيىن، شەھىرىمىزدە بەرپا قىلىنغان خەلق باغچىسىمۇ ۋە ئۇنىڭ ئالدىدىكى گۈلزارلىقمۇ يەنە شۇ كىشىنىڭ قولى بىلەن بۈگۈنكىدەك گۈزەل مەنزىرە پەيدا قىلغان. تەبىئەتنى سۆيۈش، گۈزەللىكنى سۆيۈش — ئىنساننىڭ ئەڭ ياخشى خىسلەتلىرىدىن بىرى. بوۋاي گۈزەللىكنى سۆيگەچكە، ئۆز قولى بىلەن گۈزەللىك يارىتالىغان. لېكىن ھېلىقى قالايمىقانچىلىق يىللىرىدا گۈلچى بوۋايمۇ كۆپلىگەن ئاقكۆڭۈل، ۋىجدانلىق كىشىلەرگە ئوخشاشلا ئازاپ - ئوقۇبەتكە گىرىپتار بولدى. گۈلگە- گۈزەللىككە بولغان مېھرى - مۇھەببىتى ئۇنى جېنىدىن ئايرىشقا تاسلا قالدى. «تۆت كونىنى يوقىتىش» شۇئارى ئاستىدا كوچىمۇ-كوچا، ئۆيمۇ - ئۆي قېدىرىپ يۈرۈپ بۇلاڭ - تالاڭ قىلىش، بۇزۇپ - چېقىش بىلەن شۇغۇللانغۇچى «ئىسيانچى» لارنىڭ شۇم قەدىمى ئاخىرى بوۋاي تۇرۇشلۇق ئورۇنغىمۇ يېتىپكەلدى. ئۇلار باغچىغا باستۇرۇپ كىرىش بىلەنلا «تۆت كونىنى تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇتىمىز!» دەپ ئالا - تاغىل ۋاقىرىشىپ، ئۇدۇل بارغانلىرىچە بوۋاينىڭ گۈللىرىگە يېپىشتى. ئۇلار توز قانتىدەك جۇلالاپ تۇرغان گۈلزارلىقنى چەيلەپ، چوڭ - كىچىك يام - قاچىلاردا ئېچىلىپ تۇرغان ئەڭ ئەتىۋارلىق گۈللەرنى يۇلۇپ، يام-قاچىلارنى يەرگە ئۇرۇپ- دەسسەپ چېقىشاتتى. «ئىسيانچى» باتۇرلارنىڭ بۇ قىلىقىنى كۆرگەن بوۋاي ھەر قانچە قىلىپمۇ ئۆزىنى باسالمىدى.

— ھوي، باللىرىم، ئىنساپ قىلىڭلار، ئىنساپ! - دەپ ۋاقىرىدى ئۇ چىنە يامدا ھەممىدىن گۈزەلرەك ئېچىلىپ تۇرغان مودەن گۈلنى قولىغا ئېلىۋېلىپ، - بۇ گۈللەردە نېمە گۇنا؟ بۇ قىلىقلىرىڭلار ئادەم بالىسىنىڭ قىلىدىغان قىلىقى ئەمەس!...

— نېمە دەيدۇ ماۋۇ جېنى سېسىپ قالغان قاقباش قېرى؟! - دەپ گۈكىرىدى ھېلىقى «ئىسيانچى» لارنىڭ بىرى بوۋاينى ياقىسىدىن

بوغۇپ، ئەگەر بىز پۈرولېتارىيات ئىسيانچىلىرىغا تىل تەككۈزۈشكە پېتىنىدىغان بولساق، ئىت كاللاڭنى يەنجىپ تاشلايمىز!...

بىر نەچچىسى بوۋايغا تەگلا يېپىشتى. لېكىن ھەر قانچە قىلىپمۇ ئۇنىڭ قولىدىكى يامنى تارتىپ ئالالمىدى. بوۋاي خۇددى ئۆز بالىسىنى ئاسرىغاندەك، گۈل يامنى مەھكەم قۇچاقلىۋېلىپ، ئۆزىگە ئېسىلغانلار بىلەن تېرىكىشىۋاتاتتى. «ئىسيانچى» لارنىڭ بىر كاتىۋشى:

— تۇتە، ئاۋۇ قېرى جىن - شەيتاننى، ئۇنى قولىدىكى قارا مېلى بىلەن قوشۇپ، پەسكە تاشلا! — دەپ ۋاقىرىدى.

پەستىكىلەردىن بىر نەچچىسى بوۋاي تۇرغان سۇپا ئۈستىگە يۈگۈرەپ چىقىشتى. بىر نەچچىسى ئۇنىڭ قولىدىن، بىر نەچچىسى پۇتىدىن تۇتۇپ تەڭنە قازان قىلىپ، يامدىكى گۈل بىلەن قوشۇپ سىمونىت يولغا ئۇلاقتۇرۇپ تاشلىدى. بوۋاينىڭ بىر پۇتى «غاراس»سىدە قېلىپ قالدى - دە، بېشى يەرگە قاتتىق ئۇرۇلۇپ ھوشىدىن كەتتى. چېقىلغان يامدىكى گۈل بولسا، ئۆزىنى پەرۋىشلەپ ئۆستۈرگۈچىنىڭ چېكىسىدىن سىرغىپ ئېقىۋاتقان قىزىل قېنى بىلەن بويۇلۇپ، رەڭگى تېخىمۇ جۇلالاش بىلەن ئۆزىنىڭ ئاخىرقى نەپەستىكى گۈزەللىكىنى نامايىش قىلماقتا ئىدى...

غولام سادىرى ئۆزىنىڭ بارغانسېرى پەسلەپ كېتىۋاتقان ئاۋازىغا قۇلاق سالغاندەك بىر پەس جىم بولۇپ، ئاستا - ئاستا كۆزلىرىنى يۇمدى. ئۇنى سۆزدىنمۇ كۆرە ھاياجانلىنىش كۆپرەك چارچىتىپ قويغانىدى.

ئاتىسىنىڭ گۈلچى بوۋاي توغرىسىدىكى ھېكايىسىنى پۈتۈن دىققىتى بىلەن تىڭشاپ ئولتۇرغان ئەسقەر ئىختىيارسىز «ئۇھ» تارتىۋەتتى.

— بوۋاي كوچىدىن ئۆتكەندە، ئۇنىڭغا سالام بېرىپ، ئەپۇ سورىغىن، ماقۇلما؟

— ماقۇل، دادا!

ئەسقەرنىڭ سۆزى سەممىيەت ۋە تولۇپ تاشقان ئىشەنچ بىلەن جاراڭلىدى. ئاتىسىنىڭ چىقىپ كەتسەڭ بولىدۇ، دېگەن مەنىدە قىلغان ئىشارىتىدىن كېيىن، ئۆزىدە بىر خىل يەڭگىللىك سېزىپ، ئاستا ئورنىدىن قوزغالدى.

شۇ ئاخشىمى ئۇزاققىچە خىيال سۈرۈپ ياتقان ئەسقەر كۆزى ئۇيقۇغا ئېلىنىشى بىلەنلا چۈش كۆردى. ئۇ پايانسىز گۈللەر دېڭىزى ئىچىدە ئۈزۈپ يۈرگىدەك. گۈللەرنىڭ دەل ئوتتۇرىسىدىكى كىچىككىنە بىر مەيداندا رەڭمۇرەڭ گۈللەردىن ياسالغان چۆشەك ئۈستىدە خۇددى چۆچەكلەردە ئېيتىلغان خىزىرغا ئوخشاش ئاپپاق كېيىنگەن ئاق ساقال بىر بوۋاي ياتقۇدەك. ئەسقەر سىنچىلاپ قارىغۇدەك بولسا، بۇ ھېلىقى گۈلچى بوۋاي ئىكەن. توپ - توپ كېپىنەكلەر بىر دەم بوۋاينىڭ ئەتراپىدىكى گۈللەرگە، بىر دەم بوۋاينىڭ باش - كۆزلىرىگە قونۇپ يۈرسىمۇ ئۇنىڭ مىدىرلىماي ياتقىنىغا قاراپ «‹ئىسيانچىلار›نىڭ ۋەھشىيانە ئازاپلىشى بىلەن مەجرۇھلانغان گۈلچى بوۋاي ئاخىرى كېسەل ئازاۋىدىن ئۆلۈپ كەتكەن ئوخشايدۇ» دەپ ئويلىغان ئەسقەر ئىچىنىش ھەم ۋەھىمە ئىچىدە ھۆكىرەپ يىغلاپ كەتكىدەك......

ئەسقەر ئۆز ئاۋازىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتكەندىن كېيىنمۇ بىر ھازا غەمچە ئىسەدەشتىن توختىمىدى ۋە «گۈلچى بوۋاي راستىنلا كېسەل بولۇپ يېتىپ قالغانمىدۇ؟» دېگەن ئەن-

دىشە ئارىلاشقان چالا ئويقۇلۇق ئىچىدە تاڭ
ئاتقۇزدى. كېيىنىپ ئورنىدىن تۇرغاندىن كېـ
يىن «تەبىئەت» دەرسلىكىنى قولىغا ئالدى-دە،
ئىشىك ئالدىغا چىقىپ، دەرسنى تەكرارلىغاچ
بوۋاينىڭ كوچىدىن ئۆتۈشىنى كۈتۈشكە باشلى-
دى. ھايال ئۆتمەيلا جىم-جىت كوچا ئاۋاتـ
لىشىپ، كىشىلەر ئويا قتىن-بۇيا ققا ئۆتۈشكىلى
تۇردى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەسقەر تونۇيدىغان كىـ
شىلەرمۇ، ئۇ تونىمايدىغان كىشىلەرمۇ بار ئىدى.
ئەتىگەندە ئىشقا بارىدىغانلار ئۆتۈپ بولغانـ
دىن كېيىن بارا- بارا ئۆتكۈنچىلەر سىلىكىش-
كە باشلىدى. لېكىن گۈلچى بوۋايدىن خەۋەر
يوق ئىدى. كوچىنىڭ دوقمۇشىدىن بىرەر كىشى-
نىڭ قارىسى كۆرۈنسىلا «شۇمىدۇ؟» دەپ ئۇ كىـ
شىنىڭ تېزراق ئالدىغا يېتىپ كېلىشىنى تە-
قەززالىق بىلەن كۈتكەن ئەسقەر ئۆز ئۈمىدىـ
نىڭ يوققا چىقىشى بىلەن ئاخىرى ئۈمىدسىز-
لىنىپ، لاسىدە بوشۇشۇپ كېتەتتى. لېكىن
شۇنداقتىمۇ پۈتۈن بىر كۈننى ئىشىك ئالدىـ
دا بوۋاينى كۈتۈش بىلەن ئۆتكۈزدى. كەچـ
قۇرۇن ئىشتىن چۈشكەن كىشىلەرنىڭ ئەڭ ئا-
خىرسىمۇ ئۆتۈپ بولۇپ، ئەسقەرنىڭ سەۋرى تا-
قىتى تۈگەي دەپ قالغاندا، يىراقتىن ھاسا-
تاياق بىلەن كېلىۋاتقان بىر كىشىنىڭ قارىسى
كۆرۈندى.

— شۇ، چوقۇم شۇ! — دېدى ئەسقەر
ئۈنلۈك ئاۋازدا كۆڭلىدىكى خۇشاللىقىنى
باسالماستىن. ئۇ دەسلەپ بوۋاينىڭ ئالدىـ
غا يۈگۈرەپ بارماقچى بولغان ئىدى، كېيىن
«ئۇنىڭ ئالدىغا كىچىك بالىدەك يۈگۈرەپ
بارسام "ئۇنىڭغۇنكىدەك يەنە مېنى بوزەك
قىلغىلى كەلگەن ئوخشايدۇ" دەپ، ئارىدا
ئۇقۇشماسلىق بولۇپ قالمىسۇن»، دېگەننى
ئويلاپ ئۆزىنى تۇتىۋالدى ۋە بارغانـ
سېرى ئېشىپ بىرىۋاتقان ھودۇقۇش كەيپىـ

يىاتى ئىچىدە بوۋاينىڭ يېتىپ كېلىشىنى
كۈتۈشكە باشلىدى.

ئارىدىن بىر نەچچە مىنۇت ئۆتتى. ئىك-
كەيلەننىڭ ئارىلىقى ئۇدۇللاشتى. ئەسقەر
پۈتۈن كۈچىنى يىغىپ، جاراڭلىق ۋە تىترەك
ئاۋاز بىلەن:

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، بوۋا! — دېدى.
قەدەملىرىنى ئېغىر يۆتكەپ، ئۆز خىياللىرى
بىلەن مەشغۇل بولۇپ كېتىپ بارغان بوۋاي چۆ-
چۈپ بېشىنى كۆتەردى — دە، مېڭىشتىن توختـ
تاپ، ئالدى — ئارقىسىغا سىنچىلاپ قارىدى.
ئوڭ قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ، ئازراق ئىگىلـ
گەن ھالدا كۈلۈمسىرەپ ئۆزىگە قاراپ تۇر-
غان بالىنى كۆرگەندىن كېيىن، ھەيرانلىق
ئىچىدە تىكىلىپ قالدى. بارا- بارا چىرا-
يىغا كۈلكە يۈگرەپ، بالىنىڭ سالامىغا جاۋاپ
ياندۇردى:

— ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام!... ئوغلۇم، كىمـ
نىڭ پەرزەنتى بولىسەن؟ بەكمۇ ئەدەپلىك
يىگىت بولۇپسەن، خۇدايىم مۇرادىڭغا يەتـ
كۈزسۇن!...

(ئاخىرى 9-بەتتە)

تاغلىقلار

(پوۋېست) ①

ئەخمەت مۇساق

5

ئىككى ياقىسىغا قەۋەت ـ قەۋەت ئىما ـ
رەتلەر سېلىنغان شەھەر رەستىسىدىن چى ـ
قىپ ، سەيلىكلەرنى بويلاپ بىردەم ماڭغان ـ
دىن كېيىن ، شېغىللىق يول ئۈچ تەرەپكە
بۆلۈنۈپ كېتىدۇ. ئوتتۇردىكى يولنى تال ـ
لاپ ، كۈن پېتىشتىكى ئاسمانغا تاقاشقان
قارلىق چوققىلارنى كۆزلەپ ماڭسىڭىز، كەڭ ـ
رى سايدا بىردەم تارىيىپ ، بىردەم كېڭى ـ
يىپ بارىدىغان ، ئەگرى ـ بۈگرى يول دەر ـ
يا ئېقىنىنى بويلاپ تاغ ئىچكىرىسىگە كىر ـ
گەندىن كېيىن ، ئاستا ـ ئاستا ئۆرلەپ ،
ئاخىرىدا تومانلار ئارىسىدا غايىپ بولىدۇ.
كونىلارنىڭ ئېيتىشىچە ، ئەشۇ داۋانلاردا
« ئېشەك يولى » ، « تۆگە يولى » ، «قوتاز
يولى » دېيىلىدىغان چىغىر يوللار بىلەن
ئاۋغان ، ئەنجان يەرلىرىگە چىققىلى بولى ـ
دىكەن . تارىخچىلارنىڭ يېزىشىچە ، بۇ يول
بىر چاغلاردا جۇڭگونىڭ ئىچكىرى جايلىرى ـ
دىن چىقىپ ، ياۋروپاغا بارىدىغان « يىپەك
يولى » نىڭ بىر تارمىقى بولۇپ ، قەدىمى
تۇران زېمىنىنىڭ مەركىزى يەكەندىن چى ـ
قىپ ، زەرەپشان دەرياسىدىن ئۆتۈپلا، پوس ـ

① بېشى ئۆتكەن ساندا

كام تەۋەسىدە غەرپكە بۇرۇلۇپ، دەريا ئېقىنىنىڭ بېشىغا قاراپ مېڭىپ، سىرىقـقول ئارقىلىق مۇز تاغدىن ئۆتكەندىن كېيىن، كەشمىر - ئاۋغان زېمىنلىرى ئارقىلىق ئوتتۇرا دېڭىز بويلىرىغا ۋە ئىسلام دىنىنىڭ كەلبىسى دەپ ئاتالغان مەككە - مەدىنىلەرگە بارىدىكەن. شۇڭا ئۆز ۋاقتىدا بۇ يولدىن سودىگەرلەر، كاۋاپچىلار، سەيياھلار ... تىنىماي ئۆتۈپ تۇرغانلىقتىن، سودا، مۇلازىمەت ئىشلىرى خېلى تەرەققىي تاپقان ئىكەن. سەئىد خاندانلىقىنىڭ پادىشاھلىرى مۇشۇ يولنى بويلاپ يىراققا يۈرۈش قىلغان، يېڭى زېمىنلىرىنى كۆزدىن كۆچۈرگەن، بۇ يولنىڭ ھەر بىر دوقمۇشى، ھەر بىر سايلىرىنىڭمۇ كۆپلىگەن جەڭگە - جىدەللەر ۋە خاتىرىلەشكە ئەرزىگىدەك ۋەقەلىكلەر بىلەن تولغان تارىخىي ھازىرغىچە ئەل ئاغزىدا ساقلىنىۋاتىدۇ. يول بويلىرىدا ئۇچرايدىغان «شەھىتلىك» دېيىلگەن مازارلار، «خانلەڭگىرى»، «خانكۆل» دېيىلگەن خارابىلار بىلەن ئۆڭكۈرلەردىكى كۆللەر بۇ تارىخنىڭ گۇۋاچىسى سۈپىتىدە ساقلانماقتا.

زامانلارنىڭ ئۆزگىرىشى، دۆلەت چېگرىلىرىنىڭ بەلگىلىنىشى سەۋەبلىك، بۇ يوللار ئىلگىرىكى ئەھمىيىتىنى يوقاتقان. بولۇپمۇ زامانىۋى قاتناش قوراللىرى بارلىققا كەلگەن بۈگۈنكى كۈندە، كارۋانلارنىڭ قوڭغۇراق ئاۋازلىرى كىيىك - ماراللارنى چۆچۈتمەيدۇ. لېكىن، چوققىلار بولسا ئۇنى چۈشىنىدىغاندەك ئەسلەپ تۇرۇشى چوقۇم.

ھازىر بۇ يولدىن تاغ - ئىچكىرىسىگە كۆمۈر ياكى ياغاچ توشۇيدىغان تىراكتورلار بىلەن تاغ ئىچىدىن بازارغا كېلىدىغان تاغلىقلارلا ماڭىدۇ. ئەپسۇسكى، بۈگۈن بازار كۈنى بولمىغاچقا، تاغ ئىچىدىن بازارغا كېلىدىغانلار يوق. نىمىشقىدۇ تاغ ئىچىگە بارىدىغان ماشىنا - تىراكتورلارمۇ كۆرۈنمەيدۇ. پەقەت كەڭرى ساينىڭ يالغۇز خوجايىنى بولغان قۇلا ئاتلار قۇيرۇقلىرىنى شىپاڭلىتىپ، كۆكيۇنلەرنى قوغلىغىنىچە بىر خىل يورغىلاپ، پىشقىرىپ كەلمەكتە. ھارۋىدا يېنى يېتىۋالغان قادىر تاغلىقلارنىڭ بىر قەدىمىي ناخشىسىنى غىڭشىپ ئېيتماقتا.

ئاتنىڭ تۇيۇقسىزلا توختاپ قېلىشىدىن قادىرنىڭ ناخشىسى ئۈزۈلدى. ئۇ ئەمدىلا قامچىسىنى شىلتاي دېيىشىگە، يول بويىدا ئۆزىگە قاراپ تۇرغان بىر كىشىگە كۆزى چۈشۈپ، قولى ھاۋادا ئېسىلىپ قالدى. سەل - پەل ئاقارغان بېشىغا چىمەن دوپپا كىيىۋالغان، ئېگىز بويىغا سارجا كىيىمى چاپپىدە كەلگەن تەمبەل ئادەمنى كۆرگەن قادىر ئۇنى كۆمۈر كانىغا ياكى قوشتاغ يېزىسىغا بارىدىغان بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ قالدى.

—ئۇكام، قاڭشا تاغ تەرەپكە بارامسەن؟— دېدى ھېلىقى كىشى چاقناپ تۇرغان كۆزلىرىنى قۇلا ئاتتىن ئۈزمەي.

—شۇنداق، — قادىر قامچىسىنى چۈشۈردى.

— ھارۋاڭنى كىرا قىلىۋالسام بولامدۇ؟ ناتونۇش يولۇچى سىرتمىسى ئېچىلىپ كېتەي دەپ قالغان ئىككى سومكىسىنى خېلى تەستە يەردىن ئېلىپ، ھارۋا تەرەپكە كەلدى.

— نىمە؟-قادىر ئەزەلدىن ھارۋىسىنى كىرا قىلىپ باقمىغاچقا، ئۇنىڭ گېپىنى دەماللىققا ئاڭقىرالمىدى.

— مەنمۇ قاڭشا تاغ تەرەپكە باراتتىم، ھارۋاڭغا چىقىرىۋالغىن، قانچە پۇل دېسەڭ بېرەي.

«ھەي، شەھەرلىكلەر نىزە، ئاجايىپ خەقتە. ئاغزىدىن پۇلدىن باشقا گەپ چىقمامدىغاندۇ!» قادىر كېتىۋەرگەنمۇ بولاتتى. بىراق بۇنداق ئۇزۇن يول، دېمىق كۈندە بىرەر ئادەمنىڭ ھەمرا بولغىنىمۇ ياخشى. قادىر گەپ قىلماستىن، ھېلىقى كىشىنىڭ سومكىلىرىنى ھارۋىغا ئېلىشىپ بەردى. ئىككىسى جايلىشىپ ئولتۇرۇۋالغاندىن كېيىن، قولا ئات يەنە بىر خىل يورغىلاشقا باشلىدى.

— ئۇكا، تاغلىق ئوخشىمامسەن؟ — دېدى ناتونۇش يولۇچى قوينىدىن پاپىروس ئېلىپ قادىرغا تەڭلەپ، ئاغزىغا سالغىنىچە.

قادىرنىڭ راسا ئاچچىقى كەلدى، ئۇ شەھەرلىكلەر تۈگۈل 20 نەچچە كىلومېتىر يىراقلىقتىكى قوشتاغ بازىرىدىكىلەرنىڭمۇ تاغلىقلارنى كۆزگە ئىلمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇ سەۋەپتىن ئۇ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 1 - يىللىقىنى ئوقۇپلا، قايتىدىن بارماي قويغان. ئەمدى ماۋۇ ئادەممۇ «تاغلىق، تاغلىق» دەپ يۈرىدۇ - يا؟ تاغلىق بولسام نىمە بوپتۇ؟ يانچۇغۇمدا پۇلۇم، ئات، ھارۋام بار، سەن شەھەرلىكمۇ شۇنچىلىك پۇل بولمىسا، سۇمۇ ئىچەلمەيسەن! سومكاڭدا دومبىيىپ تۇرغىنى يا كۆدە، يا بەسەيدۇ تايىنلىق...» قادىر بۇ قوساق ئاچچىقىنى قامچىغا توپلاپ بىرلا شىلتىۋىدى، ئاتنىڭ تۇيۇقسىز چاپچىشىدىن، ھېلىقى شەھەرلىك ھارۋىدىن يىقىلىپ چۈشكىلى تاس قالدى. دەردى چىقىپ، كۈلكىسى قىستاپ كەتكەن قادىر ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويماستىن، ئاتنى قامچىلاۋەردى.

— ئۇكا، بۇنداق ھەيدىسەڭ، ئاتنى كاردىن چىقىرىسەن، — دېدى ھېلىقى يولۇچى قايتىدىن جايلىشىپ ئولتۇرۇۋالغاندىن كېيىن، — تاغلىقلاردا «ئات — ئوغۇل بالىنىڭ قانىتى» دېگەن گەپ بار، قانىتىڭ سۇنسا پەرۋاز قىلالامسەن؟

— ئات ئۆزەمنىڭ، قانداق ھەيدىگۈم كەلسە شۇنداق ھەيدەيمەن، — دېدى قادىر مۇخۇدى ئاتقا مىنىپ باققاندەك سۆزلەۋاتقان شەھەرلىكنىڭ ئالدىدا بوش كەلگۈسى كەلمەي.

— شۇڭا دەيمىنا، ئۆزەڭنىڭكىنى تېخىمۇ ئايىساڭ بولىدۇ، ئۇكا ھەقاچان ئاتقا ئەمدىلا ئېرىشكەنسىلەر!؟

خىجىللىقتىن قولاقلىرىغىچە قىزىرىپ كەتكەن قادىر بەدەنلىرىدىن سۇ ئېقىشقا باشلىغان ئاتنى ئۆز مېڭىشىغا قويۇپ بەردى.

— ماۋۇ شىھىتلىققۇ دەيمەن؟ — دەپ سورىدى ھېلىقى يولۇچى ھەر خىل تۇغ — ئەلەملەر قادىلىپ، قوچقار مۈڭگۈزلىرى ئېسىلغان خارابە گۈمبەزنى كۆرسىتىپ.

— بىلىدىكەنلا — ھە؟

— بىلىمەن، ئۇكا، ئۇنى قانداقمۇ ئۇنتۇپ قالغىلى بولىدۇ؟

يولۇچى ئاستا ھارۋىغا قىيشىيىپ ياتتى. شىشىدەك سۈزۈك ئاسمان گۈمبىزى ئاستىدا بىر بۈركۈت پەرۋاز قىلماقتا ئىدى. ئۇنىڭ خىياللىرىمۇ ئۆتمۈش خاتىرىسىنىڭ پايانسىز ئاسمىنىنى ئەگىشكە باشلىدى.

6

1943 - يىلىنىڭ ياز ئايلىرى، قادىروپ مۇشۇ ھارۋىكەش بالىدەك بولسا كېرەك. جاللات شىڭشىسەي گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتقاندىن كېيىن، ھەر مىللەت خەلقى شىنجاڭ تارىخىدا ئەڭ زۇلمەتلىك قاراڭغۇ دەۋرنى بېشىدىن كەچۈردى. گومىنداڭ چېرىكلىرى تۈگۈل، دوغا - يايلىرىمۇ پوقرالارغا ئۆششۈك ھەرىدەك تېگەتتى. ئۇرۇش، بۇلاش،

ئۆلتۈرۈش، سولاش ئادەتتىكى ئىش بولۇپ قالدى. ئالۋاڭ - ياساقنىڭ تولىلىقىدىن خەلقنىڭ جېنى تۈمشۇقىغا كېلىپ قالدى. قايسىدۇر بىر ئەدىپ ئېيتقان «تۆت تامنىڭ ئىچى كىچىك تۈرمە، سىرتى چوڭ تۈرمە» دېگەن سۆزلەر دەل شۇ دەۋرنىڭ تەسۋىرى ئىدى.

شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە، قورچاق شىيەنجېڭفۇنىڭ بىر قانچە دوغىسى ئالۋاڭ يىغىش ئۈچۈن قاقشال تاغ كەنتىگە كېلىپ، كەنت ئاقساقىلى سەپەر ھاجىنىڭ ھويلىسىغا چۈشتى. بۇ ھايۋانلارنىڭ مۆمىن تاغ خەلقىنى قاقشاتقانلىقى يەتمىگەندەك، مەشرەپ قىلىش نامى بىلەن قىز - چوكانلارنى سەپەر ھاجىنىڭ ئېگىز تاملىق ھويلىسىغا ئەپكىرىۋېلىپ، خالىغانچە دەپسەندە قىلىشى، تاغلىقلارنىڭ چەكسىز غەزىپىنى قوزغىدى. ئۇلارنىڭ قايسىبىر قىزغا كۆزى چۈشۈپ قالسا، سەپەر ھاجىنىڭ غالچىلىرى بىر بەلباغ بىلەن بىر پىچاقنى كۆتىرىپ كېلىپ، شۇنىڭغا نىكاھ ئوقۇتۇپلا، مەسۇمە قىزنى زورلاپ ئەپكېتىشەتتى. زەرەپشان بۇلغىنىپ، قان - يىرىڭ ئاقتى. خورلۇققا چىدىماي، ئۆزلىرىنى دەرياغا تاشلىغان مەسۇملارنىڭ جەسەتلىرىدىن ئېقىن توسۇلۇپ، دەريانى قىنىدىن چىقاردى.

بىر كۈنى، بۇ ھايۋانلار قادىرنىڭ تۇل ئانىسىنى قورقىتىپ، ئۇنىڭ ئەمدىلا 12 ياشقا كىرگەن سىڭلىسىنى ئېلىپ كەتتى. سەپەر ھاجىنىڭ قويلىرىنى بېقىپ، تاغدىن كەچ قايتقان قادىر بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپلا، پالتىسىنى كۆتەرگىنىچە ئېتىلىپ چىقىپ كەتتى. ئوغلىنى توسىيالمىغان بىچارە ئانا مەھەللىدىكىلەرنى ياردەمگە چاقىرغىنىدا، غەزەپتىن ئاران تۇرغان تاغلىقلار قوزغىلىپ كې-تىشتى. غەزەپلەنگەن خەلق سەپەر ھاجىنىڭ دەرۋازىسىنى بۇزۇپ، دەۋرەپ كىرىشتى. دەسلەپتە ئۇلار ھېلىقى ھايۋانلارنى قوغلىۋېتىپ، خوتۇن - قىزلارنى قۇتۇلدۇرۇپلا ئىشنى يوغۇشتۇرۇشنى ئويلىغان بولسىمۇ، لېكىن، شىردەك ئېتىلىپ كەلگەن قادىر، سىڭلىسىغا يېپىشىۋالغان ئەبلەخنى پالتا بىلەن بىر قويۇپلا ئىككى پارچە قىلىۋەتكەندىن كېيىن، «بولغۇلۇق بولدى، نېمە كەلسە شۇنى كۆرەمىز» دەپ ئويلىغان تاغلىقلار غالچىلارنى، ھەتتا سەپەر ھاجىنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتلىرىنىمۇ تاپقانلا يېرىدە ئۇرۇپ - سوقتى، پەقەت سەپەر ھاجى بىلەن ئوغلى سادىق ھاجىلار قاچاندۇر بىر چاغلاردا قۇتۇلۇپ كېتىشكەنىدى.

قېنى قىزىپ تۇرغان ياشلار تەرەپ - تەرەپتىن سەپەر ھاجى ئاتا - بالىسىنى ئىزدەۋاتقاندا، مويسىپىتلار ھەقىقەتەنمۇ ئىشنىڭ يوغىناپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلىشىپ، مەسلىھەت تۈزۈشتى. ئەگەر سەپەر ھاجى ئاتا - بالا قېچىپ بېرىپ، بۇ ئىشنى ھۆكۈمەتكە مەلۇم قىلسا، ئۆزلىرىنىڭ بۇ بالادىن قېچىپ قۇتۇلالمايدىغانلىقىنى بىلگەن تاغلىقلار قادىر، تۇردى قاتارلىق بىر قىسىم ياشلارنىڭ سەپەر ھاجىنىڭ ئېتىغا مىنىپ، سەپەر ھاجىنى ۋە بالىسى سادىق ھاجىنى تۇتۇپ كېلىشنى قارار قىلىشتى. قادىرلار يولدا بۇلارنى ئۇچرىتالماي، ناھىيە سېپىلىنىڭ دەرۋازىسىغا يېقىن بىر ياردا ئىلىقتا مۆكۈندى.

دېگەندەك، كۈن نەيزە بويى ئۆرلىگەندە، بىر ئېشەككە يايتاق مىنىۋالغان سەپەر ھاجى دەريا ئېقىنى تەرەپتىن كېلىپ، شەھەرگە قاراپ مېڭىشىغا، تۇردى ئۇنى قامالاپلا ئاتنىڭ ئالدىغا ئېلىپ، تاغ تەرەپكە چاپتى. نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي قالغان چېرىكلەر، ئۇلار خېلى ئۇزاپ كەتكەندىن كې-

يىنلا، سېپىلدىن قارىسىغا ئوق ئېتىشقا باشـ
لىدى. شۇ ئالدىراشچىلىقتا ئۇلار سەپەر هاـ
جىتىنىڭ كەينىدىنلا كېلىپ، تاشنىڭ ئارقىسىغا
مۆكۈنىۋالغان سادىقنى كۆرمەي قېلىشتى.

سادىق ئارقىلىق بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقان
ناھىيىلىك قورچاق هۆكۈمەت ئەتىسىلا بىر
ۋىزۋۇت چېرىكنى ئەۋەتتى. بىراق، تاغلىقلار
ئـالىلىقاچانـلا هېلىقى قـاڭشانىڭ ئۈستىگە
تاشلارنى دۆۋىلەپ، ئوۋ مىلتىقى، بەردەڭگە،
قىلىچ، نەيزە، ئوقيا…لار بىلەن قوراللىنىپ،
سەپراس تۇرغانلىقتىن، تاش ـ بـوران ئىـ
چىدە قالغان چېرىكلەرنىـڭ بىـر مۇنچىسـى
مىلـتىقىنـى ئېـلىشقىمۇ ئـۈلگىرەلمەستىن،
جېنىدىن جۇدا بولدى. ئازغىنا بىر قىسـمى
ئۆزىنى دەرياغا ئېتىپ، بېلىقلارغا يەم بولـ
دى. كېيىن رو تىلاپ كەلگەن چېرىكلـەر بىر
مۇنچە تالاپەت هېسابىغا كەنتكە بېسىپ كىـ
رىپ، تاقىتا چىقىپ كېتىشكە ئۈلگۈرەلمىگەن
قېرىلار ۋە بالىلارنى، شۇ قاتاردا قادىرنىڭ
ئانىسى بىلەن سىڭلىسىنى ئۆلتـۈرۈپ، ئۆيـ
لەرنى كۆيدۈرۈپ تـاشلاشتى. گومىنداڭنىـڭ
ناھىيىلىك قورچاق هۆكۈمىتى ھەممىلا يەرگە
ئېلان چاپلاپ قادىر، تۇردىلارنى تۇتۇپ بەرـ
گەنلەر ياكى بېشىنى ئېلىپ كەلگەنلەرگە كۆپ
ئىنئام بېرىلىدىغانلىقىنى جاكالاپ، تاغ يوـ
لىنى قامال قىلىپ، تەرەپ ـ تەرەپكـە توـ
ساق ـ چازىلارنى ئورنىتىشتى. لېكىـن، ئانا
تاغ ئۇلارنى قوينىغا ئالدى. قادىـرلار قاتـ
مۇ ـ قات تاغ، ئورمانلار ئىچىدە گاھ كۆرۈـ
نۈپ، گاھ كۆرۈنمەي گومىنداڭچېرىكلىرىنىڭ
يۈرىكىنى مۇجۇپ، جەڭنى داۋاملاشتۇردى.

1945 ـ يىلىنىڭ ياز ئـايلىرىدا ئـۇلارغا
سىرىـقتۇل تەرەپتىن چۈشكەن تاجىك، قىرـ
غىز پارتىزانلار قوشۇلۇپ، قادىرلامۇ شۇلارـ
نىڭ جەڭگىۋار پولكىنىڭ بىر روتىسى بولۇپ
قالدى. كۆچى ئۇلغايغان پارتىزانلار قـاغىـ
لىق، پوسكام، گۇما ناھىيىلىرىنـى بىر قانـ
چە قېتىم ئىشغال قىلىپ، بىر قانچە قېتىم
تاشلاپ چىقتى. شۇ ئۇرتاق جەڭلەر داۋامىـدا
قادىر ئۆز روتىسىدىكى شىرىنقۇل دېگەن بىر
تاجىك جەڭچى بىلەن يېقىن ئـاغىنە بـولۇپ
قالدى.

ا بىـر قـېتىـم قوماندانلىق شىتابى گوـ
مىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ جـەنۇبىي شـىنجاڭـ
دىكى مۇھىم ئۆگىسى بولغان يەكەن شەھىرىـ
نى ئېلىشنى قارار قىلىپ، كوماندىر مـارەك
باشچىلىقىدىكى بۇ جەڭگىۋار روتىنى ئالدىن
ئەۋەتتى، بىراق، خائىنلارنىـڭ ساتقىنلىـقى
تۈپەيلىدىن، روتا كوماندىرى مـارەك دۈشـ
مەن قولىغا چۈشۈپ قېلىپ، بېشى سېپىلنىڭ
شەرقىي دەرۋازىسىغا ئېسىلدى، هۇجۇم مەغـ
لۇپ بولدى.①

شۇنىڭدىن كېيىن، قادىر روتا كـوماندىرـ
لىقىغا ئۆستۈرۈلۈپ، ئۇنىڭ ئارىلاشما روتىـ
سى گومىنداڭ چېرىكلىرىگە قاخشاتـقۇچ زەرـ
بىلەرنى بەردى. قادىرنىڭ ئىسمى زەرەپشان
دەرياسىنىڭ ئېكى قىرغىقىغا كەڭ تـارقالـ
دى. بۇنىڭدىن يۈرىكى خۇن بولـغان گومىنـ
داڭ ئەكسىيەتچىلىرى يەنىلا ئىچكى خـائىنـ
لارنى ئىشقا سېلىپ، قوماندانلىقنىڭ سىرىقـ
قۇل تەرەپكە چېكىنىش توغرىسىدىكى بۇيرۇـ
قىنى ئۆزگەرتىۋەتكەنلىكتىن، ئۇنىڭ روتىسى
قاڭشا تاغ ئارقىسىدىكى كىچىك توغراقلىقـ
تا قورشاۋغا چۈشۈپ قالدى. ئىككى كېچە ـ كۈنـ
دۈزلۈك شىددەتلىك جەڭدىن كېيىن، ئۇنىڭ
روتىسىدا ئاران يىگىرمـە جەڭچى هـايـات
قالغانـىدى. ئۇ ساق جەڭچىلەرنى يارىدارـ

①روتا كوماندىرى مارەكنىڭ دۈشمەن قولىدا ئۆلـ
تۈرۈلگەنلىكى توغرىسىدا دۈشمەن ئارخىپىدا خاتىـ
رىلەر بار، ئۇنىڭ سېپىل دەرۋازىسىغا ئېسىلغان بېـ
شىنى كۆرگەنلەر بولسا، هازىرغىچە هايات ـ ئاپتۇردىن.

لارنى يۇدۇپ قورشاۋنى بۇزۇشقا تەش-
كىللەپ، شىرىنقۇل بىلەن ئىككىسى «ماكسىم»
پىلىموتىدىن ئوق ئۈزگىنىچە ئالغا قاراپ
ئېتىلدى. چەكچىلەرنىڭ بىر قىسمى قورشاۋ-
دىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئىككەيلەن
سەبداشلىرىنى قوغدىغاچ چېكىنىپ، ئاخىردا
دۈشمەننى قاكشا تاغ چوققىسىغا جەلپ قىلدى.

ئىيول ئايلىرىدىكى كەلكۈن قاكشا تاغ
تۈۋىدىكى يولنىمۇ بېسىپ، تاغنىڭ قاپ بېلىگە
چىققان بولۇپ، ئۈچ تەرەپتە گومىنداڭ چە-
رىكلىرى مۇھاسىرىنى بارغانسېرى تارايت-
ماقتا ئىدى. خائىنلارنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن
بۇلارنىڭ كىملىكىنى بىلىۋالغان گومىنداڭ
چېرىكلىرى ئۆلە - تىرىلىشىگە باقماي تاغ-
قا يامىشىشقا باشلىدى. ئىككەيلەن تاشلار-
نى يۇمۇلۇتۇپ، خېلى ئۇزاق تىركەشكەندىن
كېيىن، قايا قىسىندۇر ئېتىلغان پىلىموت ئوق-
لىرى شىرىنقۇلنى يىقىتتى، كۆكسىگە ۋە بې-
شىغا ئوق تېگىپ ئېغىر يارىلانغان شىرىنقۇل،
قادىرنى بىرلا ئىتتىرىپ دەرياغا چۈشۈرۈۋەت-
كەندىن كېيىن، «قادىر دېگەن مانا مەن»
دەپ توۋلىغىنىچە، ئەڭ ئاخىرقى بىر دىسكا
ئوقنى ئېتىپ دۈشمەن توپىغا ئۆزىنى ئۇردى.

يېرىمى سۇغا چىلىشىپ تۇرغان بىر تاش-
نى تۇتۇۋالغان قادىر، دولقۇن چايقاپ چىقى-
رىپ قويغان بىر چىرىكنىڭ ئۆلۈكىنى سۇنىڭ
ئېقىشىغا ئىتتىرىۋېتىپ، ئۆزى يېرىمىغىچە سۇ
بېسىپ تۇرغان بىر ئۆڭكۈرگە كىرىۋالدى.
چېرىكلەر ھېلىقى جەستكە بىر ھازا ئوق
ئېتىشقاندىن كېيىن، قادىر بىلەن شىرىن-
قۇلنى يوقاتقانلىقىدىن خوشاللىنىپ، شىرىن-
قۇلنىڭ جەسىتىنى پارچىلاپ، قاكشا تاغ تۈ-
ۋىدىكى جىگدىلەرگە ئېسىشقاندىن كېيىن، ئىن-
ئام ئېلىشقا ئالدىراپ كېتىپ قېلىشتى.

تاغ ئۆڭكۈرىدە ياتقان قادىر كېچىسى چى-
قىپ، شىرىنقۇلنىڭ جەسىتىنى ئەپكىلىپ قاك-
شا تاغچوققىسىغا كۆمگەندىن كېيىن، سەب-
داشلىرىنى ئىزلەپ كەتتى.

ئۇ پارتىزانلار بىلەن تېپىشقاندىن كېيىن،
«بېتىم» تۇزۇلگىچە سېرىدققۇل، ئاقتو ئەت-
راپلىرىدا تۇردى. كېيىن ئەنجان يېرى ئار-
قىلىق غۇلجىغا چىقىپ، ئازادلىققىچە «ئۈچ ۋى-
لايەت ئارمىيىسى» دە ئىشلىدى. بۇ جەريان-
دا ئۇنىڭ «قادىر» ئىسمى «قادىروپ» دەپ
ئاتىلىپ، ئۇنىڭ كېيىنكى ئىسمى سىڭىپ
قالدى...

ئازادلىقتىن كېيىن، ئۇ يۇرتىغا خەت يې-
زىپ سەبداشلىرى ۋە يۇرتداشلىرىنى سۈرۈش-
تۈرۈشنى كۆپ قېتىم ئويلىغان بول-
سىمۇ، لېكىن، نېمە ئۈچۈندۇر كۆپ يىل-
لار ئۆتۈپ كەتتى. ھېلىقى تارىخ-
تا مىسلىسى كۆرۈلمىگەن يىل-
لاردا، ئۇ «ئىسيانچىلار» نىڭ «ئىسپات»ما-
تېرىياللىرىدىن «تۇردى» دېگەن ئىسمىنى ئاڭ-
لىغىنىدا، ئۇنىڭ يۈرەك - ھېسلىرى
دولقۇنلاپ، سەبداشلىرىنى ئىز-
لىمىگىنىگە، ئانا يۇرتىنى يوقلىمىغىنىغا
كۆپ پۇشايمان يېدى. بىراق كېچىككەنىدى.

ئەمدى خەت يېزىپ بىگۇنا يۇرتداشلارنى چېـ
تىۋېلىشقا ۋىژدانى تېخىمۇ يول قويـمايتتى،
شۇنىڭ بىلەن 10 نەچچە يىل ئۆتۈپ كـەتتى.
ئۇنىڭ ئاخىرى ۋەزىيىتى ئەسلىـگە كەلـ
تۈرۈلگەندىن كېيىن، دائىم يۇرتىنى ئـويلايـ
دىغان بولۇپ قالدى. ئۆتكەن يىل ئـورگـان
ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلىپ، كادىرلار ئالماشـ
تۇرۇلغاندىن كېيىن، رەھبەرلىك ئۇنى ئىنتىـ
زام تەكشۈرۈش كومىـتېتىـدا ئىشلـەشنى
ئېيتقاندا، ئۇ دەم ئېلىشقا چىقىشـنى ئىلتىـ
ماس قىلدى. بالىلىرىنىڭ قارشىلىقى ۋەخىزـ
مەتداشلىرىنىڭ نەسىھەتلىرىگە قارىماستىن،
دەم ئېلىش رەسمىيەتلىرىنى ئۆتـەپلا، ئـۆز
يۇرتىغا قايتىپ ماكانلىشىشنى تەلـەپ قىلـ
دى. رەھبەرلىك قوشۇلغاندىن كېيىن بۇ ئىشـ
نى ئورۇنلاشتۇرۇپ، يەرلىككە ئـۇختـۇرۇش
قىلىغان بولسىمۇ، ئۇ سومكىسىنى ئېلىپلا جىمـ
جىت سەپەرگە ئاتلاندى ــ دە، ئاخشام ناھىـ
يە شەھىرىگە يېتىپ كېلىپ، باشقا يـولۇچـىلار
قاتارىدا مېھمانخانىدا قونغاندىن كېيـىن،
ئەتىگەندە يۇرتىغا قاراپ يولغا چىققانىدى…
ھارۋىنىڭ تۇيۇقسىز سىلكىنىشـىدىن چۆـ
چۈپ كەتكەن قادىرۇپ، خىيال يىپـلىرى ئۈـ
زۈلۈپ، بېشىنى كۆتەرگىنىدە، ئالدىدا داۋالغۇپ
ئېقىۋاتقان زەرەپشان دەريـاسىنـى كـۆرۈپ،
ھارۋىدىن سەكرەپ چۈشتى ــ دە، دەريا بويىغا
يۈگرەپ بېرىپ، مۇزدەك سۇنى ئوچۇملاپ ئىـ
چىشكە باشلىدى.

ــ ئىسسىقتا سوغۇق سۇ ئىچسىلە ئاغرىپ
قالىلا، ــ دېدى دۇم يېتىپ تويغىچە سۇ ئىچىـ
ۋالغان قادىر ھەيرانلىق بىلەن.

ــ ئۆزۈڭمۇ ئىچىۋاتىسەنغۇ؟

ــ مەن دېگەن تاغلىق، زەرەپشانىنىڭ سۈـ
يى قان ــ قېنىمغا سىڭىپ كەتكەن. قىش كۈنـ
لىرى مۇزنىڭ تېگىدىن سۇ ئېلىپ ئىچىۋېرىـ
مىز. سىلە ــ زە……

ــ مەنمۇ تاغلىق، ــ دېدى ناتونۇش يوـ
لۇچـى قادىرنىڭ سۆزلىرىدىكى پەخىرلىنىش
تۇيغۇسىنى سېزىپ كۈلۈمسىرىگىنـىچە، ــ بۇ
سۇ مېنىمۇ يەكلىمەيدۇ… …

ــ نېمە… تاغلىق دېدىلىما!؟

ــ تاغلىق بولمىسام، بۇ يەرلەردە نېمىلەر
قىلىپ يۈرەتتىم ــ ئەمىسە.

ــ تۇققان يوقلاپ كەلگەن ئوخشىما ــلا ؟
ھارۋىغا چىقسىلا.

ــ شۇنداق، تۇققان يوقلاپ كەلدىم. يۇرتـ
داشلارنى، سەبداشلارنى يوقلاپ كەلـدىم. تاغ
شامىلىنى، دەريا سۈيىنى سېغىنىپ كەلدىم…
مېھمان كۆزلىرىدە ياش ئەگـىپ تۇرغانـ
لىقىنى كۆرگەن قادىر ئارتۇقچە گەپ كوچىلىـ
ماي، پەم بىلەن ھارۋىنى ھەيدەپ ماڭدى.

ــ ئۇكام، قەيەردىن بولىسەن ؟ ــ مېھ ــ
مان جىمجىتلىقنى بۇزدى.

ــ قاڭشا تاغ كەنتىدىن.

ــ نېمە؟ قاڭشا تاغ كەنتىدىن!؟

ــ شۇنداق، قاڭشا تـاغ دېـسە ئىلـگىرى
كۆپ ئادەملەر بىلمەيتتى، بىراق، ھازىر داڭـ
قى چىقىپ كەتتى……
قادىر مېھماننىڭ چىرايىدىكى ئۆزگىرىشـ
لەرگە دىققەت قىلماستىن، سۆزلەپلا كەتتى.
ھەتتا تېخى كەلمىگەن، كېلىش ــ كەلمەسلىـ
كى نامەلۇم بولغان نازىرغا سېلىنغان ئۆيلەر
ھەم ئۆزىنىڭ شەھەرگە كىرىش سەۋەبىنىمۇ
قالدۇرماستىن، ماختىنىش ئىچىـدە سۆزلـەپ
چىقتى.

ــ نېمە دېدىڭ؟ ــ سورىدى مېھمان ئۇنىڭ
گېپىنى جىمجىتلا ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، ــ
تېخى كەلمىگەن ئادەمگە شۇنچىۋالا ھەشەمەتـ
لىك ئۆي سېلىپ نېمە قىلىدىكەن؟

ــ باشلىقلار، مۇشۇنداق ئۆلچەم بار دېيىـ

شىدۇغۇ - تاڭ! ئۆتمۈشتە سەپەر ھاجىنىڭ ھويلىسىمۇ شۇنداق يوقكەندۇق...

— يۇرتداشلارنىڭ ئىنكاسى قانداقراق؟

— ھېچكىم كۆزگە ئىلمايدىغان تاغ ئىچىدىن شۇنچە كاتتا ئادەم چىقسا، خوشال بولمايدىغان كىم بار؟ ھەممەيلەن بۇنداق كىشىگە ھېلىغۇ پىششىق خىش ئۆي سالىدىكەن، ئالتۇندىن ساراي سالسىمۇ ئەرزىيدۇ دېيىشىۋاتىدۇ.

— ئاخماق، - دېدى مېھمان كۈلۈمسىرەپ، - ئۇ كىشى يا پادىشاھ بولمىسا، ئالتۇن سارايىنى نېمە قىلىدۇ؟ تاغلىق بولغاندىكىن، تاغلىقلار ئولتۇرغان ئۆيدە ئولتۇرۇۋەرسە بولمامدىكىن؟

— ئۇغۇ شۇنداق، لېكىن - زە، ئىلگىرى يۇرتىمىزغا ناھىيە كادىرلىرى تۇگۇل يېزا ئادەملىرىمۇ كېلىپ باقمايتتى. ھازىر پىكاپ ئۈزۈلمەيدۇ. ئۆيىنى سالسا، ھۆكۈمەتنىڭ پۇلىغا سالىدىكەن. ئۇ كىشى كەلمىسىمۇ، ئۆيىنى ئېلىپ كەتمەس. دادامنىڭ ئېيتىشىچىمۇ، ئىلگىرى يۇرتداشلارنى باشلاپ گومىنداڭ چېرىكلىرىنى سۈرۈپ - تۇقاي قىلغان قادىر شۇ بولىدىغانلا بولسا، كەلگەندىكىن ھېچيەرگە كەتمەيدىكەن.

— ئۇكام، داداڭنىڭ ئىسمى نېمە؟

— بىزنىڭ يۇرتتا «تۇردى ئەسكەر» دېسە بىلمەيدىغان كىشى يوق. ئەمما ئۇنىڭ ئەسكەر بولغان ۋاقىتلىرى ئۆتمۈشتىكى ئىش ئىكەن، بىزنىڭ ئالدىمىزدا بۇ ئىشلارنى بەك تىلغا ئالمايدۇ.

— تۇردى دېدىڭما؟ - مېھماننىڭ لەۋلىرى تىترەپ كەتتى، - قۇلاق تۈۋىدە يوغان تارتۇقى بار تۇردىما؟

— شۇنداق، سىلى قانداق تونۇيدىلا؟

— سەن... - مېھماننىڭ كۆزلىرى يوغان ئېچىلدى.

— مەن شۇ تۇرداخۇننىڭ ئوغلى قادىر بولىمەن.

— قادىر... بالام... - مېھماننىڭ قۇچاغلىدىشىدىن قادىر نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي قالدى.

— سىلى...

— مېنىڭ ئىسمىممۇ قادىر ئىدى. ھازىر «قادىروپ» دېيىشىدۇ.

— ۋاي، سىلى قادىروپ تاغام بولامدىلا قانازىر بولامىلا؟... - قادىر دەرھال ئۇنىڭ كۈچلۈك بىلەكلىرىدىن بوشىنىپ چىقىپ، ھارۋىدىكى كۆرپىنى قاتلاپ سالدى.

8

غەرپكە قىيسايغان قۇياش قارلىق تاغلارنى ئاجايىپ گۈزەل رەڭگە كىرگۈزگەن، يالتىراپ تۇرغان زەرەپشان دەرياسى چوققىلارنىڭ قاپ بېلىدىن باغلاپ، غايەت زور ئەجدىھارغا ئوخشاش چوققىلارغا يامىشىپ، قۇياشقا ئىنتىلمەكتە. ئۇنىڭ يەڭگىل دولقۇنلىرى جىمجىت ۋادا ئىچىدە يېقىملىق ھايات مۇزىكىسىنى چالماقتا، تاغ ئىچىگىلا خاس بىر خىل خۇشپۇراق ئېلىپ كەلگەن سەلكىن شامال، دەريا يۈزىنى يەڭگىل سىيپاپ، يولۇچىلارنىڭ تەرلىرىنى قۇرۇتتى. تونۇش شامالدىن يۇرتىنىڭ ھىدىنى ئالغان قۇلائات بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، زىل ئاۋازدا كىشنىۋەتتى.

— شۇ قادىر مەن بولىمەن، - دېدى مېھمان ھېكايىسىنى تۈگىتىپ، - «ئات ئايلىنىپ ئوقۇرىنى تاپار» دېگەنىدەك، مەنمۇ ئاقىۋەت يېنىپ كەلدىم. قېرىغاندا، سىلەرگە يۈك بولىدىغان بولدۇم...

— ياقەي، - دېدى قادىر چەكسىز ھۆرمەت ھېسسىياتى بىلەن، - كەلگىنىڭىز بەكمۇ ئوبدان بولدى، يۇرتداشلار يولىڭىزغا تولا قاراپ، كۆزلىرى تېشىلدى. دادامۇ چوققىغا تولا

چىقمىغان بولۇپ قالدى…

— دادىڭ تاغ چوققىسىغا نېمىشقا تولا چىقىدۇ؟ — دېدى مېھمان تاماكىسىنى شورىغىنىچە، — قادىر كەلسە يېنىپ كېتەتتىمۇ؟

— ئۇنداققۇ ئەمەس، چوققىدىكى قەۋرىنى يوقلايدۇ…

— قەۋرە…؟

— ھەئە، ھېلىقى يىللىرى دادام مۇھاسىرىنى بۆسۈپ چىققاندىن كېيىن، تاغ — جىرالارنى چۆگىلەپ، سىزنى ھېچيەردىن تاپالماي قايتىپ كېلىپ، چوققىدىكى قەۋرىنى كۆرۈپلا، ئۇنى «سىزنىڭ قەۋرىڭىز» دەپ ئويلاپ، ئاق تاشتىن ياساپ قويغان ئىكەن. گومىنداڭچىلار كېلىپ قەۋرىنى بۇزۇپ، دادامنى تۈرمىگە تاشلاپتۇ، ئازادلىقتىن كېيىن، دادام تۈرمىدىن چىقىپلا، يۇرتداشلىرىنى قوزغىتىپ، قەۋرىنى قايتا ياساپ، رىشاتكا ئىچىگە ئېلىپ قويغانىكەن. بىز ئوقۇغان چاغلىرىمىزدا دائىم بېرىپ، ئېھتىرام بىلدۈرەتتۇق. «ئىنقىلاب» يىللىرى، ئۇرۇمچىدىن كەلگەن ئوقۇغۇچىلار دادام بىلەن ساۋۇت سېكرىتارنى مەكتەپكە سولىۋېلىپ، سىزنىڭ جىنايەتلىرىڭىزنى ئېلان قىلىپ، بىر مۇنچە قەغەزگە قول باستۇرۇپتۇ. ئاخىرىدا ئۇلار قەۋرىنى تۈزلىۋېتىپ كەتكەنىدى. دادام شۇ ئاخشىملا ئانام بىلەن ئىككىمىزنى ئېلىپ بېرىپ، قەۋرىنى تۈزەشتۈردى. مەن ئۇنىڭغا: «دادا، قادىركام ھاياتكەن، قەۋرىنى كىمگە ياسايمىز؟» دېسەم، ئۇ چېچىلىپ، «قادىر ئاكاڭ ھاياتكەن. شىرىنقۇلچۇ؟ روتىمىزدىكى يۈز نەچچە جەڭچىچۇ؟» دەپ توۋلاپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇ تولا چېچىلغاق بولۇپ كەتتى. ھە دېسىلا، قەۋرە بېشىغا چىقىۋېلىپ، ئاش — نانمۇ يېگىلى ئۇنىمايتتى، ئىككى — ئۈچ يىلنىڭ ياغى ئانچە چېچىلمايدىغان بولدى…

— قەۋرە بېشىغىمۇ چىقمامدۇ؟

— ياقەي چىقىدۇ. تېخى كېزىدە ھەممە ئادەم مىچىتتە تۈنىسە، ئۇ ئاشۇ چوققىدا تۈنىدى. بەك چېچىلمايدۇ — شۇ. ئۇ دائىم: «ھازىرقى كۈنلەر ئۈچۈن قاقشا تاغدىمۇ نۇرغۇن ئادەم جېنىنى سېلىپ بەردى» دەيدۇ.

— راست بالام، توردى توغرا ئېيتىدۇ، — قادىرۇپنىڭ كۆزلىرى ياشلاندى.

— تاغا، چوڭئانام بىلەن ئاكىلىرىمنى ئالغاچ كەلمەيسىزغۇ؟ — دەپ سورىدى، ھەدەپلا تاغىسىنىڭ كونا يارىسىنى قوزغاپ قويغىنىدىن خىجىل بولغان قادىر گەپنى بۇراش ئۈچۈن.

— ئاكىلىرىڭلا ئەمەس، جىيەن ئوكا — سىڭىللىرىڭمۇ كېلىدۇ، — دېدى قادىرۇپ سەل تۇرۇۋالغاندىن كېيىن يېشىنى سۈرتۈپ، — بىراق، چوڭئاناڭ ماناس دېگەن يەردە قالدى. مەن شۇ يەرگە سۈرگۈن قىلىنغاندا ئۆلۈپ كەتكەن.

— ماناس يىراقمۇ؟ بىر كۈنى بىللە بېرىپ، چوڭئانامنىڭ بېشىغا دۇئا قىلىپ كەلگەن بولساق…

— يوقلايمىز بالام، يوقلايمىز. مانا مەنمۇ قىرىق نەچچە يىلدىن كېيىن، يۇرتۇمنى، ئاتا — ئانا، ئۇرۇق — تۇققانلىرىمنىڭ، سەبداشلىرىمنىڭ تۇپرىقىنى يوقلاپ كەلدىم.

— تاغا، دەسلەپ تونۇشمىغاچقا، ئاتىنى ئىتتىك ھەيدەپ، سىزنى بىئارام قىلىپ قويدۇم، خاپا بولماڭ، — دېدى قادىر خىجىللىق بىلەن.

— ياق، بالام، — دېدى قادىرۇپ ئۇنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ. — مەندىن باشقا ئادەم بولسا، ھارۋىدىن يىقىتىۋېتىشتىنمۇ يانمايدىكەنسەن…

— بۇ...

— شۇنداق، كىمكى تاغلىقلارنى كەمسىتسە، تاغلىقلارنىڭ ھەر قاندىقى ساڭا ئوخشاش قىلىدۇ. چاماچە، ھارۋىڭنىمۇ خېلى ئۇستا ئىكەنسەن، ماشىنا ھەيدىسەڭمۇ بولغىدەك.

— ئىلگىرى دۆيىنىڭ تىراكتورىغا شاگىرت بولغانىدىم، — دېدى قادىر ماشىنىنىڭ كېپىنى ئاڭلاپ جانلىنىپ، — ھازىر تىراكتورنى ئۇستام كۆتۈرە ئالدى، مەنمۇ قايتىپ كېلىپ، ھارۋامنى ھەيدىدىم. دادام تېخى «ماشىنا ئالىمىز» دەپ، ئاغزىغا چۆپ يۇقتۇرمايدۇ، ئالارمىزمىكىن — تاڭ!

— ئالىمىز بالام، ئۇنى ئالمىساق شەھەرگە قانداق كىرىمىز؟ قارا، ساق تۆت سائەت مېڭىپتۇق ئەمەسمۇ؟ ماشىنا بولسا، بىر سائەتتىلا ئۆزىمىزنى قاكشا تاغدا كۆرەتتۇق — تە!

— ئۇغۇ شۇنداق، ئانام ئۇنىمىسا...

— ئاناڭ نېمىشقا ئۇنىمايدۇ؟

— ئانام: «دېھقان خەق دېگەن شۇنداق، ئىككى نان تاپسا، بىرسىنى داپ چالىدۇ، سۆڭگىچى ھارۋا كۆرۈپ بولغىچە ماشىنا ئالغۇسى كەپتۇ، يەنە بىر كوپىراتسىيە بولسا، ماشىنىنى بىردېلا قۇتۇلسىلىغۇ مەيلى، لېكىن — زە...» دەپ دادامنى ئارسالدى قىلىپ قويغانىدى، دادام: «قادىر تاغاڭ كەلسە، مەسلىھەت سورايمىز» دېگەنىدى...

— ئالىمىز، — دېدى قادىرۇپ يەنە تەكرارلاپ، — چوقۇم ئالىمىز، ئاۋۋال كىچىكمىنى ئېلىپ تۇرىمىز. «ئات تاپقىچە، ئېشەك مىن» دەيدۇ ئەمەسمۇ؟

— ۋاي، قاكشا تاققا كېلىپ قاپتۇق!

— ھارۋىنى توختات، — دېدى قادىرۇپ ۋە ھارۋىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، قاكشا تاغ چوققىسىدا يالتىراپ تۇرغان ئاق تاش قەۋرىگە قاراپ، چوڭ — چوڭ چامداپ يۈرۈپ كەتتى.

9

بۈگۈن قاكشا تاغ كەنتى ئۆز تارىخىدا كەم كۆرۈلگەن بايرام تەنتەنىسىگە چۆمدى. بولۇپمۇ تۇردىكامنىڭ ھويلىسى شۇنداق قىزىپ كەتتىكى، رەڭگا — رەڭ كىيىنگەن تاغلىقلار تال-باراڭ ئاستىدىكى كەڭرى سەيناغا بىر كەلگەن بولۇپ، ئادەمنىڭ كۆپلىكىدىن كۆمىلاچ تام يېرىلىپ كېتىدىغاندەك قىلاتتى.

قادىرۇپنىڭ قانچە توسقىنىغا قارىماستىن، تۇردىكامنىڭ چوڭ ئوغلى ھەسەن تاغىل توپاقنى سويىۋەتتى. يۇرتداشلار قادىرۇپ، تۇردىكام، ساۋۇت سېكرېتار قاتارلىقلارنى چۆرىدىگىشىچە ئولتۇرۇپ، ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلەپ، يوغان داشتا پۇشۇرۇلغان گۆش بىلەن نان-توقاچلارنى يەپ، شورپىلارنى ئىچىشتى. سازچىلار داپ، دۇتار، تەمبۇرلىرىنى تەڭكەش قىلىپ، قەدىمىي تاغ پەدىسىگە چېلىشتى. ئەر-ئايال تاغلىقلار مۇقام رېتىمىگە ئەگىشىپ، دەسلەپتە ئاستا — ئاستا چۆگىلەپ ئارقىدىن جۇپ-جۇپى بىلەن ئۇسۇلغا چۈشۈشتى. تاغلىقلارنىڭ ئورتاق مېھمىنى — قادىرۇپ بىلەن سا ھىپخان تۇردىكام ياشلارنىڭ تارتىشى بىلەن سورۇنغا چۈشۈپ، مەشرەپ شاتلىقىنى تېخىمۇ ئەۋجىگە كۆتەردى.

تۇردىكامنىڭ ئوغلى قادىرمۇ بۈگۈن قاكشا تاغ ياشلىرىنىڭ ئەڭ ھۆرمەتلىك كىشىلىرىدىن بىرسى بولۇپ قالدى. قىز-يىگىتلەر ئۇنى ئورىۋېلىپ، گەپ سوراپ ئالدىرىتاتتى. قادىرمۇ يول ئۈستىدىكى ئىشلارنى قايتا-قايتا سۆزلەپ، ئۆز خوشاللىقلىرىدىن ئەل-ئاغىنىلىرىنى بەھرىمەن قىلماقتا ئىدى.

— سەن شۇمتەك ئۆمرىڭدە بىر قېتىم كۆڭۈلۈمدىكىدەك ئىش قىپسەن، — دېدى تۇردىكاممۇ شاتلىنىپ، — لېكىن-زە ھارۋىنى تىراكتور-

چىسىغا ھەيدەپ، تاغاڭنىڭ ئۈستىخانلىرىنى چۇل-چۇل قىلىۋەتكەنسەن. نەچچە يەردە يېيىتىلىك تېخى!

— ئۆزەمنىڭمۇ، خويمۇ يىغلىغىم بارئىدى، — دېدى قادىرۇپمۇ كۆلىمسىرەپ، — يۇرتۇمنىڭ توپىسىدا راسا بىر ئېغىنىۋالغىم كېلىپ تۇرغانىدى. بىراق قادىرنىڭ ئۈستىلىقىدىن مۇنداق پۇرسەت نېسىپ بولمىدى-دە!

تۇردىكام كۈلۈپ كەتتى. تاغلىقلارنىڭ ھەممىسى كۈلۈشتى.

شۇ كۈنى قادىرۇپنىڭ ئۈن-تۈنسىزلا قاقشاتقا يېتىپ كەلگەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەر قانات چىقىرىپ، ئاۋال يېزىدىكى ھەممە كۆمەتكە، ئارقىدىن ناھىيىگە بارغان ۋە تېلېفۇنىستلارنى بىر ھازا تەمتىرەتكەندىن كېيىن، ناھىيە رەھبىرىي ئورگىنىدىكىلەرنى ئالاقزادە قىلىۋەتتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە كۈن بىلەن تەڭ قاقشاتقا يېتىپ كەلگەن ناھىيە رەھبەرلىرى قادىرۇپقا ئاتاپ سېلىنغان ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ، قۇلۇپقا تېخى قول تەگمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، باشقىلارنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن تۇردىكامنىڭ ھويلىسىغا يېتىپ كەلگەندە، قادىرۇپ كوكلەكچان پېتىچە قولا ئاتنى مىنىپ، ھويلىدا ئايلاندۇرۇۋاتاتتى.

ئۇلار قادىرۇپ بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن، تۇردىكام قاتارلىق تاغلىقلارمۇ ناھىيە رەھبەرلىرىنىڭ مۇبارەك قوللىرىنى سىقىپ كۆرۈشۈش شەرىپىگە ئېرىشتى.

— قاتىڭجاڭ، خەۋەر قىلىپمۇ قويماي تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلغانلىرى... — دېدى ھاكىم ئوڭايسىزلىنىپ.

— ھەر قايسىڭىزغا خەۋەر قىلىشقا ئۈلگەرەلمىگەن بىلەن، تۇردىكاملار ئالـلابۇرۇن خەۋەر تېپىپ، ھارۋا ئەۋەتىپتىكەن، ئەمەسمۇ؟

— نېمە... پۇ...

قادىر يول ئۈستىدىكى ئىشلارنى بىر قۇر سۆزلىگەندىن كېيىن:

— ئەمدى مەن يۇرتۇمغا قايتتىم، تىڭجاڭ ئەمەس، قاقشا تاغلىق قادىر بولىمەن. يولداشلار مېنى «قادىر» دەپ ئاتاۋەرسە، لېكىن-زە قادىر ئىككى بولۇپ قالدى-دە! — دېدى.

— ئۇنداقتا سىلىنى قادىرۇپ دەۋېرەيلى، — دېدى شۇجى، — ئاۋۋال سىلىنىڭ ئۆيىنى كۆرۈپ باقساق.

قادىرۇپ بىر مۇنچە باشلىقلارنىڭ ھەمراھلىقىدا تۇردىكامنىڭ ھويلىسىدىن چىقىپ، يېڭى سېلىنغان ئۆيگە قاراپ ماڭغاندا، ئۇنىڭ تۇرقى تۈنۈگۈنكى مەشرەپ ئەھلى قادىردىن كۆرە، خىزمەتلەرنى كۆزدىن كەچۈرگىلى كەلگەن «قاتىڭجاڭ»غا بەكرەك ئوخشاپ قالغانىدى. تۇردىكام قاتارلىقلار ئاستا سۆرۈلۈپ كەينىدە قالدى.

ئالاھىزەل بەشمو يەرگە سېلىنغان ھويلا-ئارامنىڭ ئوتتۇرىسىدا كۆللۈك ياتلىرىدا باغ، كۆكگۈرلۈك تاملار بولۇپ، پىشايۋان ئاستى سېمونتتىن سۇۋالغان، يولغا خىش ياتقۇزۇلغانىدى.

— نېمە ئانچە چوڭ سېلىۋەتتىڭلار؟ — دېدى قادىرۇپ قوشۇمىسىنى تۈرۈپ.

— يولداش قادىرۇپ، — شۇجى چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى، — سىلە دەم ئېلىشقا چىقىپ، ئۆز يۇرتلىرىدا ماكانلىشىشنى تەلەپ قىلغاندىن كېيىن، يۇقىرىدىن بەلگىلىمە بويىچە ماكانلىشىش راسخودىنى ناھىيىمىزگە چۈشۈرۈپ بەرگەنىدى. بۇ ئۆي شۇ پۇلغا سېلىندى.

— راسخوت ئېشىپ كەتمىگەندۇ؟

— ياق، بەش مىڭ يۈەندىن ئارتۇقراق پۇل كەتتى، — دېدى ساۋۇت سېكرېتار.

— نېمە... شۇنچە ئەرزان...؟

— تاش بىلەن قۇم يۇرتىمىزدىن چىقىدۇ، ياغاچمۇ تاغدا بەك قىممەت ئەمەس، ئۇنىڭ ئۈستىگە يۇرتداشلار خالىسانە ئىشلەپ ھەق ئالمىدى.

— ناھىيە قۇرۇلۇش دۆيىدىكىلەرمۇ ئا- دەتتىكى ئىش ھەققىنىلا ئاپتۇ،— دېدى باشلىق- لاردىن بىرسى.

— پاھ ياخشى گەپكەنغۇ بۇ، — دېدى قا- دىرۇپ روھلىنىپ، — ساۋۇتكا، تاش، قۇم ئۆزىمىزدىن چىقسا، تاغدا چارۋا — چاتقال كۆپ بولغاندىكىن، خومدان ياساپ، خىش پۇشۇرساق، كەنتتىكى ئۆيلەرنى يېڭىلاش بەك تەس ئەمەسكەن، تاغلىقلارمۇ ئاتا —بوۋىسىدىن قالغان كومۇلاچ تامدا ئولتۇرۇۋەرمىسۇن —دە! كادىرلار مۇزاكىرە قىلىپ بېقىڭلار، بال - دۇراق تۇتۇش قىلايلى.

— بولىدۇ، بولىدۇ، — ساۋۇت سېكرېتار ھاياجانلانغانلىقىدىن تىترەپ تۇرغان قول - لىرىدا ئاچقۇچنى سۇندى.

— ھازىرچە سىلىدە تۇرۇپ تۇرسۇن، مېنى يالغۇز بىر ئۆيگە سولاپ قويساڭلار، يالغۇز - چىلىقتا كېسەل بولۇپ قالمايمەنمۇ؟ يەنىلا تۇردىكامغا ھەمرا بولغىنىم تۈزۈكرەك تۇرىدۇ.

— تىڭجاڭ،—دېدى كىچىكرەك باشلىقلاردىن بىرسى، — بۇ يەرنىڭ شارائىتى ئانچە ياخشى ئەمەس، كۆنەلمەي قالسىلا، ناھىيىگە بېرىپ تۇرسىلىمۇ بولىدۇ.

— مەن شەھەردىن سەھراغا دەم ئالغىلى كەلسەم، يەنە شەھەرگە ھەيدىگىنىڭىز نېمىسى؟ قاراڭلار، كەينى يېشىل تاغ، ئالدى سۈزۈك دەريا. باغچىنىڭ ئۆزىغۇ بۇ جاي، ئۇنىڭ ئۈستىگە گۆش، تۇخۇم، سۈت — قېتىقىقۇ كەڭرى، تېخى بۇ يەردە ياشىرىپ قېلىشىممۇ مۇمكىن،

— ئۇغۇ شۇنداق، لېكىن — زە، قارا چىراققا كۆنەلمەي ...

— توغرا، قارا چىراقنى ئەمدى تاشلىمىد - ساق بولمايدۇ، — دېدى قادىرۇپ ئويغا چۆم - گەن ھالدا،—مېنىڭچە، ئىستانسە قۇرۇشنى ئويـ - لىشىپ كۆرسەك بولغىدەك.

— بىز ناھىيىدىن مەبلەغ ئاجرىتىپ، قاقشا تاغدا بىر كىچىك ئىستانسە قۇرۇشنى ئويلىشىۋاتىمىز، — دېدى ھاكىم سۆز قىستۇ - رۇپ.

— قانچىلىك مەبلەغ كېتەر؟

— ئوتتۇز بەش كىلوۋاتلىق ئىستانسە قۇرساق، يىگىرمە مىڭ يۈەن ئەتراپىدا بول - سا يېتەرىدۇ، بۇ مەنبەسى خېلى مول.

— مېنىڭ ماكانلىشىش راسخوتىمدىن يە - نە قانچىلىك قالدى؟

— ئون نەچچە مىڭ يۈەننى سىلىنىڭ ناملىرىدا بانكىغا قويدۇق، دېيىشۋاتاتتى.

— ئۇنداق بولسا، ناھىيىدىن پۇل ئاج - راتمايلا قويۇڭلا.

— تىڭجاڭ، بۇ ...

— ھېچقىسى يوق، پۇلنى خەلق بەرگەن. يۇرتداشلار ماڭا شۇنچە ياخشى ئۆي سېلىپ قويسا، ئۇنىڭغا قارا چىراق يېقىپ ئولتۇر - سام‌مۇ قاملاشماس.

— مەن 2 مىڭ يۈەن قوشاي،— دېدى تۇر - دىكام، — ئىستانسە چۆرىسەك، ھەممەيلەن پايدىلىنىمىز ئەمەسمۇ ؟

— مەن مىڭ يۈەن...

— مەن بەش يۈز يۈەن...

مەن ... مەن ... يۈز يۈەن چىقىراي،— دې - دى ھېلىم بوۋايمۇ.

— بۇنداق ياخشى جاي، ياخشى خەلقى - مىز تۇرغان يەردە، نامرات، كونا بازىلارنى ئېچىش - گۈللەندۈرۈش قىيىن ئىش ئەمەس-

كەن، ـ دېدى ھاكىم كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ، ـ
مەنمۇ ئىستانىسە قۇرۇلۇشىغا ئۈچ مىڭ يۇەن
يـاردەم قىلاي. بىراق، بىر شـەرتىم بار،
يۇرتداشلارنىڭ پىنسىيەگـە چىقـقانـدا مۇشۇ
يەرگە ماكانلىشىشىغا قوشۇلسا.

ـــ سىز تۇزلەڭلىكتە تۇغـۇلـۇپ ئۆسـكەن
تۇرسىڭىز، ـ دېدى قادىرۇپ.

ـــ شۇنداق، مەن تۇزلەڭلىكتە تـۇغـۇلۇپ
ئۆسكەن، ئەمما، مېنىڭ دادام ئەينى چاغلارـ
دا مـۇشۇ تاغلاردا جەڭ قىلىپ، ئۆلۈپ كەتـ
كەنىكەن. مەن كەلسەم ئۇنىڭ روھـىمۇ خوش
بولار.

ـــ دادىڭىزنىڭ ئىسمى نېمىدى؟

ـــ دادامنىڭ ئىسمى جامال ئىكەن، « ئۈچ
ۋىلايەت » پارتىزانلىرى ناھىيـىمىزگە چۇـ
شۈپ، ناھىيە شەھىرىنى ئالغاندا، يىگىتلەرـ
گە قوشۇلۇپ كەتكەنچە قايتىپ كەلمىگەن.

ـــ جامال... ـ قادىرۇپنىڭ كۆز ئالـدىدىن
ئۇز ۋاقىتتىكى جەڭچىلەرنىڭ سىماسى غىلـ
پال ئۆتۈشكە باشلىدى، ـ توغرا بەشتېرەكلىك
جامال دېگەن جەڭچى بىزنىڭ روتىمىزدا ئىـ
دى، ئاق ئاتداۋىنىدىن ئۆتۈۋاتقاندا، ھاڭغا
چۈشۈپ كەتكەن.

ـــ شۇنداق، مەن ئۇنـىڭ ئارقىسـىدىنلا
ماڭغانىدىم. ئەجـەپ قەيـسـەر يىـگـىـت
ئىدى، ـ تۇردىكام كۆزلىرىگە ياش ئالدى.

ـــ مەن دادامنىڭ شۇ كەتكىنىچە قـايتىپ
كەلمىگىنىنى بىلسەممۇ، ئۇنىڭ قانداق ئۆـ
لۈپ كەتكىنىنى پەقەت بىلەلـمەي، گاڭگىـ
راپ قالغانىدىم. رەھمەت سىلەرگە...

ـــ مەن بارلىق جەڭچىلەر ھەم تاغلىقـلار
نامىدىن سىزنىڭ كەلگۈسىدە يۇرتىمىزغا كېـ
لىپ ماكانلىشىشىڭىزنى قارشى ئالىمەن! ـ دېـ
دى قادىرۇپ كۆز ياشلىرىنى سـۈرتكىنـىچە.
قاڭشا تاغلىقلار ئۇزاققىچە، چىن دىلىدىن
چاۋاك چېلىشتى.

ھەممەيلەن كۆلكە ـ پاراڭلار بىلەن تۇرـ
دىكامنىڭ ھويلىسىغا كېلىپ، داستىخانغا داـ
خىل بولدى. ناھىيىدىن كەلگەن رەھبـەرلەر
قايتىش ئالدىدا شۇجى:

ـــ يولداش قادىرۇپ ، كىچىـك ماشىنىـ
دىن بىرسى ۋاقىتىنچـە بۇ يـەردە قالسا ، ـ
دېۋىدى ، قادىرۇپ:

ـــ رەھمەت ، مېنىڭ ماشـىنامىۇ، شوپۇـ
رۇممۇ تەييار، ـ دەپ قادىـرنى كۆرسەتتى،
ھەممەيلەن كۈلۈشۈپ كەتتى . ئۇ ھاكىمغا بىر
نېمىلەرنى دەپ، بىر چەكنى بېرىۋېدى، ھاـ
كىم قادىرنى ماشىنىغا سېلىپ ئېلىپ كەتـ
تى. ئەتىسى خوشاللىقى ئىچىگە سىغماي قالـ
غان قادىر يېپ ـ يېڭى بىر قول تىراكتۇرىـ
نى ھەيدەپ كەلدى . بۇ قادىرۇپنىڭ يۇرتـ
داشلارغا قىلغان سوۋغىسى ئىكەنلىكىنى بىلـ
گەن تۇردىكامنىڭ قوشۇمىلىرى تۈرۈلدى:

ـــ قادىراخۇن ، پۇل دېگەن تاغنىڭ تېشى،
سايىنىڭ قۇمى ئەمـەس خەجلىسە تۈگىمەيدىـ
غان، بالا ـ چاقىلارنىمۇ ئويلىماي بولمايـ
دۇ. ئىستانىسىغا بىر مۇنچە پـۇل چىقارغانـ
دىكىن ... ـ دېۋىدى .

ـــ ھەي تۇداخۇن، ـ دېدى قادىرۇپ كۈلۈمـ
سىرىگىنىچە ، ـ سەن بىلەن بىزگە ئاتا ـ ئاـ
نىمىزدىن نېمە قالغان ؟ بالىـلارنىڭ ھەمـ
مىسى خىزمەتتە ، تۇرمۇشىغا ھۆكۈمەت ئىـ
گە ، سەن ـ بىز بىر پۇتىمىز گۆرگەسـاڭگىـ
لىغان ئادەملەر، شۇنچە پۇلنى يوكـىنىمىزغا
بېسىپ ، گۆرگە ئېلىپ كېتىمىزمۇ؟

ـــ شۇنداق بولسىمۇ ، ئالدى ـ كەينـىنى
ئويلاش كېرەك، ھۆكۈمەت پـۇل بېرىدۇ دېـ
گەندىمۇ شامالغا سورۇۋەرسە تاغنىڭ تۈپىـ
مۇ توشمايدۇ...

ـــ رازۋىتچىك تۇردى!

— ب...ب... بار، — تۇردىكام دۇدۇقلاپ قېلىپ، بىردەمدىن كېيىن ئېسىگە كەلدى.

— دىققەت، ئوڭغا بۇرۇل، شاگوم مارش!

تۇردىكامنىڭ ھەرىكىتى تازا چەبدەس بولمىسىمۇ، ئەينى يىللاردىكى ھەربى ئۇستاپقا ئاساسەن ئۇيغۇنىدى. ئۆز ۋاقتىدىكى ئىككى سەبداش مۇرىنى - مۇرىگە تىرەپ، قاڭشا تاغ چوققىسىغا قاراپ رىتىملىق قەدەم تاشلىدى. ۋەزمىن ئاھاڭدا ياڭرىغان روتا گېمىنى زەرەپشان ئۈستىنى سىيپاپ، يىراق - يېقىندىكى چوققا - جىرالارنى زىلزىلىگە سالماقتا. قېلىن توغراقزارلىقلار ئۇنىڭغا جۆر بولماقتا ئىدى:

ئالغا، ئالغا! جەڭچى يىگىتلەر،
كونا دۇنيانى گۇمران قىلىشقا.
يۇيۇپ بىز ئۇنى ئىسسىق قان بىلەن،
يېڭىدىن ئەركىن دۇنيا قۇرۇشقا.
ئالغا... ئالغا...①

10

ئىيۇن ئايلىرى، تاغ ئۆرۈكلىرى سارغىيىپ، ئۇنىڭ چۆچمەل ھىدى دىماقلارنى غىدىقلايدۇ. تاغ گۈللىرىنىڭ خۇشپۇرىقىنى ئېلىپ كەلگەن مەيىن شاماللار چاتقاللارنى يەڭگىل تەۋرىتىپ، چۆشلۈك ئۇيقىغا ئالدىرىتىدۇ. تىنىق دەريا سۈيى خۇددى يېقىملىق ئەللەيدىن مەس بولغان بوۋاققا ئوخشاش، ئۆز بۆشۈكىدە ۋىلىقلاپ كۈلىدۇ. ئۆرۈكلەرنىڭ قېنىق شاخلىرى ئارىسىغا كېرىۋالغان تورۇلغۇلار، مەي بولۇپ پىشقان ئۈجمىلەرنىڭ ئاچچىقىغا ئۇگا سالغان سوپىياگۈلار يېقىملىق ئاۋازدا ئۈزۈپ - ئۈزۈپ سايرىشىدۇ. يول بويىدىكى تېرەكلەر ئارىسىدىن چىققان بىر جۈپ كاككۇك قويۇق پۇراق تارقىتىپ تۇرغان جىگدىلىكتە غايىپ بولدى.

تاغلىق يېزىنىڭ جىمجىت ياز كۈنلىرىدىن ھوزۇرلىنىپ، دەريا تەرەپتىن كەلگەن قادىرۇپ مەكتەپنىڭ ئالدىدا توختىدى: مەكتەپنىڭ سېلىنغىنىغا ئالاھىزەل يىگىرمە بەش يىل بولغاندۇ. قاچاندۇر ئېقىپ چۈشكەن تاغ يامغۇرى نەچچە يېرىدىن چاك كەتكەن كېسەك تاملارغا ئەگرى - بۈگرى يوللارنى سىزىپتۇ. سىر قارىسى كۆرۈنمىگەن دېرىزىلەرگە يەملەنگەن گېزىتلەر سارغىيىپ، جۇل - جۇل بولۇپ كېتىپتۇ. يەنە بىر تەرەپتە بولسا، ئۇنىڭغا ئاتاپ سېلىنغان يېڭى ئۆيلەر ئەينەكلىرىنى ۋالىلداتقىنىچە، ئاپپاق ئاقىرىپ تۇرماقتا. ئۇ بىر ئەر قېتىممۇ ئۆز قولىچە قۇلۇپقا سېلىپ باقمىغان ئاچقۇچلارنى تۇتقىنىچە خىيالغا چۆكتى:

ئۇنىڭ ئەسلى خىيالىدا، يەنە بىر قانچە يىل ئىشلەپ، خىزمەت ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىنغان يىللارنىڭ ئورنىنى تولدۇرغىسى بار ئىدى. بىراق، ئالدىنقى يىلى رىماتىزىم كېسىلى ئەۋجىگە چىقىپ، پۈتۈن بەدەنلىرى ئىششىپ كەتكەنلىكتىن، خېلى ۋاقىتقىچە دوختۇرخانىدا يېتىپ داۋالىنىشقا توغرا كەلدى. ئورگان ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلىپ، رەھبەرلىك بەنزىلىرىنى ياشلاشتۇرۇش يولغا قويۇلغاندا، يۇقىرىدىن ئۇنىڭ پىكرىنى سورىۋىدى، ئۇ قىلچە ئىككىلەنمەستىن، ئورۇن بوشىتىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. قائىدە بويىچە ئېيتقاندا، ئۇ يەنە بىر قانچە يىل مەسلىھەتچى بولۇپ ئىشلىسىمۇ بولىۋېرەتتى. ئەمما، ئۇ ئىككىلەنمەستىنلا دەم ئېلىش ئىلتىماسى يازدى.

① ئەينى ۋاقىتتىكى پېشقەدەملەرنىڭ ئەسلىشىگە ئاساسەن، بۇ، شۇ چاغلاردا پوسكام، قاغىلىقلارنى ئالغان روتىنىڭ جەڭ گېمىنىڭ باش مىسرالىرى. — ئاپتۇر.

Altun

رەھبەرلىك ئۇنىڭ ئىلتىماسىنى تەستىقلىدى. ئۆز خىزمەتداشلىرىمۇ باشقىچە پىكىردە بولمىدى. ئۇنىڭ تۆت ئوغلى، بىر قىزى ئاللىقاچان خىزمەتكە قاتناشقان، ئۆي يىلۈك — ئوچاقلىق بولغان، ھەتتا نەۋرىلىرىمۇ خېلى چوڭىيىپ قالغان، ئۇ قىسىمدا، يەرلىكتە بولۇپ، قىرىق نەچچە يىل ئىشلىدى، ئەمدى ئۇنىڭ دەم ئېلىشى ئەقىلگە مۇۋاپىق ئىدى. ئادەم دېگەن ماشىنا ئەمەستە!

ئەمما، ئۇ ئۇزاقتىن كۆڭلىگە پۈكۈپ كەلگەن ئارزۇسىنى، يەنى ئاخىرقى ئۆمرىنى زەرەپشان بويىدىكى ئانا يۇرتىدا ئۆتكۈزۈش قارارىنى بىلدۈرگىنىدە، بالىلىرى جان — جەھلى بىلەن قارشى چىقىشتى. ئوغۇل قىزلىرى، كېلىنلىرى، ھەتتا ئامراق نەۋرىلىرى ئۇنىڭغا كۆپ قېتىم يېلىنىپ يالۋۇردى، يىغلاپ، تەئۇرلۇك قىلىپ، تەھدىت سېلىشتى. ھەتتا باشقا تونۇش — بىلىش، خىزمەتداشلارنى ئارىدا قويۇپ، كۆپ نەسىھەت قىلغۇزۇشتى... بىراق، ئۇ ئۆز قارارىدىن يېنىۋېلىشنى يادىغا كەلتۈرمىگەچكە، ئاخىرىدا ئۇنى «راستىنلا كالىلىسى قېتىپ قالغان، جاھىل» قاتارىغا چىقىرىپ، بالىلىرى يوقلاپ كېلىشنى تاشلىدى. ئۇ خوشنىلىرىغا نەنسەنگە چىقىپ، ھاۋايەپ كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ قويۇپلا، جىمغىنا يولغا چىقتى. پەقەت ناھىيە بازىرىغا يېتىپ كەلگەن كۈنى كەچتە، بالىلىرىغا ئۇزۇن بىر پارچە خەت يازدى. ھازىرقى ياشلارنى چۈشىنەتتى، ئۇلارنى يەندۇ — نەسىھەت بىلەن، بىرەر پارچە خەت بىلەن قايىل قىلىش تەس. لېكىن، بالىلىرى ھامان بىر كۈنى ئۆزىنى چۈشىنىدىغانلىقىغا ئۇ ئىشىنەتتى.

ئۇنىڭ قايتىپ كەلگىنىگە ئىككى ئاي بولاي دەپ قالدى. ئانا سۈتى ئارقىلىق سىڭگەن تونۇش تۇپراقنىڭ ھىدى، ساپ دىل، مۇلايىم يۇرتداشلار ئۇنى يۇرتىغا تېزلا كۆندۈرۈۋالدى. ھەتتا ئوقۇغۇچى بالىلارمۇ ئۇنى كۆرسىلا دىققەتتە تۇرۇپ، سالام بېرىدۇ. كىم ئۇنى يالغۇز دېيەلەيدۇ؟ تاشمۇ چۈشكەن يېرىدە ئېزىز، ئۆز يۇرتىدا غېرىپ يوق. مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى ئاكا، ئۇكا — سىڭىللىرى ھەم ئۇنىڭ ئوغۇل-قىزلىرى ئەمەسمۇ؟ تاغلىقلارنىڭ بۇ ئەۋلادلىرىدىن كەلگۈسىدە ئالىملار، ئىنژېنېرلار، رەھبىري كادىرلار ... چىقمايدۇ، دەپ كىم ئېيتالايدۇ؟ شۇنچە يىللار ئىنقىلاب قىلدۇق، قان ئاققۇزۇپ، قۇربانلار بەردۇق. ئاخىرىدا ھاكىمىيەت خەلقنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇلغان بولسىمۇ، لېكىن، تۈرلۈك سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، يېرىم ئەسىرگە يېقىن ۋاقىت ئىچىدە خەلقىمىز يەنىلا ئىقتىسادىي جەھەتتىن قەددىنى كۆتىرەلمىدى. نامراتلىق، قالاقلىق يەنىلا ئۆزىنى كۆرسەتمەكتە. بالىلىرىمىز — قان بىلەن يۇغۇرۇلغان تۇپراقتا ئۈنگەن مايسىلار يەنىلا شۇنداق ناچار شارائىتتا تۇرىۋاتىدۇ ... ئۇ ئۆزىنى كۆتەرگۈسىز قەرز ئىلكىدە سېزىپ، ئىختىيارسىز خىجىللىقتا چۆمدى ۋە ئۇزاقتىن بېرى قەلبىگە پۈكۈلگەن ئارزۇسىنى بۈگۈنلا ئەمەلگە ئاشۇرۇش خىيالىغا كەلدى.

ئۇ مەكتەپكە كىرىپ كەلگىنىدە، چۈشلۈك دەم ئېلىشتا توپ ئوينىشىۋاتقان ئەللىك ئاتمىش ئوقۇغۇچى دەرھال سەپكە تىزىلىپ خۇددى پارات قوبۇل قىلىدىغان جەڭچىلەردەك تىك تۇرۇپ: «دىققەت! ھۆرمەت! راھەت!» كوماندىلىرىنى ئورۇنلىدى.

— سالام! قادىرۇپ تاغا، پىئونېرلار ئەترىتىمىز سىزنىڭ جەڭ ھېكايىلىرىنى سۆزلەپ بېرىشىڭىزنى قارشى ئالىدۇ، — دېدى ئوت-

تۇرا ئەترەت كوماندىرى.

— سۆزلەپ بېرىڭ!

— سۆزلەپ بەرسىڭىزچۇ! — بالىلار چۇقۇرۇشۇپ كەتتى.

— مۇئەللىم، دەرس ۋاقتىغا يەنە قانچە سائەت بار؟

— يېرىم سائەت.

— دىققەت!

پىئونېرلار بوم، ئەمما كۈچلۈك كوماندا ئاۋازىدىن جىددىيلىشىپ، تېزلا سېپىنى توغرىلىدى.

— ئوڭغا بۇرۇلۇپ، قەدەملەپ مارش!

رىتىملىق ئاياغ تاۋۇشلىرى ئىچىدە، ئۇ ئۆزىنى ھەقىقەتەن ئۆز جەڭچىلىرىنىڭ پاراتىنى قوبۇل قىلىۋاتقان قوماندان سىزىپ چەكسىز شۈكىرانىلىق ھېسلىرى ئىچىدە ئالغا قاراپ قەدەم تاشلىدى. ئۇنىڭ جەڭچىلىرىنى ئاز دېگىلى بولمايتتى. يېرىم روتا جەڭچى بىلەنمۇ چوڭ ئىشلارنى قىلىشۋېتىش مۇمكىن!

ئۇ سەل ئالدىدىراق بېرىپ، يېڭى ھويلىنىڭ دەرۋازىسىنى ئاچقاندىن كېيىن، «يەنە تاغ چوققىسىدىكى قەۋرە تۈۋىگە بارىدىغان ئوخشايمىز» دەپ ئويلاشقان پىئونېرلارنى ھەيران قالدۇرۇپ، ھويلىغا باشلاپ كىرگەندىن كېيىنلا، تۇرۇش كوماندىسىنى بەردى.

— ساۋاقداشلار، سىلەر مېنى تونۇيسىلەر، مەنمۇ سىلەرنى بىلىمەن، ئىلگىرى يۇرتىمىزدا مەكتەپ دېيىدىغان نەرسە يوق ئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن مەكتەپ سېلىنىپ، سىلەر تاغلىق يېزىنىڭ كەلگۈسى ئەۋلادلىرى بىلىم ئېلىش پۇرسىتىگە ئېرىشتىڭلار. لېكىن، بىز پېشقەدەملەر ئۆز بۇرچىمىزنى ئادا قىلالمىدۇق، سىلەرگە ياخشىراق بىلىم ئېلىش شارائىتى يارىتىپ بېرەلمىدۇق. بۇ ئۆينى ماڭا پارتىيە، خەلق سېلىپ بەرگەن، يۇرتداشلارنىڭ ھەممىسى بىرلىشىپ سېلىپ بەرگەن. ئەمما، مەن بىر ئادەم ئولتۇرۇپ بولالمايمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ياشىنىپ قالدىم. بۇ ئۆيلەر كەلگۈسىدە ھامان سىلەرگە قالىدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە، ھازىرلا ئاتىلىق بۇرچۇمنى ئادا قىلىپ، بۇ ئۆينى مەكتەپكە تەقدىم قىلماقچىمەن. ھازىردىن باشلاپ، سىلەر مۇشۇ ئۆيدە دەرس ئوقۇڭلار، جۇڭدۇيجاڭ!

— بار!

— ئاچقۇچنى تاپشۇرۇۋېلىڭ!

كۆزلىرىدە ياش ئەگىپ تۇرغان ئوتتۇرا ئەترەت باشلىقى تىترەپ تۇرغان قوللىرىنى چاپىنىغا سۈرتۈۋەتكەندىن كېيىن، ئاچقۇچنى ئىككى قوللاپ تاپشۇرۇۋېلىپ، ئەترەت سالامىنى قايتۇردى.

— تارقىلىڭلار!

ھويلىنىڭ ئىچىدە كۆتۈرۈلگەن ۋاڭ ـ چۇڭ كەنتنى بىر ئالدى. بىر قىزچاق قادىرۇپىنىڭ بوينىغا گىلاستۇك چىگىپ قويدى. بالىلار ئۇنى قۇچاقلايتتى، سۆيەتتى، ئەگەر كۆتۈرەلىگەن بولسا، نەلەرگە ئاپىراتتىكىن — تاڭ! ئۇنىڭ كۆزلىرى نەملەشتى.

خاتىمە

«1- ئۆكتەبىر» نىڭ ھارپىسى، كەچقۇرۇن.

قاكشا تاغ ئېلېكتىر ئىستانسىسى پۈتۈپ، بۈگۈن ئاخشام رەسمى توك بەرمەكچى. تاغلىق كەنتتە ئەتىگەندە ناغرا ـ سۇناي سادالىرى ياڭراپ، مېھمانلار ھەر تەرەپتىن كېلىشكە باشلىدى. بىر قانچە مۇخبىر ئاپپاراتلىرىنى توغرىلاپ، تاغلىق كەنت ئاپىرىدە بولغاندىن كېيىنكى تۇنجى مۆجىزىلىك مىنۇتلارنى ئىنتىزارلىق بىلەن كۈتمەكتە. قەيەردىندۇر كەلگەن بىر يازغۇچى ھەتتا كىچىك بالىلارنىمۇ قويۇۋەتمەستىن گەپ سوراپ، ئۆز

ئەسىردىنىڭ قۇرلىرىنى بېزەشكە تىرىشماقتا. ئاسماندىكى يۇلتۇزلارنى تەسۋىرلەپ زېرىككەن شائىر يەردىكى چىراقلارنى كۈيلەش ئۈچۈن قەلىمىنى تەييارلاپ، ماۋزۇسى ئۈستىدە ئويلانماقتا.

توك بېرىشكە بەلگىلەنگەن ۋاقىت ـ كەچ سائەت سەككىزگە بىر قانچە مىنۇتلار قالدى. سۇ تاقىقىنى ئېچىشقا تەييارلىنىپ تۇرغان قادىرنىڭ قوللىرى تىترەپ، يۈرىكى تىنىمسىز تاغ سۈيىدەك ئۆركەشلىمەكتە. ئەۋلادتىن ـ ئەۋلادقىچە ئالەمدىن ئايرىلىپ دېگۈدەك ياشاپ كەلگەن تاغلىقلارنىڭ يۇرتىغا ئىنسان پەن ـ تېخنىكىسىنىڭ قېنى ـ توكىنىڭ نۇرىنى چېچىشقا كىممۇ خۇشاللانمىسۇن! بىراق، تاغلىق يېزىغا شۇنچە ئۆزگىرىشلەرنى ئېلىپ كەلگەن كىشى سورۇنىنىڭ ھېچيېرىدە كۆرۈنمەيدۇ. قادىروپ بىلەن تۇردىكامنىڭ ھېچقايسىسىنى تاپالمىغان ناھىيە رەھبەرلىرى ئىلاجىسىز لېنتە كېسىشكە بىر پىئونېر قىزنى تەيىن قىلىشتى.

ئىككى پېشقەدەم سەبداش قاڭشا تاغچوققىسىدىكى رېشاتكا ئىچىگە ئېلىنىپ، ئاق تاشتىن قاتۇرۇلغان قەۋرىنىڭ ئالدىدا ئۆرە تۇرۇشاتتى. تاغ شامىلىي قەۋرە ئۈستىگە قويۇلغان گۈللەرنى يەلپۈپ، بۇ يەردە مەڭگۈلۈك ئويقۇغا كەتكەن جەڭچىنى يېنىك ئەللەيلىمەكتە ئىدى. يىراقتا بولسا، كەلكۈن تارتىلغاندىن كېيىنكى دەريا سۈيى قىرغاقلارغا يەڭگىل ئۇرۇلۇپ شاقىرىماقتا ئىدى. قادىروپ بىلەن تۇردىكام مەرھۇم سەبدىشىنىڭ قەۋرىسى ئالدىدا بىردەم سۈكۈتتە تۇرغاندىن كېيىن، كەنت تەرەپكە قاراشتى:

بۈگۈن ئۇلار ئىككىلىسى خۇشال ئىدى. خۇشاللىقنىڭ بىرىسى، تاغلىق قېرىنداشلارنىڭ كۈتكەن ئارزۇسى رېئاللىققا ئايلىنىپ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغان شانلىق بايرامغا ئۈلگۈرۈپ، سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسى توك بەردى. ئەمدى بۇ چەت، نامرات تاغلىق يېزىدا، كونا ئىنقىلابى بازىدا ئېلېكتىر نۇرلىرى چاقنايدۇ. يەنە بىرىسى، بۈگۈن قادىروپ چوڭ ئوغلى ئېلىدىن خەت ئالدى. خەتتە ئېيتىلىشىچە، ئوغلى يۈكسىلىش رەسمىيەتلى-

رىنى بېجىرىۋېتىپتۇ. يېقىندا خوتۇن - بالىلىرىنى ئېلىپ يولغا چىقىدىكەن. جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ بىر بۇرجىكىدىكى بۇ ناھىيىدە تۇنجى قېتىم 60- يىللاردا چىڭخۇادىشۆنىڭ سۇ ئېلېكتىر كەسپىنى پۈتتۈرگەن ئىنژېنېر بارلىققا كېلىدۇ. ئۇ چاغلاردا بۇنداق ئوتتۇز بەش كىلوۋاتلىق ئىستانسە دېگەن نېمە ئۇ، زەرەپشاننىڭ سۇ - ئېنېرگىيە مەنبەسى تولۇق ئېچىلىپ، چېگرا رايوننى گۈللەندۈرۈشكە تېگىشلىك تۆھپە قوشىدۇ. ئۇ چاغلاردا، باشقا ئوغۇل - قىزلىرى ۋە نەۋرىلىرىمۇ قايتىپ كېلىشىدۇ. تاغلىقلار ئاخىرقى ھېسابتا تاغقا مەنسۇپ. بەلكىم ئۇ چاغلارغىچە ماركىسنىڭ قېشىغا ئۆزىنى مەلۇم قىلغىلى كېتەر. لېكىن ئۇ ئۆزىنى ئاق سۈت بېرىپ چوڭ قىلغان يۇرتى ئۈچۈن ئازراق ئىش قىلالىدى. ئىنسانىيەتكە ئاز - تولا بولسىمۇ، تۆھپە قوشالىدى. شۇڭا، ئۇ قىزارماي، تاتارماي بارالايدۇ...

ئىككى سەبداش ئۈن - تىنسىز بىر - بىرىگە يۆلىنىپ تۇراتتى، ئۇلارنىڭ يۈرەك سوقۇشلىرى بىر - بىرىگە ئېنىق ئاڭلىنىپ تۇرماقتا ئىدى.

— باشلىنىدۇ، - قادىرۇپ فوسفورلۇق سائىتىگە قارىدى.

بىردىنلا «ۋاللىدە» قىلىپ قاڭشا تاغ ئېتىكى نۇرغا چۆمۈلدى. چوڭلارنىڭ كۈلكىلىرى، بالىلارنىڭ چۇقۇراشلىرى، دەريانىڭ شاۋقۇنلىرى، تاغ شامىلىنىڭ يېقىملىق گۈرۈلدەشلىرىگە شوخ تاغ پەدىسىنىڭ مۇزىكىسى قوشۇلۇپ، ئاجايىپ بىر گۈزەل بىر كۈي ھاسىل بولدى. بۇ كۈي نۇرلار ئىچىگە چۆمۈلۈپ، يىراق - يىراقلاردا جاراڭلاپ، ئەكس سادا قايتۇرماقتا ئىدى. بۇ قەدىمكى يۇرتنىڭ يېڭى ھايات كۈيى! تاغلىقلارنىڭ شاتلىق كۈيى، قۇرغۇچىلارنىڭ زەپەر كۈيى ئىدى...!

1984 - 1985-يىللار، پوسكام.

ئاپتور ھەققىدە:

ئەخمەت مۇساق، 30 ياش، پوسكام ناھىيىسىدىن. ھازىر ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىدا ئىشلەيدۇ. 1972 - يىلدىن تارتىپ ئەسەرلىرى مەتبۇئاتتا كۆرۈلۈشكە باشلىغان. ھازىرغا قەدەر ئۇنىڭ بىر قىسىم شېئىرلىرى ۋە «جىلغىدىكى بىر كېچە»، «تونۇشۇش»، «ئايبۇلاق» قاتارلىق ھېكايىلىرى كىتابخانلار بىلەن يۈز كۆرۈشتى. ئۇ «ئايبۇلاق» ناملىق ھېكايىلار توپلىمىنى نەشرىياتقا تاپشۇردى.

«تاغلىقلار» ئاپتورنىڭ يېقىندا يازغان تۇنجى پوۋېستى.

(بېشى 124 - بەتتە)

تۇتقان. 1931- يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىدا، 1932- يىلى ئېلىمىزدە زىيارەتتە بولغان. لۇشۈن بىلەن چوڭقۇر دوستلۇق ئورناتقان. 1950- يىلى 94 يېشىدا ۋاپات بولغان.

بېرناردشاۋ 60 يىللىق ئىجادىي ھاياتىدا «ئىشتىن سىرتقى سوتسىيالىزمچىلار» قاتارلىق 4 رومان، 51 دراما يازغان. 1925- يىلى نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

بېرناردشاۋ دراما ئىجادىيىتى بىلەن دۇنيا سەھنىسىگە چىققان. چىخوپ بېرناردشاۋنىڭ دراما ئىجادىيىتىگە «ياۋروپا سەنئىتى ئاسمىنىدا چاقنىغان يۇلتۇز» دەپ يۈكسەك باھا بەرگەن.

شېئىرلار

مۇقەددىر ساھىت

كۆزلەرگە

ئەجەپ جاھان
ھال كۆزلەر بار، پال كۆزلەر بار،
قەدىمىمنى مارايدۇ.
لېكىن ھامان،
ياز كۆزلەر بار، ناز كۆزلەر بار،
يۈرۈكۈمگە يارايدۇ.
ھايات شۇنداق،
پىت كۆزلەر بار، ئىت كۆزلەر بار،
غاجاپ يۈرۈپ قاۋايدۇ.
لېكىن مۇنداق،
خەيرخاھ كۆز، دىت كۆزلەر بار،
ئىت كۆزلەرنى ساۋايدۇ.
× ×
مەن شۇ كۆزلەر ئارىسىدا
تېخى ئۇزاق ياشارمەن (؟)
ھايات بولسام (ئۆلمىسەملا)
مەنزىل، داۋان ئاشارمەن.
تاڭلا بىر كۈن ،
ياز كۆزلەرگە غۇنچە سۇنسام دىلىمدىن،
پال كۆزلەرگە نەپرىتىمدىن
ئوكيان بولۇپ تاشارمەن،
مەن ئەشۇنداق
ئەي ناز كۆزلەر —
دىل غۇنچەمنى ئېلىڭلار!
نىگاھىمدا چاراقلاڭلار —
يۇلتۇز بولۇپ يېنىڭلار!

مەن مۇشۇنداق،
ئى، پال كۆزلەر
مەيلى نەشتەر سېلىڭلار.
ئالىيىڭلار، پەرۋايىم يوق،
ياكى قاخشاپ قېلىڭلار.

... غا

كەتكىنىمدە «خوش» دەپ ئۇزاتتىڭ،
بولغاچ ماڭا قەلبىڭ بىر تۇتاش.
«خوش قال» دېدىم سۆيۈپ قۇچاغلاپ،
كىرپىكىڭدە تامچىپ قالدى ياش،
بولغاچ ماڭا قەلبىڭ بىر تۇتاش.

قالدى پەقەت بولۇپ يادىكار،
ھېدىم سىڭگەن كېچىلەر، تاڭلار.
ئاق ئايدىڭدا بوستانلار ئارا
كىرەلمىشىپ ئېيتقان ئاھاڭلار،
ھېدىم سىڭگەن كېچىلەر، تاڭلار.
ئاق ياغلىقىڭ لەيلەر ھاۋادا،
ئوخشاپ ھىجران ئەلەملىرىگە.
تەڭكەش قىلار قوللىرىڭ گويا،
جۇدالىقنىڭ سەنەملىرىگە،
ئوخشاپ ھىجران ئەلەملىرىگە.

قاراڭ يۇتمەي كۆزۈمدىن تېخى،
ھېلىتىنلا قىلىسەن خۇمار.
سەن تەرەپكە ئاغار يۈرۈكۈم —
ئۆرۈلگەندەك بېشىمدىن تۇمار،
ھېلىتىنلا قىلىسەن خۇمار.
....

ئايرىلىشنىڭ ئوتى بەك يامان،
چۆكمە لېكىن دەردۇ پىراقتا.
خەير، ئەسلە، ئامان بول، ئامان!
ئۇچۇپ كەتتىم يىراق ـ يىراققا...
چۆكمە لېكىن دەردۇ پىراقتا.

كۈلمەكلار

سۇمبۇل ساچلار، قىيغاچ قاشلار، ئەي قاشلار!
سىلەر مېنى ئاتەش بولۇپ كۆيدۈرگەن.
ياش كۆڭلۈمنى ئېلىپ قاچقان بەڭباشلار،
مەن گۇناھسىز، سىلەر مېنى سۆيدۈرگەن.

چۈشەرمىدىم ئىمجان كىيىك ھالىغا،
بولمىساڭلار ئوۋچى بولۇپ ئوق ئاتقان.
يۈرەرمىدىم ئىشق ئارا تەنتىرەپ،
بولمىساڭلار يۈرۈكۈمگە ئوت ياققان.

غەمسىز ئىدىم گويا سەبىي بوۋاقتەك،
ئارامىمنى بۇزدى ئوتلۇق كۆزۈڭلار.
ئىشق نېمە، سۆيگۈ نېمە؟ بىلمەيتتىم،
ئەسىر قىلدى ئايدىن سۈزۈك يۈزۈڭلار.

ئەگمەيتتىم، ھېچ بىلمىدىم ئەگىشنى،
نازلىق بېقىپ ئاتقان ھىلال قېشىڭلار.
ئېرىمەيتتىم قايناتىسمۇ پېچلاردا،
ۋۇجۇدۇمنى ئېرىتىن قىلدى يېشىڭلار.

كۈندۈزىغۇ بوپتۇ، ئەمما كىردىڭلار،
چۈشۈمگىمۇ سىلەر مەندىن ئەنسىرەپ.
باغلىۋالغاچ تىلىمنىمۇ مەيلىڭلار،
نەچچە قوپتۇم پەي چۈشەكتىن سەنسىرەپ.

جىمغۇر ئىدىم، لېكىن ئەندى ئاۋازىم،
تەڭكەش قىلار بۇلبۇللارنىڭ ئۈنىگە.
تۈن تەڭلىرى ناخشا ئېيتسام كۈلمەكلار،
سىلەر قويغان مېنى مەجنۇن كۈنىگە.

× ×

قىزلار، قىزلار، ئاھۇ قىزلار، ئاھ قىزلار،
سۆيگۈڭلاردا دېڭىزدىڭلار؛ ۋاھ، قىزلار...
كۆيۈم ئۈچۈن ئىلھامچى بوپ قېلىڭلار،
كۆڭۈل تەختى ـ سارايىدا شاھ قىزلار.

تۈندىكى دۇئا

كۆك ئارا ئۈزمەكتە مەغرۇر تولۇنئاي،
باغ بويلاپ قېيغىتار يېقىملىق شامال.
ياپراقلار شىۋىرلاپ قۇرماقتا سۆھبەت،
تال باراڭ ئاستىدا ئۇخلار گۈلجامال.

سېھىرلىك كېچىنىڭ ھۆسنىگە تويماي،
ئولتۇرار ئۇيقۇسىز ئانا خىيالچان.
قىزىنىڭ ئۇيقۇلۇق نازلىق چۆيلىشى ـ
ئىشتىلىپ خىيالى بۆلۈنەر شۇئان.
ـ ئامرىقىم... ئەنۋەر... سىزگە...
ـ ھە؟... ئانا ـ
سۇرۇلدى قىزىنىڭ قېشىغا دەرھال.
سوئاللار جاۋابسىز، لېكىن «باغرى» غا،
سۆزلىدى تىلىدىن تۆكۈپ شېكەر ـ بال:

«ئايلىناي، بىرسىنىڭ ئىسمىنى يادلاپ،
ئۆزەڭچە پىچىرلاپ سۆزلىدىڭ بوتام.
نە بىلەي قەلبىڭنى ـ كۆڭۈل سىرىڭنى،
مېنىڭدىن پىنھانە تۇتتۇڭمۇ قوزام».

«باغرى» دىن جاۋاپ يوق، پەقەت يۈزىگە ـ
ئايىماي نۇر تۆكۈپ تۇرار سېخى ئاي.
تەبىئەت كەيپتە ئۆگسەيدۇ گويا ـ
قويىندىن «پەرىگە» بېرىپ ئىللىق جاي.

مېھرىلىك تىكىلەر قىزغا ئانىجان،
قوندۇزدەك ساچىنى قولىدا تاراپ.
ئۆزىتەر ياستۇقنى لېكىن تېگىدىن ـ
بىر سۈرەت كۆرۈنەر كېتەر ئۇ قاراپ.

چىرايلىق ئۈستىباش ياراشقان قامەت،
ئۆزىچە ئانىنىڭ تارتتى مەيلىنى.

قارىدى، قويدىيۇ، لېكىن قالدى جىسىم ـ
ۋە بىردىن ئويغاتماق بولدى «لەيلى» نى.

ناھاتكى، گۈلجامال ئالۇر يېنىكتىن،
نەھاجەت ئويغاتاي دېبان ئويلىماق؟
ياشلىقنىڭ سۆيگۈلىق ئۇكيانىنى،
قېرىلىق نەزىرى بىلەن بويلىماق؟

... تىكىلدى قىزىغا بىر ھازا ئانا،
ئېسىگە كەلدى ھەم ياشلىق چاغلىرى.
ئەشۇنداق چېغىدا، ئۆتكەن يىللارنىڭ،
قەلبىدە قالدۇرۇپ كەتكەن داغلىرى.

ئېسىدە، مۇراتقا يېتەلمىگەن ئۇ،
قادالغاچ پەلەكتىن ۋاشاق دىلىغا.
قىزىچۇ، ئۇ، غەمسىز يۇرمەكتە تاخلاپ...
بىرىندا ياماشتى سېخى تىلىغا:

«ئۆستەردىم باغرىمدا، يەتتىڭ ۋايىغا،
يۇزلىرىڭ مەھلىيا ئەيلەيدۇ ئاينى.
چىشلىرى ئۈنچىدەك، ئەي لىۋى گىلاس،
قاپقارا قاشلىرىڭ ئەسلىتەر ياينى.

سىرىڭغۇ پىنھانتى ئاھۇ كۆزۈڭدە،
سۆزۈڭدە دائىما ساقلايتىڭ ئەدەب.
سەرۋىدەك بويۇڭنى ئۇيقۇ ئەككەندە،
توساتتىن ئۆزەڭچە چۆيلۇدۇڭ ئەجەپ.

سۆزلىسەڭ بولماتتى كۆڭۈل سىرىڭنى،
نەچچە رەت قۇچاقلاپ سىرداشقىنىمدا.
ئاتامنىڭ ئورنىدا، ئانام ئورنىدا،
يۈزۈڭگە لەۋ يېقىپ مۇڭداشقىنىمدا.

بوپتىلا بۇ سېنىڭ ھايالىقىڭدۇر،
جان ئانام ئۇنىماس دېگەنسەن ياكى.
يوشۇرما سۆيگۈنىڭ ساڭا ياقسىلا،
مەن سېنى قۇتلايمەن كۆڭۈلنىڭ پاكى...»

شۇ سۆزنى ئېيتىپلا: «ئامىن» دېدى ئۇ،
قىزىغا ئەيلىبان بەخت دۇئاسى.
لەرزان بىر تىن ئېلىپ ئۇخلايتتى گۈزەل،
ئەمەلگە ئاشقاندەك ئۆز مۇددىئاسى.

ئاپتور ھەققىدە

مۇقەددىر ساھىت 28 ياش، يېڭىشەر ناھىيىسىنىڭ يامانيار يېزا سېخىزلىق كەنتىدە تۇغۇلغان. 1980- يىلى قەشقەر گېزىتىدە بېرىلگەن «ئالدىدا» ناملىق شېئىرى بىلەن ئەدەبىيات مەيدانىغا كىرىپ كەلگەن. شۇنىدىن بۇيان گېزىت، ژۇرناللاردا «يۇلغۇن»، «قەشقەر»، «قار لەيلىسى» قاتارلىق 50 پارچىدىن ئارتۇق شېئىر ـ رۇبائىلىرى ئېلان قىلىنغان. ئاپتور ھازىر «قەشقەر گېزىتى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىدە مۇھەررىر بولۇپ ئىشلىمەكتە. يېقىندا ئۇنىڭ بىر قىسىم شېئىرلىرىنى تونۇشتۇردۇق.

ئايدىڭدىكى نەزمىلەر

ھوشۇر ئىبراھىم

ئايدىڭ كېچە

ئايدىڭ ئىدى
ئەجەپ سۈزۈك، ئاق.
دېرىزەمدە ئاينىڭ شولىسى،
(يىگىت ـ قىزلار دومسۇيۇپ بەلكى
ئىلەشكەندۇ ئاي قاراڭغۇسى).
مەن خۇشالمەن
خۇشلۇغۇم قىيان
سەيلى ئۈچۈن تاشلىدىم قەدەم.
ئايدىڭ كېچە بەردى زوق، ئىلھام،
نەزمە ئۈچۈن ئالدىم گاڭ قەلەم.

سېغىنىش

چېكىسىگە قىزىلگۈل قىسىپ،
چىققتى ئانا قىزى تويىغا.
يارىشىپتۇ زەرلىك كۆينىكى
ئەۋرىشىمدەك نازۇك بويىغا.

قارىغاندا سېغىنىپتۇ ئۇ،
ياشانغاندا ياشلىق چېغىنى.
شۇدەمدىمۇ بېزىمەك بوپتۇ،
ياشلىقىدەك قەلب بېغىنى.

تەر

دېدى بىرسى: ئېتىزغا قاراپ،
نەزەر ساپتۇ خىزىرنىڭ بىرى.
مەن دېدىمكى: ھوسۇل ئوخشاتقان،
ئەمگەكچىنىڭ پېشانە تېرى.

تۇتىيا

(چەت ئەلگە كەتكەن دوستۇم تىلىدىن)

كېسەل ئىدىم—قەلبىم جارائەت،
ۋەتىنىمنى چۈشۈمدە كۆردۈم.
باغاشلىدىم ئۇنىڭ كۆكسىنى،
قانماي - قانماي لىۋىگە سۆيدۈم...

ئويغاندىم - دە، شىرىن چۈشلىرىم،
بولدى مېنىڭ رەنجىمگە شىپا.
دىيارىمنىڭ چىمدىم توپىسى
بولدى شۇ دەم كۆزگە تۇتىيا.

بالامغا

ئانام بېقىپ ئۆستۈرگەن مېنى،
مەنمۇ كۆيۈپ چوڭ قىلدىم سېنى.
ئەقىل تېپىپ كۆرگەندە پەرزەنت،
بالاڭنى دەپ تاشلامسەن مېنى؟

چاقىرما

چاقىرمىغىن ئايخان يېنىڭغا،
چىققالمايمەن مېنىڭ ئىشىم بار.
ئىختىيارىم رىشتى چىگىلگەن،
«كىتاب» ئاتلىق مۇھەببىتىم بار.

پىلەكلەپ

(چەت ئەلگە كېتىپ قايتىپ كەلگەنلەر تىلىدىن)

غىرىپسىندىم، سەندىن ئايرىلىپ،
ھۆرە يىلىدەك بولدۇم يىرىكلەپ.
تۇپرىقىڭغا قايتقاندا ۋەتەن،
سويما سالدىم قايتا پىلەكلەپ...

پەقەت بىر تېلى

«چاچلىرىڭغا قونۇپتۇ قىرو»
— دېدى ماڭا دوستلاردىن بىرى.
مەن دېدىمكى،
ئېچىلدى تېخى
ئۇ كۆڭلۈمنىڭ پەقەت بىر تېلى...

گۈلدىن ئىدا

گۈلنى ئۈزدى بىر يىگىت،
پۈراپ بولۇپ تاشلىدى.
گۈلدىن چىققتى بىر ئىدا،
سۆزنى مۇنداق باشلىدى:

سېنىڭ قەلبىڭ ئىمانداق،
ھېسسىياتسىز—قاغجىراق.
گۈل قەدرىنى بىلمەيسەن،
بولسا ئىمۇ گەر يالتىراق.

مېنى ئۈزدۈڭ،
بولمۇلىنىڭ—
كۆزلىرىنى ياشلىدىڭ

كۆلگە ئىشقىڭ يوق تۇرۇپ.
نېچۈن ئۈزدىڭ ،
تاشلىدىڭ؟!
مەن ئېچىلغان بىلگەنگە،
مېنى پۇراپ سۆيگەنگە.
يارالمىغان سېنىڭدەك،
ھېسسىياتى ئۆلگەنگە!...

ئىزدىگەندە جۈپتۈمنى

تاپالمىدىم جۈپتۈمنى،
مەن ئاسماننى ئاختۇرۇپ.
سوئال قويدى يۇلتۇزلار:
—كىمگە كۆيدۈڭ ياقتۇرۇپ؟

«ئالتۇن چاچلىق كۆن پەرى،
دېدىم— كۆيگەن جۈپلۈغۈم.
بىللە ئويناپ چوڭ بولغان،
مېنىڭ سۆيگەن يۇرتلۇقۇم»

بىر — بىرىگە بېقىشىپ،
يۇلتۇزلار كۆز قىسىشتى.
ئۈزىن ئېلىپ دالدىغا،
كۆلگە ئىشىك ئېچىشتى...

1986 - يىل، ماي، قەشقەر

ئىككى شېئىر

ئابدۇرېھىم توختى

ناۋايى غەزىلىگە تەخمىس

يورۇغاي كۆڭلۈم مېنىڭ ئىشتىڭ تەجەللا ئەيلىسە،
بەيتىم ئۇرۇلسۇن ئەگەر سەندىن بۆلەك جا ئەيلىسە،
رەشىك ئوتىدا ئورتەنۇرمەن ئۆزگە ئىما ئەيلىسە.
كۆڭلۈم ئۆرتەنسۇن ئەگەر غەيرىڭگە پەرۋا ئەيلىسە،
ھەر كۆڭۈل ھەمكىم سېنىڭ ئىشقىڭنى پەيدا ئەيلىسە.

سەندىن ئايرىلغان كۆڭۈلنى مەن كۆڭۈل دەپ نەئېتەي،
سەندىن ئايرىلسا ئەگەردە مەن ئۇنى تاشلاپ كېتەي،
بىر سېنىڭ ۋەسلىڭنى دەپ دائىم يولۇڭدا تەلمۈرەي،
ھەر كىشى ۋەسلىنى تەمەننا ئەيلىسەم نومىد ئۆلەي،
ھەر كىشى ھەمكىمسېنىڭ ۋەسلىڭ تەمەننا ئەيلىسە.

سەنكى ئىقبال ئاسمىنىدا بەخت — تەلەي يۇلتۇزۇم،
ساڭا تىكتىم جۈپ كۆزۈمنى، بۇمېنىڭ ۋەئدەم — سۆزۈم:
مۇنتەزىر بوپ سەپ تۇرۇشقا كىرپىكلىرىم تۈزدى تۈزۈم،
ئۆزگىلەر ھۆسنىن تاماشا ئەيلىسە چىقسۇن كۆزۈم،
ئۆزگە بىر كۆز ھەمكى ھۆسنۈڭنى تاماشا ئەيلىسە.

سىنى ئىيتاي، سىنى دەي، سىنى دەپ چىققان تىلىم،
ساڭا كىم تەككۈزسە تىل ئەيلەي ئۇنى «تىلىم ـ تىلىم»،
ساڭا تىل تەككۈزگۈچىنى مەن بىلەرمەن قاتىلىم،
غەير زىكرىن ئاشكارا قىلسا لال ئۆلسۈن تىلىم،
قايسى بىز تىل ھەمكى زىكرىڭ ئاشكارا ئەيلىسە.

باغدا يۈرسەڭ گۈل ـ چىمەنگە ئاي يۈزۈڭ ئاينەدۇر،
نەدە تۇرساڭ پاسىباندەك جۇپ كۆزۈم سەن بىرلەدۇر،
تاكى سەن باغ ئارىلاپ بولغۇنچە ھالەت بويلەدۇر،
رەشكتىن جانىمغا ھەر نەركەس كۆزى بىر شۇئلەدۇر،
باغ ئارا ناگاھ خىرام ئول سەرۋ ـ رەئنا ئەيلىسە.

قانچە نوكتە دان ئىرورسە دىلكىشىمدەك بولمىغاي،
ھەم پاساھەت ھەم بالاغەت ئول كىشىمدەك بولمىغاي،
سۆزنىڭ تەسىر كۈچى بۇلبۇل قۇشۇمدەك بولمىغاي،
يوق ئېغىزدىن نوكتە ئەيتۇر مەھۋەشىمدەك بولمىغاي،
گەر قۇياش ھەر زەررەسىدىن بىر مەسىھا ئەيلىسە.

ئىشىق كويىدا سەرگەردان ئەيلىدى ئەركىم مېنى،
ھال ـ ئەھۋالىمنى كۆرسە تىلبەدەر ھەركىم مېنى،
بالىلار تاش، قوم ئېتىپ قوغلىشار بەلكىم مېنى،
ئاقىۋەت جانىمغا يەتتى ئەي خۇشا موغ كىم مېنى؛
بىر قەدەھ بىرلە خارابات ئىچرە رەسۋا ئەيلىسە.

قايتىدىن جان بەردى تەنگە ئول پەرى ۋۇش بىر كېلىپ،
ئىچ ـ ئىچىمگە تولدى شادلىق، يەنە كەتتى جان ئېلىپ،
ئۆزلۈگۈمنى باشقۇرالماي مەن تۇرارمەن داڭ قېتىپ،
كەلتۈرۈڭ دەپمۇ جونۇنىمغا پىرىخۇان، يوق تىۋىپ،
كىم ئول ئەنسەبدۇر پەرى ھەر كىمنى شەيدا ئەيلىسە.

سورىما دەرھال كىشىدىن ئىشقىنىڭ ئىزھارىنى،
ئىشقتىن گەپ ساتمىغاي كىم سۆيسە چىن دىلدارىنى،
سورىساڭ سىدقۇر ۋاپادىن ئىشقىنىڭ ئەسرارىنى،
سۆيبەندەك بىردەمدە گىردون قويمىغاي ئاسارىنى،
ناگەھ ئەھلى سىدقى كۆڭلى مېھرىن ئەپشا ئەيلىسە.

AltunOq

ھەر گۈزەلنى بىر كۆرۈپلا «سوقمىغىن» دە يۈرىكىم،
رازىدۇرمەن چىن گۈزەللىك مەڭگۈ بولسا قىلالتىقىم،
ئالدىنارَ يالغان گۈزەلگە قەلبى نۇرسىز بولسا كىم،
دەھر شوخىغا ناۋايى سەيد بولمانچە كىم،
كۈن ئۇزارى ئۆزرە تۈن زۇلپىن مۇتەررا ئەيلىسە.

بىر تاتۇقنىڭ ئىككى خىل «تارىخى»

(يۇمۇر)

ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە تايى تارتۇق،
يىغىنلاردا زور ناتىق يوق ئاندىن ئارتۇق.
كۆرستىپ ئۇ سول كۆزدىكى تارتۇقىنى،
سۆزلەيتتى ھەم قايناپ-تېشىپ بار - يوقىنى.
— خوجايىنىم يوقالدى دەپ توكۇر ئوغلاق،
باش - كۆزۈمنى يارغانىدى ئۇرۇپ تاياق.
سول كۆزۈمدە شۇ تاياقنىڭ ئىزى قالغان،
تايى تارتۇق دېگەن لەقەم شۇندىن قالغان.

× ×

يەنە بۈگۈن سورۇنلاردا گەپ تاپىنىڭ ،
دەر: ئارزۇلۇق ئوغلى ئىدىم بىر باينىڭ.
چوڭ قوتاندا تۇرارىدى ئون نەچچە ئات،
ياخشىسىنى تاللاپ مىنسەم بولاتتىم شات.
تاللاپ مىندىم قوتاندىن بىر توسان تاينى،
كەلتتىن چىقىپ كېتىۋاتاتتىم كۆزلەپ ساينى.
توساتتىنلا بىر يارلىقتىن چىقتى توشقان،
بوي بەرمىدى شۇنچە قىلسام ھۈرككەن توسان.
غولاپ چۈشتۈم قىرلىق تاشقا ئاتتىن ئاجراپ،
قان چىقاتتى باش - كۆزۈمدىن ئوقتەك چاچراپ.
تارتۇق ئىزى ئەركەلىكنىڭ يالدامىسى،
شوخلۇقۇمنىڭ تېشىپ كەتكەن پىمانىسى.

ئەككى شېئىر

يۇسۇپجان ھېيت

تاڭ لىرىكىسى

تاڭ شولىسى سۆيدى ئۇپۇقنى،
قۇچاقلاشتى شەپەق بىلەن كۆك.
نۇر باغرىدا كۆرۈپ زېمىننى،
ئاي يۈزى قىزاردى چوغدەك.

تۈن پەردىسى يىرتتى باغرىنى،
كائىنات تىنىك قۇچىقىدا نۇر.
تاڭ ۋە ھايات ۋىسال سۆيگۈسى،
بەخش ئەتتى ئالەمگە ھوزۇر.

نۇردا چاقنار مەرۋايىت ئۈنچە،
نۇر قوينىدا كۆلىدۇ دەريا.
بارچە ھايات چۆمۈلدى نۇرغا،
شۇ نۇر بىلەن بىنادۇر دۇنيا.

مېنىڭ كۆڭلۈم شۇدەم مىسلى جام،
مۇھەببەتلىك سۆيگۈگە پەۋەس.
ئەلگە تۇتتۇم تاڭدا گۈلدەستە،
دىلىم ئىشقى ـ شەيدا لىقتا مەس.

كۆڭلۈم گويا ئىلھام بۇلىقى،
ھەر يېڭى تاڭ، يېڭى بىر ناخشا.
ئالەم ئىجاد ـ تۆھپىكار بېغى،
ئىلھام ئاڭا مەڭگۈلۈك ئاشىنا.

كۆزلىرىڭ

سېنىڭ كۆزۈڭ گوياكى قۇياش،
مىسلى ئاپتاپ ماڭا ھەرنەزەر.
كۆك مايسىدەك بەخشەندە دىلىم،
كۈلكەڭ ئارا نۇرغا مۇيەسسەر.
كۈلسەڭ نىگار ماڭا مەدەتتۇر،
ئەشۇ كۈلكەڭ جان بەخش ئېتەر .

قەدىرداننىم مېھرىڭ زور دەريا،
ساھىلىڭدا ھاياتىم يەلكەن.
سەنسىز ماڭا يىراقتۇر قىرغاق،
ئىشقىڭ كۈچى ئۇپۇقنى يەڭگەن.
ئاھ، قاراكۆز سۆيۈملۈك خەلقىم،
تېغىم ئۆزەڭ ھارسام يۆلەنگەن.

شېئىرلار

ئابدۇللا ياقۇپ

شائىر ئۆلسە، ئۆلدى دېمەڭلار

شائىر دېگەن ئۆلمەيدۇ پەقەت،
شائىر دېگەن قۇرىماس دېڭىز.
شائىر دېگەن ئۇپرىماس قىيا،
شۇنچە يۈكسەك، شۇنچە بەك ئېگىز.

شائىردېگەن ئۇلۇغدۇر راستلا،
تەڭ قىلغىلى بولماس خان بىلەن.

شائىر ئۆلسە، ئۆلدىدېمەڭلار،
شائىر ھايات ياشار شان بىلەن.

بولسا نابۇت شائىر قەلىمى،
خالايىقنىڭ جېنى يىغلايدۇ.
ئامبال ئۆلسە ئاران ئون كىشى.
شائىر ئۆلسە مىڭى يىغلايدۇ.

بىلىملىك ۋە بىلىمسىز

بىلىملىكتۇر گىگانت ئادەم،
بىلىمسىزدۇر جانسىز ھەيكەل ـ بۇت.
بىلىمسىزنى دېسەك سېسىق سۇ،
بىلىملىكتۇر گويا ئاتەش ئوت.

بىر قويۇنغا سىغماس ئىككىسى،
بىر قازاندا قاينىماس ئەسلا.
ئورۇقنى تىكسە بىر يەرگە،
بىر ئۇۋىدا ئاينىماس ئەسلا.

نەتىجەڭ كەمكەن

ـ زادى قانداق ئىشلىسەم ئىشنى،
باشلىقىمغا يارايدىغاندۇ؟
خىزمەتىنىغۇ ئىشلەيمەن نىچۈن،
ماڭا سوغۇق قارايدىغاندۇ؟

خىزمىتىڭدە باركەن نەتىجە،
بىراق دوستۇم بىر ئىشىڭ خامكەن.
ياقماسلىقىڭ ئۇنىڭغا ئەسلى،
خۇشامەتتە نەتىجەڭ كەمكەن.

كۆڭۈل ۋە ئەينەك

ئەينەك سۈزۈك نازۇك بىر نەرسە،
تېگىپ كەتسە سۇنمىقى ئاسان.
قاداتسا گىمۇ ئۇنى بەردىبىر،
ئۆز ئەسلىگە كەلمەس ھېچقاچان.

كۆڭۈل دېگەن ئەينەككە ئوخشاش،
يەتسە زەخمەت بولىدۇ پارە.
زەخمەت يېتىپ سۇنغان كۆڭۈلنى،
ساقايتىشقا باركەن نەچارە؟

لىرىكىلار

ئابدۇشۈكۈر قاۋۇل

بوۋاق

بۆشۈكتە تاتلىق ئۇيقىدا،
ياتار رەتلىك بىر بوۋاق تىنىپ.
شۇ بوۋاقمۇ كۆرەمدىكىن چۈش؟!
«پۇش ـ پۇش» ئۇخلار، جىم لەززەتلىنىپ.

مېھرى ئىسسىق بوۋاق چېھرىدىن،
چاقنايدۇ ھەم بەخت جىلۋىسى.
ھەيران قالماڭ بوۋاق ھۆسنىگە،
ھۆسنىداردۇر ئاتا ـ ئانىسى.

بەخت پەيتى

ئەركىلەيتتى كىچىك شوخ ئوغۇل،
ئانىسىغا گىرە سېپ كۈلۈپ.
«ياشا» دەيتتى زوقلىنىپ ئانا،
شوخ ئوغلىنى قۇچاقلاپ سۆيۈپ.

ئانا ـ بالا بىر بولغان شۇ پەيت،
سۆيۈش، كۈلۈش چىققان ئەۋجىگە.
«جان ئانا» غا «جان بالام» يېنىپ،
چۆمگەن شۇنداق بەخت پەيتىگە.

ئامەن كېلەمدۇ...

زار يىغلايتتى كىچىك بىر بالا،
بىر ئېرىقتىن ئۆتەلمەي قاخشاپ.
شۇ چاغ بىراۋ كەلدى كۆتۈرۈپ ـ
ئۆتكۈزۈپلا قويدى بىر تاقلاپ.

ئۆتكۈزۈپلا قويدى بىر ئاقلاپ،
بۇ گۈدەكنى يىغلاپ تۇرغاندا.
لېكىن بۇنداق ئامەت كېلەمدۇ،
يىللار ئۆتۈپ چوپ-چوك بولغاندا.

گۈزەللىك شۇ ئاققان ئۈنچىدە

كەتمەن چاپار نەۋقىران يىگىت،
ناخشا ئېيتقاچ مىسلى بوپ بۇلبۇل.

شوخ كەتمىنى تاپماس ھېچ تىنىم،
تالمامدىكى ئۇندىكى جۈپ قول؟!

ئويلامدىكىن لەۋەن يارىنى،
ھارغىنلىق يوق ئۇنىڭ چېھرىدە.
جۇلالىنار زەپ بىر گۈزەللىك،
ماڭلىيىدىن ئاققان ئۈنچىدە.

ئانا ۋە بوۋاق

ئومەرجان نىيازى

(چەتئەلدە مۇھاجىر بولۇپ تۇرۇۋاتقان دوستۇم تىلىدىن)

ئاسمان ھەسرەتتە كۆز يېشىن تۆكەر،
مۇھتاجلىق ئىلكىدە قالغان ئانىغا.
باھاردا تەلمۈرەر ، يەنە باھارغا،
بۇ باھار يەتمىگەچ مەزلۇم ھالىغا.

ئانىنىڭ كۆزىدىن ئاققان يېشىغا،
تولغۇنار تۈركىيە، تولغۇنار زېمىن.
ئاھ، ئەجەپ رەھىمسىز ئىكەن بۇ قىسمەت،
بىلمەسمۇ ئانىنىڭ زارى نېمىدىن.

نېمىشقا تۆرەلدى بىچارە بوۋاق،
قۇياشلىق ئۇپۇقنىڭ رەڭگىمۇ ئۆزگەن.
ئىگرايدۇ شۇ بوۋاق كېسەل دەستىدىن،
ئانىسى چېكى يوق غەملەرگە چۆمگەن.

سۈپ-سۈزۈك بۇلاقتەك مەسۇم كۆزلىرى،
قارشى تەلمۈرۈپ دىلنى ئېزىدۇ.
تۆت تەڭگە تاپالماي داۋالاش ئۈچۈن،
دەھشەتلىك ماتەمنى يېقىن سېزىدۇ.

جاھانغا نە ئۈچۈن كەلدى بۇ بوۋاق،
يالەمدىن بىداۋا كەتسە مەيلىمۇ؟

ئامالسىز ئاھ ئۇرغان ئاتا- ئانىنىڭ،
نالىسى چېكىگە يەتسە مەيلىمۇ؟

ئىترەيدۇ بوۋاقنىڭ يۇمران تەنلىرى،
ئاغرىقتىن تولغۇنار شىپالىق ئىزلەپ.
تەڭرىگە يالۋۇرار بىچارە ئانا،
«باغرىمنى قۇتقازغىن، ئۆلەيلى بىز» دەپ.

يوقمىدۇر بۇ ھالغا ئېچىنغۇچىلار،
ئەنقەرە سېنىڭدە نەچچە خىل كۆز بار؟
جاھالەت ئاخىرى بولىدۇ گۇمران،
دېگەن بىر ئاجايىپ ھېكمەتلىك سۆز بار.

ئانىنىڭ يىغىسى ئېزەر يۈرەكنى،
بۇنىڭدىن ئۆزگىچە يوقتۇر ئىلاجى.
مەقسىدى بوۋاققا دورا ئېلىشتۇر،
(پەقەتلا شۇ ئىدى ئۇنىڭ مۇھتاجى).

بۇ يىلقى تېرىلغۇ ھوسۇل بەرمىگەچ،
بوۋاقنىڭ ئاتىسى قۇرۇق قول ئىدى.
بۇرۇنقى قەرزىنى تۆلىيەلمىگەچ،
بۇنىڭغا باشقىچە ئامال بولمىدى.

كىم چىدار بوۋاقنىڭ ئاڭلاپ زارىنى،
ھەسرەتتىن ـ ئەلەمدىن يېرىلار يۈرەك.
چىدامدۇ ئېچىلماي تورزىسا بىردىن،
قۇياشقا تەلمۈرۈپ تۇرغان بىر پورەك.

لەۋلىرى تىترەيتتى ئانىنىڭ ئاچىز،
كۆكسىنى قۇرۇتتى ئاچلىق ئازاۋى.
جاھالەت كۆرسەتتى ئاخىر كۈچىنى،
تارتىلار بىر كۈنى ئۇنىڭ تاناۋى.

كۆزىدىن نۇر كەتتى بوۋاقنىڭ مانا،
چېشلىرى كىرىشىپ ھالىدىن كەتتى.

ئەمدىلا جاھانغا كۆز ئاچقان گۈدەك،
بىۋاپا دۇنيادا ئارىدىن كەتتى.

ئانىنىڭ زارىدىن سىلكىنەر جاھان،
سىلكىنەر مۇقەددەس زىمىن ھەم تاغلار.
ۋاقىتسىز ئالەمدىن كەتكەن سەبىگە،
ماتەمدە سۈكۈتكە چۆمدى ھەم باغلار.

بەس ئانا، يىغلىما توختىسۇن يېشىڭ،
قۇرۇماس ياشلارنىڭ قىساسى تۇتار.
ئويغۇنار ئاخىرى مەزلۇم دۇنياسى،
ئادالەت تەگرىسى زۇلمەتنى يۇتار.

شېئىرلار

ئابدىرېھىم قاۋۇل

كەپتەر «سوقارلار»

يول ئۈستىدە كېتىپ بارسام ئالدىراش،
تۇرۇشۇپتۇ بىرتوپ كىشى ئولۇشۇپ.
بەش ـ ئالتىدىن چالما ـ كېسەك قولىدا،
بىر دەرەخكە ئاتار «ھايت ـ ھۇيت» تۇۋلۇشۇپ.

نېمە بولدى قەدىمىنى توختىتىپ،
مەنمۇ باردىم كىشىلەرنىڭ توپىغا.
چۈشەندىم: ھالسىزلانغان بىر كەپتەر،
قونۇۋالغانىكەن دەرەخ ئۇچىغا.

موللاق ئاتتى ئۇشتۇمتۇتلا بىچارە،
ھايال ئۆتمەي چالما بىلەن سوقۇلۇپ.
قىلمىشىدىن چالما تۇتقان نوچىلار،
كەتتى شۇنداق ماختىنىشىپ، خوش بولۇپ.

تۇرمۇشتىمۇ باردۇر «كەپتەر سوقارلار»،
كۆرەلمەيدۇ ئۆزىدىن سەل ئاشقاننى.
ئۇنىمايدۇ كۆڭلى ئۇرۇپ چۈشۈرمەي،
ئۆز بېشىدىن غىرىچ ئېگىز تۇرغاننى.

ئۆمرۈم كېتىۋېتىپتۇ

بىر ئىشنى قىلماقچى بولدۇممەن لېكىن،
ئەتەدەپ ـ ئۆگۈن دەپ كۈنۈم ئۆتۈپتۇ.
تۈگىمەس ئەتىگە ئىشتەي ساقلىسام،
بىلمەيلا قاپتىمەن ئۆمرۈم كېتىپتۇ.
ئاخىرقى ئەتىغۇ ئەنە ئەزرائىل،
«ۋاي ئېسىت!» مېنى ئەمدى ئۆلۈم كۈلۈپتۇ.

پارچىلار

مەس بولۇپ قالدىم جانان ھالىم خاراپ،
لەۋلىرىڭ جامى تېخى تۇتماي شاراپ.
نەئامال سەنسىز ھايات مەجرۇھ ماڭا،
بولدى قىل بۇ يولدا كۆيۈپ يۈرمە سىناپ.

×

تەگىسىز خىيال قاچتى ئېلىپ ھەريان مېنى،
شۇ خىيال بىرلە بەخت سۆيدى‌سېخى.

شۇ مەھەل ھۇشۇم يىغىپ چەكتىم ئازاب،
چۈنكى مەن مىدىرلىماي ياتقان‌ئېخى.

ئىككى شېئىر

ئەمەتجان قەييۇم

ئانا كۆتكىنى نەۋاخ

ئانا كۆتكىنى نەۋاخ،
قازان مەشتىن ئېلىندى.
مېزدىلىك چاي دەملىنىپ،
داستىخانمۇ سېلىندى.

ئوغۇل بۇدەم بەھوزۇر،
ئاشپۇزۇلدا بايۋەتچە.
ھەرخىل تاماق، شارابلار،
تۇرار يەنە بىرچەتتە.

سۆز باشلىدى بايۋەتچە:
«بۇرادەرلەر ئىچەيلى.
بۇندىن ئارتۇقى بولماس،
مەي كەيپىنى سۇرەيلى...»

بارا - بارا يوقاتتى،
سورۇن ئەھلى ئەقلىنى.
ئۇنۇتماقتا ئوغۇلمۇ،
ئۆز خۇدىنى ھەممىنى.

تەلمۈرمەكتە ئىشىككە،
ئانا يەنە مۇشۇ دەم.
«بىللە بولساق تاماقتا»
دېگەن ئويى بولۇپ ھەمدەم.

قايسى ئەخمەق ؟

كىردى ھەسەن چوڭ ئۆيگە،
چا خورازنى كۆتۈرۈپ.
كۆڭلىدىكى تاسادىپ،
بىر خىيالدىن سۆيىنىپ.

قويۇپ بەردى خورازنى،
دەل تىكلىمە ئەينەككــە.
كۆرۈپ خوراز ئەكسىنى،
تىگىرقىدى بىر پەسكە.

يانسا ياندى «رەقىبى»
بىر چامدىسا، چامدىدى.
ئاچچىقىدا خورازجان،
كەسكىن ھۇجۇم باشلىدى.

ئىككى دورەم تېپىشكىتىن،
كەتتى ئەينەك چېقىلىپ.
بۇ لەپەردىن ھەسەنجان،
كۈلدى راسا تېلىقىپ.

دېدىم كېيىن خورازغا:
«ئەخمەقكەنسەن ئاجايىپ؛
يۈرەرمىتىڭ بولمىسا،
باش تاجىڭنى قان ئېتىپ؟»

يالغانچىنىڭ قويرۇقى بىر تۇتام

(تېلېۋىزىيە ئىما ئەسىرى)

سايىت سادىق

-1-

ئېكراندا تامغىنىڭ خەت ئويۇلغان يۈزى چوڭايتىپ كۆرسىتىلىدۇ.
بىر قول تامغىنى ناھايىتى تېز سۈرئەت بىلەن ئاق قەغەزگە ئۇرماقتا.

-2-

قەلەم تۇتقان قول تۆۋەن تەرىپىگە تامغا ئۇرۇلغان قەغەزگە ھە دەپ خەت يازماقتا:
« بىنامىلىق يېزىسىدا كۈزگى بۇغدايلار ئومۇمىيۈزلۈك.. …… »

خەتنى يېزىپ بولۇپ ئالدىراش كونۋېرتقا سالىدۇ-دە، ئىككىنچى بىر كىشىنىڭ قولىغا تۇتقۇزىدۇ. كونۋېرت تۇتقان ئادەمنىڭ ئاۋازى:- ئېغىر كۆرمەي بۇنى پوچتىغا سېلىۋېتەرسەن.
ئىككىنچى ئاۋاز:- نېمىتى بۇ؟

كۆرۈنۈش شۇ پېتىچە توختايدۇ. ئېكراندا — (كونۋېرت ئۈستىدە) « بىر پارچە خەۋەر » دېگەن فىلىم ئىسمى كۆرۈنىدۇ. خەتلەر ئالمىشىپ، فىلىم باشلىنىدۇ.

-3-

كۈندۈز:
يېزىلارنى كېسىپ ئۆتكەن ئاسفالىت يولدا جىپ ماشىنا ئۇچقاندەك كېتىۋاتماقتا.

-4-

كۈندۈز، جىپ ماشىنىنىڭ ئىچى.
خالىق ۋالى بىلەن مۇھەررىر سۆھبەتلەشمەكتە.

خالىقۋالى: جىمىپلا كەتتىڭىزغۇ؟ ئۆيدىن ئايرىلغىلى بىر-ئىككى كۈن بولا-بولمايلا، ئايالىڭىز كۆز ئالدىڭىزغا كېلىۋالدىمۇ-يا؟

مۇھەررىر: ياق خالىق ۋالى، مېنىڭ ئويلۇغۇنۇم باشقا ئىش.

خالىق ۋالى: ئەگەر مەخپىيەتلىكى قاتتىق بولمىسا دەپ باقمامسىز؟!

مۇھەررىر: نېمە مەخپىيەتلىكى بولسۇن دەيلا! ھېلىقى بىر پارچەخەۋەر كاللامغا كىرىۋالدى.

خالىق ۋالى: ھە! … توغرا! ئانداق بولسا سىز مۇھەررىرلىك سالاھىيىتىڭىز بىلەن دەپ بېقىڭا. بۇ خەۋەر گېزىتىڭلەرگە ئېلان قىلىنغان ئۈچ-تۆت كۈن مابەينىدە يۈز بەرگەن ۋەقەنى تەكشۈرۈشكە قاتنىشىپ قانداق تەسىرات ئالدىڭىز؟

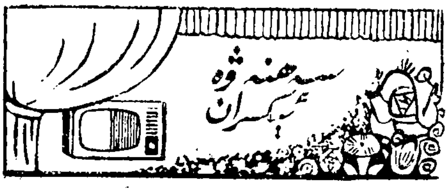

مۇھەررىر: بۇ خەۋەر ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىغا، شۇنداقلا قېرىنداش ئۇرۇنلارنىڭ

نورمال مۇناسىۋىتىگە تەسىر يەتكۈزۈپلا قالماي، بەلكى پارتىيەگە بىزنىڭ ئىناۋە-
تىگىمۇ نۇقسان يەتكۈزدى...... مۇھىمى خەۋەر يازغۇچى ئىختىيارىي مۇخبىر
رېئاللىقتا ھۆرمەت قىلمىغان.

خالىق ۋالى: شۇنداق. بۇ بىر پارچە خەۋەر كەلتۈرۈپ چىقارغان مەسىلىنى خام ماتېرىيال
قىلىپ، بىرەر ئەسەر يېزىپ ئاخباراتچىلىق ساھەسىدىكى ئايرىم كىشىلەردە ساق-
لىنىۋاتقان سەلبىي تەرەپلەر تەنقىد قىلىنسا بۇنىڭغا قانداق قارايسىز؟

مۇھەررىر: توغرا! مەنمۇ شۇنداق ئويلىغانتىم. بۇ ئىشنىڭ ئۆزىلا ئەپچىل بىر ھېكايە!

-5-

بىناملىق يېزىسى، چىڭقى چۈش مەزگىلى.

قۇرۇپ كەتكەن ئېرىق - ئۆستەڭلەر، نەملىكى تۈگەپ چاك - چاك يېرىلغان يەر-
لەر، ئۇسسۇزلۇقتىن سولاشقان بۇغداي مايسىلىرى، كۆكتاتلار......

-6-

بىناملىق يېزىسى، كۈندۈز:

مۇسا بوۋاي، گاھىت دۈيجاڭ قاتارلىق ئەر - ئايال ئەزالار ئېتىز بېشىدا.

دېھقان ئا: ھاۋا ئىسسىپ ئېرىق - ئۆستەڭلەردىن توپا ئۆرلەپ كەتتى. تېخىچە سۇ كېلىدۇ
دېگەن خەۋەر بولمىسا قانداق گەپ بۇ؟

دېھقان ب: شۇنى دېمەمدىغان! تەشنالىقتىن زىرائەت تۈگۈل ئادەملەرمۇ سولىشىپ كەتتى.

ئايال ئا: چوڭ ئادەملەرگىغۇ مەيلى، قۇدۇقنىڭ ئاچچىق سۈيىنى ئىچىۋېرىپ، باللار ئورۇق-
لاپ كېسەل بولۇپكېتىۋاتسا، بۇ كادىرلار نېمىش قىلىدىكىن تاڭ؟ ھېچ بولمىسا ئادەم-
لەر ئۈچۈنمۇ بولسا بىر ئېرىق سۇ باشلاپ كىرىلىسىمۇ بىرگەپ.

ئايال ب: شۇجى، شاڭجاڭ دېگەنلەرنىڭ ئۆيلىرىدە يولغۇچلۇقتىن بىر قول تىراكتور كېچە-
كۈندۈز دېمەي تاتلىق سۇ توشۇپ بېرىۋاتسا، ئۇلاردا نېمە غەم! ناھىيىدىن سۇ
نۆۋىتىنى قاچان بەرسە شۇ ھېساب دەپ ئولتۇرىۋېرىدۇ.

مۇسا بوۋاي: ھەي! بولدى، بولدى. «ئارتۇق گەپ ئىشەككە يۈك» قاينىغاننىڭ پايدىسى
يوق، يېزىلىق ھۆكۈمەتتىكى كادىرلارمۇ بەلكىم شۇك ياتمىغاندۇ. شۇنداقمۇ گا-
ھىت دۈيجاڭ؟

گاھىت دۈيجاڭ: مامۇت شۇجى داۋالىنىۋاتىدۇ، بارات شاڭجاڭمۇ سۇ ھەل قىلىمەن دەپ چېپىپ يۈرگىلى
ئىككى-ئۈچ ھەپتە بولدى. بەلكىم مۇشۇ بىر - ئىككى كۈن ئىچىدە ھەل بولۇپ
قالار. مۇسا ئاكام بىلەن ئىككىمىز يېزىلىق ھۆكۈمەتكە بېرىپ ئۇقۇشۇپ
كېلەيلى، ماقۇلمۇ؟

-7-

بىناملىق يېزىلىق ھۆكۈمەت ئىشخانىسى، كۈندۈز.

بارات تېلېفوندا سۆزلەشمەكتە.

بارات: ھە! ماقۇل! ناھايىتى ياخشى، سۇ ھەل بولىدىغانلا بولسا بۇ يەردىكى تەييارلىق-
لار پۈتتى، پەقەت تۆت كۆزىمىز بىلەن سۇنىڭ كېلىشىگە تەلمۈرۈۋاتىمىز. بولىدۇ،

خەير! (ئىروپكىنى قويۇپ سىرتقا قاراپ تۋۋلايدۇ) كاتىپ! ھەي كاتىپ!

كاتىپ: (كىرىدۇ) شائگجاڭ، بىرەر ئىش بارمىدى؟

بارات: ھەرقايسى كەنتلەرگە ئۇقتۇرۇڭ، ئېرىق-ئۆستەڭلەرنى كۆزدىن كۆچۈرۈپ تەييارلىقنى پۇختا قىلسۇن، سۇ كېلىدۇ، توختاڭ! ھازىر سۇ ئىنتايىن قىس، بىر تامچە سۇنىمۇ ئىسراپ قىلىشقا بولمايدۇ. ئەگەر كىمدە - كىم مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىدىكەن، جەرىمانە قويۇلىدىغانلىقىنىمۇ ئۇقتۇرۇپ قويۇڭ.

كاتىپ: ماقۇل. (چىقىپ كېتىدۇ) بارات ئۆزىنى ئورۇندۇققا تاشلايدۇ.

بارات: ئاخىرى سۇمۇ كېلىدىغان بولدى.

جامال: (گېزىت كۆتۈرۈپ كىرىدۇ) باشائگجاڭ، بۇ سىلىنىڭ گېزىت.

بارات: ھە! ئەپكەلگىنى، سەنمۇ ئولتار (خوش ياقمىغان ھالدا گېزىتكە كۆز يۈگۈرتىدۇ) « يۇلغۇنلۇق يېزىسىدا بۇ يىل ئەتىياز 5 مىڭ مو مۇۋىلىك باغ ئەھيا قىلىندى ··· »(گېزىتنى چۆرىۋېتىپ) بەكلا ماختاپ يېزىپ كەتتىغۇ بۇ يۇلغۇنلۇقنى. شارائىتى بولغاندىن كېيىن، باغ ئەھيا قىلىسىمۇ قىلغاندۇ، شارائىت بولسا بىز باغ ئەمەس، تاغمۇ ئەھيا قىلىمىز! مۇھىمى شارائىت بولۇشى كېرەكتە!

جامال: لىللا گەپ قىللا شائگجاڭ. شەرت - شارائىتى تولۇق بولمىسا ھېچ ئىش ئاقمايدۇ دېسىلە! يۇلغۇنلۇقنى ئالىدىغان بولساق شارائىتى قۇلايلىق، نېمە قىلسا قىلالايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە « قىلنى پىلدەك » كۆرسىتىپ يازىدىغان ئادەملىرىمۇ كۆپ دېسىلە!

بارات: يازىدىغانلار كۆپ دەپ-زە، خەخنىڭ ماختىنىشىنى ئوقۇپ ھوزۇرلىنىپ ئولتۇرىدىكەنمىز-دە؟! جامال ئاخۇن، سەنمۇ يېزىمىزنىڭ تەشۋىقاتىغا مەسئۇل كادىرى بولغانىدىن كېيىن، لاغايلاپ يۈرمەي بىنامىلىقنىمۇ ئانچە-مۇنچە گېزىتكە چىقارماسەن؟

جامال: يازغىدەك بىرەر يېڭى ئىش بولمىسا؟

بارات: يېڭى ئىش سېنى ئىزلەپ كېلەمتى؟ ھە توغرا، بۈگۈن ھاكىمدىن تېلېفون كەلدى. ئەتە كەچتۈرۈن سۇنى ئالىمىز، مانا بۇ بىنامىلىققا نىسبەتەن ئەڭ يېڭى ۋە ئەڭ زور ئىش، مۇشۇنى يازماسەن؟

جامال: بۇغۇ ياخشى بىر خەۋەر چىقىدۇ. بىراق سۇنى كۆرگەندىن كېيىن يازساق بولارمىكى؟

بارات: سەن ئۇنى يېزىپ، پۈتتۈرۈپ پوچتىدىن گېزىت چىقىدىغان يەرگە يەتكۈزگىچە يېزىمىز سۇغا چىلىشىدۇ! ئۇنداق سەۋەب كۆرسەتكىچە يازالمايمەن دېگىنە؟

جامال: يېزىشىنىغۇ يازىمەن!

بارات: ئەمىسە يېزىپ باقماسەن؟

جامال: ماقۇل ئەمىسە، يازسام يازاي. كاتىپقا دەپ تامغۇ باستۇرۇپ بەرسىلە.

بارات: تامغۇ دېدىڭمۇ؟ ھازىرلا كاتىپقا دەپ قانچىلىك لازىم بولسا باستۇرۇۋال.

-8-

خوشنا ناھىيىنىڭ ساي بۇلاق يېزىسىدىكى دەريا بويى، كۈندۈز.

قادىر بىلەن ئادىل سۆھبەتلەشمەكتە:

ئادىل: قادىر شائىجاڭ، ئەھۋالنى ناھىيىگە دەپ باقمامىلا؟

قادىر: دېمەممۇ سۇ ئاز بولغاندىن كېيىن ناھىيىمۇ ئىلاجىسىز.

ئادىل: (دەرياغا قاراپ) « دەريادا بېلىق ئۇسسۇز » دېگەندەك شۇنچىلا دەريا يېزىمىزدىن باشقا ناھىيىگە ئېقىپ كېتىدۇ. بىز بولساق بۇ يەردە زىرائەتلىرىمىزنىڭ قۇرۇپ كېتىشىگە قاراپ ئولتۇرىمىز.

قادىر: باشقىلارنىڭ ھەققىگە كۆز سالساق توغرا بولمايدۇ.

-9-

بىنالىق يېزىلىق ھۆكۈمەت قورۇسى، كۈندۈز.

جامال: باشائىجاڭ بۇ خەۋەرنى يېزىپ چىقتىم، كۆرۈپ باقامىلا؟

بارات: مەن كۆرمىسەممۇ ئەۋەتىپ باقمامسەن قېنى، تېخى ئۇ نېمىگىنى گېزىتكە چىقىرامدۇ-يوق!

جامال: ناۋادا سۇ كەلمەي قالسا بىرەر چاتاق چىقارمۇ-يا؟

بارات: ھەي! ئىككى مىسقال كەلمەيدىغان قەغەزگە يازغان تۆت قۇر خېتىڭدىن ئەجەپمۇ ئەنسىرەپ كەتتىڭغۇ؟ ئۇ نېمەڭ جايىنى تاپقىچە، يېزىمىز سۇغا چىلىشىدۇ دېدىمغۇ ساڭا!

-10-

كۈندۈز.

ناھىيىلىك ھۆكۈمەت بىناسى ئالدىدا توختىتىلغان پىكاپ يېنى.

كاتىپ: ھاكىم قەيەرگە ماڭدىلا؟

ھاكىم: مەمۇرىي مەھكىمىگە.

كاتىپ: بارات شائىجاڭ مېنى ئەۋەتكەنتى، بۈگۈن كەچتۇرۇن سۇنى ئاچساق بولامدۇ؟

ھاكىم: ئەسلىدە يېزىلارنىڭ ئەھۋالىغا ئاساسەن، سۇنى بۈگۈن كەچتە سىلەرگە بەرمەكچى بولغان. بىراق، يۇلغۇنلۇق يېزىسىنىڭ يەنە ئۈچ يۈز مودىن ئارتۇقراق بۇغدىيى سۇغۇرۇلماپتۇ. شۇڭا بىر كۈن كېچىكتۈرۈپ ئەتە سىلەرگە بەرمەكچى.

كاتىپ: چۈشتىن ئىلگىرى ئۇن نەچچە كىشى سۇنى ئېچىپ كېلىشكە تومما بېشىغا كەتكەن، قالغانلارنىڭ ھەممىسى يۇرتتا سۇغا قاراپلا قالغانتى.

ھاكىم: باشقا ئامال يوق! سىز ئۇلارغا ئەھۋالنى ئۇقتۇرۇڭ، دەريادىكى سۇ مىقدارى كۈندىن-كۈنگە ئازىيىپ كېتىۋاتىدۇ. مەنمۇ مۇشۇ ئىش ئۈچۈنلا ۋىلايەتكە بارىمەن، خەير!

كاتىپ: ماقۇل، ھە راس! ... جامالنىڭ ۋىلايەتكە ئەۋەتىدىغان بىر پارچە خېتى باركەن، « پوچتىغا سېلىۋەت » دەپتى، ئۈلگۈرەلمەيدىغان ئوخشايمەن، سىلە......

ھاكىم: ھە، ئەكېلىڭ مەن ئالغاچ باراي! بۇ بىر پارچە خەۋەركەنغۇ؟ بولىدۇ.

Altun

-11-

سايېۋىلاق يېزىسىنىڭ مەجلىسخانىسى، كۈندۈز!

قادىر: كۆپچىلىككە مەلۇم، بۇ يىل ھۆل-يېغىننىڭ كەم بولۇشى سەۋەبىدىن تاغدىن كېلىدىغان سۇ بەكمۇ ئازىيىپ كېتىۋاتىدۇ. بۈگۈنگە قەدەر پۈتۈن سايېۋىلاق بويىچە كۈزگى بۇغدايلارنىڭ ئاران ئوتتۇز پىرسەنتىلا بىر قېتىم سۇلۇق بولدى. بۇ...

ئادىل: بىر دەريا سۇيى يېزىمىزدىن ئۆتۈپ ئاياققا كېتىۋاتسا، قاراپ تۇرۇپ ئۇسسۇز قېلىۋاتقىنىمىزنى!

كادىر ئا: بىزنىڭ تەۋەدىن ئۆتكىنى بىلەن باشقىلارنىڭ سۇيى. دە، ئۇ؟!

كادىر ب: ئۆزىمىزنىڭ تېخى تەشنالىقىمىزنى قاندۇرالمىسا! ئۇنى باشقىلارنىڭ سۇيى دېسەك! قاراپ تۇرۇپ مايسىلارنى قۇرۇتۇپ ئەتمىسەكلا بولاتتىمۇ؟!

قادىر: ئۇنچىۋالامۇ بوپ كەتمەس!

ئادىل: ئۆز ۋاقتىدا بىزمۇ ئۇلارنىڭ يۇلغۇنلۇق، بىنامىلىق يېزىلىرىغا مەلۇم سۇ ياردەم قىلغان، ئەمدى پەلەكنىڭ چاقى تەتۈر ئايلىنىپ، بىزگە سۇ لازىم بولغاندا ئۇلارنىڭ سۇيىدىن ئازراق پايدىلانساق نېمە بولاتتى؟! مېنىڭچە دەريانى توسۇش كېرەك!

كادىر س: خېلى جايىدا گەپ قىلىسەن جۇمۇ!

قادىر: ئۇ چاغدا بىز ئېھتىياجىمىزدىن ئاشقان سۇنى ياردەم قىلغان، ئەمدى قۇرغاقچىلىق بولغان مەزگىلدە ئۇنى قايتۇرۇپ ئالىمىز دېسەك بۇ گەپ نەگە توغرا كېلەر؟

كادىر ب: مېنىڭچە شاڭجاڭ ئۇلار بىلەن سۆزلىشىپ كۆرسە، ئەگەر سۇغۇرۇش ئىشلىرى بىر يەرگە بارغان بولسا، بىر ئاز سۇ سورىساق ياقمۇ دېمەس!

قادىر: بۇ گەپنىڭ خېلى جېنى بار!

-12-

ئاۋات شەھەر، كۈندۈز.

پىكاپ چوڭ كوچىدىن قايرىلىپ، گېزىتخانىنىڭ ۋودۇسكا ئېسىلغان دەرۋازىسىدىن كىرىپ قورۇ ئىچىدە توختايدۇ. ھاكىم پىكاپتىن چۈشۈپ، تەھرىر بۆلۈمىگە كىرىپ كېتىدۇ.

-13-

بىنامىلىق يېزىسىنىڭ ھەرقايسى كەنتلەرگە سۇ تەقسىملەيدىغان زاكو بېشى، كەچقۇرۇن.

بارات، گاھىت، مۇسا بوۋاي، جامال ۋە كەتمەن تۇتقان بىر قانچە كىشىلەر تەقەززالىق بىلەن يولغا قارىماقتا.

گاھىت: سۇ ئاچقىلى كەتكەنلەرمۇ جىمىپلا كەتتىمۇ؟

بارات: ئەجەبمۇ تاقەتسىزكەنسىز، تېخى ۋاقتى بار!

دىخان ئا: باشاڭجاڭ، بىزنىڭ كەنتنىڭ بۇغدايلىرى ئۆلەي دەپلا قالدى، سۇ نۆۋىتىنى ئالدى بىلەن بىزگە بېرىڭلار!

جامال: ھەممەيلەننىڭ سىزدەكلا نەپسى بار ئەمەسمۇ؟ (يىراقتىن موتسىكلىتنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ)

بارات: كاتىپمۇ قايتىپ كەلدى، سۇنى ئاچقان ئوخشايدۇ، تەييارلىنىپ تۇرايلى! (كۆپچىلىك تاقاقلارنى ئاچىدۇ-كاتىپ ئۇلارنىڭ قېشىغا كېلىپ موتىسكلىتنى توختىتىدۇ.

مۇسا بوۋاي: سۇنى ئاچتىڭلارمۇ؟

بارات: سۇ يېقىن كەلدىمۇ؟

دېخان ب: سۇ خېلى كۆپتۇ؟

كاتىپ: سۇ نۆۋىتى كېچىكتۈرۈلۈپ بىزگە ئەتە كەچقۇرۇن بېرىلىدىكەن!

جامال: ھە؟!

-14-

تەھرىر بۆلۈم، كەچقۇرۇن.

تەھرىر بۆلۈم مۇدىرى: ھېلىقى ھاكىم ئېلىپ كەلگەن خەۋەرنى كۆردىڭىزمۇ؟

مۇھەررىر: كۆردۈم، خېلى ماغدۇرى بار خەۋەركەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە خەۋەر-ماقالىلارمۇ ئۆك-سۈپ تۇراتتى.

تەھرىر بۆلۈم مۇدىرى: مەزمۇنى…

مۇھەررىر: تەكلىماكاننىڭ چېتىگە جايلاشقان بىنالىق يېزىسىنىڭ كۈزگى بۇغداي يىلىرى ئو-مۇمىيۈزلۈك سۇغۇرۇلدى، ياخشى ئاينىماقتا دېگەن مەزمۇندا، ۋاقىت-خاراك-تېرىمۇ كۈچلۈك.

تەھرىر بۆلۈم مۇدىرى: ناھايىتى ياخشى، بۇنىڭدىن قارىغاندا بۇيىلقىدەك قۇرغاقچىلىق پەيتىمۇ ئۇلار سۇ باشقۇرۇشنى كۈچەيتىپ، مول ھوسۇل ئېلىشنىڭ ئەۋزەل شارائىتىنى يارىتىپتۇ دەڭە؟

مۇھەررىر: بۇ تەسەۋۋۇرغا ناھايىتى يېقىن.

تەھرىر بۆلۈم مۇدىرى: ياخشى، خەۋەرگە تەھرىر ئىلاۋىسى يېزىپ، بۈگۈنلا تەييارلاڭ، ئەتىلىك گې-زىتنىڭ بىرىنچى بېتىگە بېرەيلى.

-15-

بىنالىق يېزىلىق ھۆكۈمەت ئىشخانىسى، كېچە.

بارات تېلېفوندا سۆزلەشمەكتە.

بارات: بولمايدۇ! ئۇنداق قىلىشقا بولمايدۇ!! پۈتۈن يېزىمىز سۇسىراپ قۇرۇپ كېتىۋاتقاندا، سۇ نۆۋىتىمىزنى بىر سائەت ئەمەس، بىر مىنۇت-سېكۇنت كېچىك-تۈرسەڭلار ئەمدى قاراپ تۇرالمايمىز!

كاتىپ: يەنە كېچىكىپتىمۇ؟

بارات: يۇلغۇنلۇقتىكىلەر سۇنى ئەتە كەچقۇرۇن يەنە بىر سائەت ئۇزارتىپ بەرسەڭلار دەيدۇ.

جامال: ھەي، «ئۇسساپ كەتسەڭ تالقان يە» دېگەندەك بىر گەپ بولۇۋاتىدىغۇ بۇ؟!

-16-

باسما زاۋۇت، كېچە. ئىشچىلار ئالدىراش ئىشلىمەكتە، گېزىت تېز سۈرئەتتە بې-سىلىپ چىقماقتا.

-17-

دەريا بويىدىكى سۇ پونكىتى، ئەتىگەن.

قادىر: كۆزىڭىز بىلەن كۆرۈۋاتىسىز، مايسىلار سولىشىپ كەتتى. سىز ناھىيەگىلەرگە ۋا-
كالىتەن سۇ باشقۇرۇۋاتقان كىشى بولغاندىن كېيىن، رەھبەرلىك بىلەن بىللە
سۆزلىشىپ باقسىڭىز، ئىمكانىيەت بولسا بىر ئاز سۇ ياردەم قىلساڭلار!

سۇ باشقۇرغۇچى: كېچە ناھىيەدىن تېلېفون كەلدى! بىنالىق يېزىسىغا تېخى بىر تامچىمۇ سۇ بار-
ماپتۇ. ئۇنداق شارائىتتا بۇ ئىشتىن ئېغىز ئاچقىلى بولارمۇ ؟

قادىر: ئۇغۇ شۇنداق!

سۇ باشقۇرغۇچى: بىر نەچچە كۈن ئۆتسۇن، ئاندىن بىر گەپ بولار!

قادىر: شۇنداق قىلايلى! (ئۇلۇغ كىچىك تىنىپ، ئورنىدىن تۇرىدۇ).

-18-

سايبۇلاق يېزىلىق ھۆكۈمەت ھويلىسى، چۈش.

پوچتالىيون موتسىكلىت بىلەن ھويلىغا كىرىدۇ. ئادىل چىقىپ خەت-چەك، گې-
زىتلەرنى تاپشۇرۇۋالىدۇ.

-19-

سايبۇلاق يېزىلىق ھۆكۈمەت ئىشخانىسى، چۈش.

قادىر دېرىزە ئالدىدا ئۆز-ئۆزىگە سۆزلىمەكتە.

قادىر: ھەي... بۇ يىلقى بۇغداي مەھسۇلاتىنى ئاشۇرىمىز دېگەنمۇ بىر گەپ بولۇپ قالدى-دە!
(ئادىل ئالدىراش كىرىدۇ).

ئادىل: شائجاڭ قارىسىلا؟!

قادىر: نېمە بولدى؟ (ئادىل گېزىتنى كۆرسىتىدۇ، قادىر گېزىتتىكە كۆز يۈگۈرتۈپ، ئورنى-
دىن چاچراپ تۇرىدۇ).

قادىر: «بىنالىق يېزىسىدىكى كۈزگى بۇغدايلار ئومۇميۈزلۈك سۇغۇرۇلدى...» تېخى باياملا
بىنالىققا بىر تامچىمۇ سۇ بارمىدى دەۋاتماتتى؟

ئادىل: قادىر شائجاڭ! ھەممە خەق سىلە بىلەن بىزگە ئوخشامدۇ؟ بۇغدايلىرى سۇغۇرۇ-
لۇپ بولسا، بىكار يەرلەرگە سۇ باشلاپ، ئوت - چۆپ ئۆستۈرۈپ چارۋا باقىدۇ - دە!
بۇ خەۋەر گېزىتتە ئېلان قىلىنغىچە بولغان ئارىلىقتا كەم دېگەندە ئون كۈن ئۆتكەندۇ؟

قادىر: توغرا! شۇنداق بولۇشى مۇمكىن.

ئادىل: مۇمكىنلا ئەمەس! جەزمەن شۇنداق، مېنىڭچە ئەمدى «كۆمسەم پىشارمۇ، ياپسام پىشارمۇ»
دەپ ئولتۇرماي، دەريانى توسۇپ ئۆلۈۋاتقان 70 پىرسەنت مايسىلارنى نەم قىلىۋالايلى!

قادىر: باشقا ئامال بولمىغاندىن كېيىن شۇنداق قىلساقمۇ يامان بولماس!

ئادىل: مانا بۇ بولىدىغان گەپ! (تېلېفوننى ئېلىپ) ئۈچىنچى كەنت كېرەك.
ھە! يۈسۈپ سۇئجاڭما؟ قولىدا كەتمەن تۇتالايدىغان ئادەملىرىڭىزنى دەريا بويىغا
ئېلىپ چىقىڭ. ھە راست، ئىككىنچى كەنتكە ئادەم ئەۋەتىپ ئۇقتۇرۇپ قويۇڭ، دەرھال
شاخ-شۇمبا تەييارلىسۇن، دەريانى توسىمىز!

-20-

بىنا ملىق يېزىسى ئېتىز بېشىدا، كۈندۈز.

بارات: (مايسىلارغا قاراپ) يەنە 5ـ6 سائەتلەردىن كېيىن سۇ كەلسە، مانا بۇ مايسىلار ـ غىمۇجان كىردۇ.

جامال: سۇنىڭ كېلىدىغان ۋاقتى يەنەكەينىگە سۈرۈلۈپ كەتمىسىلا بولاتتىغۇ؟

بارات: ئالا ـ تاغىل سۆزلەپ شۇم ئېغىزلىق قىلمىسا ئىچۇ؟

جامال: ھېلىقى خەۋەر گېزىتخانىغا بارغىچە سۇنىڭ بېشى كۆرۈنسە بولاتتى، «سۇنى كۆرمەي ئۆتۈك سېلىپ قويدۇق». بىرەر چاتاق چىقىپ قالامىكى دەيمەن.

-21-

دەريا بويىدىكى سۇ باشقۇرۇش پونكىتى، كۈندۈز.

سۇ باشقۇرغۇچى تېلېفوندا سۆزلەشمەكتە.

سۇ باشقۇرغۇچى: چاتاق چىقتى! چوڭ چاتاقچىقتى! سىز كىم؟ بىنا ملىق يېزىدىكى بارات شائىجا ئـ ـما؟! ۋەي، تېخىچە سۇ بارمىغانمىدى! ئاپلا! سىلەر ئۇ يەردە ئاغزىڭلارنى كاك ـ كۆكتەك ئېچىپ ئولتارغىنىڭلار بىلەن سايـبۇلاقنىڭ ئادەملىرى سۇنى توسىۋالدى...

قارشى تەرەپ: نېمە؟ نېمە؟

-22-

بىنا ملىق يېزىلىق ھۆكۈمەت ئىشخانىسى، كۈندۈز.

بارات تېلېفوندا سۆزلەشمەكتە، گاھىت، جامال، كاتىپ قاتارلىق ئۈن نەچچە كىـ شى باراتنى چۆرىدەپ تۇرماقتا.

بارات: ۋەي! ۋەي! سىز ئـۇلارغا بىنا ملىق يـېزىسى ئـۇسسۇزلـۇقتىن ھـالاك بـو ـ لـــۇۋاتــــدۇ دەڭ! ... نـــمــــە؟ ... ئـنۇنـمـايـۋاتــدۇ؟ سۇ بىزنىڭ! ھەددى ئەمەس! ... لاتا چاينىماي تېز بۇلۇڭ دەيمەن، تېز! (تە ـ رويكىنى تاشلايدۇ) « بىتالەيگە سۇكەلسە، ئاللاكۇدىن يـار كېتىـپتۇ » دېگەن مۇشۇدە! باشقىلارغا ھېچ گەپ يوق، نۆۋەت بىزگە كەلگەندە سايبۇلاقنىڭ ئادەمـ لىرى سۇنى توسىۋاپتۇ!

گاھىت: ئەمدى قانداق قىلىمىز؟

ئەزا ئا: قانداق قىلاتتۇق، ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلەرمىز!

ئەزا ب: ئۆز ۋاقتىدا دېمىگەنمىدىم، بۇ كادىرلارنىڭ گېپىگە ئىشەنگىلى بولمايدۇ دەپ! بىرسى ئەتە سۇ كېلىدۇ دېسە، بىرسى كېچىكتى دەيدۇ، يەنە بىرسى قويۇپ تـۇ ـ سىۋالدى دەيدۇ. ياخشىراق چارىسى يوق!

ئەزا س: بولدى، يا سۇيى، يا ئوتى يوق مۇنداق يەرگە تويدۇم، كۆچىمەن!

گاھىت: بارات شائىجاڭ گەپ قىلمامىلا، قانداق قىلدۇق؟!

بارات: «ئۆچمە پىش ئاغزىمغا چۈش» دەپ ئولتۇرغان بىلەن ئىش تائىئاتمايدىغاندەك تۇرىدۇ. خەق ھېچ تەپتارتماستىنلا سۇيىمىزنى باغلىۋالسا قاراپ تـۇرامدۇق!... دەرھال بىر نەچچە ياخشى ئاتتەييارلاڭلار!

جامال: ئەستەغپۇرۇللا!

-23-

دەريا بويى، كۈندۈز.

سايىۋلاق يېزىسىنىڭ ئادەملىرى شاخ-شۇمبا، توپا قاچىلانغان قاپلار بىلەن دەريانى توسماقتا.

— تېز بولۇڭلار، تېز.

— شاخنى بۇياققا ئەكىلىڭلار!

— ھاڭۋاقتىلىق قىلماڭلار!

— غەيرەت قىل دەيمەن ساڭا!

— ....

(دەريا توسۇلۇشقا ئازلا قالغاندا،سۇ شاخ - شۇمبىلارنى ئېقىتىپ كېتىدۇ).

ئادىل: ئاپلا شاخ ئەكىلىڭلار!

(سۇ باشقۇرغۇچى يۈگۈرۈپ كېلىدۇ).

سۇ باشقۇرغۇچى: بۇ سىلەرنىڭ نېمە قىلغىنىڭلار؟ بۇنداق زوراۋانلىق نەدە بار؟

سايىۋلاقلىق دېھقان: ھەي بۇرادەر ئۈنچىۋالاچىڭقا لىمىسا كۈچۈ، بارنى تەڭ كۆرۈپ تۇرايلى!

ئېككىنچى دېھقان: خۇدا يېمىنىڭ سۈيىگە ئۈنچىۋالا قىلىپ كەتمە، مۇسۇلمان!

سۇ باشقۇرغۇچى: بىنا ملىققا تېخى بىر تامچىمۇ سۇ بارمىغان تۇرسا!

ئادىل: جاننى ئالىدىغان ئىش بولسىمۇ راس گەپ قىل ئاكا! بىزمۇ بۇ سۇنى ئاسماندىن ئېلىپ چىقىپ كەتمەيمىز، قۇرۇپ كېتىۋاتقان مايسىلارنى سۇغۇرىمىز!

سۇ باشقۇرغۇچى: سىلەرمۇ تېگىشلىك سۇيۈڭلەردە سۇغارما مەسىلەر؟!

ئۈچىنچى دېھقان: ھەي ئاداش،كاشال قىلماي نېرى تۇر!

سۇ باشقۇرغۇچى: «مال ئېگىسىدىن ئوغرى كۈچلۈك» دېگەندەك گەپ قىلما! سۇ بىزنىڭ!

-24-

دەريا بويلاپ سوزۇلغان يول، كۈندۈز.

بارات باشلىق 5 _ 6 كىشى ئات چاپتۇرۇپ كەلمەكتە.

-25-

دەريا، كۈندۈز.

سايىۋلاقنىڭ ئادەملىرى ھەدەپ دەريانى توسماقتا.

سۇ باشقۇرغۇچى: مۇنداق يولسىزلىق قىلماڭلار! (ئۈزى دېھقاننىڭ قولىدىكى شاخنى تارتىۋېلىپ، دەرياغا تاشلىۋېتىدۇ) سۇنى باغلاشقا بولمايدۇ، دەۋاتىمەن!

دېھقان: نېمانداق پۇتلىشىدۇ ماۋۇ! (سۇ باشقۇرغۇچىنى ئىتتىرىۋېتىدۇ. تەڭپۇڭلۇقنى يوقاتقان سۇ باشقۇرغۇچى پۇلاڭگىدە دەرياغا چۈشۈپ كېتىدۇ، بارات باشلىق ئاتلىقلار كېلىپ ئاتلىرىدىن چۈشىدۇ، سۇ باشقۇرغۇچى ملق تەسلىكتە قىرغاققا چىقىدۇ).

سۇ باشقۇرغۇچى: با... باشاڭچاڭ! باشاڭچاڭ! بۇلار مېنى سۇغا تاشلىۋېتىپ دەريانى باغلىۋالدى!

بارات: خەقنىڭ سۆيىمنى باغلىۋالغاننى ئازدەپ تېخى سۇغا تاشلىۋەتتىما؟ (دەريادىكىلەرگە) توختاڭلار!!!

ئادىل: (باراتنىڭ ئالدىغا كېلىپ) ئۆزلىرى كىم بولىدىكىن؟

بارات: كىم بولىماقچىدىم؟ دەريادىكى سۇنىڭ ئىگىسى بولىمەن!

سۇ باشقۇرغۇچى: بىنامىلىقنىڭ باشلىقى، باشا ئىجاڭ دەپ ئاڭلاپمىدىڭ؟

ئادىل: باشا ئىجاڭ، يولدا كەلگىچە ئۇسساپمۇ قالغانلا. بىرەر پىيالە چاي ئىچىپ ئۇسسۇزلۇقنى قاندۇرغاچ سۆزلەشەيلى!

بارات: سىزنىڭ بىر پىيالە چېيىڭىزنى ئىچىپ مەن قانغىچە، نەچچە مىڭ مو مايسا تۇگەيدۇ، يولداش! باشقا كەپنى قويايلى. (ئۆز ئادەملىرىگە) شاخ ـ شۇمبىلارنى ئېلىپ تاشلاپ، سۇنى قويىۋېتىڭلار!

ئادىل: تەخىر قىلسىلا باشا ئىجاڭ، سىلە بىزنىڭ چاينى ئىچمىسىلە، بىز سىلىنىڭ سۇدىن بىرەر يۇتۇم ئىچىپ، ئۇشۇ بىزنى ئەم قىلىۋالايلى، قانداق؟!

بارات: نېمانچە گېپىڭ سېسىق نېمىسەن؟ بىلىپ قوي، بىزنىڭ بىنامىلىقلار ئېقىن سۇ كۆرمەـ گىلى نىكەم (ئادىلنى ئىتتىرىۋېتىپ دەريادىكىلەرگە ۋاقىرايدۇ) توختىتىڭلار دەۋاتىمەن!

ئادىل: توختاتماڭلار! (بارات ئالدىغا كېلىپ قالغان دېھقاننىڭ كەتمىنىنى دەرياغا چۆرۈپ تاشلىۋېتىدۇ ۋە يەنە بىر دېھقاننىڭ ياقىسىدىن تۇتۇپ).

بارات: ئاڭلىدىڭمۇ ئىشنى توختات! (گەۋدىلىك بىر دېھقان باراتنىڭ ئالدىغا كېلىدۇ)

دېھقان: ھەددىلىرىدىن ئاشمىسىلا؟!

بارات: ماڭ نېرى! (گەۋدىلىك دېھقاننى ئىتتىرىدۇ، دېھقان بىر مۇشت ئۇرۇپ باراتنىڭ قاپىقىنى يارىدۇ. باراتنىڭ ئادەملىرى دەريادىكىلەرگە تاشلىنىدۇ، ئىككى تەرەپ تۇتۇشۇپ قالىدۇ، بىر نەچچە كىشى دەرياغا چۈشۈپ كېتىدۇ. ئادىل جىدەلنى بېسىقتۇرماقچى بولىدۇ).

ئادىل: توختاڭلار! (بارات ئادىلنىڭ ياقىسىنى سىقىۋالىدۇ).

بارات: سۇنى قويىۋەت! بولمىسا ئۇستىڭدىن سوتقا ئەرز قىلىمەن!

ئادىل: با... باشا ئىجاڭ! ئۆزلىرىنى بېسىۋالسىلا! بىزمۇ ئىلاجسىز، شۇ... شۇنداق قىلدۇق. سىلىنىڭ بۇغدايلار ئىككى قېتىم سۇلۇق بولغاندىن كېيىن، ئۇنچىۋالا قىلىپ كەتمىسىلە!

بارات: ئىككى قېتىم سۇلۇق بولغاندىن كېيىن دېدىڭمۇ؟ كىم شۇنداق دەيدۇ ساڭا!

-26-

بىنامىلىق يېزىلىق ھۆكۈمەت ئىشخانىسى، كۈندۈز.

جامال تېلېفوندا سۆزلەشمەكتە.

جامال: مەن دېدىمغۇ، ھە! مەن جامال! نېمە؟ گېزىتكە قاراپباق؟... نېمە بوپتۇ... خەۋەر! (جامال گېزىتلەرنى ئاختۇرۇپ بىر گېزىتنى قولىغا ئالىدۇ) «بىنامىلىق يېزىسى بۇغداي مايسىلىرىنى ئومۇميۈزلۈك سۇغۇرۇپ...» ئاپلا! بۇ ئەمدى نېمە بولۇپ كەتتى ھە؟!

-27-

ۋىلايەتلىك مەمۇرىي مەھكىمە ئىشخانىسى، كۈندۈز.

خالىق ۋالى بىلەن ھاكىم سۆھبەتتە.

ھاكىم: خالىق ۋالى ئويلاپ باقسىلا! بۇ زادى قانداق گەپ. سۈيىمىزنى توسۇۋالغانىنى ئاز دەپ ئادەملىرىمىزنى ئۇرسا، بۇنىڭغا چىداپ تۇرغىلى بولامدۇ؟

خالىق ۋالى: ئەسلى سايبۇلاقلىقلارنىڭ سۇنى تۇيۇقسىزلا توسۇۋېلىشى توغرا ئەمەس. بىراق سىلەرنىڭ بۇغدايلارنى ئومۇمىيۈزلۈك سۇغۇرۇپ بولغىنىڭلارنى ئاڭلاپ، ئۆزلىرىنىڭ مايسىلىرىنىڭ قۇرۇپ كەتمەسلىكى ئۈچۈنلا بۇ ئىشنى قىلغان!

ھاكىم: نېمە؟ بىز بۇغدايلارنى قاچان ئومۇمىيۈزلۈك سۇغۇرۇپ بوپتىمىز؟

خالىق ۋالى: ھاكىم، ئويلاپ بېقىڭ. تەكلىماكاننىڭ چېتىگە، دەريانىڭ ئەڭ ئاياغ ئېقىنىغا جايلاشقان بىنامىلىق يېزىسى ئومۇمىيۈزلۈك سۇغۇرۇشنى تۈگەتكەن يەردە، ناھىيەگىلەر بويىچە سۇغۇرۇش ئىشى ئاللىقاچان بىر يەرگە باردۇ - دە!

ھاكىم: ۋالى ئېيتقانلىرى تەخمىنەن گەپمۇ - قانداق؟

خالىق ۋالى: تامامەن ئاساس بار گەپ! قېنى بۇ گېزىتنى كۆرۈپ بېقىڭ! (گېزىتنى سۇنىدۇ، ھاكىم گېزىتكە كۆز يۈگۈرتىدۇ).

ھاكىم: «بىنامىلىق يېزىسىدا بۇغدايلار ئومۇمىيۈزلۈك سۇغۇرۇلدى...» يالغان! پۈتۈنلەي يالغان! گېزىتخانىدىكىلەرنىڭ گەپ تاپالماي ئويدۇرۇپ چىقارغان نېمىسى بۇ!

خالىق ۋالى: بۇنى گېزىتخانىدىكىلەردىنمۇ كۆرگىلى بولمايدۇ، خەۋەرنىڭ ئاستىغا قاراڭ!... مانا... بۇ يەرگە!

ھاكىم: « بىنامىلىق يېزىسىدىن جامال»، ھۇ كاززاپ! (تېلېفوننى ئالىدۇ) ناھىيىلىك پوچتىخانىما؟ بىنامىلىق كېرەك! بىنامىلىق!

-28-

بىنامىلىق يېزىلىق ھۆكۈمەت ئىشخانىسى، كۈندۈز.

كاتىپ تېلېفوندا سۆزلەشمەكتە.

كاتىپ: ۋەي! ۋەي! نېمە؟ سىلە ھاكىممۇ؟ بىر پارچە يالغان خەۋەر دېدىلىمۇ؟ بىنامىلىق ھەققىدىمۇ؟...

-29-

بىنامىلىق يېزىلىق ھۆكۈمەت ھويلىسى، كۈندۈز.

جامال ئىشخانا تەرەپكە كېلىۋېتىپ، كاتىپنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، دېرىزە يېنىدا توختايدۇ.

كاتىپنىڭ ئاۋازى: ھاكىم، ھېلىقى يالغان خەۋەرنى جامال يېزىپتىكەنمۇ؟ پۈتكۈل ۋەقەگە شۇ خەۋەر سەۋەبچى دېدىلىمۇ؟ جامالنى دەرھال ناھىيىگە ئەۋەتەمدۇق؟... بولىدۇ، بولىدۇ. (جامال كەينىگە ئۆرۈلۈپ يۈگۈرگىنىچە دەرۋازىدىن چىقىپ كېتىدۇ، كاتىپ پالاقشىغان ئاۋازنى ئاڭلاپ دېرىزە تۈۋىگە كېلىدۇ).

كاتىپ: جامال! ھەي جامال! نەگە بارىسەن؟... توختا دەيمەن! توختا!!... تۇتۇڭلار ئۇنى!

-30-

(جامال ياپراقلىرى سارغىيىپ كەتكەن بىر تۈپ دەرەخنىڭ دالدىسىدا تۇرۇپ،

يېزىلىق ھۆكۈمەت قورۇسىغا قارايدۇ. كاتىپ باشلىق بىر نەچچە كىشى ھەر تە-
رەپكە يۈگرەشمەكتە)

— جامالنى كۆردىڭلارمۇ؟

— ھازىرلا مۇشۇ يەردە كۆرگەنتىم، قاياققا كەتتىكى!

— ئاپلا! نەگە كەتكەندۇ، ئۇ كۇسپۇرۇچ؟!

(جامال كەينىگە داجىيدۇ).

-31-

ۋىلايەتلىك مەمۇرىي مەھكىمە ئىشخانىسى، كۈندۈز.

خالىق ۋالى بىلەن ھاكىم سۆھبەتتە.

ھاكىم: ئەھۋال شۇنداق، ئەگەر ئىشەنمەيدىغان گەپ بولسا ئادەم ئەۋەتىپ، بىنامىلىقنىڭ بۇغداي مايسىلىرىنى تەكشۈرۈپ كۆرەيلى!

خالىق ۋالى: شۇنداق قىلايلى! گېزىتخانىدىنمۇ ئادەم بارسۇن! ھېلىقى ئىختىيارىي مۇخبىر ھازىر قەيەردىدۇ؟

-32-

بىپايان چۆل، كۈندۈز.

جامال قۇم بارخانلىرى ئارىسىدا پات - پات كەينىگە قاراپ قويۇپ قاچماقتا.

جامال: بۇ ناكەس خەۋەرنىڭ كاساپىتىدىن چۆلدە ئۇسساپ ئۆلىدىغان بولدۇم - دە! نېمىشقىمۇ يازغان بولغىيدىم!

-33-

بىنامىلىق يېزىلىق ھۆكۈمەت قورۇسى ئالدى، كۈندۈز.

مۇسا بوۋاي قاتارلىق ئەر-ئايال دېھقانلار رادىيو كانىيىدىن ناخشا ئاڭلىماقتا:

«ئېقىن سۇنى باشلىدۇق،
چۆللەر ئاۋات گۈل بولدى.
سۇغا قاندى زىرائەت،
بۇ يىل ھوسۇل مول بولدى...»

ھۆرمەتلىك رادىئو ئاڭلىغۇچىلار! يۇقىرىدا ناخشا ئاڭلاتتۇق. ئەمدى گېزىت خەۋەرلىرى ئاڭلاڭلار! «بىنامىلىق يېزىسىدىكى دېھقانلار قۇرغاقچىلىق مەزگىلىدىمۇ سۇنى تېجەپ ئىشلىتىپ، يېزا بويىچە بۇغداي مايسىلىرىنى ئومۇميۈزلۈك سۇغۇرۇۋالدى...».

دېھقان ئا: نېمە دەيدۇ بۇ يالغانچى زوۋۇك؟

دېھقان ب: بۇمۇ يېقىندىن بۇيان خېلى يامان ئەمەس سۆزلەيتتى. بۈگۈن كونا كېسىلى قوزغىلىپ قالدىمۇ - يە؟ يەنە يوق گەپنى قىلغىلى تۇردىغۇ؟!

ئايال دېھقان: ئۇنىڭ كۆزى بولمىغاندىن كېيىن دەۋىرىدۇ؟

دېھقان س: مانا ئەمدى «سۇ كەلدى» دېگەن ئاتاققا بولىسىمۇ ئىگە بولدۇق، ئەمدىغۇ كۆڭلۈڭ-لەر تىنىغاندۇ؟

ئايال دېهقان: سۇ كېلىدۇ دېگەن گەپنىڭمۇ ئايىغى چىقتى!

مۇسا بوۋاي: ئى تەڭرى، ئاچ قويساڭمۇ ئۇسسۇز قويمىغىن!

-34-

ئاسفالىت يېپىلمىغان چوڭ يول، كۈندۈز.

چاقچاقلىقىنى چىرايلىق بىر ئاپتوۋۇز تېز سۈرئەت بىلەن كەلمەكتە. بىر ئەگمىگە كەلگەندە، ئاپتوۋۇزنىڭ سۈرئىتى ئاستىلاپ، چوڭ يولدىن قايرىلىدۇ.

-35-

ئاپتوۋۇزنىڭ ئىچى، كۈندۈز.

خالىق ۋالى، ھاكىم، بېشى تېڭىلغان بارات، قادىر، ئادىل ۋە مۇھەررىرلەر بىر-ئاملىقتا كېتىۋاتماقتا.

خالىق ۋالى: خۇددى چۈگچىلەك تەنپەنىگە ئوخشاش بىر ئىش بولدىغۇ بۇ!

مۇھەررىر: ئوخشىتىشقا ئۈستىكەنلا!

خالىق ۋالى: بۇندىن كېيىن دېلىل - ئىسپاتى تولۇق بولمىغان ماقالىلارنى گېزىتكە بېرىشتە دىققەت قىلساڭلار بولىدۇ، جۇمۇ؟!

مۇھەررىر: ھېلىقى بىر پارچە خەۋەردە گۇمانلانغۇدەك ھېچ نەرسە يوق. ئۇنىڭ ئۈستىگە يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ ئىسپات تامغىسى باركەن.

ھاكىم: خەۋەردە گۇمانلانغۇدەك ھېچ نەرسە بولمىغىنى بىلەن ۋىلايەت بويىچە قۇرغاق-چىلىق بولۇۋاتقان مۇشۇنداق مەزگىلدە، چەت بىر يېزىنىڭ «سۇغۇرۇش ئىسىشى ئاياقلاشتى» دېيىلسە رېئاللىققا ئۇيغۇن ئەمەستە؟! ئەگەر سىلەر بۇنى كىچىك-كىنە سۈرۈشتۈرۈپ كۆرگەن بولساڭلا، بۇگۈنكى بۇ ۋەقەنىڭمۇ ئالدى ئېلىنغان بولاتتى!

ئادىل: ئۇ خەۋەرنى يازغان يەرلىك ئادەم ئۇنىڭ ئۈستىگە دۆلەت كادىرى تۇرسا! يالغانمۇ - راستمۇ كىم بىلىدۇ تېخى؟! (بارات ئۇنىڭغا ئالىيىدۇ).

-36-

بىپايان چۆل، كۈندۈز.

جامال لەۋلىرى يېرىلغان ھالدا قۇم دۆۋىسى ئۈستىدە ھالسىز ياتىدۇ. يىراقتىن ئاتلىق 3 كىشى كۆرۈنىدۇ.

-37-

بىنامىلىق يېزىلىق ھۆكۈمەت دەرۋازىسى، كۈندۈز.

كاتىپ، ئاشپەز قاتارلىق بىر نەچچە كىشى چوڭ يولغا كۆز تىكمەكتە،

كاتىپ: قانداق غىزا قىلدىڭلار؟

ئاشپەز: ئاش مانتۇ!

كاتىپ: تاتلىق سۇ ئىشلەتكەنسىلەر؟

ئاشپەز: ئەلۋەتتە! تىراكتور بىلەن ئەپكەلدۇق!

كاتىپ: (يولغا قاراپ) كەلدى! بولۇڭلار ھەممىنى تەخ قىلىڭلار! (ئاشپەز ۋە يەنە بىر-
ئىككى كىشى ئالدىراپ كىرىپ كېتىدۇ. ئاپتوۋۇز كېلىپ توختايدۇ).
كاتىپ: ماشىنىدىن چۈشۈپ ئىشخانىغا كىرەيلى، تاماقمۇ تەييار بولۇپ قالدى.
خالىق ۋالى: ئالدى بىلەن ئېتىزلارنى ئارىلاپ كۆرەيلى، تاماقنى كېيىن يەرمىز. قېنى ماشىنىغا
چىقىڭ.

-38-

ئىناملىق يېزىسىنىڭ ئېتىزلىرى، كۈندۈز.
خالىق ۋالى زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ، بوغداي مايسىلىرىنى كۆزىتىمەكتە.
خالىق ۋالى: مانا بىر نەچچە كەنتنى تەكشۈرۈپ كۆردۇق، قېنى ئادىل گەپ قىلىڭە! بۇ
مايسىلار يەنە بىر نەچچە كۈن مۇشۇ ھالەتتە تۇرسا نېمە بولۇپ كېتەر؟
ئادىل: بۇ... بۇ...
مۇھەررىر: ھېلىقى ئىختىيارىي مۇخبىر ھازىر قەيەردىدۇر؟
بارات: ئەنە! ئۇمۇ كەلدى! (ھەممەيلەن قارايدۇ، چۆل تەرەپتىن ئۇچ ئاتلىق بىلەن
كېلىۋاتقان جامال كۆرۈنىدۇ ۋە يېقىنلاپ كېلىدۇ).
خالىق ۋالى: جامال دېگەن كىشى سىز بولامسىز؟
جامال: مەن شۇ!
خالىق ۋالى: «ئىناملىقتىكى مايسىلار سوغۇرۇلدى» دېگەن خەۋەرنى سىز يازغانمۇ؟
جامال: شۇنداق!
مۇھەررىر: بۇ خەۋەرنى يېزىشتىكى ھېسسىياتىڭىزنى سۆزلەپ باقسىڭىز قانداق؟ نېمە ئۈ-
چۈن يوق گەپنى يازدىڭىز؟ (جامال باراتقا، بارات يەرگە قارايدۇ)
جامال: ئىناملىققا سۇ كېلىدۇ دېگەننى ئاڭلاپ، مەنمۇ باشقىلارغا
ئوخشاشلا خۇرسەن بولدۇم. كۆز ئالدىمدا سۇغا قېنىپ ئاينىۋاتقان زىرائەتلەر-
نىڭ سىماسى كۆرۈنگەندەك بولدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە خەۋەر گېزىتخانىغا يېتىپ
بارغىچە سۇمۇ كېلىپ بولار دەپ ئويلاپتىمەن. خەۋەرنىڭ ۋاقىت خاراكتېرى كۈچ-
لۈك بولىدۇ ئەمەسمۇ؟ قانچە تېز بولسا...
ھاكىم: خەۋەرنىڭ تېزلىكىگە ئەھمىيەت بېرىپ، چىنلىقىغا سەل قارىغان شۇنداقمۇ؟
جامال: شۇنداق! ئەمما بۇ خەۋەرنىڭ قانداق قىلىپ بىر يېرىم كۈن ئىچىدىلا گېزىتكە
چىقىپ قالغانلىقىنى ئويلاپ يېتەلمىدىم.
خالىق ۋالى: يولداش قادىر شۈكلا بولۇپ كەتتىڭىزغۇ، بىر نېمە دېمەمسىز؟
قادىر: راستىگەپنى قىلغاندا، ئىناملىقنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ، خىجىللىقتىن يەرگە كى-
رىپ كەتكۈدەك بولۇۋاتىمەن! بىز ئۆز نەپسىمىزنى دەپ قېرىنداش ئورۇننىڭ
مەنپەئىتىگە ھەققەتەن زور زىيان يەتكۈزۈپتىمىز. (ئادىلغا) ئادىل، سەن دەر-
ھال سايباغلاققا تېلېفون بەر، سۇنى ھازىرلا قويۇۋەتسۇن!

-39-

ئىنىلىق يېزىسى، كۈندۈز.

بۇلدۇقلاپ ئاققان سۇ زاكۇغا ئۇرۇلۇپ، ئېرىقلارغا بۆلۈنمەكتە.

× × ×

كەتمەن كۆتەرگەن خوشال دېھقانلار ئېرىق بويلاپ سۇ باشلاپ ماڭماقتا.

× × ×

ياشانغان بوۋاي - مومايلار ئۇچۇمى بىلەن سۇ ئىچمەكتە.

× × ×

قىپ-ياڭاچ بالىلار سۇغا چۆمۈلمەكتە.

× × ×

سىيىرلار، قوي- قوزىلار، ئېرىقتىن ھوزۇرلىنىپ سۇ ئىچمەكتە.

-40-

زاكۇ بېشى، كۈندۈز.

بارات بىلەن جامال سۇ بويىدا سۆھبەتلەشمەكتە.

بارات: جامال مەندىن ئاغرىنىپ قالدىڭمۇ دەيمەن؟؟

جامال: ياق! بۇمۇ بىر ساۋاق بولدى! (سۇغا چۆمۈلمۋاتقان بىر توپ بالىلار ئۇلارنىڭ قېشىغا كېلىپ قوشاق قاتىدۇ):

بالىلار:
يالغانچى! يالغانچى!
جاڭگال بىلەن قاچماقچى!
ئۇسسىغاندا نەم يەرگە-
مەيدىسىنى ياقماقچى!

بارات: (بالىلارنى قوغلىۋېتىدۇ) كېتىڭلار! كېتىڭلار! نېرى ئويناڭلار! (جامالغا) جامال! ئەگەر مەن سېنى زورلىمىغان بولسام ھېلىقى خەۋەرمۇ يېزىلمىغان بولاتتى.

جامال: شاڭجاڭ، بىز كىچىككىنە شۆھرەتنى دەپ چوڭ زىيان تارتتۇق.

بارات: توغرا! بىزنىڭ شۆھرەتپەرەسلىكىمىز پۈتۈن يېزىغا نىسبەتەن ئايەت ئۆستەڭگە ئاپەت ئېلىپ كەلدى.

-41-

ئىنىلىق يېزىلىق ھۆكۈمەت دەرۋازىسى ئالدى، كۈندۈز .

خالىق ۋالى، ھاكىم، قادىر، ئادىل ۋە مۇھەررىرلەرقايتىش ئۈچۈن خوشلاشماقتا، مۇھەررىر بىلەن جامال ئاپتۇۋۇز يېنىدا:

جامال: بۇ قېتىم گېزىتتە ئۆزەمنى چوقۇم ياخشى تەكشۈرىمەن.

مۇھەررىر: بولىدۇ. بۇندىن كېيىن خەۋەر يازغاندا چىنلىققا كۆپرەك ئەھمىيەت بېرىڭ!

جامال: دېگىنىڭىزگە رەھمەت! مەن ئەمدى خەۋەر يازمايمەن!

مۇھەررىر: نېمىشقا؟

(ئاخىرى 30 - بەتتە)

ئۇچقۇن

مۇقەددىمە

مارايدۇ پايانسىز كۆكتە تولۇنئاي،
ئۈزمەكتە شوخ ئىلھام يۈرەكتە تىنماي.
ھەر يۇلتۇز مىسالى بىر باتۇر ئەركەك،
ئانا يۇرت نەقەدەر پالۋانلارغا باي؟
ئاقىدۇ شاقىراپ قىران دەرياسى،
دىللارغا شىپادۇر تاغلار ھاۋاسى.
دەۋردىن-دەۋرگە ئۇلىنار تارىخ،
بۇ ئېزىز دىيارىم مەرتلەر سەيناسى.
ئەزەلدىن مەشھۇر جاي ئاتۇش دىيارى،
خەلقلىرى سەنئەت ھەم چېلىش خۇمارى.
مات قىلىپ شىۋىت① نىڭ فۇدبۇلچىلىرىنى،
ئىكلىگەن تارىختا مەرتلىك مۇنارى.
سۇنغاچقا كۇلپەتلىك، زورلۇق قامچىسى،
بەرق ئۇرۇپ ياشنىدى ئۇيغۇر باغچىسى.
كۆرمەكچى بولغانلار كەلسۇن بۇ يەرگە،
پازغىنىم مەرتلەرنىڭ مىڭدىن تامچىسى.

1-باب

ئەجەرنىڭ تېگى ئالتۇن

(1)

يانتىدۇ خەنجەردەك ئېگىز، تىك تاغلار،
سايلارنىڭ كۆكسىدە ئەنجۇرلۇك باغلار.
توپىسى چىلانلىق، مەھشەت-بېھىش،
كۆرۈنمەس رەڭگىدە ئۆتمۈشتىن داغلار.
ۋادىلار يىراقتىن دۆڭلۈك، تۆپۈلۈك،
ھەر قىيا، ھەر جىلغا زىمىنگە تۈۋرۈك.
تاشلاردىن-تاشلارغا سەكرىگەن سۇلار،
ياقۇتنىڭ رەڭگىدەك تازا، سۈپ-سۈزۈك.
ئىرەپتۇ چوققىلار بۇلۇتلارغا باش،
ئاقىدۇ ئېقىنلار ئېقىنغا تۇتاش.
يىلقىلار، توشقانلار، جەرەن-كىيىكلەر،
سۇ ئىچەر ئېقىندىن قەدەملىرى شاش.
سامادا بۈركۈتلەر ئەگىيدۇ لەرزان،
تورغايلار لەپىلدەپ ئىزدەر ئوزۇق-دان.
كاتتا يايلاق-ئاتۇشنىڭ گۈزەل يايلىقى،

ياپ-يېشىل دوخاۋا، قوينى بىپايان.
كۆرۈنەر قوي-پادا يىراقتىن خىرە،
مەھلىيا ئەيلەيدۇ دىلنى مەنزىرە.
بۇغراخان② ئېتىنى قامچىلاپ ئۆتكەن،
ئەمەسمۇ مۇشۇ جاي گۈزەل ئەندىزە...
تۇغۇلدى رىشاتجان مانا شۇ يۇرتتا،
تاۋلاندى گاڭ كەبى يالقۇندا-ئوتتا.
ئىچكىنى قىرانىنىڭ سۈپ-سۈزۈك سۈيى،
يېتىلدى مەرت بولۇپ تومۇزدا، جۇتتا.
ئۇ، بۈركۈت، كەڭ ئاسمان ئاتۇش دالاسى،
كۈچ بەردى ئانا يەر، سۈيى، ھاۋاسى.
چوڭ بولدى چىۋىقنى تاي قىلىپ مىنىپ،
بەستىدىن نامايان مەرتلىك سىماسى.
مەكتەپتىن يېنىپ ئۇ، كەچتە ئۆيىگە،
پادىنى ھەيدەيتتى قاپتال - تۆپىگە.
قانچە ئاي-كۈنلەرنى ئۆتكۈزدى شۇنداق،
نېپىنى چېلىپ شوخ ئاتۇش كۈيىگە.
دادىسى ئابدۇللا چېلىشچى ئىدى،
رىشاتنى «چېلىشچى بول، بالام» دېدى.
سىللەتنىڭ ئەزىمەت ئوغلى بولسا دەپ،
ھەمىشە ئۇنىڭكى غېمىنى يىدى.
بۇ يۇرتتا بى ھاجەت ئىدى چوڭ مەيدان،
چاپچىيتى يىگىتلەر تۇلپاردەك ھەريان.
چېلىشىش-مەخمەلدەك ئوت-چۆپ ئۈستىدە،
ئەلادۇر زىلچىلىق سارايدىن چەندان.
«ھە، قېنى ئاداشلار ماڭا قاراڭلار،
چېلىشچى بولۇڭلار دەمدۇ داداڭلار؟
سىنىشىپ كۆرەيلى كۈچ - قۇۋۋەتنى بىز،
مەن بىلەن قايىسىڭلار؟
قېنى تاللاڭلار!»
بىر كۈنى ئەشۇنداق باشلىدى گەپنى،
ئۆزىدىن باشقىغا قويىدى تەلەپنى.
قاپقارا قېشىنى ھېمىرىپ قويۇپ،
ئايرىماق بولدى ئۇ، مۇنچاق،سەدەپنى.
بەسلەشتى سىمىزرەك پۇسمىلاق بالا،
ھەمدەپ ئىككىسى تىركەشتى تازا،
رىشاتنى پەم بىلەن ئاتقاندا بالا،
چۆرىدەپ تۇرغانلار تووۋلاشتى راسا.
رىشاتنىڭ لاپپىدە قىزاردى بېتى،
بۇنىڭدىن ئارتۇقراق نە ئەلەم بارتى؟

«ئۆزەڭنى ئەر بىلسەڭ، باشقىلارنى شىر»،
بۇ ھېكمەت كۆڭلىدە لاپ قىلىپياندى.
ھەممىسى: «ياراپسەن!» دېدى بالىنى،
قاپلىدى شات كۈلكە ئوتلاق - دالىنى.
گۈدەكلەر قەلبىدە ئۆركەشلەر ھەۋەس،
تاڭدى چىڭ، سۈرۈلگەن بىلەك — يارىنى.
شۇندىن سوڭ رىشاتنىڭ ئاشتى غەيرىتى،
چېلىشقا باشقىدىن ئارتتى رىغبىتى—
«چېنىقىپ، مەنمۇ ھەم ئاتاي باشقىنى،
دەيتتى ئۇ-خەپ توختا، كىملەر نۆۋىتى...»
كۈچ بەردى شۇ ئۈمىد، ئىشتىياق-ھەۋەس،
مەغرۇرلۇق، مەيۈسلۈك كۆتۈرۈلدى بەس!
كىممىكى بىر ئىشقا قويسا كۆڭلىنى،
ئالەمدە ئىشلارمۇ ھەرگىز تەس ئەمەس.

(2)

ياتىدۇ يىراقتا كۆجۈم مەھەللە،
شات - خورام كۈلكىلەر قوينىدا ئەنە.
مەھەللىنى ئارىلاپ ئاقار بىر ئۆستەڭ،
بۇ يۇرتقا گۈزەللىك بېغىشلاپ يەنە.
ئۆستەڭنىڭ بويىدا سانسىز تال-سۆگەت،
ئاقىنى تاغ سۈيى، زىلال سۇ - شەرۋەت.
چەشمە قۇم ياتىدۇ راھەتلەنگىدەك،
قوزغىتىپ بۇ يۇرتقا دىلدىن مۇھەببەت.
ئوينايدۇ بالىلار ئىلاڭگۈچ سېلىپ،
ئوينايدۇ ئۆي ئېتىپ، جىگدىلەر تېرىپ.
دېھقانلار بىر كۈنلۈك ئىشنى تامام لاپ،
چىقىرار ھاردۇقنى بۇ يەرگە كېلىپ.
بىر كۈنى كەچقۇرۇن يىغىلىشتى ئەل،
تۈگىتىپ ئىشىنى يەتكەندەك قەرەل.
راۋاپنى ياڭراتسا بىرسى ئۇياقتا،
چۈشەتتى ئۇسسۇلغا بىرسى بولۇپ دەل.
ساز-پازدىن كېيىنلا باشلاندى چېلىش،
ئويۇنمۇ كۆپ بۇندا، بىلمەمەس ھېرىش.
ياش باللا تەكلىپ قىلىپ بىر-بىرىنى،
چۈشۈشتى مەيدانغا، ئەجەپ قىزىق ئىش.
چېلىشتى تەڭتۇشلەر ئۆز ئارا بىر پەس،
ئاڭلىنار ھاسىراپ، كۈچەيگەن نەپەس.
ياشانغان بوۋايلار ساقىلىنى سىلاپ،
ئەسلىشىپ ياشلىقىنى، قىلىشتى ھەۋەس.

قايسى بىر ياش يىگىت يىقىتسا كىمنى،
موماىلار سانايدۇ بېشىنى، يىلنى.
ھېر بىسمەن بۇ يۇرتلۇق چېلىشقا ئەجەپ،
ئۇچرىتىپ بولمايدۇ بىر غەمناك دىلنى.
شۇ ئەسنا كىمنىڭدۇر ئۈنى ئاڭلاندى،
ئۇ قويغان تەكلىپتىن ئەتراپ جانلاندى.
ئاكا ھەم ئۇكىنىڭ چېلىشى قىزىق،
كۆز تىكتى ھەممەيلەن، دىلى باغلاندى.
ئورتا بوي، سالىجان دېگەن ياش بالا،
تۇراتتى مەيداندا قەد كىرىپ مانا.
رىشاتمۇ چوڭ توپنىڭ ئىچىدىن چىقتى،
دەيتتى ئەل: «بۇ ئاكا - ئۇكىغا قارا!».
چاپانلار سېلىنىپ يېنىكلەشتى تەن،
باغلاندى بەلۋاغلار كۆك تاۋار بىلەن.
ئىككىسى گوياكى ئىككى ئارسلان،
جەم بولغان جاما ئەت قاراشتى زوقمەن.
— توختاڭلار!، — ئاڭلاندى بىر ئەنسىز ئاۋاز،
تۇرقىدىن ئاياللىق ئۈنى ئىدى ساز.
— تىلەيمەن، ئىككەيلەن چېلىشمىسۇن-ھە!
مەن ھازىر بۇ ئىشقا قاتتىق ئېتىراز.
بۇ قوشماق بالامنىڭ ياش - جۇغى كىچىك،
بەختىگە دۇئا قىلىپ، ئۆتۈمەن يېنىك.
ئاغرىسا پۇت-قولى، سۇنسا بىر يېرى،
ۋاي ئاللا، مەن قانداق تۇرارمەن تىرىك؟...
(جاھاندا بارمىكىن بۇ خىل ئىش يەنە،
پەرزەنتى — بالىغا كۆيمىگەن ئانا؟
ئانىنىڭ كۆزىدە ياش دېگى تۇرار،
ئاتىغا-ئانىغا ئېزىز جان بالا).
جىمجىتلىق ئىچىگە چۆكتى چوڭ مەيدان،
ئانىنىڭگەپ - سۆزى بولدى ئىمتىھان.
ۋە لېكىن، بۇ ئېغىر جىملىقنى بۇزدى،
ئابدۇللا ئاكىنىڭ جاۋابى شۇئان:
— بولدى قوي، ھەي خوتۇن، نېم بولدىساڭا،
كۆڭلۈڭنى چۈشەندىم، گۈلەيمە ماڭا.
بۆشۈكتىن تاۋلانغان ئوغۇل بالىدۇر،
ئايرىيدۇ جەڭگاھلار جا-جىڭنى يانا.
كېلىڭلار بالىلىرىم،
تۇتۇشۇڭلار بەل،
مەيدانغا چۈشتۈڭلار، قېنى يېقىن كەل.

ھەرىكەتنىڭ ئۆزىدە بەرىكەت دېمەكتۇر،
مەرتلەردىن ھەر قاچان قورقايدۇ ئەجەل...
شۇنداق قىلىپ قايتىدىن باشلاندى چېلىش،
ۋە لېكىن ئانىنىڭ رەڭگىدە ئەندىش.
تۇنجى رەت ئۇتقاندا قوشماق ئاكىسى،
بۇ چېۋەر ئاكىغا ياگرىدى ئالقىش...
كېيىنكى مەيداندا ئۇتتۇردى ئاكا،
ئاتتۇردى ئاكىنى رىشات ئۈچ قاتار.
دېمەككى، «ئاۋۋالى چىققان قۇلاقتىن —
كېيىن چىققان مۈڭگۈزى ئاشار.»
ئۆتكەندۇ ئاتتۇرغانىدى تۇرغۇنىنى،
بۇ قېتىم ئۇتتى ئۇ، تەگتۈش مۆمىنىنى.
يۇرت ئارا تارالدى رىشاتنىڭ داڭقى،
كىم تۇغدى بۇنداق مەرت - جەسۇر ئوغۇلنى؟

2-باب

يول ماڭغانىېرى كېڭىيەر

(1)

ئاق تېرەك،
ئاق تېرەك ئاسمانغا باقار،
ياپراقلار گوياكى بىر ياڭاق چاقار.
يېشىللىق تونىغا چۆمكەلدى بۇ يۇرت،
پاھ، بۇ يىل بۇرۇنلا كەلگەچ گۈل باھار.
ئوت-چۆپلۈك ئىچىدە سايرايدۇ تورغاي،
ياڭرايدۇ خۇشچاقچاق كۈلكىلەر تىنماي.
قىر بويلاپ كەلمەكتە بىزنىڭ رىشاتجان،
تۇرسۇننىڭ ئۆيىگە،
مەشرەپكە ئاي... ھاي...!
بىر قىزىق ئىش بولدى ئۆتكەنكى ھەپتە،
كۆپچىلىك ئۇن قوشتى مۇنداق تەلەپكە:
«يۇرتىمىز مەدەنىي ھايات بۆشۈكى،
ھەر كۈنى نەچچەيلەن قېتىلسۇن سەپكە.
چېلىش — ئۇ، ئەنئەنە بىزنىڭ تەرەپتە،
نوچىلىق ئەمەلدە، ئەمەس لاپ گەپتە.
بىر چېلىش تۈزەيلى ئۇتۇپ چىققانغا —
ئۇتتۇرغان قوي سويۇپ، ئەتىسۇن ھەم بەتتە».
باشلاندى شۇنداق قىلىپ بىر قىزىق ئويۇن،
قوللىدى قېرىلار ھەممىدىن بۇرۇن.

يىگىتلەر بېلىغا باغلاشتى بەلۋاغ،
ئەل كەلدى تۈش – تۈشتىن، قىزىدى سورۇن.
سۆزىدىن قايتقاننى يىگىت دېمەس ئەل،
تاتلىقتۇر ئەجرىدىن كەلگەن قەن – ھەسەل.
رىشاتنىڭ قەلبىدە بىر ئېگىز چوققا،
ئېنتىلەرچىقماققا، يەشمەس ھەرگىز بەل.
چېلىشتا ھەركىمگە بېرىلگەن نۆۋەت،
رىشاتمۇ مەيدانغا چۈشتى تۈنجى رەت.
ئاتقاندا تۇرسۇننى ئىككى مەرتىۋە،
ياڭرىدى چۇقانلار: « يىگىت ياشاپ كەت! »
رىشاتنىڭ لېۋىدە خۇشاللىق ئويناپ،
ئاممىغا تازىم قىلىپ، مەيداننى بويلاپ،
بۇ ماختاش، ھۆرمەتكە «رەھمەت» دېگەن ئۇ،
ياشلىقنىڭ پەزىلەت تەختىدە چاقناپ.
....
ھە، بۈگۈن ئۇ ماڭدى تۇرسۇن ئۆيىگە،
ئىززەتتۇ – ئىكرامنىڭ كۆڭۈل تۆرىگە.
پاھ، بۈگۈن بۇ يەردە قاينايدۇ مەشرەپ،
قەيسەرلىك نۇر بەرگەن يىگىت كۆزىگە.
ۋە لېكىن، يۈز بەردى بىر ئىش تاسادىپ،
گوياكى كەلگەندەك بۇ پۇرسەت يېتىپ.
رىشاتنىڭ يۈرىكى كەتتى گۈپۈلدەپ،
توختىدى ھاياجان ئىلكىدە قېتىپ.
ئېھ يۈرەك، نىمانچەسوقىسەن دۈك – دۈك؟
رېتىمىڭ بۇزۇلغان، كانايلار پۈتۈك.
نېمىشقا جۇپ لەۋلەر شەبنەمدەك تىترەر؟
نېمىشقا ھېس – تۇيغۇ نازۇك ۋە ئۈزۈك؟
تەبىئەت ئالتۇن رەڭ ئالسا سەھەردە،
سۆيگۈلەر ئۇستىگە چۈشكەيمۇ پەردە؟
ياشلىقنىڭ ئارمىنى تولىمۇ تاتلىق،
ساپ گۆھەر خارلىنىپ ياتمىسۇن يەردە.
ئۇدۇلدا ھەنىپە كىبلەتتى مەغرۇر،
مېڭىشى كىيىكتەك، خىيالى ئۇچقۇر.
رىشاتقا چۈشىدە قانچىلاپ تۇنلەر،
بەرگەنتى ئەشۇ قىز ئىلھام ۋە ھوزۇر.

ئۇ كۆردى بۇ يەردە تاسادىپ قىزنى،
بۇلاقنىڭ يېنىدىن ئايلانغان ئىزنى.
ئويلىدى رىشاتجان مۇشۇنداق پەيتتە،
دەۋالاي ئۇنىڭغا دىلدىكى سۆزنى:
– ئەسسالام،
ھەنىپە ماڭدىڭىز نەگە؟
– ئەسسالام،
نىمانچە چۆمدىڭىز تەرگە؟
– تەر دەمسىز،
يىگىتنىڭ بەختى ھەم ئەجرى،
– ھە شۇنداق،
بەختمۇ ئامراق شۇ ئەرگە.
– بارمۇسىز؟ كۆرمۇدۇم بولدى كۆپ كۈنلەر،
– چۈشۈمدە كۆردۈممەن سىزنى جىق تۈنلەر.
– ئېيتىڭا ۋىسالغا يېتىمىز قاچان؟
– پەيت كەلسە ھۆپپىدە ئېچىلارگۈللەر…
پاھ مانا، ھەنىپە قولىدا ياغلىق،
يىگىتكە ياغلىقتا سوۋغا ئورالغىلىق.
مېھرىنى يىپ قىلىپ قانچە تۈن – ئاخشام،
يىڭنىدە چەكتى گۈل، قىلدى باغ – تاللىق.
پۈتكەزدى رىشاتقا بىر چىمەن دوپپا،
دوپپىكى ئاجايىپ چىرايلىق، سىپتا.
ئۇ كەيسە دوپپىنى، ماڭسا قول سىلىپ،
بولامدۇ چوڭ شاتلىق بۇندىن ھاياتتا؟
ھەنىپە دوپپىنى ياغلىقتىن ئالدى،
ئۇزاتتى رىشاتقا،
ئوت بولۇپ ياندى.
زەڭ سېلىپ كۆرگەندە رىشات دوپپىنى،
« رەھمەت » دەپ، يارىغا تويمايلا قالدى…
كىم بىلسۇن، قوش تورغاي ئۇچتىكۆكتامان،
بىر جۇپ ياش سايىسى بۇلاقتا شۇئان.
پادىلار قايتىشتى شەپەق نۇر ئىچرە،
نەقەدەر گۈزەل ھە، ئېتىز، تاغ، ئورمان.

Altun

(2)

جۇڭغار ھەم تارىمنىڭ باغرى كەڭ ئەنە،
ياتىدۇ تۇمەن مىڭ ئۇزۇن مۇساپە،
داۋانلار ئاشقاندا سىنىملار ئارغىماق.
باتۇرنى ئايرىيدۇ جەڭگاھ ھەم سەھنە،
ئۇرۇمچى — ئاستانە، سۆيۈملۈك شەھەر.
ئاتۇشقا—
رىشاتقا ئەۋەتتى خەۋەر.
كوماندا ئەزاسى بولغاندا رىشات،
شاتلىقتىن كۆز يۇمماي چىقتى تاڭ سەھەر...
ھەر كۈنى سۆيەمدە تۇراتتى رىشات،
كەسپىگە ئۆزىنى ئۇراتتى رىشات.
مەشقتىن ياناتتى ھەممىدىن كېيىن،
مەيداندا ئەڭ يورۇن بولاتتى رىشات.
بىر قېتىم باشلاندى يېڭى بىر مەشق،
تولۇشتى ماھىرلار مەيدانلارغا لىق.
نەشامال، نە سالقىن بولسۇن قىلچىلىك؟
كەڭ جاھان قىزىغان تونۇردەك ئىسسىق.
مەشقاۋۇل، تېرىنىرلار بولۇشتى دەققەم،
كۆرستەر يىگىتلەر ماھارەت شۇدەم.
نۆۋىتى كەلگەندە چۈشتى رىشاتمۇ،
تۇرقى بىر ئارسلان، گوياكى رۇستەم...
ئىككى ياش چەۋەنداز ئېلىشقان چېغى،
باشلانماي ھۇجۇمنىڭ ئەڭ كەسكىن جېڭى.
يىقىلدى تۇيۇقسىز زەربىدىن رىشات،
مۇرىسى زەخمەيەپ، يىرتىلدى يېڭى.
يۈگۈردى تېرىنىرى سادىق ئەشۇ تاپ،
يۆلىدى رىشاتنى، ئۇ ئىدى بىتاپ.
مېھرىبان ئۇستازنىڭ ئىللىق سۆزلىرى،
رىشاتنىڭ قەلبىدە ياندۇردى ئاپتاپ:
« ئەي يىگىت، ئۇنۇتما مۇنداق بىر ئىشنى،
باھار، كۈز ئايلىنىپ كەلگەن سوغ-قىشنى.
قارا كۈچ بولسىلا يىگىتمەن دېمە،
ئەقىل - پەم سىنايدۇ ئەرنى - چېكىشنى.
ئۇنۇتما، يىگىتكە كۈچ - مادار كېرەك،
زېھىن ۋە كۈچ بىلەن غەلىبە قوش كېزەك،
پاراسەت سۆيىدە يۇغۇرۇلسا كۈچ.
ئەسقاتار ئەڭ قىيىن ئۆتكەلدە بەكرەك،
قانائەت، مەغرۇرلۇق تالانتقا دۈشمەن،
تەمەننا— ئادەمنىڭ پۇتىغا كىشەن.
ئاسمانغا چىققانلار، ئايغا قونغانلار،
ئەمەسمۇ چىن ئادەم؟
شۇنداق بول! ئىشەن... »
سادىقنىڭ شۇ تەلىم - رىغبىتى بىلەن،
ئۇ، جاپا كۆكسىدە ئىزدەندى بەلەن.
مودەنجىياڭ،
شاڭخەيدە قەدەم ئىزلىرى،
گۈل چەكتى كۆكۈلگە، قاتتى گاڭ بەدەن.

-3 باب

مەرت سىنالدى مەيداندا

(1)

گۈزەل ياز مەۋسۇمى،
زەڭگەر رەڭ ساما،
سۆۋەيش بويىدىن ئۇرۇلار سابا.
توي ئۇچۇن جابدۇنغان ئىسكەندىرىيە،
بۆلەكچە قىزىغان بۇندا سەيلىگاھ.
شۇ كۈنلەر بۇ شەھەر بىر رەڭدار سۇرەت،
كوچا - كوي، مەيدانلار بېزەلگەن ھەيۋەت.
سەھرايى كەبىرنىڭ يۇلغۇن پۇرىقى،
دىماققا ئۇرۇلار خۇش ئەنبەر سۈپەت.
ئاقاتتى شاۋقۇنلۇق ئەزىم نىل دەريا،
سۈپسۈزۈك سۇلىرى زىمىنگە دورا.
بىلىقلار نۇر بىلەن يۇسا يۈزىنى،
تاشلىرى بەئەينى بىرلەھەل دۇنيا.
دىللارغا نەقىش ئۇ، كۆكۈللۈك چاغلار،
چەتلىرى كۆز يەتمەس خورمىلىق باغلار.
بۇ يەردە شەرقنىڭ بۈيۈك سىماسى،
چاقنايتتى مىڭ يىللىق قەسىر - سارايلار.
ئەنە ئۇ، قەدىمكى ئېھرام - راۋاقلار،
ئەنە ئۇ، گۈمبەزلەر، كاھىشى - سۆۋاقلار.

قىرائەت ئۇنلىرى ئاڭلانسا مۇڭلۇق،
ياڭرايتتى جامەئەدىن قۇرئان ـ ساۋاقلار.
ئاقماقتا ئادەملەر توپى شەھەرگە،
ھە، ئۇلار ئالدىراپ بارىدۇ نەگە؟
بولماقچى بۇ يەردە خەلقئارا چېلىش،
ھە، ئۇلار بارىدۇ شۇنى كۆرۈشكە.
مىسىرنىڭ چوڭ شەھرى ئىسكەندىرىيە،
چۆمگەنتى ئالەمچە شاتلىققا ئەنە.
« ئىبراھىم ھاشىم مۇستاپا »③ نامى،
سانسىزلاپ مەرتلەرنىڭ قەلبىدە يەنە…
بىزەلگەن بۇ يەردە ھەشەمەتساراي،
چۈشكەندەك ئاسماندىن گويا پەرى ـ ئاي.
تەلپۈنەر چوڭ ـ كىچىك ساراي تەرەپكە،
تاۋاپگاھ ئورۇنغا ئايلانغان بۇ جاي.
جەم بولغان بۇ يەرگە مىڭلاپ چەۋەنداز،
ھەرىكىتى، خىسلىتى كۆڭۈلگە ئەنداز.
رىشاتمۇ خانتەڭرى باغرىدىن كەلدى،
دۇنياۋى سورۇندا قىلىشقا پەرۋاز.
ئۈمىت ـ ئۇ، ھەمىشە ئادەمنىڭ جېنى،
رىشاتنىڭ كۆڭلىدە ۋەتەننىڭ غېمى.
ئويلايتتى: ھەنىپە نېمە كويدا دۇر؟
ئۆيدىمۇ، ئېتىزدا، نەدە ئۇ، قېنى؟
ۋەتەننىڭ رىشتىسى چوڭ دەريا، قىيان،
جۇدالىق ئوتلىرى نەقەدەر يامان؟
جىق چىگىش خىياللار چولغىدى ئۇنى،
ئۆتكۈنچى يامغۇردەك بولۇپ نامايان،
ھە، ئەتە ـ چوڭ چېلىش،
بۈگۈن ھارپىسى،
ئۇتتۇرار قايسىسى؟ ئۇتار قايسىسى؟
بۇ يەرلىك نوچىلارغا كېلەرمەنمۇ تەڭ؟
(ئۆزەتتى رىشاتنىڭ خىيال كېمىسى).
ـ رىشاتجان، سۆيۈنچە! خەت كەپتۇ ساڭا،
شۇ يىراق ۋەتەندىن يېزىلغان مانا.
بەختىڭمۇ ئوڭ ئىكەن، ئوقۇغىن قېنى،
كىم يازدى؟ نېمىلەر يازدىكىن يەنە؟

ئۈشتۈمتۇت ئىشتىلگەن ئەشۇ خەۋەردىن،
خىياللار يەپىنى تارتتى ئۇ، بىردىن.
ئۇراتتى ئالدىدا سەپدىشى قاراپ،
خەت تۇتۇپ، تەبەسسۇم يېنىپ چېھرىدىن.
رىشات ئۆز دوستىدىن ئېلىپ لىتابىنى،
ئاچتى خەت ئاغزىنى، كۆردى جاۋابىنى.
ھاياجان ئىلكىدە تىترىدى لىۋى،
ئەسلىتەر خوشاللىق يېشى سىماپىنى:
« قەدىرلىكىم، ۋاپادارىم سالام يۈرەكتىن،
سېغىنىش، ئوت ـ پىراقىدا ياندىم بۆلەكتىن.
قاھىرەدىن يازغان خەتنى ئالدىم تاپشۇرۇپ،
قانات ياساپ ئۇچتۇم گويا خوشلۇق ـ تىلەكتىن.
بۇ جۇدالىق ھىجران ئوتى ئۆتتى جېنىمدىن،
چۈشلىرىمدە ئىزدىدىم مەن ئىككى يېنىمدىن.
ئەندى بىلدىم، يامان ئىكەن ھىجران ئازابى،
قەپقالغاندەك بولدۇم خۇددى ئاش ھەم نېنىمدىن.
لېكىن، تەھقىق بەخت ـ ئامەت باتۇرلارغا خاس،
ۋەتەن ـ يۇرتنى سۆيمىگەنلەر باتۇر ئاتالماس.
بىز دەيتۇققۇ تەقدىر ـ ئىقبال خەلق بىلەن بىر،
بەخت ـ ئامەت شۇ ئەمەسمۇ ۋەتەن دەپ ياشاش…
دادام دېدى: «چېلىش دېمەك ھايات ـ ماماتچەڭ»
يوقالمىدى ئەجداد ئىزى، مەنمۇ تۇردۇم يەڭ.
بۈگۈن دۇنيا يۈكسەلمەكتە يېڭى پەللىگە،
تۇرالايمىز بىر قاتاردا بىزمۇ تەپمۇ ـ تەڭ.
سىز خەلقىمگە ۋەكىل بولۇپ چۈشتىڭىز جەڭگە،
مەشئەل بولۇڭ،
بولماڭ يېنىپ ئۆچكەن سەرەڭگە.
بىر مىليارت ئەل كۆز تىكىز دە بولسۇن ھەر قاچان،
ئەزەلدىنلا چىن مۇھەببەت تەقدىم ۋەتەنگە.
مەن تىلەيمەن سىزگە چەكسىز ئۇتۇق ھەم نۇسرەت،
شان ـ شەرەپنىڭ ئاچقۇچىدۇر كەمتەرلىك،
غەيرەت.
يارىڭىزنى سېغىنغاندا سۆيۈڭ بۇ خەتنى،
ھەمرا بولسۇن دائىم سىزگە چىدام، ساداقەت.
خوش ئەمىسە، كۆرۈشكىچە ئامان بولۇڭ سىز،

ئەل ـ جاماﺋەت بەختىڭىزگە دۇﺋا قىلۇرمىز.»
رىشاتقا نىگارى بەردى مەدەت ـ جان،
تومۇردا ئۆركەشلەيدۇ ئاقتى قىزىل قان.
قەلبىدىن ئۇرغۇدى بىر ئوتلۇق قەسەم،
«قايتىمەن جۇڭگوغا ئېلىپ شەرەپ ـ شان.»

(2)

ئاجايىپ ھەيۋەتلىك چېلىش مەيدانى،
ئەنە ئۇ، رەڭمۇ رەڭ تۇغلار جەۋلانى.
گوياكى چوڭ مەرەم بولغاندەك بۈگۈن،
ئاقماقتا مەيدانغا ئادەم قىيانى.
مىسىرنىڭ ئەڭ يىراق سەھرالىرىدىن،
سالاھىدىن④ يۇرتىنىڭ دالالىرىدىن.
كەلگەنتى كۆرۈشكە مىليونلاپ ئادەم،
سىنايدىن، ھەبەش تاغ جىرالىرىدىن.
پالۋانلار رەڭ، ئېرقى ئىدى نەچچە خىل،
تەنلىرى ئاق، قارا، ئوخشمايتتى تىل.
كەلگەنتى ماراكەش، تۇنىس، يەمەندىن،
كەلگەنتى زامبىيە، ئىراقتىن... يەكدىل.
چۈشكەندە مەيدانغا يەتمىش پالۋان،
ئاپىرىن ئەيلىدى ئۇلارغا جاھان.
كۈچلۈككى ھەر بىرى يولۋاس مىسالى،
مۇشكۈلات ئۇلارنىڭ ئالدىدا تالقان.
كۆرگەنلەر ھەيرانە دېدى: «ئەجەپ ئىش،
كىچىككەن، بۇ يىگىت باقارمۇ يېڭىش؟
كۆرەيلى تەقدىرنىڭ كارامىتىنى،
ئېھتىمال، ھاجەتسىز بىزدىكى ئەندىش.»
مەيدانغا چۈشكەندە رىشات زوق بىلەن،
تاشلانغان ئەڭ ئادىل چەككە بىنائەن.
جانلاندى بىردىنلا بۇ ئالى ساراي،
كۆز تىكتى خالايىق ئاگاھ ھېرىسمەن.
مەيداندا ئۇزلۇكسىز شاۋقۇنلار سادا،
ماراكەش يىگىتى مانا ئالدىدا.
بۇ ئىككى جەۋەنداز ئىركىشەتتى چىڭ،
ۋەتەنىنىڭ، يارىنىڭ نامى يادىدا.
يات يىگىت شۇنچە چىڭ، بەستى ئىدى زور،
رەڭگىدە رىشاتنى مەنسىتمەس غۇرۇر.
«شۇ ۋىجىك تۇرقۇڭدا تەڭ كېلەلەمسەن؟ ـ
ئويلايتتى ـ ئاۋارە بولمىغىن، يۈگۈر.»
شۇ خىيال ئۇنىڭكى ئەقلىگە مىندى،
قاناﺋەت، كىبىردىن كىرىلىپ تىندى.
رىشاتنى بېلىدىن تۇتقان پېتىچە ـ
كۆتىرىپ يەرگىمۇ ئۇرماقچى بولدى.
ئەشۇنداق ئەڭ نازۇك، جىددىي مىنوتتا،
رىشاتنىڭ خىيالى ئۇچتى بۇلۇتقا...
پالازغا قانداقمۇ يىقىلسۇن رىشات؟
قانداقمۇ كۈل بولسۇن بۇ جەڭدە ئوتتا؟
سۇلتانەسۇ تۇقنى ئاڭلىغانتى ئۇ،
باتۇرلۇق قىسسىسىن ئوقىغانتى ئۇ.
مۇشۇ دەم كۆڭلىدە پەقەت بىرلا سۆز،
مەھمۇدنىڭ ئەۋلادى يىقىلماس مەڭگۈ.
ۋۇجۇدى مىسلىسىز قۇدرەتكە تولدى،
قەلبىدە ۋەتەن، يار ۋولقانى ياندى.
غادايغان رەقىبنى بېلىدىن تۇتۇپ،
تۇنجى رەت ئاتۇشچە ياماشقا ئالدى.
رىشاتنىڭ كۆڭلىكى چاپلاشتى تەرگە،
بىر ئەزىم كۈچ بىلەن ئاتتىكى يەرگە.
«چىمپىيون» غىلاپتەك قالدى ئېسىلىپ،
تاغىقى يەر چىشلەپ، يىدى بىر زەربە.
....
ئىركەشتى «چىمپىيون» ئىككىنچى قېتىم،
«يېڭىلسەم، ـ دېدى ئۇ ـ يۈتكەلسۇن ئېتىم»
رىشاتنىڭ پۇتىغا دەسسەپ، تەپسىمۇ ـ
يىقىلدى ئوڭدىسىغا قالدى ئۇيېتىم.
«چىمپىيون» بۇ ھالدىن قالدى گاڭگىراپ،
شاپتۇلدەك مېجىلدىش نەقەدەر ئازاب،
مەيدانغا چۈشكەندە ئاخىرقى قېتىم،
تۇيۇلدى كەتكەندەك پۇت ـ قولى بوشاپ.
يىگىتكە ھەر قاچان كۈچ ـ مادار كېرەك،
لازىمدۇر پاراسەت، دىت، ئەقىل ـ زىرەك.
رىشات ئۇ رەقىبنى ئالدىغا تارتىپ ـ

ئەتتەردى كەينىگە، يۇلغاندەك پىلەك،
«چىمپىيون» نى ئالدى قولتۇققا قىسىپ،
يەپ قىلدى مىسالى قوزۇققا ئېسىپ.
بېشىدىن ھالقىتىپ، ئاتقۇزدى موللاق،
يەلتوپتەك دوگلەتتى كەجگىدىن بېسىپ.

....

جاراڭلاپ ئېگىزدە ياندى كۆرسەتكۈچ،
كۆرۈندى چوڭ رەقەم، نۆلگە قارشى ئۈچ.
مەيداننى زىل - زىلىغا كەلتۈردى شۇ دەم،
«بارىكاللا! » ئاۋازى،
قاتتىق ئىسقىرىت...
ئىززەت-ۋۇ ئىكراملىغا بولدى ئۇ نائىل،
بولۇشتى يەر - جاھان كۆڭلىدىن قايىل.
تەڭرى - تاغ باغرىدا ئۆسكەن يىگىت - قىز،
دېمەككى ئەشۇنداق چەبدەس ھەم قابىل،
ياڭرىدى چاۋاكلار يامغۇر ياققاندەك،
نىل بىلەن خۇاڭخې بىللە ئاققاندەك.
رىشاتنى بېشىغا ئالدى مىسىرلىق،
ئالتۇندىن، كىمخاپتىن تونلار ياپقاندەك.
مۇخبىرلار بۇ دەمنى بىلىپ غەنىمەت،
يۈزلىگەن ئاپپارات تارتىشىپ سۈرەت.
ئۆسمۈرلەر گۈل تۇتۇپ قۇچاق - قۇچاقلاپ،
بىلدۈردى رىشاتقا سالام ۋە ھۆرمەت.
يىگىتكە مىليوننىڭ تىكىلىپ كۆزى،
ياڭرىدى تۆت - تۆشتىن «ئاپىرىن!»سۆزى.
ياڭرىدى: «رىشاتى، ئاللاھافىز»⑤ دەپ،
جاي بولدى تەۋەرۈك مەڭزى ھەم يۈزى.
بەختلىك مىنۇتلار.
رىشات قەلبى چوغ،
كۆكىدە مىسىرنىڭ ئوينار قىزىل تۇغ.
دۇنياغا ئەشۇنداق مەرتنى تونۇتقان،
شۇ ۋەتەن ئانىسى نەقەدەر ئۇلۇغ؟

(3)

سۇسلاشتى كۆكتىكى يۇلتۇز جامالى.
كوكۇمنىڭ سۈبھىدىن بولماس ئامالى.
قىپ - قىزىل دۇردۇندەك رەڭ ئالدى شەپەق،
سىپايىتتى يۈزلەرنى دېڭىز شامالى.
ھالرەڭ نۇر چۈشكەندە تاغلار باغرىغا،
تاۋۇسلار تولغاندەك بولدى ۋادىغا.
يالتىراپ گۈللەرنىڭ لىۋىدە شەبنەم،
زەخمەكلەر ئۇرۇلدى كۆڭۈل تارىغا.
گۈمبەزلەر ئۈستىدە ئوينايدۇ كەپتەر،
مەنزىلگە يەتكەنلەر قۇتقا مۇيەسسەر.
ئالەمدە ھەممىدىن چوڭقۇر ھەم چەكسىز،
سۈت بەرگەن ۋەتەننىڭ چېھرى نەقەدەر؟
كىم قانداق ياراتتى گۈزەل بوستاننى،
سىنايدۇ تارىخ ھەم ھەر بىر ئىنساننى.
رىشاتنىڭ قەلبىدە شىرىن ئەسلىمە،
ئۇنۇتسۇن قانداقمۇ ئۇزاق جەرياننى :
بارچۇقنىڭ باغرىدا بار توققۇز ساراي⑥
تېمىدا چېلىشقان سۈرەت بار تالاي.
تارىخنىڭ شاھىدى تۇرۇپتۇ ئەنە
بولغاچقا خەلقىمىز چىن ئىجادقا باي.
تەلكە داۋىنىدا ھېيت نوچى ⑦ ئىزى،
ئۈزۈلمەس كارۋانلار قىشى ھەم يېزى.
چېلىشتا قىلغان ئۇ ياتلارنى مەغلۇپ،
ئەل ئۈچۈن بەرگەن جان كەلگەندە گېزى.
ئەخمەتجان ماختىغان ئابلىز توقسۇننى⑧
يىقىتقان چاغدا ئۇ، بىر ئەمەس ئوننى.
يېتىلگەن چېلىشتىن مىڭلاپ قەھرىمان،
ئەركىنلىك، ھۆرلۈككە باشلاپ يوقسۇلنى.
قىزىغان بىر چاغلار زەرەپشان بويى،
مەرتلەرگە كۈچ قاتقان تۆمەننىڭ سۈيى.
پەلۋانلىق تەختىدە ئۆمەر قاسساپقا⑨
ياڭدۇرغان قەشقەرلىق مەدھىيە كۈيى...
چېلىشتىن شان قۇچۇپ ئۆتكەن كۆپ ئەجداد،
ئىز باستۇق ئارقىدىن يۈز مىڭلاپ ئەۋلاد.
بوقاتماي شۇ ئىزنى باسايلى ئالغا!
ئەجدادلار بىزلەردىن بولسۇن مەڭگۈ شاد.

....

ھە، بۇگۈن يىپپىلىش مۇراسىم، بايرام،
ئادەملەر دېڭىزى بۇ يەر بىر قاينام.
مىليون جان سەكرەيدۇ مۇنبەرگە قاراپ،
بېرىلگەن چېغىدا مۇكاپات — ئىنئام.
«چىنادىن رىشات»دەپ توۋلىغان چېغى،
جۇر بولدى ئەرەبنىڭ تاغۇ ھەم بېغى.
بۇغداي ئۆڭلۈك، قوي كۆزلۈك، قاراقاش يىگىت،
مۇكاپات بويۇمنى ئالغان شۇ چېغى.
ياڭرىدى كۆلدۈراس ئالقىش مەيداندىن،
«چىنا — رىشات» دەپ ئۈنلەر ھەر ياندىن.
نەچچىسى دەپتەرگە قويدۇردى ئىمزا،
سۇنۇلدى تەكلىپلەر ھەتتا بالقاندىن.
بۇ يېڭى خەۋەردىن تەۋرىدى ئالەم،
رىتىمنىڭ، تايمىسنىڭ خەۋەرلىرى ھەم.
«ئەل ئىھرام» قانچە كۈن سۇرەتلەر بەردى،
تېلېگىرام، تېلېفونلار ئۈچتى دەممۇ دەم.
تۇراتتى رىشاتجان شاتلىقى تېشىپ،
قولىدا چوڭ لوڭقا، مىدالنى ئېسىپ،
ئۇ نېچۈن شاتلانماس جاھان ئالدىدا،
ۋەتەنگە بولغاندا شان — شەرەپ نېسىپ؟
....

ئېنىق تارىخ، ئۆزەڭسەن ئەجەپمۇ ئادىل،
تۆھپىكار مىللەتلەر ھەممىدىن قابىل.
رىشاتنى تونۇتتۇڭ پۈتۈن ئالەمگە،
بىلدىمكى، ئالەممۇ ئۇيغۇرغا قايىل.

4 - باب

باغۋەنسىز قانداقمۇ ئۆسكەي گۈل-چېچەك

(1)

ئېنىق،ۋەتەن ئاسمىنى نەقەدەر سۈزۈك،
قوللاردا چاقنىغان مەرۋايىت ئۈزۈك.
ئالەمگە نۇر چاچار شۇ سېخى قۇياش،
چايقىلار زەر بىلەن كائىنات بۈيۈك.
ئايرودوروم بېزەلگەن شۇنچە چىرايلىق،
يوللاردا گۈل تەشتەك، رەتلىك تىزىلىق.
شىزىلەر پۈرىقى تۇرار گۈپۈلدەپ،
چۆرىسى باغلارغا تۇتاشقان قېنىق.
كۆكسىدە قەد كىرىپ تۇرىدۇ فونتان،
چەشمىدەك سۇلىرى ئېتىلار ھەر ئان.
كۆڭۈلگە مىسلىسىز شاتلىق بېغىشلاپ،
نىلۇپەر گۈللىرى ئۆسكەن باراقسان.
غۇيۇلدار ئاپتوموبىل — «ۋولگا»لار تۇرماي،
ئۆتىشەر بەئەينى موكىدەك تىنماي.
قوزغالسا بىر لاچىن، قونىدۇ بىرى،
كۆچلەنگەن بۇ ۋەتەن نەقەدەر ھاي-ھاي.
بىنانىڭ ئالدىدا كەڭ مەيدان، كەڭ يول،
چۆرىدەپ سەپ تۈزۈپ تۇرار قىز - ئوغۇل.
ئىنتىزار كۆز بىلەن قارايدۇ كۆككە،
ھەر ئادەم قولىدا دەستە - دەستە گۈل.
شاۋقۇنلۇق بىر ئاۋاز قۇچتى ھاۋانى،
قايتۇرۇپ قولاققا ئۆتكۈر سادانى.
لاچىنلار كەپقالدى،
قوندى ئەنە ئۇ،
زىل - زىلىگە كەلتۈرۈپ تاغۇ - دالانى.
پەلەمپەي شوتىدىن چۈشكەندە رىشات،
ئاسماندىن - زېمىنغا كۆچكەندە رىشات.
ئادەملەر كۈۈرىدە ئالغا ئېتىلدى،
رەھبەر ھەم ئانىسىنى سۆيگەندە رىشات.
گۈلدەستە چاچقۇدىن ئېچىلدى غۇنچە ،
غۇرۇر ۋە شاتلىقتا چۈمدى ئەل شۇنچە.
تەنتەنە، ئالقىشلار ئاقتى سەل بولۇپ،
ئاپىرىن، رەھمەتتىن چېچىلدى ئۈنچە.
ۋە لېكىن، مۇشۇ دەم رىشات ئىنتىزار،
ئۆزىمەستىن كۆزىنى ئەتراپقا قارار.
ئىزدەمدۇ بىر يۇرتلۇق دوستلىرىنى ئۇ،
ئىزدەمدۇ بارمۇ، دەپ سۆيگىنى-نىگار؟
تۇراتتى سەپ ئىچرە تېرنىسى سادىق.
ئىنتىلىپ رىشاتقا مېھرىۋان ئىللىق.
ئۇستاز ھەم شاگىرت قۇچاقلاشتى كۆپ،

ئوقچىدى تومۇردا قانلار يېقىملىق،
رىشاتنىڭ قەلبىدە ھېسسىياتى قىيان،
قانداقمۇ قىسىپ بولسۇن گەپ ـ سۆزنى بايان؟
باغۋەنسىز قانداقمۇ ئۆسكەي گۈل ـ چېچەك؟
ئارانلا بۇ سۆزگە كەلتۈردى زۇبان:
يورۇتار ئۆيلەرنى ئېلېكتىر چىراق،
سۇ، ئوغۇت بولمىسا چىقماس يوپۇرماق.
سىز مېنىڭ يېتەكچىم، روھى تۈۋرىكىم،
سىز بىلەن پىكرىم پاك، روھىمۇ ئويغاق.
ئۆستۈردى بۇ دەۋران مېھرىنى تۆكۈپ،
مەن قۇچقان غەلىبىدە تەر ـ ئەجرىڭىز كۆپ.
ئۇستازنىڭ مېھنىتى ئەۋلادقا ئورنەك،
ئۆتمەن شۇڭلاشقا مەڭگۈگە سۆيۈپ...
سادىقىنىڭ لەۋلىرى تىترىدى شۇئان،
چاقنىدى ئالدىدا بىر نۇرلۇق چولپان.
«قىلغىنىم بەكمۇ ئاز، ئادا قىلدىم بۇرچ،
رازىمەن ئەل ئۈچۈن بېرىشكە قۇربان...»
مەقسەتنىڭ دەرياسى ئاقتى بىر يولدا،
نەتىجە، تۆھپىسى جۈپلاشقان قولدا.
بۇ زامان ئۇلارغا بولدى جۈپ قانات،
كۆرۈندى تېخىمۇ ئىقبال ئۇدۇلدا.

(2)

كۆز ئېيى، خاسىيەت بىر پەسىل كەلدى،
ئۆتكەنكى يىللاردىن ھەم ئېسىل كەلدى.
مىسلىسىز شاتلىققا تولدى ھەممە ئۆي،
يۇرتداشلار مېھماندوست، بەك ئىجىل كەلدى.
كۈن ئۆتتى، ئاي ئۆتتى ئۈزمەي قاتارلاپ،
ھەنىپە ھىجراندا ئۆتتى كۈن ساناپ.
بىرەر ئاي ئۇنىڭغا تۇيۇلدى يىلدەك،
تەلمۈردى رىشاتنىڭ يولىغا قاراپ.
ئالتۇنكۆز ماۋسۇمنىڭ شۇنداق بىر كۈنى،
ياشاردى مۇھەببەت بېغى ـ گۈلشىنى.
ئۇچراشتى بىر جۈپ ياش بۇلاق بويىدا،
كۈتكەنتى بۇ كۈننى كۈندۈزى ـ تۈنى.
بېقىشتى تويماستىن تەشنا جۈپ كۆزلەر،
ئوت ئالدى ئەشۇدەم ئوتقاشتەك يۈزلەر.
ئەيلىدى رىشاتجان قەلبىنى ئىزھار،
چىن سۆيگۈ بابىدىن ئېيتىلدى سۆزلەر:
«خۇما تاغ بېشىدا كۆيىدۇ چىراق،
كۆيىدۇ لاۋۇلداپ ئۆچمەيدۇ، بىراق.
ۋەلېكىن، كۆيگىنى ئەمەستۇر چىراق،
ئوتىڭىز قەلبىمدە كۆيگىنى نەۋاق؟
سىز دېگەن كۆز كەلدى ـ بىر ئوبدان ۋاقىت،
دەپتىكەن بوۋىلار «ۋاقىتنى قېرىدت».
سوقايلى تۆمۈرنى قىزىقىدا بىز
شۇ پارلاق ئىقبالغا ياسايلى كىلىت.
ھەنىپە، دىلرابا ماڭا قاراڭ سىز،
تېرىكلا كۆيدۈرۈپ جاننى ئالامسىز؟
ئاتىلار كۆزلىرى يۇمۇلسۇن ـ دېسەك،
قىلايلى توينى بىز، قانداق قارايسىز؟...»
ھەنىپە رىشاتنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ،
قەلبىدە ئۇلغايدى بىر ئوت يالقۇنلاپ.
ئۇشبۇدەم سۆز ئالدى چېچىنى ئويناپ،
خۇمارلىق كۆز بىلەن تەلمۈرۈپ قاراپ:
« خۇما تاغ باغرىدا كۆپ ئاپتاپپەرەس،
كۆڭلۈمدە سىزلا بار، كىپىم جا ئەمەس.
باتۇرغا جۈپ بولۇش ـ ئىپتىخارىمىز،
قىز ئۈچۈن يىگىتكە گەپ قىلماق بەك تەس.
مۇھەببەت، ئىستىكىم ئەڭ ئوچۇق سىزگە،
ھىممىتىم، ھۆرمىتىم قوزغار زوق سىزگە.
چوڭلارمۇ قوشۇلدى توينى قىلىشقا،
ۋۇجۇدۇم، بارلىقىم تەسەددۇق سىزگە...»
جۈپ يۈرەك سىمابتەك قوشۇلدى شۇ تاپ،
تارتىنىش تۇيغۇسى بىردىنلا يوقاپ.
شاماللار خەۋەرنى ئەپكەتتى يىراق،
ئىككى قەلب كۆكىدە پارلىدى ئاپتاب.
باغلىدى ئۇلارنى چىن ـ ئورتاق غايە،
يۆتكەلدى بۇلاققا ئەشۇ جۈپ سايە.
تورغايلار شاتلىقتىن ئۇچتى پۈررىدە،
سوقاتتى قوش يۈرەك بولۇپ بىردانە.

خاتىمە

ئالتۇننىڭ قىممىتى پەدازدا ئەمەس،
ساختا شان-شۆھرەتكە كىم قىلغاي ھەۋەس!
تۆھپىكار ئىنسانلار تىللاردا داستان،
ئەل بىلەن باغلانغان نامى چەمبەر – چەس.
رىشاتقا زاماندا بولغىنىم بەختىم،
ئۇ قۇچقان شان-شەرەپ ئۇيغۇرغا تەقدىم.

يارالسۇن تېخىمۇ ئۇلۇغ مۆجىزە،
چاقنىسۇن مەڭگۈگە تاجۇ ھەم تەختىم.
مۇڭگە ھامىدۇر گۈلنىڭ غۇنچىسى،
مەرتلەرگە تالمىقتۇر نەزمە ئۈنچىسى.
كۆرۈشنى خالىسا كەلسۇن ئىختىيار،
پاياندار يولىدا خوتەن زىلچىسى.

1984 – 1985 – يىللار، قەشقەر.

ئىزاھات:

① 19 – ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىن باشلاپ ئاتۇش ئىكىسالىقتىكى مەشھۇر ۋەتەنپەرۋەر سودىگەر، مەرىپەت – پەرۋەر زات باۋۇدۇن مۇسا بايوپ دېگەن مەكتەپلەرنى ئىسلاھ قىلىپ دىن بىلەن پەن بىرلىكتە ئوقۇتۇلىدىغان «ھوسەيىنىيە» ناملىق مەكتەپ ئېچىپ، ھەر خىل تەنتەربىيە تۈرلىرىنى يولغا قويغانىدى، 1927 – يىلىغا كەلگەندە، بۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچى – ئوقۇغۇچىلىرىدىن تۇرسۇن ئەپەندى، ئەنۋەر ئەپەندى، ئابدۇغوپۇر مۇھەممەت ھەسەن، تۇرسۇن قارىم، پەخرىدىن توختى قاتارلىقلار قەشقەردىكى ئېنگىلىز كونسۇلخانىسى، قەشقەردىكى شىۋېتسىيە داۋالاش ئورۇندىكىلەر بىلەن كوپ قېتىم پۇتبول مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈپ، ئۇلارنى مەغلۇپ قىلىپ، شىنجاڭ تارىخىدا تەنتەربىيە جەھەتتە شانلىق سەھىپە ئاچقانىدى، بۇ يەردە شۇ تارىخ كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

② سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان — مىلادى 9 – ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن13 – ئەسىرگە قەدەر ھۆكۈم سۈرگەن قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى، ئۇنىڭ مازىرى ئاتۇشتا بولۇپ، ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە قوغدىلىدىغان نۇقتىلىق ئاسارە-ئەتىقە، مەدەنىي يادىكارلىق ئورۇنلىرىنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ.

③ ئىبراھىم ھاشىم مۇستاپا – مىسىرنىڭ ئەينى يىللاردىكى چەتئەل ھۆكۈمرانلىقى ۋە تاجاۋۇزچىلىقىغا قارشى كۆرەش قىلغان مىللىي قەھرىمانى.

④. سالاھىدىن – مىلادى 11 – ئەسىردە ئەرەب دۆلەتلىرىنى بىرلىككە كەلتۈرگەن، ئەھلى سەلىپ قوشۇنىنىڭ ئوتتۇرا شەرققە قىلغان تاجاۋۇزىنى مەغلۇپ قىلىپ، ئەرەب خەلقىنى ئازادلىققا چىقارغان مىللىي قەھرىمان.

⑤ ئاللا ھافىز – ئەرەبچە سوز بولۇپ، بىزچە «خۇداغا ئامانەت»، «خۇداغا تاپشۇردۇم» دېگەن مەنىلەردە.

⑥ توققۇز ساراي — ھازىرقى ئارالبېشى (بارچۇق) تەۋەسىدە. 1983 – يىلى ئارالبېشىنىڭ چوڭ تىم خارابىلىقىدىن قەدىمكىي چېلىشچىلارنىڭ شەكلى چۈشۈرۈلگەن بىر قىزىل ساپال ھەيكەل تېپىلغان. بۇ ھەيكەلدە مىلادى 7 –، 10 – ئەسىرلەردىكى ئۇيغۇر چېلىشچىلىرىنىڭ ماھارىتى نامايەن قىلىنغان. بۇ ھەيكەل ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق مۇزېيدا ساقلانماقتا.

⑦ ھېيت نوچى — 19 – ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا ئاتۇش ئاھىيىسىدە ياشىغان چېلىش پالۋانى.

⑧ ئابلىز توقسۇن – داڭلىق چېلىشچىلارنىڭ بىرى. ئۇ 3 ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە غۇلجىدا ئېلىپ بېرىلغان نۇرغۇن چېلىش سورۇنلىرىدا ئۆزىدىن كۈچلۈك پالۋانلارنى يېڭىپ، شۆھرەت تاپقان.

⑨ ئومەر قاسساپ — 1953 – يىلى يېڭى يىلدا، قەشقەر ھېيتگاھدا ساپىق 13 – دىۋىزىيە (مىللىي قىسىم) بىلەن يەرلىك خەلق بىرلىشىپ ئۆتكۈزگەن چوڭ كولەملىك چېلىشىش مۇسابىقىسىدا نام چىقارغان.

كەچقۇرۇن

تۇراپ ھەسەن.

سېغىنىپ سېنى بۆلەكتىن كەچقۇرۇن،
ناما يازدىم چىن يۈرەكتىن كەچـقۇرۇن،
باققا ماڭسام شوخ. تىلەكتىن كەچقۇرۇن،
گۈل تىزىپ غۇنچە — پورەكتىن كەچقۇرۇن،
خۇش چىراي چىقتىڭ رۇجەكتىن كەچقۇرۇن.

يار دېدىم، كەلدىڭ ۋاپادار يار بولۇپ،
تەمبۇرۇمغا پەدە، قۇلاق، تارا بولۇپ،
بولمىسا ئاشىق جاھـاندا خار بولۇپ،
سەن ئۈچۈن دەرۋىشكە ئوخشاش زار بولۇپ،
ئاھىم ئاشـامتى پەلەكتىن كەچقۇرۇن.

قارىسام، يەر ـ كۆكتە ئاي، كۈن، گۈل ـ گىيا،
ئەپ ئۆتەركەن ئارنى ئەيلەپ تۇتىيا،
بەزىلەر قىلـمايدۇ ئەمـما ھېچ ھايا،
گۈل تېرىش ئورنىغا تەركەچ شۇمبۇيا،
بىر يولى چىقتى كېرەكتىن كەچقۇرۇن.

ئەلمىساقتىن قىز ـ يىگىت توپ ئۆتمىكى،
ئىنگۇ ئادەت سۆيۈشۈپ جۈپ ئۆتمىكى،
ۋە لېكىن تاللاپ، سىناپ خوپ ئۆتمىكى،
تەس جىمىنىڭ ئەر ـ خوتۇن بوپ ئۆتمىكى،
ئاشمىسۇن سىناقمۇ چەكتىن كەچقۇرۇن..

«بۇ ئۈچۈن ئەۋزەل بىلىپ خىزمەتنى مەن،
ئار، ساداقەت، ئېھتىرام، ئىززەتنى مەن،
بىللە كۆرمەككە ۋاپا ـ لەززەتنى مەن،
قەلبى ئۈز دەپ تاللىدىم بىر سەتنى مەن،»
دەيدۇ ئەي، ئاڭلاڭ زىرەكتىن كەچقۇرۇن.

بەزىلەر سىرتقى چىراينى ئۈز كۆرۈپ،
ھەممە ئادەمنى ئۆزىدەك تۈز كۆرۈپ،
قىلسا توي، تۆت كۈنگە بارماي مۇز كۆرۈپ،
ئايرىلىشتى گۈل ئەمەس، يالپۇز كۆرۈپ،
ياش تۆكۈپ سۇدەك، چىلەكتىن كەچقۇرۇن.

تاللىماس بىلسەڭ مۇھەببەت مال، چىراي،
شاھ قىزىنى ئالىدۇ ھەتتا گاداي،
بولسىمۇ «بىرسى تولۇنئاي، بىرسى لاي،»
بەختىنى تاپتى كېچىپ جاندىن تالاي،
گۈل ئېچىپ ئوتلۇق چېچەكتىن كەچقۇرۇن.

سەنمۇ شۇ سادىق ۋاپادارنىڭ ئۆزى،
چېھرى ئاي، كاتتا ئەمەلدار ـ باي قىزى،
كۆيسىمۇ ۋەسلىڭنى ئىزلەپ يەر يۈزى،
بىر مېنى سۆيدۈڭ، كۆپەيدى ئەل سۆزى،
قورقمىدىڭ ھېچ سۆز ـ چۆچەكتىن كەچقۇرۇن.

جان ئاناڭ رەنجىپ: «يولۇڭدىن يان» دېدى،
«ياق!» دېدىڭ، «ئادەممۇسەن ھايۋان؟» دېدى،
«بۇ گادايدەك يوقمۇ ھېچ ئوغلان» دېدى،
«يۈزىمىز بار، بۇنى بىل ئوبدان » دېدى،
كەچمىدىڭ مەندەك يۆلەكتىن كەچقۇرۇن.

شۇ ھامان قوغلاپ ئاتا ـ ئاناڭ، دېدى: «كەت،
رازى بىز باققانغا ، مۇرادىڭغا يەت...»
نائىلاج ئۆيدىن چىقىپ بوغسىمۇ دەرت،
ئىختىراغا يار ـ يۆلەك بولدۇڭ قەۋەت،
رازىمەن سەندەك زېرەكتىن كەچقۇرۇن.

مايىسغا سۇلىياۋ يېپىپ ھەر تاختىدا،
سۇ، ئوغۇتنى مول بېرىپ ئۆز ۋاقتىدا،
مىسلىسىز رېكورت بۇزۇپ بىز پاختىدا،
مودا مىلىڭ جىگدىن كېۋەز ساتتۇق ئۇدا،
زەر ئېلىپ ھەر بىر غوزەكتىن كەچقۇرۇن.

بۇ ئۇتۇقتىن يۇرت ـ جامائەت بوپ خۇشال،
قېينى ئانام ـ قېينى ئاتامنى قىپ ئوسال،
ئالدىغا سەپكەپتۇ قىلماستىن ھايال،
كۆيۈنۈپ بىزگە جىمىكى ئەر ـ ئايال،
كاڭگىراپ قالدۇق، ئەمەكتىن كەچقۇرۇن.

جان داداڭ دېدى: «كېچىرگىن بالىلىرىم»،
باغرىغا ئوقتەك ئېتىلدۇق، جانلىرىم—
يايرىدى ، زەپ قاينىدى ساپقانلىرىم،
«مىلىڭ ياشاڭ، رەھمەتدادا...» دەپقانىدىم،
نە ئامال« رەھمەت!» دېمەكتىن كەچقۇرۇن.

ئاخىرى بەردى ئاتا ـ ئاناڭ توي قىلىپ،
يېڭىچە ئالدۇق چىرايلىق ئۆي قىلىپ،
ماي، گۇرۇچ تەييار ھەم قوي قىلىپ،
يۇرتقا چاي بەردۇق قىزىق، خۇشپۇي قىلىپ،
مول ئۈزۈپ تەكتىن ئۈزۈمنى كەچقۇرۇن.

ئىشلىدۇق شۇندىن بۇيان بىز زەپ ئىناق،
چېكىمىزدىن ئاققۇزۇپ ئالتۇن بۇلاق،
دالىدا گۈللەر ئېچىلغاندا ئوماق،
سەن تۇغۇپ بەردىڭ ئوغۇل، قىز-جۇپ بوۋاق،
خوشلۇغۇم سەن ھەم گۈدەكتىن كەچقۇرۇن.

بولىسمۇ ئالەمدە يۈز مىڭلاپ پەرى،
ئاقكۆڭۈل چىقماس سېنىڭدەك ھېچ بىرى،
ئىش دىسە، جان كۆيدۈرۈپ كۈن ـ تۈنلىرى،
مېنى كۈتتۈڭ ئايىماستىن، بىر يېرى—
ماغدۇرۇڭ كەتتى سۆيەكتىن كەچقۇرۇن.

ئەمدى بىلدىمكى : مۇھەببەت— ئوت ئىكەن،
ئۇنى ئۆستۈرگەن قەدىردان يۇرت ئىكەن،
شۇڭا ئەل ـ يۇرتنى كۆكەرتىپ گۈل بىلەن،
سوۋغا يوللايلى ۋەتەنگە مول ، بەلەن،
دىلبىرىم ئوتلۇق يۈرەكتىن كەچقۇرۇن!

ئىككى شېئىر

ئەيسا سايىم

(1)

تارتتى زوق ـ مەيلىمنى ئىشچان خىسلىتىڭ ، دېھقان قىزى،
قىلدى قايىل يەر ـ جاھاننى غەيرىتىڭ ، دېھقان قىزى.

بىپايان ئالتۇن دېڭىزدا شۇڭغىدىڭ يەلكەن بولۇپ،
كەڭ ئېتىزغا بەردى زىننەت مېھنىتىڭ ، دېھقان قىزى.

خۇشناۋا بۇلبۇلغا ھەمرا بولغىنىڭدەك گۈل ـ چېچەك،
بولدى مەرۋايىت باشاقلار ئۈلپىتىڭ ، دېھقان قىزى.

سول ئېلىپ ئالدىنقى رەتتىن شان قازاندىڭ بەيگىدە،
كۈنسېرى ئاشتى شىجائەت ـ قۇدرىتىڭ، دېھقان قىزى.

ئۆرلە يۈكسەك پەللىلەرگە ، ھارمىغىن پەرۋاز قىلىپ،
دەۋرىمىزدە كەلدى ئىشلەش پۈرسىتىڭ ، دېھقان قىزى.

(2)

يەل ـ يېمىشلەر ئىچرە داڭلىق بىباھا قىممەت ئۈزۈم،
كۆرمىگى كۆركەم ، يېمەككە تەمى بال ـ شەرۋەت ئۈزۈم.

قەلبى ئوتلۇق ئۇستا باغۋەن قىلدى پەرۋىش تەر تۆكۈپ،
شۇ ئەجىردىن كائىناتقا بولدى ئۆز زىننەت ، ئۈزۈم.

نوتا سۈردى بۆك ـ باراقسان شاخلىرى شۇنچە ئۇزۇن،
ئۆزگىچە تۈس بەردى باققا تۈپلىرى رەت ـ رەت ، ئۈزۈم.

خىلمۇ خىل ياقۇت مىسالى پارقىراپ ھەر دانىسى،
جەلپ ئېتىپ سانسىز كىشىنى تۇتتى يار ـ ئۆلپەت ، ئۈزۈم.

« مۇڭلىرىنىڭ شاھى » دەپ يۇرت ئىچىدە ماختىلىپ،
جاي ئېلىپ تۆردىن داۋامەت قوچتى زور ئىززەت ، ئۈزۈم.

ئىككى شېئىر

ناسىرجان مۇھەممەت

ئوت

گۈرۈلدەپ كۆيىدۇ ئوچاقتا يۇلغۇن،
ئوتقاشتەك چاقنايدۇ مەشلەردە كۆمۈر.
تولغىنار تونۇردا ئەجدار كەبى ئوت،
ئوت بىلەن ئۆتىدۇ مەنىلىك ئۆمۈر.

ئوت بولغاچ زىمىستان ئۆتەر بىلىنمەي،
ئوت بولغاچ خىلمۇ خىل تاماقلار تەييار.
ئوت بولغاچ ئايرىلار تۆمۈر ۋە داشقال،
ئوت بولغاچ مىس، پولات، ئالتۇن··· تاۋلىنار.

يۈرىكىم ـ قەلبىمدە كۆيىدۇ بىر ئوت،
تەپتىدىن ئۆرتىنەر جىسمىم ۋە جېنىم.
خەلقىمنىڭ سۆيگۈسى ، ۋەتەن ئىشقىدىن،
تومۇردا ئۆركەشلەپ ئاقىدۇ قېنىم.

مەشتە ئوت، چۆلدە ئوت، يۈرەكتىمۇ ئوت،
ئوت بىلەن بۇ زېمىن بولىدۇ ئاۋات.
يەردە ئوت، كۆكتە ئوت، دېڭىزدىمۇ ئوت،
ئوت بىلەن گاڭ، تۆمۈر قاقىدۇ قانات.

بىر قىزغا

ناخشا ئېيتسام ھەر سەھەر،
ئاڭا تەڭكەش بولىسەن.
قاراپ قويسام يىراقتىن،
خىجىللىقتا تولىسەن.

توختىۋالما ناخشاڭدىن،
دائىم بىرگە ئوقۇيلى.
ياشلىق ھايات پەيزىدىن،
قوشاق ـ داستان توقۇيلى.

ئانىدەك مېھرىبان يوقتۇر

(ناخشا تېكىستى)

تۇرغۇن مۆمىن

جاھاننى ئايلىنىپ كەزسەڭ،
ئانىدەك مېھرىبان يوقتۇر.
ئۇنىڭدەك غەمگۈزار، ياخشى—
سۆيۈملۈك جانىجان يوقتۇر.

ئانا بىرلە خۇشال كۆڭلۈم،
كۆزۈمدە قەترە نەم يوقتۇر.
ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلسام،
دىلىمدا قىلچە غەم يوقتۇر.

بېشىم ئاسمانغا يەتكەيلەر،
ئانامنى ئەيلىسەم رازى.
ئانىغا كىم ۋاپا قىلسا،
جاپانى كۆرمىگەي زادى.

نەقرات: ئانىدەك مېھرىبان يوقتۇر،
سۆيۈملۈك جانىجان يوقتۇر.

يىغىمىزمۇ ناخشىدۇر بىزنىڭ

تۇرسۇن ئابدۇقادىر

بىز يىغلايمىز ماتەم كۈنلەردە،
«ئانام، دادام...!» دەپ قوشاقلار توقۇپ،
يىغلاپ تۇرۇپ ئېيتقان قوشاقنى.
ھەم يۇرۇيمىز ناخشا قىپ ئوقۇپ.

«ئانام، ئانام» دېگەن قوشاقلار،
بالا تۆككەن قان ـ ياش ئەمەسمۇ!؟
«قەمبەرنىسا» دېگەن ناخشىلار،
ئانا...! چەككەن ھەسرەت ئەمەسمۇ!؟

يىغىمىزمۇ ناخشىدۇر بىزنىڭ،
كۈيچى بولغاچ ئەجداد نەسلىمىز.
گەپ ـ سۆزنىمۇ ئېيتار قوشاقتەك
تۆرەلگۈسى ئەۋلات نەسلىمىز.

دىلمۇراتنىڭ ئارزۇسى

ئېزىز سايىت

جىمجىت كېچە ئاسماندا،
ئۈزەر تولۇنئاي.
تۆكەر كۈمۈش نۇرىنى،
بەكمۇ خۇشچىراي.

چۆمدى ئاينىڭ نۇرىغا،
چەكسىز دالا ـ تۈز.
ئولتۇراتتىم ئايدىڭدا،
تىكىپ ئاڭا كۆز.

ھاياجانغا چۆمۈلدۈم،
سۈرگەنچە خىيال.
كەلدى ئوغلۇم دىلمۇرات،
يېنىمغا خۇشال.

ئولتۇرۇپسەن جان دادا،
بۇ پىنھان جايدا.
ئاخشام كۆردۈم چۈشۈمدە،
ئۆزەمنى ئايدا.

كۆرگىنىمنى ئايدىكى،
قىلاي مەن بايان.
ئەجەپلىنىپ ئوغلۇڭغا،
قالمىغىن ھەيران.

سۆزلەپ كەتتى دىلمۇرات،
چۈشىنى تېزدىن.
ئارقىدىنلا ئارزۇسىن،
ئېيتتى بىر - بىردىن.

ئىلىم - پەننى ئىگەللەپ،
كۆچكە تولسامەن.
چىقىپ ئالەم كېمىسىگە،
ئايدا بولسامەن.

كائىناتنىڭ تولۇنئاي،
بولغاچ بېكىتى.
ئېچىلىدۇ پەن بىلەن،
سىرى — ھېكمىتى.

ئەشۇ سىرنى ئېچىشقا،
باغلاپ ئىرادە.
تۆكسەم ئالتۇن تېرىمنى،
كەتمەس بىھۇدە.

ھاياتلىقنىڭ ئىزىنى،
ئايدا كۆرسەممەن،
كائىناتنىڭ پەيزىنى،
كۆكتە سۈرسەممەن.

قارشى ئالسا شاتلىنىپ،
مېنى يۇلتۇزلار.

مېھمان قىلسا ھۆر - پەرى،
چېچى قۇندۇزلار.

تاپسام ئىددىم ئايدىمۇ،
نۇرغۇن جىسىمنى.
قويسام ئاڭا بىر - بىرلەپ،
مەخسۇس ئىسمىنى.

قانات قېقىپ ئاسماندا،
قىلسامەن پەرۋاز.
ئايدىن ساڭا ئاڭلاتسام،
يېقىملىق ئاۋاز.

سەيلى قىلسام ئالەمنى،
يۇلتۇزلار ئارا.
ئېلىپ بارسام تەتقىقات،
سامان يولىدا.

ئاچار ماڭا كەڭ قۇچاق،
ئالەم بوشلۇقى.
تاشار ئۇرغۇپ دىلىمنىڭ،
چەكسىز خۇشلىقى.

خوجا بولسام ئەجرىمدىن،
ئاسماننىڭ — ئايغا.
زەپەر بىلەن چاقىرسام،
سىنىمۇ چايغا .

سەپىرىمنى بىر - بىرلەپ،
قىلسامەن بايان.
ۋۇجۇدىڭنى قاپلايدۇ.
شاتلىق ھاياجان.

سۆزلەپ كەتتى دىلمۇرات،
كۆرسىتىپ ئاساس.
ئويلاپ باقسام سۆزلىرى،
ئەمەستۇر قىياس.

ئىنسانىيەت بەختىچۈن،
تۆكۈپ ئالتۇن تەر.
يەتكۈزۈشكەن ئارزۇسى،
ماڭا خۇشخەۋەر.

ئاڭلاپ ئۇنىڭ ئارزۇسىن،
بولدۇم بەك خوشال.
كۆز ئالدىمدا كۆرۈندى،
گۈزەل ئىستىقبال.

كائىناتنىڭ سىرىنى،
ئاچقىن دېدىممەن.

مەرىپەتنىڭ نۇرىنى،
چاچقىن دېدىممەن.

هالال ـ تەرنىڭ ئەجرىدىن،
مۆجىزە يارات.
ياشلىقىڭدا قىلغىنىسەن،
ئىختىرا ـ ئىجاد.

پـۈكۈپ دىلغا دۇنيانى،
قىلغىن سەن جەۋلان .
يارىتىدۇ زامانىم،
ساڭا زور ئىمكان.

ياشلىقىڭ

رەيھانگۈل مۆمىن

كەتسەگەر ياشلىق باھارىڭ گۈل چىراي ئاچماي تۇرۇپ،
توزىغان بىرلە باراۋەر خۇشپـۇراق چاچماي تۇرۇپ.

ئۇ ھاياتنىڭ قىممىتى بولماس پەقەت تىرىكچىلىق،
ئۆلىسەن خەلقىڭ ئىچىدە گۆردە ھەم ياتماي تۇرۇپ.

ياشلىقىڭ ئالتۇن چېغىڭ چاقماق كەبى چېقىپ ئۆچەر،
تىركىلە ئۇندا گاڭ ئىرادە چاقمىقىڭ چاقماي تۇرۇپ.

پاك ـ ھالال مېھنەتتە ھەر چاغ چۆلنى بوستان ئەيلىگىن،
ئۇخلىما خەلقىڭ ئۈچۈن سەن تاغ ـ داۋان ئاشماي تۇرۇپ.

دېمىگىن رەيھان ئۆزەڭنى مەن ۋەتەن ـ ئەلنىڭ قىزى،
ئەل ـ ۋەتەن بەختى يولىدا قان ـ تەرىڭ ئاقماي تۇرۇپ.

كۆزەتـتە تۇرسام...

ئوبۇل ئېزىز

كۆزەتتە تۇرسام چوققىدا تەنھا،
يالغۇز ئىكەن دېمىگىن مېنى،
قار لەيلىسى بولۇپ سىرداشىم،
بەرگەن ماڭا سۆيگۈ ئىشقىنى،
يالغۇز ئىكەن دېمىگىن مېني.

كۆزەتتە تۇرسام چوققىدا تەنھا،
ئۇيقىسى كەلگەندۇ دېمىگىن مېنى،
ۋەتىنىم ـ خەلقىمنىڭ شاتلىقى ئۈچۈن،
تېگىشكەنمەن شىرىن ئۇيقىنى،
ئۇيقىسي كەلگەندۇر دېمىگىن مېني.

كۆزەتتە تۇرسام چوققىدا تەنھا،
توڭلىغاندۇر دېمىگىن مېنى،
مەن توڭلايمەن نىچۈن قەلبىمدە،
تۇرسا يېنىپ سۆيگۈ يالقۇنى،
توڭلىغاندۇر دېمىگىن مېنى.

كۆزەتتە تۇرسام چوققىدا دائىم،
جاپا چەكتى دېمىگىن مېنى،
چۈنكى جاپا قاخشىتالمايدۇ،
جىسمى پۇلات قەيسەر جەڭچىنى،
جاپا چەكتى دېمىگىن مېنى.

ھۆپۈپ بىلەن قالىغاچ

(مەسەل)

ئوسمانجان مەھەممەت

ئادەت قىلىپ ئۆزىگە قالىغاچ،
ئىلىپ كەپتۇ سېغىزلىقتىن لاي.
چىڭگىلىكنىڭ يېپىنى قوشۇپ،
ئۆي سېلىشقا باشلاپتۇ ھارماي.

بۇنى كۆرگەن ھۆپۈپ گىدىيىپ،
قىپتۇ مۇنداق قالىغاچقا تاپا:
«لاي بىلەن سۇ توشۇپ ھەر كۈنى،
نېمە ئانچە تارتىسەن جاپا؟»

دەپتۇ قالىغاچ جاۋابەن ئاڭا:
«جاي راسلايمەن ھالال مېھنەتتىن.
ئىشلەپ جاپا چەككىنىم ئەلا،
تەر ئاققۇزماي كۆرگەن راھەتتىن.»

مەنسىتمەستىن بۇ سۆزنى ھۆپۈپ،
سۆز باشلاپتۇ ئۆزىچە كۆپۈپ:
«ھازىر ئەمەس جاپانىڭ ۋاقتى،
نەگە بارسا تامدا كامار كۆپ.

ماڭا ئوخشاش تەييار كاماردا،
ياشاپ كۆرسەڭ بولمامدۇ راھەت.
چاڭگا تىزىپ ئۇۋا ياسايمەن،
دەپ ئۆزەڭگە سالغىچە كۈلپەت؟»

دەپتۇ قالىغاچ: «مۇشۇ زىمىندا،
ئۇچۇش ئۈچۈن چىققارغاچ قانات.
بولۇپ ياشاش تەييارغا ھەييار،
ماڭا نومۇس ئۆلۈمدىن ئۇيات.

سەن ئىلگىرىكى ھۆتمە توشۇكلۈك،
تاملار بار دەپ ئويلىما ھەرگىز.
ئاللىقاچان كىشىلەر ئۇنى،
چاپلىشۇەتكەن سىلىقلاپ شەكسىز...

بولساڭ داۋام مۇشۇنداق ھورۇن،
تاپالمايسەن ھاياتلىق يولى.
ھەتتا بولۇپ كېتىسەن تېخى،
ئىپلاسلىقنىڭ، شۇملۇقنىڭ قۇلى.

ئويلاپ كۆرگىن ھۆپۈپ سۆزۈمنى،
بەلكىم سېنىڭ كۆڭلۈڭگە ياقار.
قالسا ئەگەر بىزدىن بىر نەسىل،
باش قويۇشۇپ نەدىمۇ ياتار؟

شۇڭا ئەمگەك بىلەن ھەممىمىز،
نەسلىمىزگە ئۇۋا ياسايلى.
جاپانىڭ بار تېگىدە راھەت،
ھورۇنلۇقنى نېرى تاشلايلى... »

ھۆپۈپ ئاڭلاپ ئەمدى بۇ سۆزنىڭ،
ھەممىسىنى توغرا تېپىپتۇ.
ئۆز ئىشىنى داۋام ئەتكىلى،
قالىغاچ يەنە يۈرۈپ كېتىپتۇ.

× × ×

ئىرادىنىڭ دۈشمىنى ھەر چاغ،
ئەجات-مېھنەتتە دائىم ھورۇنلۇق.
يوقاتقاندا شۇنداق ئىللەتنى،
قىلغان ئىشلار بولۇر ئورۇنلۇق.

كۆتۈلمىگەن ۋەقە

(ھېكايە)

مەمەت ئېلى

پەردە كېچىلىك كىنودىن قايتىپمۇ ھاياجىنىنى باسالمىدى.

ئۇنىڭ خوشاللىقى ئىككى: بىرى، ياخشى كۆرگەن يىگىتى بىلەن يېقىندا كۆڭۈللۈك توي قىلىشۋالدى. يەنە بىرى، بۇ شەھەردە يېڭىدىن قويۇلۇۋاتقان ھىندىستان فىلىمى — «سەرگەردان»نى بۈگۈن كۆرۈشكە مۇۋەپپەق بولدى. شوخ، ئەركىن ئۆگەنگەن قىزغا بۇ يېڭىلىقلار قانداقمۇ تەسىر كۆرسەتمىسۇن !؟

ئۇ كىيىكتەك ئۆيگە كىردى-دە، كىنودا كۆرگەنلىرىنى ئۆزى بىر دوراپ باقماقچى بولۇپ تىكلىمە ئەينەك ئالدىغا كېلىپ، ئۆزىنى «لىدا»غا ئوخشاش تۈزەشكە باشلىدى. يېڭىلا بۆدرە قىلىنغان چاچلىرىنى مايلاپ پاقىراتتى، تاراپ تۈزەپ تېخىمۇ كۆپتۈردى. ئاللىقانداق گىرىم بويۇملىرىنى ئۇستىلىق بىلەن تېگىشلىك ئورۇنلارغا قوندۇردى. ئاندىن ئۇ ئەينەكتىن بېشىدىن ئايىغىغىچە قاراپ چىقتى-دە، ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەي قالدى:

يالتىراپ تۇرغان بۆدرە چاچلار، مىسران قىلىچتەك قاش ئاستىدىكى نەپىس قايرىما كىرپىكلەر، يوغان قاپقارا جادۇ كۆزلەر، سۈتتەك ئاق يۈزلەر، سەدەپتەك چىشلار، جىنەستىدەك لەۋلەر... ھايھات! ئۇ ئۆزىدىن ھەيران بولۇپ، كېپىنەكتەك پىقىراپ قاھ-قاھلاپ كۈلدى:

— لىدا بوپتىمەن ھا-ھا-ھا...!

راستىنلا ئۇنىڭ قۇلاقلىرىدىكى ھالرەڭ ياقۇت كۆزلۈك ئالتۇن ھالقا، ئاپئاق بويىنىدىكى قاتار-قاتار مەرۋايىت مارجان، بىلىكىدىكى چىسلالىق ئالتۇن سائەت، بارماقلىرىدىكى قوش-قوش ئالتۇن ئۈزۈكلەر ۋە ئۈستىدىكى قىممەت باھالىق مېغىزرەڭ سارجا كەستۈم، كاناي پۇچقاق شىم، پۇتىدىكى ئېگىز پاشنىلىق كەرشىنۋاي توپلى قوشۇلۇپ ئۇنىڭ زىبا قامىتىنى تېخىمۇ گۈزەللەشتۈرۈپ، چۆچەكلەردىكى ساھىپجامال پەرىگە ئوخشىتىپ قويغانىدى.

پەردە ئۆز ئەكسى بىلەن ئاشكارا سۆزلىشىپ كەتتى: نېمە دېگەن گۈزەلسەن — ھە؟! بۇ تۇردىقى پەردەگە ھېچ ئوخشىمايسەن غۇ-جېنىم؟ سەن بۈگۈن راستىنلا پەردەمۇسەن، پەرىمۇسەن؟ ياق، ياق! سەن پەردەسەن! پەرىسەن! شەھەردىكى كۆرمىك يىگىتلەرنى سەكپارە قىلغان، نى-نى گۈزەل قىزلارنىڭ يۈرىكىگە ھەسەت ئوتلىرىنى ياققان پەردەسەن. بۇ سۇباتلىق چىرايىڭ بىلەن «گۈزەللەر گۈزىلى» دەپ ئاتىلىشىڭغا ھەققىڭ بار. ئەجىبا، بۇ خىل ياسىنىشلارنى «چەت ئەللىك» لەرلا قىلىدۇ-

دەپ ئىلاھىم موھىر بېسىپ كەتكەنمىتى؟ بۇخىل كېيىملەرنى پەقەتشىيا ئىگىلا، شائىخەي گۈزەللىرىلا كىيىدۇ، دەپ قانۇن بەلگىلىگەنمىتى؟ ئاڭلا پەردە جېنىم، مەدەنىي كېيىنىشلەر ساڭمۇ يارىشىدۇ، ئېسىل كېيىملەرنى كېيىش ساڭمۇ راۋا...

ئۇ ئەندى ئۆي ئىچىدە ئەركىن يېقىراپ «لىدا» نىڭ ھەرىكەتلىرىنى ئەينەن تەكرارلاشقا باشلىدى. بىردە توختاپ، بىردە پۈتۈن جىسمىنى ئىشقا سېلىپ ئۇسسۇل ئوينىدى، ناخشا ئېيتتى. ئازراق قاملاشمىسا قانائەتھاسىل قىلغانىغا قەدەر ئوينىدى، سەكرىدى، قاپاق تۈردى، كۈلدى. ھەر قېتىم ئوخشىتىپ ئوينىغان چاغلاردا ئۆز-ئۆزىدىن زوقلاندى. شۇتاپتا ئۆيدە بىر يوشۇرۇن ئادەم بولغاندا ئىدى، كۈلكىدىن ئۆزىنى تۇتالماي ئاشكارىلىنىپ قالغان ياكى بۇقىز «ئېلىشىپ قالغان مەجنۇن» ئوخشايدۇ، دەپ قالغان بولاتتى. ئۇ، تۈن نىسپىگىچە بۇخىل ھەرىكەتنى تەكرارلاۋېرىپ، چىلىق-چىلىق تەرگە چۆمۈلگىچە داۋاملاشتۇرۇپ ماجالى قالمىغاندىلا كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلاپلا ئۇخلاپ قالدى.

پەردە ئەتىگەنلىكى چۆچۈپ ئويغاندى. سائەتكە قارىدىدە، پېشايىنىسىگە بىرنى سالدى.

ۋاي شورۇمەي، -دېدى ئۇ، -سائەت سەككىزدىن ئېشىپ كەتكىچىمۇ ئۇخلاپ كېتىپتىمەن. كېچىكتىم، خىزمەتكە كېچىكتىم.

ئۇ ئۆزىگە كايىپ، پۇتىنى سىيپاپ پەستىن ئايىغىنى ئىزلىدى. ئاياغ پۇتىغا ئۇرۇنمىغاندىن كېيىن پەسكە قاراپ باقتى، ئاياغ يەنىلا كۆزىگە چېلىقمىدى. ئۇ، ئوپۇل-توپۇل يالاڭ ئاياغلا يەرگە چۈشۈپ ئىشىكنى كەڭ ئېچىۋېتىپ، كارىۋاتتىن يېرىم چۈشۈرۈلگەن كارىۋات ئايىغىنى ئۈستىگە قايرىشى بىلەنلا ئەنسىز ۋاقىرىۋەتتى:

— ئاپا! — ۋاي-جان!...

ئۇقورقىنىدىن كەينىگە داجىپ ئىشىككە يۆلىنىپ قېتىپلا قالدى.

سىرتتىكى قولۇم-قوشنىلار ئەنسىز چىقىرىلغان بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ، بىر-بىرلەپ كىرىپ كېلىشتى. ئاۋۋال يۈگرەپ كىرگەن مەريەم ھەدە ئىشىككە يۆلىنىپ ھەيكەلدەك قېتىپ قالغان قىزنى تارتقۇچلاپ جان كىرگۈزدى.

— پەردەقىز، نېمە بولدىڭىز؟ رەڭگىڭىز نېمە ئانچە تاتىرىپ كەتتى؟ گەپ قىلىڭا! گەپ قىلىڭ دەيمەن!

بىردەمدىلا ئۆيگە ئەر-ئايال ياش-قېرىلار لىق تولدى. پەردە بۇ سىلكىنىشلەشتىن ئۆزىگە كەلدى-دە، قولى بىلەن كارىۋات ئاستىنى ئىشارە قىلدى. ئۆيدىكىلەر كۆردىكى، كارىۋات ئاستىدا بىر ئادەم بىر قولىدا ئىشىكنى يۆلىگەنھالدا، بىر قولىدا ئاغزىنى تۇتقانھالدا كۈلۈپ ياتاتتى.

— ئوھوي!... دېدى — بولاردىن قىزىقچى

بىرسى، — پەردەقىز؟ بۇ ئادەمنى كارىۋات ئاس-
تىغا كەپلەپ قويۇپ تېلىقتۇرۇپ قويغىنىڭىز
نېمىسى؟ — ئۆيدىكىلەر كۈلۈشۈپ كەتتى.

— يولدىشى قايتىپ كەلگىچە قورقىسى كېلىپ
ھەمراھ بولسۇن، دېگەندۇر بەلكىم، — دېدى بىرسى.

— يولدىشىڭىز تېخى تۈنۈگۈنلا كاماندىروپ-
كىغا چىقىپ كەتسە، بۈگۈنلا ئەپ-
كىرىپ ھەمراھ قىپسىز! — ھى، ھى، ھى...

بۇ خىل مازاق، ئوخشىتىش، كەمسىتىشلەر-
دىن تېخىچە ھېچنەرسىنى چۈشىنەلمىگەن پەر-
دە نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي داڭ قېتىپ تۇ-
راتتى. پەيدىنپەي ئۇلارنىڭ بىھۇدە ھاقارەتلى-
رى ئۇنىڭغا تەسىر كۆرسەتتى-دە، ئۈن سېلىپ
يىغلىۋەتتى.

شۇنداقتىمۇ بۇلارنىڭ گەپ-سۆزلىرى ھېچ
توختىمىغاندەك ئەمەس ئىدى. يەنىلا توخ-
تالغۇسى بار مەريەم ھەدە ئېغىز ئاچتى:

— بولدى قىلىڭلار! تەنتەك بەتقىلىقلار!
«مۇشۇككە ئويۇن، چاشقانغا قىيىن» بولدىمۇ؟
«ئۆلمەك ئۈستىگە تەپمەك» دېگەندەك بىچارە
قىز ئۆزىگە كېلەلمەيۋاتسا، نېمانچە قىلىپ
كېتىسىلەر؟! بىراۋنىڭ دەردى ئۇچۇنچۇ، پە-
قەت ئادەملەر ئىچىدىكى ئادىمى ھايۋانلار كۈ-
لىدۇ.

بۇ گەپ ئۆز كۈچىنى كۆرسەتتى. ئۆي ئى-
چى جىمىقىپ قالدى.

— چىقىڭ بۇ ياققا، — دېدى مەريەم ھەدە
يوچۇن كىشىگە قولىنى شىلتاپ، — نېمە ئا-
دەمسىز؟ شۇنچە خەق بېشىڭىزدا تۇرسا، غې-
مىڭىزدا يوق ياتقىنىڭىز نېمىسى؟ ...

بۇ سۆزلەر يوچۇن كىشىنىڭ قۇلىقىغا كىر-
مىگەن چېغى، ئۇ يەنىلا جايىدا كۈلۈپ ياتات-
تى. مەريەم ھەدىنىڭ جۇدۇنى ئۆرلىدى:

— بۇ ياققا چىقىڭ دەيمەن! قانداق بەت-
قىلىق ئادەم بۇ، پاڭقۇشمۇ يا سىز؟!

ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىمۇ بوشقا كەتتى.

ئاردا بىرسى ئۇنىڭ يۆلىنىپ ياتقان قو-
لىغا پوتى بىلەن نوقۇۋىدى، ئۇنىڭ بېشى
دېيەنچۇكتىن ئاجرالغان قارانچۇق كالىلىدەك
يەرگە چۈشتى، لېكىن ئۇ شۇندىمۇ كۈلۈشىنى
توختاتمىدى.

بۇ ئەھۋالدىن جىلى بولغان جۇدۇنلۇق ياش-
لار ئۇنى كارىۋات ئاستىدىن سۆرەپ ئېلىپ
چىقتى. يوچۇن ئادەمنىڭ تېنى ھەر تەرەپكە
سوزۇپ خۇددى لەڭگۈدەك لىغىلداپ يېتتى.

— ۋاي — ۋۇي ئاغىنىلەر، بۇ كىشى ئۆ-
لۈپ قاپتۇ.

— نېمە! ئالجىدىڭمۇ؟ ئۆلگەن ئادەممۇ
كۈلەمدۇ؟

— ئىگىكىنى چاتمىسا ئەلبەتتە كۈلىدۇ-دە.

بىرەيلەن ئۇنىڭ نەپەسلىرىنى، كۆزلىرىد-
نى ۋە يۈرەك ھەرىكىتىنى تەكشۈرۈپ كۆرۈپ
باقتى، يوچۇن ئادەم راستىنلا ئۆلۈك ئىدى.

يەنە غۇلغۇلا ئەۋجىگە چىقتى:

— «پەردەخېنىم» بۇ كۆتەكتەك ئەرنى
ئاچقۇچتەك جېنىڭىز بىلەن قانداقمۇ ئۆلتۈ-
رۈپ قويغانسىز؟

— ئانار پىشتى، پەردەقىز، گۈزەللەر
ئادەمنى جان ئالماي ئۆلتۈرىدۇ، دەپ ئاڭ-
لىغان، راستىنلا ئادەم ئۆلتۈرىدىغانلىقىنى
ئەمدى سىزدىن كۆرۈۋاتىمىز...

— «گۈزەللەر گۈزىلى» كۈكۈنەنجۈگە
«سوجاڭ» بولىدىغان بولدى-دە...

پەردە بولۇۋاتقان بۇ ئىشلارنىڭ بىرسى-
نىڭمۇ تېگىگە يېتەلمىدى. ئۆيدىكىلەرنىڭ
ئاچچىق كىنايىلىرى، ئەيىپلەشلىرى ئۇنىڭ
قۇلىقىغا كىرمەيتتى. خۇددى سېھىرلىنىپ قال-
غان كىشىدەك ھامان ھەرىكەتسىز ئىدى. پە-
قەت ئۇنىڭ ئاندا-ساندا ئېچىلىپ-يۇ-
مۇلۇپ تۇرۇۋاتقان كۆزلىرىلا، تىرىك ئىكەن-

لىكىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى.

ھايال ئۆتمەي بىر جىپ قورا ئىچىدە توختىدى - دە، بىر بۆلۈك ساقچى خادىملار ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئۆي ئىچىدىكىلەر ئۇلارغا ئورۇن بوشىتىپ بېرىشتى.

— قانچە ياشقا كىردىڭىز؟ — سورىدى بىرەيلەن پەرىدەنىڭ باش ئايىغىغا كۆز يۈگۈرتۈپ تۇرۇپ.

— يىگىرمە ئىككىگە.

— قەيەردە ئىشلەيسىز؟

— تۇرلۇك ماللار شىركىتىدە.

— دېمەك، پىركازچىكمەن دەڭ.

— شۇنداق.

ئۇلار ۋەقە جەريانىنى سوراشتۇرۇپ بىلدى. بەزى تەرەپلەرنى يېزىۋېلىشتى، رەسىمگە ئېلىشتى، قانۇن دوختۇرى جەسەت ئۈستىدە ئىنچىكە تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى.

ئۇلار دەسلەپكى تەكشۈرۈشنى ۋاقىتلىق ئاخىرلاشتۇرۇپ، جەسەتنى ئېلىپ سىرتقا چىقتى ۋە ئازراق مۇزاكىرە قىلغاندىن كېيىن، بىر قىسمى جەسەتنى ئېلىپ قايتتى، قالغانلىرى يەنە ئۆيگە كىرىپ جايلىرىدىن ئورۇن ئالدى - دە، ئۆي ئىچىگە زەڭ سېلىشقا باشلىدى.

چىرايلىق بېزەلگەن ئۆي، يېڭىچە جاھازلار، ئىشكاپ، دىۋان، ئورۇندۇقلار، چىۋەر قوللار بىلەن ئىشلەنگەن نەپىس بويۇملار، تامنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئوتقاشتەك گىلەم، بىر تەرەپتە چوڭ - كىچىك رامكىلىق ئەينەك ئىچىدە ھەر خىل پوسۇندا چۈشكەن رەسىملەر...

پەرىدە دەككە - دۈككە ئىچىدە ئۇلارنىڭ سۆزلىشىنى كۈتۈپ، سىرتتىكىلەرنىڭ كۆ-كۈلىسىز پاراڭلىرىغا قۇلاق سالدى: 1

— ھازىر كۆرۈسىلەر — دېدى بىرسى، — قولىغا كويزا سېلىپ ئېلىپ ماڭىدۇ.

— شۇنىمۇ دەيسىلەر ئاغىنىلەر، «چىرايلىقلار» ساقچىلارنىمۇ ئالداپ كېتەمدۇ تېخى...

پەرىدەنىڭ يۈرىكى تېز سەپكەندەك ئېچىشىشقا باشلىدى.

«ئۇلارغا نېمە قىلغانىدىمەن، — دەيتتى ئۇ، — ماڭا نېمانچە ئۆچ بولۇپ كەتتىكەن؟ بولمىسا كىشىلەرگە مۇئامىلەمغۇ قوپال ئەمەس، ياكى تويدا رەنجىسىپ قېلىشقانىمىدىمىكىن؟...»

— پەرىدە - دېدى بىر ساقچى، — ئۇنىڭغا قاراپ، — ھازىر بىزگە لازىمى شۇكى، سىز قېنى، ئاخشام ئويۇنغان ئۇسۇلىڭىزنى يەنە بىر قېتىم كۆرسىتىپ چىقىڭ.

بۇ تەلەپ ئۇنى مەسخىرە قىلغاندەك تۇيۇلدى. «بۇ مېنى خورلىغانلىق بولماي نېمە، — دېدى ئۇ، ئۆز - ئۆزىگە، — ئادەمگە پېشكەللىك كەلسە، مانا مۇشۇنداق كېلىدىكەن - دە! كىشىلەرنىڭ ئاھانەتلىرىنى ئاز دەپ، بۇلارمۇ مازاق قىلمۇاتىدۇ تېخى! ...» ئۇ ساقچىلارغا غەزەپ بىلەن تىكىلدى، لەۋلىرى تىترىدى...

— پەرىدە قىز، — دېدى ساقچىلارنىڭ بىرى سالماقلىق بىلەن، — كۆڭلىڭىزگە ئالماڭ، سىز ئاڭلىمىدىڭىز؟ ... توغرا چۈشىنىڭ، بىزگە سىزنىڭ ئاخشامقى ھەرىكىتىڭىز لازىم.

پەرىدە بىر پەس ئويلىنىپ قالدى. ئۇ چاچراپ قوپۇپ ئەينەك ئالدىغا كېلىپ چاچلىرىنى تۈزىدى - دە، ئاخشامقىغا ئوخشاش كىيىم ئىشلىرىنى تۈجۈپلەپ تۈگەتتى. ئۇ ئەمدى ئەتىگەندىن بېرى ھېچ ئىش بولمىغاندەك، بۇ ئۆيدە ئۆزىدىن باشقا ھېچكىمشى يوقتەك ئەينەك ئالدىدا خۇددى تالانتلىق ئارتىستلاردەك تۈرلۈك ھەرىكەتلەرنى قىلدى.

گاھ ناخشا ئېيتتى، گاھ ئۇسسۇل ئوينىدى. ئولتۇرغانلار ھەيران قېلىشتى. شۇ تاپتا ئۇلار نەزىرىدە بۇ قىز پۈكەي ئالدىدىكى خېرىدارلارنى سېپايىلىق بىلەن ئۈزىتىدىغان ئاددى پىركازچىك ئەمەس، ئەينى «لىدا» نىڭ ئۆزىلا ئىدى. ئۇنىڭ ھەرىكىتى چىلىق-چىلىق تەر بىلەن ئاياغلاشتى.

— پەرىدە — دېدى بىر خادىم ئۇنى ئولتۇرۇشقا ئىشارە قىلىپ، — سىز سەنئەت مەكتىپىدە ئوقۇغانمۇ؟

— ياق.

— ئۇنداقتا بۇ كىنونى قانچە قېتىم كۆرۈشكەنسىز؟

— ئاخشام بىرلا قېتىم — دېدى ئۇ چېكىسىدىكى تەرنى ئېيتىپ تۇرۇپ.

خادىملارنىڭ ھېسسىياتىدىن ھەيرانلىق، تالانتىغا قايىل بولۇش چىقىپ تۇراتتى.

— ئۆزىڭىزگە دىققەت قىلىڭ — دېدى ئۇلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇۋېتىپ، — بىھۇدە ئويلاردا بولماڭ. بىز بۇ ئەنزىدە كېيىن بىر خۇلاسىگە كېلىمىز.

كۈنلەر شۇنچە ئاستا ئۆتمەكتە، تاسادىپى يۈز بەرگەن ۋەقە پارنىكتا ئۆسكەن گۈلدەك بۇ نازۇك قىزنى خېلىلا جۇدەتتى. شۇ كۈنكى ۋەقە ئولتۇرسا — قوپسا يىدەك ئەگىشىپ ئۇنىڭ ئېسىدىن زادىلا چىقىپ كەتمىدى. ئاۋۋالقى شوخلۇقىمۇ ماڭدامدا بىر ئاڭلىنىپ تۇرىدىغان جاراڭلىق كۈلكىسىمۇ قالمىدى.

ئۇ بۈگۈن تاڭ سەھەرلا ئويغىنىپ كەتتى. خىيالىدا ئاللىقانداق ئويلار. ئۇ، پەن-تەتقىقات ئىدارىسىغا بېرىپ يولدىشىنى چاقىرتىپ ئەكەلدۈرۈشنى بىر ئويلىدى، لېكىن ئۇزۇن ئۆتمەي يەنە بۇ پىكرىدىن يالتايدى. ئۇ تۇرۇپ: يولدۇشۇم قېشىمدا بولغان بولسا بۇ ئىشلارمۇ بولماستى. دېسە، بىر تۇرۇپ بۇ ئىشنى ئۇئۇقسا نېمە دەپ قالار-كىن؟ — دەيتتى ۋە «پاك» ئىدە يىغلىۋېتىدىغاندەك ئىچ-ئىچىدىن يىغا ياماشاتتى.

پارتىيىنىڭ سىياسىتىگە ئادىل، بىراق مەن بىلەن ئۆچلىشىۋاتقانلارنىڭ ئېيتقىنىدەك، كىم بىلىدۇ «تەلىيىم تەتۈر» كېلىپ تۇرمىدا يېتىپ قالامدىمەن-تېخى...

ئۇ، ئۆيىگە كىرىپ كەلگەن ئىككى ساقچى خادىمنى كۆرۈپ، چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— ئولتۇرۇڭ پەرىدە ئولتۇرۇڭ، — دېدى ئۇلاردىن بىرى، — سىزگە مۇناسىۋەتلىك ئەنزىنى بىر تەرەپ قىلدۇق. خۇلاسە مۇنداق: ئۆلگەن كىشى، مەلۇم ئۆزگەرتىش مەيدانىدىن مۇددەتتىن بۇرۇن قاچقان جىنايەتچى تۇراق بولىدۇ. ئۇ ئاچلىققا چىدىماي، ئادەم بولمىغان سىزنىڭ ئۆيىڭىزگە ئاچقۇچ سېلىپ كىرگەن، بەختكە يارىشا سىز ۋاقتىدا كېلىپ قېلىپ، قېچىشقا ئۈلگۈرەلمەي، كارىۋات ئاستىغا يوشۇرۇنۇپ پەيت كۈتكەن. لېكىن، سىز ئۇنى تۇيمىغانسىز، ئوغرى سىزنىڭ قىزدىقارلىق كومېدىيىڭىزنى كۆرۈپ، قاتتىق ھاياجانلىنىپ كەتكەچ كونا يۈرەك كېسىلى قوزغىلىپ كارىۋات ئاستىدا كۈلگەن پېتى ئۆلۈپ قالغان.

پەرىدىنىڭ ئەنسىز يۈرىكى ئارامىغا چۈشتى. ئۇ بىر ئۇلۇق-كىچىك تىنىۋالدى.

— نۆۋەتتە بىز شۇنىمۇ ئېيتىپ قويايلى — دېدى ئۇ يەنە — سىز باشقىلارنىڭ سىزگە شۇنچە ئۆچ بولۇپ كېتىشىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەنمەمسىز؟

پەرىدە ئۆزى ئويلاپ باققان، لېكىن، جاۋاب تاپالمايۋاتقان سوئالنى ئۇلارنىڭمۇ قويۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بېشىنى چايقىغىنىچە تۇرۇپ قالدى.

(ئاخىرى 115 — بەتتە)

كۆكۆل ھەققىدە ناخشا

(نەسر)

ئابلىمىت توختى

مەن ناخشا خۇمارى، كۆكۆل ھەققىدە ناخشا ئېيتىمەن. گاھى خۇشاللىقتىن كۈلۈپ كېتىمەن، گاھى غەزەپتىن تىترەپ كېتىمەن.

مەن ئاق كۆكۆلنى ئۇلۇغلايمەن، ئۇنىڭ شەنىگە ناخشا ئېيتىمەن. ئاق كۆكۆل — مەدەنىيە ناخشامنىڭ مەنبەئى. مەن ئۇنىڭ بىلەن قولداش، ئۇنىڭ بىلەن يولداش. ئاق كۆكۆل شەنىگە يۈرەك ناخشامنى ياڭرىتىش — ئەجدادىمدىن مىراس قالغان تەبىئى خىسلەت.

ئاق كۆكۆللەر خەلقىم ئۇتتۇقلىرىغا پەخىرلىنىدۇ، گۈللىنىش بەيگىسىدە ھاياتى كۈچ بىلەن قاناتلىنىدۇ. دوستلىرىغا ھېسداشلىق قىلىدۇ، خەلقى ئۈچۈن رىيازەت چېكىشنى شەرەپ بىلىدۇ. ئۇنىڭ تىلى بىلەن دىلى بىر خىل؛ ئەڭ جاپا- مۇشەققەتلىك، ئەڭ خەتەرلىك مىنۇتلاردا ئۇ، يۈكسەك مىللىي غۇرۇرنىڭ كۈچىگە كامىل. ئۇ، مىللىي ئېتىقادلىق جامىدىن مەرتلىك شارابىنى قانغىچە ئىچىپ، باتۇرلۇق تۆرىدىن ئورۇن ئالىدۇ. ئۇنىڭدىكى قەھرىمانلىق روھ ئەسىرلەر ئۆتسىمۇ ئۆز خەلقى ئۈچۈن ئابىدە بولۇپ قالىدۇ...

مەن قارا كۆكۆلگە قارشى نەپرەتلىك ناخشام بىلەن چۇقان سالىمەن. مەرتلىك تۇلپارىغا مىنىپ، ئادالەت قىلىچىنى ئوينىتىپ، قارا كۆكۆلنىڭ يىلتىزىنى چاپىمەن.

قارا كۆكۆل — خەلقىم كۈلكىسىگە ئاھ ئۇرىدۇ، خەلقىم قايغۇرغاندا شاتلىق بەزمىسى قۇرىدۇ. ئۇ «ۋىجدان»، «غۇرۇر» غا شۇنچە ناتىۋان؛ ئۇنىڭ قەدىر - قىممىتىنى باھالىغاندا، ئۇنىڭدىن ياخشىدۇر ھايۋان...

مەن ئالا كۆكۆلنى مەسخىرە قىلىپ ناخشا ئېيتىمەن. ئادالەت پاكىتلىرىنى پەيكان قىلىپ، ئۇنىڭ زەئىپلەشكەن غۇرۇرىنى سوراققا تارتىمەن، ئالا كۆكۆل ئىنسان ھاياتىدىن لەززەت ئالالمايدۇ، تەركى دۇنيالىق ئىچىدە بۇرۇختۇم بولۇپ ياشايدۇ. ئۇنىڭ تىلى شېكەر، دىلى زەھەر؛ پۈتۈن جىسمى ھەسەتخورلۇق سۈيى بىلەن يۇغۇرۇلغان؛ كۆرەلمەسلىك، پىتنە - پاسات چىرىندىلىرى بىلەن تولغان...

مەن ناخشا خۇمارى، ناخشىنى ئەجدادىمدىن ئۆگەنگەن. غۇرۇرۇم، ئەقىل - ئىدرىكىم بار. شۇڭا مەن ئادالەتكە كۆيگەن. مەن كۆكۆل ھەققىدە ناخشا ئېيتىمەن، چۈنكى، سەبىي بوۋاق چېغىمدىن باشلاپ جەڭگىۋار ھاياتنى چىن دىلىمدىن سۆيگەن...

كەم ئۇچرايدىغان ئادەم

ئەنۋەر توختى

يېقىندا ژۇرناللارنىڭ بىرىدە بىر پارچە ماقالەم ئېلان قىلىندى. بۇ ماقالەمدە مەلۇم بىر يازغۇچىنىڭ ياخشى يېزىلمىغان بىر پارچە ئەسىرىنى تەنقىد قىلغانىدىم. بۇ، مېنىڭ ئىجادىيەتتىكى تۇنجى مېۋەم بولۇپ، ناھايىتى خۇشاللاندىم. ھەر قېتىم مۇشۇنى ئويلىغىنىمدا، ماڭا يېقىندىن ياردەم قىلغان خۇشچىراي مۇھەررىر كۆز ئالدىمغا كېلەتتى. بۇ ماقالەمگە ئەجرى سىڭدۈرۈپ، ژۇرنالدا ئېلان قىلغان مۇھەررىر كىم؟ مەن ئۇنىڭ ئىسمىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنىمۇ بىلمىگەچكە، بۈگۈن ئاتايىتىن كۆرۈشۈپ كېلىش ئۈچۈن ئۇنى ئىزدەپ ئىشخانىسىغا باردىم، ئىشىكتىن كىرىشىمگە، مۇھەررىر ئاۋۋالقىدەكلا قىزغىن قارشى ئالدى. ئۇ ياشقىنا بىر كىشى بولۇپ، كۆزلىرى كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. سالاملىشىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇ مېنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپ:

— ئەسەر ئەپكەلدىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ياق، باشقا ئىش...

گېپىمنى تاماملاپ بولغىچە تېلېفون جىرىڭلىدى.

مۇھەررىر تېلېفون يېنىغا بېرىپ، تېلېفوننى ئالدى — دە، سۆزلىشىشكە باشلىدى:

— ۋەي، ۋەي، نېمە؟ ھە... مەن نورۇز ئەپەندى بولىمەن.

بۇنى ئاڭلاپ ئىختىيارسىز ھالدا ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتتىم، ھەمھەيرانلىق، ھەم خىجىللىق تۇيغۇسى ئۆز ئارا گىرەلىشىپ مېنى مەڭدىتىپ قويدى. ھۆرمەتلىك كىتابخان بەلكى سىز نېمىشقا شۇنچە ھەيران قالىسەن؟ دەپ ئويلاپ قالغانسىز، چۈنكى مەن ماقالەمدە «كېلىشتۈرۈپ» تەنقىد قىلغان يازغۇچى دەل مۇشۇ نورۇز ئەپەندىنىڭ ئۆزى ئەمەسمىدى؟

ئەمەلدىن قالدى

تۇراپ ئوبۇل

بۈگۈن مەن گېزىتتىن «ئەدەبىي ئىجادىيەت ھەققىدە ئەركىنلىككە ئىگە» دېگەن ماقالىنى كۆرۈۋاتقىنىمدا، بۇندىن 3 يىل بۇرۇنقى بىر ۋەقە ئېسىمگە چۈشتى:

ناھىيىمىزدە يەرلىك ئەدەبىي ژۇرنال چىقىرىلىۋاتاتتى. نۆۋەتتىكى بىر سانىنى مەن مەسئۇل مۇھەررىر بولۇپ چىقاردىم. لېكىن نەدىن بىلەي، بۇ سانغا بېسىلغان بىر پارچە فىلىيەتونىڭ ئىدىيىسى «ساغلام» بولمىغاچقا، بىر كۈنى ھەسەنھاكىم مېنى ۋە ئەسەر ئاپتورىنى چاقىرتىپ:

5 مىنۇتلۇق ھېكايىلەر

— سىز ئۆز كەسپىڭىزنى قىلماي نېمە ئۈچۈن بولا - بولماس نەرسىلەرنى يېزىپ يۈرۈيسىز؟ - دەپ سورىدى ئەسەر ئاپتورىدىن، - ھە، سىزمۇ ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلمىغان، پارتىيىۋىلىكى روشەن بولمىغان، تىغ ئۇچى ناھىيىلىك ھۆكۈمەتكە قارىتىلغان نەرسىلەرنى نېمە ئۈچۈن باستىڭىز؟ - دېدى ماڭا قاراپ. مەن ئېغىز ئېچىپ بولغىچە ئەسەر ئاپتورى:

— ئەدەبىيات نوقۇل ھالدا ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلىدىغان خەۋەر ياكى توكشۇن ئەمەس. ئۇ، تۇرمۇشتىن كەلگەن، لېكىن تۇرمۇشتىن بىر دەرىجە يۇقىرى تۇرغاچقا، نوقۇل ھالدىكى ئەمەلىيەتنىڭ ئۆزىمۇ ئەمەس، - دېدى قەتئىي قىلىپ.

— بەللى، ئۇنداقتا سىز ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلمىغان نەرسىنى زادى نېمە ئۈچۈن باستىڭىز؟ - دېدى ھاكىم مەسخىرە ئارىلاش.

— بەدىئىلىكى بىر قەدەر يۇقىرى، تۇرمۇشنى چىنلىق بىلەن ئەكس ئەتتۈرگەن، بەلگىلىك تەسىر كۈچى بولغان ئەسەرلەرنى بېسىش - ھەر بىر مۇھەررىرنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان مەجبۇرىيىتى، - دېدىم مەن چۈشەندۈرۈپ.

— ھە! سەنلەرنىڭ مەقسىتىڭ بىر ئىكەن - دە! سەنلەر «شىتاتنى ھەل قىلىش» دېگەن بۇ بىر نېمەڭدە تايىنلىق «ئا مۇدىر»، «سەۋدىر قىلىك ھاكىم»، «دەۋاگەر يولۋاس» دېگەنچە ۋالى تەلئەت، ھاكىم تىللىۋالدى، قارىلانغان ھەمدۇللا دەپ يېزىشساڭ بولمامدۇ؟ بىلىمەن، سەنلەر ئالدىمىزدا ئېلىپ بېرىلماقچى بولغان سايلامدىن بۇرۇن جامائەت پىكىرى پەيدا قىلماقچى. تېخى «بىكارلايلى تۆر ئەمدى، ئىلىم - پەننى بىلگەنلەرگە» دېيىشلىرىڭچۇ، قېنى كۆرىمىز!... - دېدى ھاكىم ھەيۋە بىلەن.

— ھاكىم، بۇ دېگەن ئەدەبىي ئەسەر...

— ھىم! بىلىمەن، ئەدەبىي ئەسەرمىش تېخى، بىر ئەسەر دېگەن 100 يىل، بۇنداق دەپ مېنى ئالدىيالمايسىلەر، بوپتۇ، بۇ نۆۋەت سىلەرنى كەچۈرەي، ئەمما بۈگۈندىن باشلاپ ژورنال ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. سىلەرمۇ ئۆز ئىشىڭلارنى قىلىڭلار! - ھاكىم شۇنداق دېدى - دە، بىزگە: «بولدى، گېپىم تۈگىدى، چىقىپ كېتىڭلار» دېگەندەك قاراپ قويدى.

شۇنداق، ھاكىمنىڭ ھۆكۈمى بىلەن ژورنال ئەمەلدىن قالدى. لېكىن، ھاكىمنىڭ ئۆزىمۇ سايلامدىن بۇرۇن ئەمەلدىن قالغانىدى.

قاسساپ

ئامانگۈل مامۇت

قوينىخۇ سويغۇزدى، ئەمدى بۇ گۆشنى كىمگە ساتقۇزۇش مەسىلىسىدە ئەمەتجاننىڭ بېشى قاتتى. ئاخىرى سىرتتىن بىرەر كىشىنى تېپىپ كېلىش ئۈچۈن ھويلىدىن چىقتى. ئۇ كوچا دوقمۇشىغا كەلگەندە، ئالدى تەرەپتىن قولىنى كەينىگە تۇتقىنىچە خورازدەك غادىيىپ كېلىۋاتقان توختى قاسساپنى كۆردى. يېنىغا يېتىپ كەلگەندە سورىدى:

— توختىمكا بۈگۈن قوي سويمىغان ئوخشىمامسىز؟

توختى قاسساپ ئورنىدا توختاپ پۈلتىيىپ تۇرىدىغان يوغان كۆزلىرىنى ئەمەتجانغا تى-

كىپ، «شۇنداق» دېگەندەك بېشىنى چايقاپ قويـدى-دە، ئورنىدىن قوزغالدى. ئەمەتجان سەل جىددىيلىشىپ قالدى، ئۇنىڭغا ئىككى چامدا پلا يېتىشىۋالدى:

— ئەگەر ماقۇل كۆرسىڭىز بىر قوينىڭ گۆشىنى سېتىپ بەرسىڭىزكەن!؟

بۇ گەپنى ئاڭلاپ توختى قاسساپ ئۇنىڭغا بۇرۇلدى:

— سېتىپ بەرگىنىمگە قانچە پۇل بېرەرسەن؟

— ئۈچ كوي.

— نېمە، ئۈچ كوي دېدىڭما؟ بولدى ئۇكام، باشقا ئادەم تېپىۋال. ئۈچ كويغا بىر كۈن ئىشلىگىنچە تاماشا قىلغىنىم تۈزۈك.

— ۋوي، توختاپ تۇرۇڭ. ئەمىسە قانچە پۇل ئالىسىز؟

— يەتتە كوي، قانداق؟

— سەل يولسىراق گەپ قىلماسىز توختىكا، سىز بىلەن بىز يات ئادەم بولمىغاندىن كېيىن...

— ھازىر ھەممە نەرسە پۇل بىلەن ماڭىدىغانلىقىنى بىلمەمسەن ئۆزەڭ!؟ ئۇلار بىر ھازا تالاش - تارتىش قىلغاندىن كېيىن، توختى قاسساپ 5 كويغا ئاران كۆندى. بۇنداق قىلماقتىن باشقا ئەمەتجاندا نېمە ئامال؟ ئۆزىنىڭ قولىدىن بۇ ھۈنەر كەلمىگەندىن كېيىن قانداق قىلغۇلۇق ئەمدى؟ باشقىلار بىلگەننى سەن بىلمىسەڭ، ئۇ ھالدا باشقىلارغا تايىنىپ ياشاشقا، ھەتتا ۋىجدانىڭغا مۇخالىپ ھالدا قۇل بولۇپ ئىشلەشكە مەجبۇر بولىسەن، نادانلىق، ئىلاجىسىزلىق ۋەجىدىن ئۆزەڭ باققان قوينىڭ گۆشىنى مۇشۇنداق ئۆزگىمۇ سېتىپ يېيەلمەيسەن تېخى!

ئەمەتجاننىڭ گۆشى ھەم سېمىز ھەم باشقىلارنىڭ گۆشىگە قارىغاندا ئەرزان بولغاچقا، خېرىدارلار بەس-بەس بىلەن ئېلىشقا باشلىدى. ئەگەر سودا مۇشۇنداقلا بولىدىغان بولسا، گۆشنىڭ ھەممىسى چۈشكە قالماي سېتىلىپ بولۇشىدا گەپ يوق ئىدى. ئەمەتجاننىڭ ئۆتكۈر كۆزلىرى چاققانلىق ۋە ئۇستىلىق بىلەن گۆش تارتىۋاتقان توختى قاسساپنىڭ مۇنۇ خۇپىيانە ھەرىكىتىنى سېزىپ قالدى: ئۇ، ئىككى كىلوگىرام گۆش ئالغان بىر ئايال بەرگەن 10 يۈەنلىك پۇتۇن پۇلنى غەللە ساندۇقىغا تاشلىماي، بەلكى پىچاقنىڭ دەستىسى بىلەن قوشۇپ تۇتىۋالدى. ئاندىن ئەتراپىغا بىر قارىۋېتىپ (بۇ چاغدا ئەمەتجان ئەتەي باشقا ياقلارغا قارىۋالغان، ئەمما كۆزىنىڭ قۇيرىقىدا ئۇنىڭ ھەر بىر ھەرىكىتىنى چاندۇرماي كۈزىتىپ تۇراتتى) گەدىنىنى قاشلىغان بولۇپ، ھېلىقى پۇلنى كۆينىكىنىڭ ئىچىگە سېلىۋېلىشقا ئۈلگۈردى ۋە خاتىرجەم بولغاندەك ئىككى يانغا سەل ئىرغىپ قويدى...

شۇ تاپتا ئەمەتجاننىڭ ناھايىتى ئاچچىقى كەلگەنىدى. كۈپ-كۈندۈزدە ئۇنىڭ قىلىۋاتقان قىلىقلىرىنى قارىمامدىغان؟!

— توختىكا، گەدىنىڭىزگە بىر نەرسە كىرىپ كېتىۋاتىدۇ-يا؟ - دېدى ئەمەتجان مەسخىرىلىك تەلەپپۇزدا، - تەپتارتماستىن ئىچىڭىزگە كىرىپ كەتكەن يۈزى قېلىن نەرسىنى ئېلىڭ، مەن بىر كۆرۈپ باقاي!

توختى قاسساپنىڭ كۆزلىرى پاقىرىدى، پېشانىلىرىدا تەرلەر يالتىرىدى، گۆشلۈك يۈزلىرى قىزاردى، قېلىن لەۋلىرى تىترىدى...

ئەمەتجان ئۇنىڭ ياقىسىنى قايرىپ، دۈمبىسىگە چاپلىشىپ قالغان تاراقلىما ئون يۈەنلىك قەغەزنى ئېلىپ، شۇ تاپتا نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي ھەيكەلدەك قېتىپ قالغان توختى قاسساپقا نەپرەت ئۇچقۇنلىرى گىرەلىشىپ كەتكەن كۆزلىرىنى بىگىزدەك تىكتى. شۇنچە كۆپ كىشىلەر ئالدىدا يۈزى تۆكۈلۈپ، شەرمەندە بولغان توختى قاسساپ، ئەتىگەن ۋە دەللەشكەن بەش يۈەن ئىش ھەققىدىنمۇ كېچىپ، كانارا ئالدىدىن تېزلا غايىپ بولدى...

ئىپتىخارلىق قەلبنىڭ لىرىك ساداسى

مۇھەممەت پولات

«قەشقەر ئەدەبىياتى» ژورنىلىنىڭ 1982- يىللىق 5- سانىدا شائىر تاھىر تالىپنىڭ «چۈنكى مەن ئادەم» ناملىق لىرىك شېئىرى ئېلان قىلىندى. شېئىر ئۆزىنىڭ يېڭى مەزمۇن، يېڭى پىكىرلىرى بىلەن مېنى قاتتىق جەلپ قىلدى. مەن شېئىرنى سۆيۈنۈش ۋە قايىللىق ھېسسىياتى ئىچىدە بىر نەچچە قېتىم ئوقۇپ چىقتىم. ھەر بىر قېتىم ئوقۇغىنىمدا شېئىر ماڭا يېڭى بىر ئەسەردەك يېڭىچە زوق بېغىشلىدى. شېئىردا ھەر قانداق بىر ئاپتور ھېس قىلىدىغان، لېكىن ھېچقانداق بىر ئاپتور پوئېتىك مەزمۇن يۈكسەكلىكىدە تەسۋىر قىلىپ يەتمىگەن مۇنداق بىر ئاددىي پىكىر يەنى «مەن ئادەم» دېگەن ئومۇمىي بىر پىكىر گەۋدىلەندۈرۈلگەن. كىشىنى قايىل قىلىدىغىنى شۇكى، ئاپتور كۆڭلىدىكى تۇرمۇشىمىزدا دائىم دېگۈدەك تەكرارلىنىپ تۇرىدىغان مۇشۇنداق ئاددىي ۋە ئومۇمىي بىر پىكىرنى جەمئىيەتتە ئەھمىيىتىگە ئىگە بولغان يېڭى تېما دەرىجىسىگە كۆتۈرۈپ، ئۇنى ناھايىتى كەڭ ئىجتىمائىي مەزمۇن يۈكسەكلىكىدە ئېچىپ بەرگەن. شۇنىڭ بىلەن دۇنيانىڭ ئېگىسى، كەلگۈسىنىڭ ياراتقۇچىسى بولغان ئۇلۇغۋار ئادەم — ئىنساننىڭ پىكىر، تۇيغۇسىدا ئىزچىل ۋە تەبىئىي ھالدا ئەكس ئېتىپ تۇرىدىغان بۇ قەدىمىي ئوقۇم شېئىردا پۈتۈن بارلىقى بىلەن ئايان بولغان.

شائىر شېئىرنى ۋۇجۇدىغا ئانا سۈتى بىلەن تەڭ سىڭگەن ۋەتەن سۆيگۈسىنى يەنى ئانا يەرگە بولغان مۇھەببەت تۇيغۇسىنى ئۇلۇغلاش بىلەن باشلايدۇ. شۇ يېرى خاراكتېرلىككى ئاپتور بۇ مىسرالىرىدا ۋەتەنپەرۋەرلىكتىن ئىبارەت بۇ ئەنئەنىۋى پىكىرنى — يۈزلەپ شائىرلار تەرىپىدىن قەلەمگە ئېلىنغان بۇ ئورتاق تېمىنى پۈتۈنلەي يېڭى نۇقتىدىن يورۇتۇپ، ئۇنىڭغا يېڭى روھ بېغىشلايدۇ. ئۇ، ئۆزىنىڭ كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئانا يېرىنى: رەزىللىك بىلەن ئېلىشىپ ھالسىرىغان چېغىدا يېڭى كۈچ ئاتا قىلغۇچى خىزىر، يىقىلغان چېغىدا يۆلەپ تۇرغۇزغۇچى پاسىبان سۈپىتىدە تەسۋىرلەپ، ئۆزىنىڭ ۋەتەنگە بولغان مۇھەببىتىنى كىتابخاندا كونكرېت تۇيغۇ پەيدا قىلالايدىغان ئوبرازلىق پىكىرلەر نېگىزىدە گەۋدىلەندۈرۈپ بېرىدۇ. نەتىجىدە بۇ مىسرالار ۋەتەنپەرۋەرلىك تېمىسىغا بېغىشلانغان بەزى شېئىرلاردىكى دەبدەبىلىك سۆزلەردىن قۇرۇلغان قۇرۇق مەدھىيىلەردىن پۈتۈنلەي پەرق قىلغىنى ھالدا ئاددىي ئىنسان، خەلقپەرۋەر شائىر بولغان ئاپتورنىڭ ۋەتەنگە بولغان قايناق مۇھەببىتىنىڭ تەبىئىي ئىنكاسى سۈپىتىدە ئۆزگىچە بىر خىل لىرىك ئاھاڭدا جاراڭلايدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ئاپتورنىڭ ھايات ۋە گۈزەللىك كۆزقارىشى، مۇھەببەت ۋە ئەركىنلىك كۆز قارىشى، ئادالەت ۋە كىشىلىك غۇرۇر كۆز قارىشى، ئېتىقات ۋە ئەقىدە كۆز قارىشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن يال-

قۇنلۇق مىسرالار باشلىنىدۇ. ئاپتور بۇ مىسرالىرىدىمۇ خۇددى ۋەتەن ھەققىدىكى قۇرلىرىغا ئوخشاشلا ھەر بىر شېئىرىي پىكىرنى يېڭى بىر نۇقتىدىن يورۇتۇپ، كىتابخاننى ھاياجانلاندۇرىدىغان شېئىرىي مۇھىت يارىتىدۇ. بۇ چاغدا ئاپتور ئاددىي بىر ۋەتەنپەرۋەر ئەمەس، بەلكى ھاياتنىڭ ھەممە رەزىل-لىكلەر بىلەن جاھالەت ھامىلىرىغا قارشى جان تىكىپ كۆرەش قىلغۇچى جەڭچى شائىر سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. ئۇ ھايات گۈزەللىكلىرىنى دەپسەندە قىلغۇچى «تەلۋىلەر» بىلەن ئىستىقبال كۆ-كىنى خىرەلەشتۈرىدىغان «جاھالەت پەرەس» لەرگە قەھرىدىن ئوق ئۈزىدۇ. ھايات ۋە گۈزەل-لىك سىمۋولى بولغان نۇرانە چىمەنلىكلەرنى ئوتلۇق كۆكسى بىلەن قوغدايدۇ. ھەقىقەت ۋە ئادا-لەتنىڭ زورلۇق ۋە مۇتەھەملىك تۇتقۇنىدە بولغانلىقىنى كۆرگىنىدە غەزەپتىن ئوت بولۇپ يانىدۇ. ئېتىقات ۋە ئەقىدىسىنىڭ خورلۇق تەھدىتىگە دۇچ كېلىشى ئۇنىڭغا ئۆلۈم ۋەھىمىسىنى ئەسلىتىدۇ. شائىرنىڭ بۇ چاغدىكى قايناق ھېسسىياتى زورلۇق ۋە رەزىللىكلەر ئالدىدا تىز پۈكمەيدىغان، ئۆزى-نىڭ ئەقىدە ۋە ئىرادە كۈچى بىلەن ھەر قانداق ھايات دەھشىتىنى بېسىپ چۈشۈشكە قادىر بولغان ھەممە ئالىيجاناپ ئادەملەرنىڭ پاك ئىنسانىي تۇيغۇلىرى بىلەن بىرلىشىپ كېتىدۇ:

رەقىبىنىڭ مۇشتى ماڭا ھېچ گەپ ئەمەس،
ھەتتاكى قىلىچقا تىك بارالايمەن.
چېقىلسا لېكىن ئىززەت - ھۆرمىتىمگە،
ھەتتاكى ئەۋلىياغا يانالايمەن.
چۈنكى مەن ھېسسىياتلىق ھايات ئادەم،
غۇرۇرۇم پايخان بولسا ماڭا ماتەم.

بۇ مىسرالاردا ئەكس ئەتكەن يالقۇنلۇق ھېسسىياتنى يەنى شائىرنىڭ كىشىلىك ئىززىتى بى-لەن ئىنسانىي غۇرۇر تۇيغۇسىغا تولۇپ تاشقان ئوتلۇق قەلبىدىن ئۇرغۇپ چىققان بۇ ئىپتىخارلىق سادانى يالغۇز ئاپتورنىڭلا ئەمەس، بەلكى ئۆزىنىڭ ئادەملىكى بىلەن پەخىرلىنىشنى بىلىدىغان مىليونلىغان كىشىلەرنىڭ ياڭراق قەلب ساداسى دېيىش كېرەك. تېخىمۇ ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقان-دا، ئۆزىنىڭ ئىنسانىي بۇرچىنى تولۇق تونۇپ يەتكەن، تەقدىر تىزگىنىنى ئۆز قولىدا تۇتۇش ۋە كەلگۈسىنى يارىتىش ئىشەنچى بىلەن ياشاۋاتقان ھەممە ئاددىي ئادەملەرنىڭ ھايات ئىرادىسىنىڭ لېرىك ئىزھارى دېيىش لازىم.

ئاپتور شېئىرىدا «مەن ئادەم» دېگەن بۇ پىكىرنى يالغۇز يۇقىرىقى مەزمۇنلار دائىرىسىدە يو-رۇتۇپ بېرىش بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ. ئەكسىنچە ئۇ، ئۆزىنىڭ لېرىك تەسەۋۋۇرىنى تېخىمۇ ئەھمى-يەتلىك بولغان يېڭى بىر ئىجتىمائىي مەزمۇن يۈكسەكلىكىگە كۆتۈرۈپ، ئۆزىنىڭ كىشىلىك غۇرۇرى-

نى كوممۇنىستلىق ئىپتىخارلىقى بىلەن بىرلەشتۈرىدۇ. «ئىنسانىيەت چاكىرى» بولۇپ، ئۆمۈر بويى خەلقىنىڭ بەخت - سائادىتى يولىدا كۈرەش قىلمىش، ئۆزىنىڭ جەڭچىلىك خىسلەت ۋە بۇرچىنى مەڭگۈ ئۇنۇتماسلىق، ھايات گۈزەللىكىنى قوغداش ۋە ئۇنى يارىتىش ئۇنىڭ مەڭگۈلۈك ھايات ئەقىدىسى سۈپىتىدە ئۇنىڭ ئىنسانىي پەزىلەتلىرىنى تېخىمۇ نۇرلاندۇرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئاپتورنىڭ «مەن ئادەم» دېگەن بۇ ئاددىي لېكىن ئەھمىيەتلىك بولغان شېئىرىي پىكرى ئۆزىگە خاس لىرىك كەڭلىكتە گەۋدىلىنىپ، شېئىرنىڭ تۈپ ئىدىيىسىنى تېخىمۇ چوڭقۇر ئېچىپ بېرىدۇ:

مەن كوممۇنىست ئىنسانىيەت چاكىرىمەن،
لېكىن ھېچ بىرەر زاتنىڭ قۇلى ئەمەس.
ئۆز كاللام ھامان مەھكەم ئۆز بويىنۇمدا،
جەڭچىمەن، بىرەركىمنىڭ قۇلى ئەمەس!
چۈنكى مەن ھېسسىياتلىق ھايات ئادەم،
خىسلىتىم پايخان بولسا ماڭا ماتەم.

شېئىر باشتىن - ئاخىر ئەنە شۇنداق ھارارەتلىك مىسرالار بىلەن داۋاملىشىدۇ. ئۇلاردىكى « مەن ئادەم »دېگەن ئىپتىخارلىق خىتاب ئاپتور ھېسسىياتىنىڭ دولقۇنلۇق ئېقىمى بىلەن بىللە كىتابخان قەلبىگە قۇيۇلۇپ، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى لەرزىگە كەلتۈرىدۇ.

ھەممىگە مەلۇم بولغىنىدەك ئادەم — كىشىلەر تەسەۋۋۇرىدا دائىم ئەكس ئېتىپ تۇرىدىغان بەكمۇ ئومۇمىي بولغان ئاددىي بىر ئۇقۇم. لېكىن ئۇ دۇنيادىكى ھەرقانداق نەرسىنى بېسىپ چۈشىدىغان بۈيۈك مەناغا ئىگە. ئۇ پاكلىق ۋە گۈزەللىكنىڭ تىپى، غايە ۋە ئەقىدىنىڭ سىمۋولى، دۇنيانى ئۆزگەرتىش ۋە ھاياتنى قايتا قۇرۇشنىڭ قۇدرەتلىك كۈچىدۇر. لېكىن ئۇنىڭدىكى بۇ ئۇلۇغۋار سۈپەتلەر پەقەت بىرلا شەرت ئاستىدا يەنى ئادەم روھىي ۋە جىسمانىي تەرەپتىن تولۇق ئەركىنلىك ۋە ئازادلىققا ئېرىشكەن شارائىت ئاستىدىلا ئاندىن نامايان بولالايدۇ. ئۇنىڭ جەمئىيەت ۋە تەبىئەتنى ئۆزگەرتىشكە قادىر بولغان قۇدرەتلىك كۈچى پەقەت شۇچاغدىلا ئۆزىنى كۆرسىتەلەيدۇ. ئۇنداق بولسا ئادەمنىڭ مەنىۋى تەرەپتىن ئازاد ۋە ئەركىن بولۇشىنىڭ تۈپ شەرتى نېمە؟ ئۆزىنى ۋە دۇنيانى بىلىش، ئۆزىنىڭ كىشىلىك ئىززىتى بىلەن ئىجتىمائىي ھايات بۇرچىنى تولۇق ھېس قىلىش. پەقەت مۇشۇنداق ئادەملا ھەقىقىي مەنىسى بىلەن ئەركىن ئادەم، ئاڭلىق ئادەم، كەلگۈسىنى يارىتىشقا قادىر بولغان پائالىيەتچان ئادەم بولالايدۇ. شۇڭا تارىختا ئۆتكەن ھەممە ئەكسىيەتچى كۈچلەر ئۆزلىرىنىڭ خەلققە قارشى ھەركىتىنى ئالدى بىلەن ئۇلارنىڭ ئادەملىك سۈپەتلىرىنى ئاياغ ـ ئاستى قىلىش، ئۇلارنىڭ ئىنسانىي غورۇر ۋە كىشىلىك قەدىر ـ قىممىتىنى دەپسەندە

قىلىشتىن باشلىغان. ئۇلارنىڭ دۇنياسى ۋە ئۆزىنى بىلىشىگە يول قويمىغان. ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي ئورنىنى پەقەت تىللىق قورال، مەنىۋى قول بولۇش دائىرىسىدە چەكلەپ قويۇپ، ئۇلارنى ئۆزى تېرىك، روھى ئۆلۈك جانسىز ئادەملەرگە ئايلاندۇرۇپ قويۇشقا ئۇرۇنغان. يىراقنى قويۇپ «4 كىشىلىك گورۇھ» ھۆكۈمرانلىقىدا ئۆتكەن ئاپەتلىك يىللارنى ئەسلەپ كۆرەيلى: ئۆزلىرىنىڭ زورلۇق - زومبۇلۇقلىرى بىلەن ئالەمگە سىغماي قالغان ئۇ بىر توپ تەلۋىلەر، ئۆزلىرىنىڭ «مىسلى كۆرۈلمىگەن ئۇلۇغ ئىنقىلاب» ىنى ئالدى بىلەن خەلقىمىزنىڭ ئەڭ ياخشى مەنىۋى پەزىلەتلىرىنى ئاياغ-ئاستى قىلىش، ئۇلارنىڭ پاكلىق، ياخشىلىق، گۈزەللىك تۇيغۇلىرىنى دەپسەندە قىلىش، ئۇلارنىڭ كىشىلىك ئىززىتىنى خورلاش، ئۇلارنىڭ ئۆزىنى ۋە ھاياتىنى بىلىش ئىقتىدارىنى بوغۇشتىن باشلىمىدىمۇ؟ ئويلاشقا، پىكىر قىلىشقا جۈرئەت قىلغان، كىشىلىك پەزىلەتلىرىنى پاك ساقلاپ، ئۆزىنىڭ ئىنسانلىقى بىلەن پەخىرلىنىشنى بىلگەن مىڭلاپ ئادەملەر ئۇلارنىڭ دەھشەتلىك زىيانكەشلىكى بىلەن ئالەمدىن ئۆتمىدىمۇ؟ راستىنى ئېيتقاندا جۇڭگو خەلقى ئۆزىنىڭ ھەقىقى ئادەملىكىنى تۈپ مەنىسى بىلەن پەقەت «4 كىشىلىك گورۇھ» تار-مار قىلىنغاندىن كېيىنلا تولۇق ھېس قىلدى. ئۇلار زورلۇق ۋە ئادالەتسىزلىكنىڭ بېسىم ۋە خورلىقىدىن قۇتۇلۇپ ئىجادىي پىكىر ۋە ئىنسانىي ئىقتىدارلىرىنى بوغۇدىغان روھىي بويۇنتۇرۇقلارنى پاچاقلاپ تاشلاپ، ئازاد ۋە ئەركىن ئادەملەر سۈپىتىدە يېڭىدىن قەد كۆتۈرۈپ، ئۆزلىرىنىڭ پارلاق كېلەچىكىنى يارىتىش يولىدىكى يېڭى ئۇزۇن سەپەرگە دادىل قەدەم تاشلىدى. ئېلىمىز زېمىنىدە «مەن ئادەم» دېگەن بۇ ئىپتىخارلىق سادا قايتىدىن جاراڭلىدى. بۇ جۇڭگودا يېقىنقى يىللار ئىچىدە يۈز بەرگەن ئەڭ چوڭ ئۆزگىرىش، ئەھمىيىتى غايەت زور بولغان بۈيۈك بۇرۇلۇشتۇر، شۇنداقلا بۇ ئېلىمىزنىڭ ئىدىيە ئازادلىقى دولقۇنىدا بارلىققا كەلگەن يېڭىچە بىر خىل سوتسىيالىستىك ئاڭدۇر. يولداش تاھىر تالىپ «چۈنكى مەن ئادەم» ناملىق شېئىرىدا ئېلىمىز خەلقىنىڭ ئۇزۇن يىللىق ئىجتىمائىي ئەمەلىيەت جەريانىدا ھېس قىلىپ يەتكەن بۇ ئۇلۇغ ھەقىقەتنى ئۇلارنىڭ مىسلى كۆرۈلمىگەن چوڭ ھاياتى بەدەل ھېسابىغا ئېرىشكەن ئەقىل-پاراسىتىنى، ئۇلارنىڭ يېڭىچە ھايات مۇناسىۋەتلىرىدىن تۇغۇلغان يېڭى ئىدىيە، يېڭى ئەقىدىسىنى، قىسقىسى ئۇلارنىڭ ئەڭ پاك ئەڭ ئالىجاناپ ئىنسانىي تۇيغۇلىرىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بەردى، ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي بۇرچ سەزگۈسى بىلەن غايە ۋە ئىقتىدارلىرىنى «مەن ئادەم» دېگەن بۇ ئاددىي ۋە ئومۇمىي پىكىرگە يىغىنچاقلاپ ئۇنى كىتابخاننىڭ ئەقىل ۋە زېھنىنى ئاچىدىغان يېڭى ۋە ئىجادىي شېئىرىي ئوبرازلار زېمىنىدە روشەن گەۋدىلەندۈرۈپ بەردى. شۇڭا بۇ شېئىر ئېلان قىلىنىشى بىلەنلا كىتابخانلارنىڭ سۆيۈپ ئوقۇيدىغان شېئىرلىرىنىڭ بىرى بولۇپ قالدى.

يولداش تاھىر تالىپ شېئىرىنىڭ ئاخىرىدا ئۆزىنىڭ ئادەملىك پەزىلىتىنىڭ بىر مەزمۇنىسۇ-

پىتىدە ئۆزىنىڭ سەنئەت ۋە گۈزەللىككە بولغان ئىنتىلىشى بىلەن شېئىرىيەت ئىجادىيىتىگە بولغان مۇھەببىتىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەپ يازغان:

غەزەلخان خەلقىم ئۈچۈن يازدىم قوشاق،
ئىلھامىنى ئاتا قىلغاچ خەلقىم ـــ ئانام.
غەزەلسىز ياشىمايدۇ بۇلبۇل دېگەن،
يۇرتۇمدا ھەربىر غەزەل بىر ئىمتىھان.
غەزىلىم پايخان بولسا ماڭا ماتەم،
چۈنكى مەن ھېسسىياتلىق ھايات ئادەم.

«چۈنكى مەن ئادەم» ناملىق شېئىرنى ئوقۇغان ھەرقانداق بىركىشىنىڭ ئاپتورنىڭ بۇ قۇرلار-دا پۈتۈنلەي ھەقلىق ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئۆز خەلقىگە چوڭقۇر مۇھەببەت باغلىغان، سەنئەت ۋە ئىجادىيەتكە ۋىجدانەن مۇئامىلىدە بولۇشنى ئۆزىنىڭ ئىنسانىي بۇرچى دەپ بىلىدىغان ئۇمىدۋار ئاپتور ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ يېتەلەيدۇ. راس، يولداش تاھىر تالىپ بۇ شېئىردىكى ئىلھامنى ئالدى بىلەن ئۆزىنىڭ ئادەملىكىنى تولۇق چۈشىنىپ يەتكەن ئىجادكار خەلقىنىڭ قايناق ھاياتىدىن ئالغان. شۇنداقلا ئۇنى غەزەلسىز ياشاشنى ئۆلۈم ھېسابلايدىغان غەزەلخان خەلقىگە بېغىشلىغان. كېيىنكى ئېيتىش مۇمكىنكى، يولداش تاھىر تالىپ بۇ ئەسىرى بىلەن ئۆز خەلقىنىڭ بىر قېتىملىق شېئىرىي ئىمتىھانىدىن ـــ ئۇنىڭ ۋىجدانى سەنئەت سىنىقىدىن مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۆتكەن. ئۇ مۇشۇ يول بويىلاپ داۋاملىق ئىلگىرىلەپ، ئۆز خەلقىنىڭ پاك ۋە ئالىيجاناپ روھىي دۇنياسى يورۇتۇپ بېرىلگەن مۇشۇنداق ئەسەرلەرنى كۆپلەپ يارىتىدىغانلا بولسا، ئۇنىڭ ئىجادىيىتى مەڭگۈ گۈللەپ ياشنايدۇ. ماتەم ۋە پايخان بولۇش ـــ چىن ۋە ھەققانىي سەنئەتكە پۈتۈنلەي يات!

(بېشى 106 ـ بەتتە)

ـــ بۇنىڭ سەۋەبى ئاددى،ـــ دېدى ئۇلار،ـــ سىز ياسىنىشقا بولغان قىزغىنلىقىڭىزنى تۈپەيلى جەمئىيەتتىن ئايرىلىپ قالغان. شەرت-شارائىتتىن ھالقىپ كەتكەنسىز.

ـــ نېمە، مېنىڭ مەدەنىي كىيىنىشلىرىم خاتا بولغانمۇ؟ ئەركىن يۈرگىنىم ئۈچۈنلا، كىشىلەر يامان كۆرۈۋاتامدۇ؟ ـــ سورىدى پەرىدە ھەيران بولۇپ.

ـــ شۇنداق، مەسىلە دەل مۇشۇ يەردە، ـــ دېدى خادىم چۈشەندۈرۈپ، ـــ سىز ئويلىغاندەك بىزنىڭ دەۋرىمىزدە، زامانىۋىيلىشىش، مەدەنىيەت يارىتىش ۋە گۈزەللىككە زىمىن بار. بىراق، كىشىلەرنىڭ ئېڭى ئۇ دەرىجىدە ئەمەس، تېخى مۇھىت بۇنىڭغا بالدۇر، بىزدە شەرت ـ شارائىتقا ماسلىشىش سەنئىتى بولۇشى كېرەك. سىزنىڭ بۇ خىل كىيىملىرىڭىزدىن ئىبارەت پەردە (ئۇ، پەرىدەنىڭ غەيرى تۇرقىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ ئېيتتى) كىشىلەرنىڭ پەزىلەتلىرىڭىزنى كۆرۈش يولىدا كۆزىنى ئېتىۋالغان... مۇئەييەن شارائىتتا، بۇمۇ كىشىگە دۈشمەن بولىدۇ.

ئۇلار سۆزىنى تۈگىتىپ، پەرىدە بىلەن قىزغىن خوشلىشىپ چىقىپ كېتىشتى. پەرىدە يالغۇز كىشىلىك دىۋاندا كۆزلىرىنى قانداقتۇ بىر توچكىغا تىككىنىچە ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى. مەرۋايىتتەك ئىسسىق تامچە ياش ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرىدىن ئېتىلىپ چىقىپ، مەڭزىنى بويلاپ، تۆۋەنگە دومىلاپ چۈشتى.

دىلكەشلەر

(ھېكايە ـ باللادا)

خىزمەت ئابدۇللىن

كونا ئۇيغۇر يېزىلىرىدا بىر ياخشى ئالاھىدىلىك بار. ئۇ بولسىمۇ ئۇلاردا ياشىغۇچى تۆپ ئاھالە تۇرمۇشىدىن ئەڭ قەدىمكى ئەنئەنىلەرنى بايقاشقا بولىدۇ.

ئەنە شۇنداق قۇتلۇق يېزىلارنىڭ بىرىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ياش شائىر خېلىدىن بۇيان ئۆزىنى يەنە بىر روھىي بايلىققا ئىگە بولغاندەك سەزمەكتە ئىدى. بۇ بايلىق ــ مەزكۇر يېزىغا قەدىمكى قەشقەردىن كۆچۈپ كەلگەن بىر قېرى ئۇستىنىڭ ئىش ـ ھەرىكىتى، دىلكەشلىكى ۋە باي خاتىرىلىرىدىن ئىبارەت ئىدى. ياش شائىرنىڭ كېيىنكى كۈنلەردە:

دىل غېنىمەتتۇر، دىدار غېنىمەت،
دىدار سېغىنغان چايلار غېنىمەت.
ئىنساننىڭ ئېسىل خىسلىتى بىلسەڭ،
دىلكەشلىك بىلەن دىلدىن ئىبارەت ـــ دېگەندەك روبائىلارغا مۇراجىئەت قىلىشىمۇ، ئاساسەن ئەنە شۇ قېرى ئۇستىنىڭ تەسىرىگە باغلىق بولسا كېرەك.

ياش شائىر كەچ تۈنلەردە ئۆزىنىڭ مۇئەللىملىك ئىشلىرىنى تاماملاپ، كوچىغا چىقىشى بىلەن يېزىنىڭ چېتىدىكى كىچىككىنە ئۆي يېنىغا بېرىپ دائىم ئۇنىڭ دېرىزىسىدىن نۇر ئەكسىنى كۆرىدىغان، خىيالەن شۇ چىراق يېنىپ تۇرغان ئۆيدە خىزىرغا ئوخشاش بىر بوۋاينىڭ خىلمۇ ـ خىل ياغاچلارغا «دەم سېلىپ، تىلسىم قىلىپ» ئولتۇرغانلىقىنى بايقىغاندەك بولاتتى. ئۇ، ئەنە پاكار تەكچە ئۈستىدىكى ئىسكىنە، قىرغۇ، قىسقاچ ۋە بۇرغىلار... ئەقىللىق بارماقلار ھەرىكەتلەنمەكتە... شاپاق دوپپا ئاستىدىكى ئاق چاچ تەمبۇرنىڭ تەبىئى نەقىش ـ يوللىرىغا ئوخشاش قورۇقلار باسقان كەڭ ماڭلاي ۋە ئاق قىررودەك قاش ـ كىرپىكلەر تۈۋىدە پىلدىرلىغان ئويچان كۆزلەر ئىگىسى ـــ زور قامەتلىك قېرى ئۇستىمۇ ياش شائىرنىڭ كېلىشىگە دائىم خۇرسەن ئىدى. ئۇلار ئۇچرىشىپ سۆھبەت قۇرغان چاغلاردا قېرى ئۇستىنىڭ سۆيەكلىك چىرايى خوش بولغاندەك، ئۇنىڭ ئۆزىنى تېخىمۇ سىرلىق، تېخىمۇ قەدىمكى قىياپەتلەرگە كەلتۈرەتتى...

× × ×

ــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، چوڭدادا!

ــ ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام! كېلىڭ، ئوغلۇم. مانا مۇنۇ ئورۇندۇققا... قېنى ئولتۇرۇڭ.

ئۇلارنىڭ سۆھبىتى شۇنداق باشلىناتتى.

ئەمما شائىر ھەر قېتىم قېرى ئۇستىنىڭ ئىشخانا ـ دۇككان سۈپىتىدىكى ئۆيىگە كىرىش بىلەن يەنە بىر يېڭىلىق، يەنە بىر يېڭى كەشپىيات يارالغانلىقىنى بايقايتتى.

مانا بۇگۇنمۇ ئۇ ئۇستىنىڭ قوللىرىدا پىقىراپ، ئۇيان ــ بۇيان ئۆرۈلۈپ، ئەكسىگە كېلىۋاتقان قەدىمكىي ساتانىڭ بېشىنى كۆردى. ئۇستا ئۇ باشنىڭ پۇچۇلغان، دەز كەتكەن «جاراھەتلىك» جايلىرىنى ئىنچىكە ئىسكىنە، نەيچى ــ قىرغۇلار بىلەن تازىلاپ، ئاندىن قەغەز ئۇلگىلەر بىلەن ئۆلچىمەكتە. «شۇ ياغاچ ــ تەككەپار» ياغاچ ياماقچىلارنى راسلىماقتا ئىدى.

ــ خوش، داستان ئاياقلاشتىمۇ ــ يوق؟ ــ دەپ شائىرنىڭ كۆزىگە قارىدى ئۇستا.

ــ ھازىرچە ئۇنداق ئەسەرنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىسام كېرەك، چوڭدادا، ئەمما قىسقا شېئىرلاردىن بىر قانچىسىنى يازدىم.

ــ ئۇنىڭغا ھەم غېنىمەت. تاما ــ تاما كۆل بولىدۇ، ئوغلۇم. مانا مۇشۇ ياغاچ تەخمىنەن، بۇنىڭدىن يۈز يىل مۇقەددەم كېسىپ ئېلىنغان، ئۇ تەخمىنەن، يەنە شۇنچىلىك ۋاقىت ئىلگىرى يەرگە تىكىلگەن ياكى ئۆزى ئاپىنغان بىر چېقىر ئۆژۈم ··· بىزنىڭ ئوتتۇز نەچچە ساز ــ ئەسۋاپلىرىمىزنىڭ كوپچىلىكى مانا مۇشۇنداق كۆپنى كۆرگەن ئېسىل ياغاچلاردىن ھازىرلىنىپ ياسىلىدۇ. شۇڭلاشقا، ئۇلارنىڭ مۇڭى ئۆزگىچە، ئوغلۇم··· بۇ كونىدىن ــ كونا ساتانىڭ بېشىغا قاراڭ. مانا، مۇشۇ نەپىس سىزىقچىلىرى دەرەخ ياشىغان يىللارغا، ئۇ كەچۈرگەن ئىسسىق ــ سوغ ھالەتلەرگە بىنائەن ھاسىل بولغان. يەنە كېلىپ، بۇ باش دەرەخنىڭ غولىدىن ئەمەس، بەلكى شۇ يوغان ئۆجمە ياغىچىنىڭ يوتىقىدىن ياسالغان. سەۋەب ــ قېرى دەرەخنىڭ غولى كاۋاك، يوتىقى ــ پۇتەي ھەم مەزمۇت بولىدۇ. مەلۇمكى ئوغلۇم، ياخشى ساز ئەسۋابىنىڭ يارىلىشى تەبىئەت بىلەن ئۇنىڭ تىلىنى بىلگۈچى ئادەمگە، تەخمىنەن بىر ياكى ئىككى ئەسىر ۋاقىتقا باغلىق. يەنە كېلىپ قاراڭا، قەدىمى ماھىر بۇ بىر پارچە ياغاچقا جان كىرگۈزۈش ئۈچۈن، تەبىئەت تەرتىپىگە نەقەدەر ئېتىبار بېرىپ ئىشلىگەن!···

ــ مۇلاھىزىڭىزگە تەسەددۇق، چوڭدادا! تەخمىنەن مەنمۇ سىزدەك ماھىرلار ھەققىدە شۇنداق ئويلىغان، ھەتتا مانا مۇنداق مىسرالارنىمۇ يازغانمەن:

ھەقىقى ماھىر ــ ئۇ بىردانىشمەن،
ئۇنىڭ قولىدا كۆلەر ھەر بىر زات.
ھۇنىرى ئۇنىڭ ياشار خەلقى بىلەن،
قەدىرلەر ئۇنى مىننا تدار ئەۋلاد.

ــ بارىكاللا، ئوغلۇم! كىشىنىڭ روھىنى كۆتۈرۈشكە قابىل سىلەر!
بۇ سۆزلەردىن كېيىن ياش شائىر خىجالەت بولغاندەك، بىر ئاز پەرىشانلىق بىلەن:

ــ ئارتۇقچە ماختىۋەتمەڭ، چوڭ دادا، ئاددى مىسرالار، مانا بۇ يېڭىدىن باشتىن ئۆز ئەكسىگە كېلىۋاتقان تەمبۇر ياكى ساتار ــ ھەقىقى ئىجات مەھسۇلى!··· ئۇنىڭ بويىدىكى كۆپ ئەسىرلىك مۇڭ ــ مۇددەئالارنىڭ ئىزھارلىنىشىغا ئىمكانىيەت يارىتىش ــ ئىجاد!

ئېھتىقىدۇر قېرى ئۇستا ياش شائىرنىڭ سۆزىدىن مۇڭلانغاندەك جىم ــ جىت بولۇپ ئويلىنىپ قالدى: ئۇنىڭ قەشقەر، تورپان تەۋەلىرىدە كۆيىۋۈپ، تاۋلانغان يۈزىدىكى قورۇقلار تېخىمۇ قويۇقلىشىپ، كۆڭلىدە ئېغىر خىيال ــ خاتىرىلەرنىڭ ئويغانغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى.

ــ بىر قەشقەرنىڭ ئۆزىدە قانچىلىغان ئۇستا ــ ماھىرلار، كونا ۋە يېڭى ئەدىپ، داستانى

چىلار بار ئىدى. خەپ، سىلەر شۇ قەدىم ماكانىنى كۆرمىدىڭلار... تام، سېپىللاردىكى تاش، تاپان ئىزلىرىچۇ!... خەلقىمىز ئايىنتقان باغۇ ــ بوستان ــ مەنزىرىلەرچۇ! ئەمگەكچى خەلق، ئۇنىڭ شوخ ئوغۇل ــ قىزلىرى، سىزدەك شائىرلىرىمىزنىڭ شېئىرىي سۆزلىرىچۇ!...

ئۆيدە تېخىمۇ ئېغىر، تېخىمۇ بوغۇق جىم ــ جىتلىق ئورناپ، ئاخىرىدا ياش شائىر چىدىماي، ئۆز ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئۇ خىلمۇ خىل ساز ــ ئەسۋابلىرى ئېسىغلىق تۇرغان تاملارغا قاراپ، ئەركىسىز خىتاب قىلغاندەك بولدى.

ــ باراقسان باغلارغا كىرگەندە يىرتقۇچ،
بۇلبۇللار قېچىپ، بولاركەن سەرسان...

غايىپتىن كەلگەندەك ئاڭلانغان مىسرالار مەناسىنى يەنە بىر قايتۇرۇپ ئويلىغان ئۇستا ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ ئىنتايىن توغرا خىتاب قىلدىڭىز، ئوغلۇم! زادى ئادەمنىڭ كۆڭلىدىكى ئويىنى نەق ئېيتتىڭىز. شۇ مىسرالارنى ماڭا ئەرەبچە خەت بىلەن پۈتۈپ بېرىڭ، ئوغلۇم، ــ دەپ تەۋرىنىپ كەتتى.

× × ×

يەنە بىر قېتىمقى ئۇچرىشىشتا ياش شائىر ئۆز داستانىنى ئوقۇپ بېرىپ، تاۋى يوق ياتقان قېرى ئۇستىنىڭ كۆڭلىنى بىر ئاز كۆتەرگەندەك بولدى. ئەمما ئۆزىنىڭ تامامەن خەت تونىمايدىغانلىقىغا قارىماي، باي ئېغىز ۋە يازما ئەدەبىياتىمىزدىن ياخشى خەۋەردار بولغان ئىجادكار ئۇستا ياش شائىرنىڭ بۇ دەستلەپكى چوڭ ئەسىرىگە ئانچە قانائەتلەنمىگەنىدى. ئۇنىڭغا مىڭلارچە مىسرادىن ئىبارەت بولغان شېئىرىي ئەسەر، پەقەتلا شېئىرغا ئوخشىماي، بىر ــ بىرىگە جۆر ئەمەس ساز ــ ئەسۋابلىرىنىڭ قالايمىقان، چېچىلاڭغۇ سادالىرىنى ئەسلىتەتتى. يەنە شۇندىمۇ دىلكەش ئادەم «ياش شائىرنىڭ تاۋىنى قايتۇرماي» دېگەن مەقسەت بىلەن داستان خۇسۇسىدىكى پىكىرىنى ساز ۋە ساز ئەسۋابلىرى ھەققىدىكى بەزى ئوخشىتىشلىرى ئارقىلىق ئىپادە قىلدى. ئۇ تەمبۇرنىڭ دەستىسى بىلەن ساپلانغان ئۆتكەنكى كونا ساتا بېشىنى كۆرسىتىپ:

ــ ئېھتىماليم، ــ دېدى ــ تەمبۇر سېپى بىلەن كونا باش ياكى بولمىسا ئۇجمە ياغىچىدىن ياسالغان باش بىلەن قارىغاي يۈزلۈكچە ئاڭا جۆر بولمىدى. شۇڭا ئۇ تەمبۇرنىڭ ئاۋازى تېخى بېجىرىم ئەمەس. زادى دۇنيادىكى بارچە گۈزەللىك ــ زور تەڭكەشلىكنى ئىچكى سىر، سېھىرلىك كۈچ، قۇدرەت ــ جۇشقۇنلۇقنى تەلەپ قىلىدۇ، ئوغلۇم.

ــ توغرا، چوڭ دادا، بۇنىمۇ ئەندى سېزىۋاتىمەن. ئەمما يەنە شۇنى سىزدىن سورىماقچى ئىدىم: نېمىشقا تەنھا بىر ئەسۋاب ياكى بىر ئەسەر بېسناز بولۇپ قالدىيۇ، ئونلىغان ياڭزىمۇ ياڭزا ساز ــ ئەسۋاپلار بىر پۈتۈنجان ــ تەن ئوخشاش جىپسىلىشىپ، جۆر بولىدۇ؟

قېرى ئۇستا چوڭقۇر تىنىپ، ئىلھاملانغاندەك بولدى. ئۇ بۇرۇلۇپ، ئوڭ قول تەرەپتىكى تامغا، سول تەرەپتىكى ئۇستەل ئۈستىگە قارىدى ــ دە:

ــ مانا مۇشۇ ئون ئىككى ئەسۋابنىڭ بارلىقى بىر ــ بىرسى بىلەن ئىناق ئىلمەدەك جۆرىغان ــ تەڭكەش. شۇڭلاشقىمۇ، ئۇلار ماڭا بىر جانلىق نامايەندىلەرگە ئوخشاش كۆرۈنىدۇ. مۇنۇ ساتا باشلىق تەمبۇر پارچىلىنىپ كەتكەن ئىككى تەندىن جەملەنگەن بىر ئادەمگە

ئوخشاش چاناسىز. ئۇنىڭغا جان كىرگۈزۈش ئۈچۈن، يەنە شۇ ياغاچلار سىرى، سىھىرىدىن جۆرۈپ ئەمەل قىلىش لازىم. ئەگەر مېنىڭ چامىم يەتمىسە، ياكى ۋاقتىم يەتمىسە، بىر كۈن ئۇنى سىلەر سۆزلىتىسىلەر. شۇنداقلا مەن سىزگە بىر ئارمىنىمنى مىراس قالدۇرسام دەيمەن… .

ياش شائىر ئۇستىنىڭ سۆزىگە شۇ قەدەر بېرىلگەن ئىدىكى، ھەتتا ئۇ باشتىكى سۆزلەردە قانداقتۇ بىر ۋىدالىق – جۇدالىق ئەكسىبارلىقىغا زەڭقويماي تىڭشىغانىدى. كۆپىلىگەن قېرىلارغا ئوخشاش، كونا ئۇستىنىڭمۇ شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىلا بىر نەرسىنى سېزىپ، ئۆزىنىڭ ياش ئىلمىيتى، شاگىرتى بولغان شائىرغا ئۈچۈر قىلغانلىقىنى ئۇ يەنە بىر نەچچە ۋاقىتتىن كېيىن بىلدى.

× × ×

ئۇستا ئاخىرقى كۈنلەردە ياش شائىرغا ئېيتقان ئوي – مۆلچەرىنى بىر قەدەر بولسىمۇ رىئاللاشتۇرۇپ كېتىش ئۈچۈن، بىر كونا، سۇنۇق راۋاپ بىلەن كونا نەي ئۇستىدە ئىشلىدى. ئۇ راۋاپنىڭ دەستىسىنى ئويۇپ، ئۇنىڭغا نەينى ئورناتماقچى بولغانىدى. يەنى ئۇنىڭ كۆپ يىللىق تەجرىبىسى ۋە پەرىزى بويىچە، ئەگەر راۋاپنىڭ پەدىلىرىنى نەينىڭ باسقۇچ قىنلىرىغا تەڭكەش – باراۋەر قىلالىسا، ئۇ چاغدا راۋاپنىڭ نەي ئورنىتىلغان دەستىسىگە قومۇچ ياكى مىس تۇرۇپكا ئورنىتىپ، راۋاپ بىلەن نەيدىن – بىركىشى ئىجرا قىلىدىغان بىر يېڭى مۇزىكا ئەسۋابى ئىجاد قىلىش مۇمكىن ئىدى…

ئەپسۇسكى، ئىجادكار ئۇستىنىڭ بۇ ئاخىرقى ئارمىنىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئۆمرى يەتمىدى.

شائىر ئاخىرقى قېتىم ئۇستىنى يوقلاپ بارغاندا، ئۇ ناھايىتى ھاياجانلانغان ھالدا، ئۆز چۈشىنى سۆزلىمەكتە ئىدى.

– كەل ئوغلۇم، كەل! تازىمۇ ياخشى چۈش كۆرۈپتىمەن ھېلى! ئۇنى ئادەتتىكىدەك تەتۈر سۆزلىگىم كەلمەيدۇ. يېڭىباشتىن ئاۋات بولغان ئىزگۈ جايلار… ئەزىزانە قەشقەرمۇ ياكى تۇرپانمۇ ھەر ھالدا قەدىمكى يەر، ئۆزدىيارىمىز!… ئويغانسام – كۆزۈملىق ياش، خوشاللىق مۇڭىدا يۈرىكىم تامىقىمغا تىقىلىپ قاپتۇ…

ئۇستىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان دوختۇر ئۇنىڭغا خاتىرجەم يېتىشنى بۇيرۇپ، شائىرغا مۇراجىئەت قىلدى. شائىر ئۇنىڭ سۆزىنى ئۆز ئەينى بىلەن تەرجىمە قىلىپ، ئەندى نېمە دېيىشىنى بىلمەي تېڭىرقاپ تۇرغاندا، قېرى ئۇستا ياردەم قىلغاندەك بولدى.

– مومايىنى كۈتۈۋاتىمەن، ئوغلۇم. ئۇ تاشكەنتتىكى قىزلىرىمىزنى كۆرۈپ كەلگىلى كەتكەن. ۋىدالىشىش لازىم … ئاندىن، سەن شۇنى ئېيت ئوغلۇم: ئەزىز دوختۇرغا مىڭلارچە تەشەككۈر! مەن قېرىنى بىر كۈنمۇ يالغۇز قالدۇرمىدىڭلار، بىراق… مەڭگۈلۈك سەپەر ئالدىدا خاتىرجەم بولۇش تەس ئىكەن!…

ئاغرىقنىڭ چىرايى قانداقتۇر بىر دەھشەتلىك مۇجۇش پەيتىدىكىدەك ئېچىنىشلىق تۈرۈلۈپ. ئۇ ئىچى ئېلىشقاندەك يەنە ھوشىدىن كەتتى. دوختۇر سومكىسىنى ئېچىپ، ئوكۇل ئەسۋابـ

لىرىنى قولىغا ئالدى... لېكىن بىر يىل مابەينىدە زىرەك ئۇستا بىلەن ئۆز يېشى ئوتتۇرىسىدىكى يېرىم ئەسىردەك پەرقنى بېسىپ ئۆتكەندەك بولغان ياش شائىر، دوختۇرنىڭ دورىلىرىغا ئېتىبارسىز قارىماقتا ئىدى. چۈنكى قېرى ئۇستىنىڭ داۋاسى ئىلاجىسىز جۇدا بولغان ۋەتىنىدە قالغانىدى.

ئاپتورنى تونۇشتۇرۇش

ئاتاغلىق سوۋېت ئۇيغۇر يازغۇچىسى خىزمەت ئابدۇللىن 1925-يىلى ئالمۇتا ئوبلاستى ئەمگەكچى رايونىدىكى بايانداي يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1943-يىلىغىچە شۇ يېزىدا ئوقۇغان ھەم ئىشلىگەن. 1943-، 1950-يىللىرى سوۋېت ئارمىيىسىدە خىزمەت قىلغان. ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى ئۇرۇشقا قاتناشقان. ئارمىيە سېپىدىن قايتقاندىن كېيىن، ئالمۇتىدا چىقىدىغان «يېڭى ھايات» ژورنىلىدا، ئاندىن كېيىن 1980-يىلىغىچە قازاقىستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى سېكسىيىسىدە ئىشلىگەن.

خىزمەت ئابدۇللىن ئىجادىيىتىنىڭ دائىرىسى كەڭ ۋە ماۋزۇ جەھەتتىن خىلمۇ خىلدۇر. ئۇ ئۇرۇشتىن كېيىنكى ئۇيغۇر سوۋېت ئەدەبىياتىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە كۈچ قوشقان ئەدىپلەرنىڭ بىرى، سوۋېت ئۇيغۇر ئەدەبىياتى خەزىنىسىگە چوڭ ئۈلۈش بولۇپ قوشۇلغان «گۈلىستان» پوۋېستى، «ئانايەت» پوئېمىسى، «تورپان تەۋەسىدە» رومانى، «ياركەنت ناۋاسى»، «لوتپۇللا»، «شاۋقۇن» ناملىق دراممىلىرى ئۇنىڭ ئىجادىيەت دائىرىسى كەڭ، ھازىر جاۋاب يازغۇچى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. خىزمەت ئابدۇللىن شائىر سۈپىتىدىمۇ كىتابخانلارغا تونۇش. ئۇنىڭ كېيىنكى يىللاردا نەشر قىلىنغان «كۆكلىدە قالمىسۇن ئارمان»، «دىدار غېنىمەت» ناملىق شېئىرلار توپلاملىرى كىتابخانلار ئارىسىدا ياخشى ئىنكاسلارغا ئىگە بولدى.

يازغۇچى كېيىنكى 10-15 يىل داۋامىدا ناھايىتى ئۈنۈملۈك ئىشلەپ «يىللارغا جاۋاب»، «قىيادىكى قىرانلار» ناملىق پوۋېستلارنى، «يۇرتداشلار» رومانىنى، بىر نەچچە ھىكايىلەر توپلاملىرىنى ۋە دراممىلارنى يازدى. ئۇنىڭ كۆپلىگەن ئوچېرىك ھەم ماقالىلىرىدا ئۇيغۇر تارىخى، مەدەنىيىتى، تۇرمۇشى كەڭ تۈردە يورۇتۇپ بېرىلگەن. يازغۇچى كىتابخانلار ئاممىسىغا يەنە تەرجىمان سۈپىتىدىمۇ ياخشى تونۇش. ئۇ، ئا. س. پوشكىن، م. يو. لېرمونتوف، ل. ن. تولستوي، ر. تاگور، د. م. فورمانوپ، م. ئىساكوۋسكىلارنىڭ ھەم بىر قاتار قازاق شائىر- يازغۇچىلىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلدى.

يازغۇچى سوۋېت ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش يولىدىكى خىزمەتلىرى ئۈچۈن «ھۆرمەت بەلگىسى» ئوردېنى، قازاقىستان س س ر ئالىي سوۋېتىنىڭ گىرامۇتىسى ۋە مېدالىلىرى بىلەن مۇكاپاتلانغان.

«خىزمەت ئابدۇللىن تاللانما ئەسەرلىرى» توپلىمىدىن ئېلىندى. قازاقىستان «يازغۇچىلار» نەشرىياتى، 1984-يىل نەشرى. نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەھەممەت نىجات

ھېمىڭۋېي (1899 -- 1961)

ئېرنېست ھېمىڭۋېي — ئامېرىكىنىڭ مەشھۇر ھازىرقى زامان يازغۇچىسى. ھېمىڭۋېي 1899-يىلى چىكاگو شەھىرى ئەتراپىدا بىر دوختۇر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، پىراكتىكانت مۇخبىر بولغان. 1 - دۇنيا ئۇرۇشىدا ئارمىيىگە قاتنىشىپ، ئىتالىيە ئالدىنقى سېپىدە يارىلانغان. ئۇرۇشتىن كېيىن پارىژدا ئولتۇراقلاشقان. 20 - يىللارنىڭ ئاخىرى ئامېرىكىغا قايتىپ كەلگەن. 2 - دۇنيا ئۇرۇشى باشلانغاندا ھېمىڭۋېي ياۋروپاغا يەنە بىر قېتىم بېرىپ، فورونت مۇخبىرى بولغان. ئۇرۇش ئاياغلاشقاندىن كېيىن كۇبادا ماكان تۇتقان. 1959 - يىلى كۇبا ئىنقىلاۋى پارتلىغاندىن كېيىن، ئامېرىكىنىڭ ئىداخ شىتاتىغا كۆچۈپ كەلگەن. 50-يىللارنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرى يۇقىرى قان بېسىمى ۋە قەنتسىيەش كېسەللىكىگە گىرىپتار بولۇپ، كېسەل ئازابىغا چىدىيالماي 1961-يىلى 7-ئاينىڭ 2-كۈنى ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغان.

ھېمىڭۋېينىڭ ئىجادىي پائالىيىتى پىراكتىكانت مۇخبىر بولۇپ ئىشلەۋاتقان چاغلىرىدا باشلانغان. ئۇ 40 يىللىق ئىجادىي ھاياتىدا «قۇياش كۆتۈرۈلدى»، «قورال - ياراق بىلەن مەڭگۈ ۋىدالىشىش»، «بار ۋە يوق»، «ئۆلۈم سىگنالى كىم ئۈچۈن چېلىنىدى»، «بوۋاي ۋە دېڭىز»، «دېڭىز ئارىلىدىكى شىددەتلىك ئېقىن» قاتارلىق رومانلارنى يازغان.

1952 - يىلى ئېلان قىلىنغان «بوۋاي ۋە دېڭىز» رومانى ھېمىڭۋېينىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە ئەسىرى بولۇپ، 1954 - يىلى نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

ئېرنېست ھېمىڭۋېينىڭ ئەسەرلىرى ئۆزىگە خاس ئۇسلۇبقا ئىگە بولۇپ، بىر مەزگىل ئامېرىكا ۋە ياۋروپادا كۈچلۈك تەسىر قوزغىغان.

موپاسسان (1850 - 1893)

فرانسىيىنىڭ 19 - ئەسىردىكى مۇنەۋۋەر تەنقىدىي رېئالىست يازغۇچىلىرىدىن بىرى — ئانرى رېنې ئالبېرگى دې موپاسساندۇر.

موپاسسان 1850 - يىلى 8 - ئاينىڭ 5 - كۈنى فرانسىيىنىڭ نورمانىيە ئۆلكىسىگە قاراشلىق دىيې شەھىرى ئەتراپىدا سۇنغان ئاق سۆڭەك ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1870 - يىلى پارىژغا بېرىپ قانۇن مەكتىپىدە ئوقىغان. شۇ يىلى باشلانغان فرانسىيە - پروسسىيە ئۇرۇشىدا ئەسكەرلىككە ئېلىنغان. ھەربىي سەپتىن بوشىغاندىن كېيىن ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، دېڭىز ئارمىيە شتابى ۋە مائارىپ مىنىستىرلىكىدە ئاددىي خىزمەتچى بولۇپ ئىشلىگەن. 1890-يىللارنىڭ بېشىدا ئېغىر نېرۋا كېسەللىكىگە گىرىپتار بولۇپ، داۋالاش ئۈنۈم بەرمەي 1893 - يىلى 7 - ئاينىڭ 6 - كۈنى 43 يېشىدا ۋاپات بولغان.

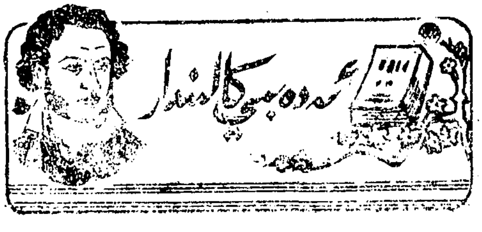

موپاسساننىڭ ئىجادى ئائىلىسىدە باشلانغان. ئۇنىڭ تاغىسى يازغۇچى ئىدى. ئانىسى قىزغىن ئەدەبىيات ھەۋەسكارى بولۇپ، مەشھۇر فرانسۇز يازغۇچىسى فىلوبىر بىلەن يېقىن مۇناسىۋەتتە ئىدى. موپاسسان فىلوبىرنى ئۇستاز تۇتۇپ يېزىقچىلىقنى ئۆگەنگەن.

موپاسسان ئۆز ھاياتىدا 300 پارچە ھېكايە، 6 رومان ۋە كۆپلىگەن ئەدەبىي خاتىرە ھەم ئوبزورلارنى يازغان.

موپاسسان ھېكايىچىلىقتا دۇنيا ئەدەبىياتىدا ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدىغان يازغۇچىلارنىڭ بىرىدۇر.

ماياكوۋسكى (1893 - 1930)

ۋىلادىمىر ۋىلادىمىروۋىچ ماياكوۋسكى — سوۋېت پوئېزىيىسىنىڭ مەشھۇر بايراقدارى.

ماياكوۋسكى 1893 - يىلى 7 - ئاينىڭ 7 - كۈنى گىروزىيىنىڭ باگدادى يېزىسىدا ئورمانچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1908 - يىلى بولشېۋىكلەر پارتىيىسىگە قاتنىشىپ، مەخپىي ئىنقىلابىي پائالىيەتلەرنى ئېلىپ بارغان. 3 قېتىم قولغا ئېلىنىپ تۈرمىگە تاشلانغان. 1911 - يىلى موسكۋا رەسساملىق ھەيكەلتاراشلىق مەكتىپىگە ئوقۇشقا كىرگەن. 1 - دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىللىرىدە جاھانگىرلىك ئۇرۇشىغا قارشى تەشۋىقى پائالىيەت ئېلىپ بارغان. 1917 - يىلىدىكى ئۇلۇغ ئۆكتەبىر ئىنقىلابىنى تولۇپ - تاشقان قىزغىنلىق بىلەن قوللاپ، باشتىن - ئاياغ ئۇنىڭ يالقۇنلۇق كۈيچىسى بولغان. 1919 - يىلدىن 1922 يىلغىچە روسسىيە تېلېگراف ئاگېنتلىقىدا ئىشلىگەن. 1924 - يىلى ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ 2 قېتىم فرانسىيە، ئىسپانىيە، كۇبا، مېكسىكا، ئامېرىكا قاتارلىق دۆلەتلەردە زىيارەتتە بولغان. 1926 - يىلى پۈتكۈل سوۋېت ئىتتىپاقىنى بويلاپ ساياھەت قىلغان. 1930 - يىلى روسسىيە پرولېتارىيات يازغۇچىلار ئىتتىپاقىغا قاتناشقان. شۇ يىلى 4 - ئاينىڭ 14 - كۈنى بەختكە قارشى 37 يېشىدا ۋاپات بولغان.

ماياكوۋسكىنىڭ ئىجادىيىتى موسكۋا گۈزەل - سەنئەت مەكتىپىدە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا باشلانغان. ئۇنىڭ بىرىنچى داستانى «ئىشتانلىق بۇلۇت» 1915 - يىلى ئېلان قىلىنغان. ماياكوۋسكى ئۆزىنىڭ 17 يىللىق ئىجادىي ھاياتىدا يۈز دەك شېئىرلار توپلىمىنى، «ۋىلادىمىر ئىلىئىچ لېنىن»، «ياخشى»، «بار ئاۋاز بىلەن» قاتارلىق مەشھۇر داستانلارنى؛ «مەن كەشىپ قىلغان ئامېرىكا» قاتارلىق ئوچېرىكلارنى ۋە بىر قانچە ئونلىغان پوبلىستىك، ئەدەبىي ماقالىلەرنى يېزىپ سوۋېت ئەدەبىياتىنىڭ، بولۇپمۇ سوۋېت پوئېزىيىسىنىڭ تەرەققىياتىغا ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشتى. ماياكوۋسكى شېئىرلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى سىياسىي لىرىكىلار بولۇپ، شەكلى چاچمىدۇر. ئۇنىڭ سوۋېت پوئېزىيىسىدىكى مەزمۇن ۋە شەكلى جەھەتتىكى يۈكسەك ئىجادچانلىقى سوۋېت پوئېزىيىسىگە ۋە جاھان پوئېزىيىسىگە چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەن.

شېللى (1792 - 1822)

پېرسى بوش شېللى — 19 - ئەسىرنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا ئۆتكەن ئەنگلىيىنىڭ ئۇلۇغ رومانتىك شائىرى.

شېللى 1792 - يىلى ئەنگلىيىدە بىر ئاقسۆڭەك ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىن 18 - ئەسىردىكى ياۋروپا مۇتەپەككۇرلىرىنىڭ مەرىپەت ئىدىيىسى بىلەن خىيالىي سوتسىيالىزم تەلىماتىنى قوبۇل قىلغان. ئىدىيە جەھەتتە مۇتەئەسسىپ ئاتىسى بىلەن چىقىشالماي، ئائىلىسىدىن ئالاقىسىنى ئۈزۈپ 1810 - يىلى ئوكسفورد داشۆسىگە ئوقۇشقا كىرگەن. داشۆدە «ئاتىزمىنىڭ مۇقەررەرلىكى» دېگەن كىتاپچىنى يېزىپ تارقاتقانلىقى ئۈچۈن مەكتەپتىن ھەيدەلگەن، مەكتەپتىن ئايرىلىپ ئىرلاندىيە خەلقىنىڭ ئەنگلىيە مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى كۈرىشىگە قاتناشقان. ئۇنىڭ بىر قاتار ئىنقىلابىي ھەرىكەتلىرى ئەنگلىيە ھۆكۈمرانلىرىنىڭ قاتتىق قارشىلىقىغا ئۇچراپ 1814 - يىلى ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ، ئىتالىيە، شىۋېتسارىيىلەردە ساياھەتتە بولغان. 1822 - يىلى 7 - ئاينىڭ 8 - كۈنى دېڭىز سەپىرىدە ھادىسىگە ئۇچراپ 30 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

شېللى 20 يىلغا يېقىن ئىجادىي ھاياتىدا «ئايال پادىشاھمەن»، «ئىسلام قوزغىلىڭى»، «ئازاد بولغان پرومېتى» قاتارلىق داستانلارنى؛ «شېلسى»، «ھىراس» قاتارلىق شېئىرىي درامىلارنى؛ 100 پارچىدىن ئارتۇق مۇنەۋۋەر لىرىكىلارنى ۋە بىر قانچە ئەدەبىي ئوبزورلارنى يازغان. ئۇنىڭ ئەدەبىي مىراسى ياۋروپا ئەدەبىيات تارىخىدا مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ.

چېخوپ (1860 - 1904)

ئانتون پاۋلوۋىچ چېخوپ — 19 - ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا ئۆتكەن رۇسىيىنىڭ ئۇلۇغ تەنقىدىي رېئالىست يازغۇچىسى.

چېخوپ 1860 - يىلى رۇسىيىنىڭ تاگانروك شەھىرىدە دۇنياغا كەلگەن. 1876 - يىلى موسكۋا داشۆسىنىڭ تىببىي فاكۇلتېتىدا ئوقۇغان. ئوقۇشنى تۈگەتكەندىن كېيىن بىر نەچچە يىل دوختۇرلۇق بىلەن شۇغۇللانغان. 1904 - يىلى 7 - ئاينىڭ 15 - كۈنى كېسەللىك سەۋەبى بىلەن 44 يېشىدا موسكۋادا ۋاپات بولغان.

چېخوپنىڭ ئىجادىي پائالىيىتى موسكۋا داشۆسىدە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا باشلانغان. 1880 - يىلدىن باشلاپ ھېكايىلىرى مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىنغان. چېخوپ 24 يىللىق ئىجادىي ھاياتىدا «ھەسرەت»، «ژانكا» چىنوۋنىكنىڭ ئۆلۈمى»، «مۇژىكلار»، «6 - پالاتا»، «سايدا»، «چۆل»، «غىلاپ بەندىسى»، «خامېلېئون» قاتارلىق يۈزلىگەن نادىر ھېكايىلارنى؛ «چايكا»، «ۋانيا تاغا»، «ئۈچ ئاچا - سىڭىل»، «ئالۇچىلىق باغ» قاتارلىق مەشھۇر سەھنە ئەسەرلىرىنى يېزىپ قالدۇرغان.

چېخوپنىڭ ھەجمى ئىخچام، قۇرۇلمىسى پۇختا، مەزمۇنى چوڭقۇر، تىلى يۇمۇرلۇق ھېكايىلىرى رۇس ۋە دۇنيا ئەدەبىياتىنىڭ قىممەتلىك ئۆتىقى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

دۇما [چوڭ] (1803 - 1870)

ئالېكساندىر دۇما 1803 - يىلى 7 - ئاينىڭ 24 - كۈنى فرانسىيىدىكى بىر كىچىك شەھەردە گېنېرال ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئاتا - ئانىسى كىچىك چېغىدا ئۆلۈپ كەتكەچكە تۇرمۇشى نامراتلىقتا ئۆتكەن. 1822 - يىلى پارىژغا كېلىپ گۇۋاچىلار مەھكىمىسىدە ئىشلىگەن. دۇما فېئودال قانلىق تۈزۈمنىڭ تېرىلىشىگە ئىنتايىن ئۆچ ئىدى. شۇڭا 1830 - يىلدىكى ئىيۇل ئىنقىلابىغا ۋە 1848 - يىلدىكى ئىنقىلابقا قاتناشقان. ئىنقىلاب مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن بىريوسىلغا كېتىشكە مەجبۇر بولغان، 1879 - يىلى ۋاپات بولغان.

دۇمانىڭ ئىجادى پائالىيىتى 1820 ـ يىللىرىنىڭ ئاخىرى باشلانغان. 1829 ـ يىلى «ھېنرىخ III ۋە ئۇنىڭ ئوردىسى» دېگەن دىراممىسى ئېلان قىلىنغان. 1840 ـ يىللاردىن كېيىن «ئۈچ قىلىچۋاز»، «كېدو تېغىدىكى گىراف»، «خانىشنىڭ مارجىنى»، «ئانىرى فىدو»، «گىراف سارىسىن خانىم» قاتارلىق رومانلارنى يازغان. بۇلارنىڭ ئىچىدە «ئۈچ قىلىچۋاز» رومانى زور شۆھرەت ئېلىپ كەلگەن.

ئالېكساندىر دۇمانىڭ فرانسىيە ئەدەبىيات تارىخىدىكى ئورنى ئانچە مۇھىم بولمىسىمۇ لېكىن ئۇنىڭ ئەسەرلىرى كەڭ كىتابخانلارغا ئىگە بولۇپ، دۇنيانىڭ ھەر قايسى ئەللىرىگە كۆپ تارقالغان.

دۇما [كىچىك] (1825 - 1895)

ئالېكساندىر فىلىس دۇما ــ فرانسىيىنىڭ 19 ـ ئەسىردە ئۆتكەن ئاتاقلىق دىراماتورگى ئالېكساندىر فىلىس دۇما 1825 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى تۇغۇلغان. ئۇ، چوڭ دۇمانىڭ نىكاسىز ئاپىردە بولغان ئوغلى، چوڭ دۇما كۆپ يىللاردىن كېيىن كىچىك دۇمانىڭ ئۆز ئوغلى ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلغان بولسىمۇ، ئەمما كىچىك دۇمانىڭ ئانىسىنىڭ ئۆز خوتۇنى ئىكەنلىكىنى زادى ئېتىراپ قىلمىغان. بۇ خىل ئىجتىمائى رېئاللىق كىچىك دۇمانىڭ قەلبىدە چوڭقۇر جاراھەت ئىزىنى قالدۇرغان. ئۇنىڭ پۈتۈن ھاياتى كاپىتالىستىك جەمئىيەتنىڭ چىرىك ئەخلاقىنى تەنقىد قىلىش بىلەن ئۆتكەن. ئالېكساندىر فىلىس دۇما 1895 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

ئالېكساندىر فىلىس دۇمانىڭ ئىجادىيىتى دەستلەپ ھېكايە يېزىشتىن باشلانغان. 1852 ـ يىلدىن كېيىن سەھنە ئەسەرلىرى يېزىشقا ئۆتكەن. فىلىس دۇما «چوغلۇق قىز» «پۇل مەسىلىسى»، «ۋەلىدى زىنا»، «شاللاق ئاتا»، «ئوبۇلېر خانىمنىڭ چۈشەنچىسى»، «ئارفىس ئەپەندى»، «فلانشىڭ» قاتارلىق يىگىرمىدىن كۆپرەك دىراممىلارنى يازغان. «چوغلۇق قىز» ئەڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك چىققان ئەسەردۇر.

ئالېكساندىر فىلىس دۇمانىڭ سەھنە ئەسەرلىرى فرانسىيە ئەدەبىيات تارىخىدا رومانتىك تىياتىرنىڭ رېئالىستىك تىياتىرغا ئۆتۈش مەزگىلىدە كۆۋرۈكلۈك رول ئوينىغان.

بېرناردشاۋ (1856- 1950)

گىئورگى بېرناردشاۋ ــ ئەنگلىيىنىڭ ھازىرقى زامان مەشھۇر دىراماتورگى. بېرناردشاۋ 1850 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى ئىرلاندىيىنىڭ پايتەختى دوبلىندىكى بىر ھۆكۈمەت خىزمەتچىسى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن، كىچىكىدىن باشلاپلا رەسىم سىزىشقا ۋە مۇزىكىغا ھەۋەس قىلغان. ئون تۆت يېشىدا ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن. ئائىلىسىدە قىيىنچىلىق بولغاچقا، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرالماي، ئۆي ـ جاي شىركىتىدە خەت كۆچۈرگۈچى بولغان. 20 يېشىدا لوندونغا كېلىپ يېزىقچىلىققا تايىنىپ تۇرمۇش كەچۈرۈش كويىدا بولغان. لېكىن يازغانلىرى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولمىغان. شۇندىقتىمۇ قىلچە مەيۈسلەنمەي 9 يىل ئىرادىچانلىق كۆرسىتىپ بىر تەرەپتىن يېزىشنى ئىزدىنىپ مەشىق قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن سىرتتىن بىلىم ئاشۇرۇشنى چىڭ

(ئاخىرى 56 ـ بەتتە)

شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ دوتسېنتى، شائىر ۋە ئىلمىي تەتقىقاتچى
ئابدۇشكۇر مەمتىمىن قەشقەردە بولغان كۈنلىرىدە بىر قىسىم ئەدەبىيات -
سەنئەت خادىملىرى بىلەن كۆرۈشتى

ئۇستاز ۋە شاگىرتلار قايتىدىن ئۇچراشتى

(بۇ بەتتىكى سۈرەتلەرنى تۇردى مەتنىياز تارتقان)

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: مەخمۇتجان تۇردى

قەشقەر ئەدەبىياتى (15 - يىل نەشرى)

«喀什噶尔文学» （双月刊）

1986 - يىل 4 - سان (قوش ئايلىق ژورنال)

تۈزگۈچى: «قەشقەر ئەدەبىياتى» تەھرىر بۆلۈمى

«قەشقەر گېزىتى» مەتبەئەسىدە بېسىلدى

مەملىكەت ئىچىدىكى ھەرقايسى پوچتىخانىلار مۇشتىرى قوبۇل قىلىدۇ

جايلاردىكى پوچتىخانىلار ۋاكالىتەن تارقىتىدۇ

فورماتى 787 × 1092مم، 1/16، 8 باسما تاۋاق

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق نەشرىياتچىلىق ئىشلىرى

ئىدارىسىنىڭ تىزىم نومۇرى: 0.41

ژورنال نومۇرى: 62 — 58

باھاسى: 50 فۇڭ